

**Venerabilis Bedæ Presbyteri Anglo-Saxonis, Doctoris
Ecclesiæ Vere Illuminati Opera Theologica, Moralia,
Historica, Philosophica, Mathematica & Rhetorica,
quotquot hucusque haberi potuerunt omnia**

In Vetus Et Novum Testamentum, Salvberrimis In Moysis Pentatevchvm,
Tobiam & Iobum, Libros Regum, Davidis Pasalmos, Parabolas Salomonis &
Cantica, Prophetas &c. explanationibus & Quæstionibus enodata:
Moralibus doctrinis & expositionibus in quatuor Evangelistarum Evangelia
illustrata: facundissimis ...

Sive Eivsdem Historia Ecclesiastica Anglorum, Vitæ Aliquot Sanctorvm, Et
Martyrologium

Beda <Heiliger>

Coloniæ Agrippinæ, 1688

Gentis Anglorum Ecclesiastica Historia, Lib. v.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71990](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71990)

VENERABILIS BEDÆ PRESBYTERI
ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ
GENTIS ANGLORVM
LIBER PRIMVS.

CAPUT I.

De situ Britannia vel Hibernia, & priscis earum incolis.

Britannia Oceani Insula, cui quondam Albion nomen fuit, inter Septentrionem & Occidentem locata est, Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, maximis Europæ partibus multo intervallo aduersa. Quæ per millia passuum octingenta in Boream longa, latitudinis habet millia ducenta, exceptis duntaxat prolixioribus diversorum promonteriorum tractibus, quibus efficitur, ut circuitus ejus quadragies octies septuaginta quinque millia compleat. Habet à meridie Galliam belgicam, cujus proximum litus transmeantibus aperit civitas, quæ dicitur Ruthubi portus, qui portus à gente Anglorum nunc corruptè Reptacessir vocata, interposito mari à Gessoriaci Morinorum gentis litore proximo trajectu, milliarium quinquaginta, sive, ut quidam scribere, stadiorum quadringentorum quinquaginta: à tergo autem, unde Oceano infinito patet, Orcadas insulas habet. Optima frugibus atque arboribus insula, & alendis apta pecoribus ac jumentis. Vineas etiam quibusdam in locis germinans: sed & avium ferax terra marique generis diversi, fluvij quoque multum piscosis, ac fontibus præclara copiosis. Et quidem præcipuè iisicio abundat & anguilla. Capiuntur autem sæpissimè & vituli marini, & delphines, nec non & balenæ. Exceptis autem variorum generibus conchiliorum, in quibus sunt & musculæ, quibus inclusam sæpe margaritam, omnis quidem coloris optimam inveniunt: id est, & rubicundi & purpurei, & hyacinthini & prasini, sed maximè candidi. Sunt & cochleæ satis superque abundantes, quibus tinctura coccinei coloris conficitur. Cujus rubor pulcherrimus nullo unquam solis ardore, nulla valet pluviarum injuria pallescere: sed quo ventosior, eo solet esse ventosior. Habet fontes salinarum, habet & fontes calidos, & ex eis fluvios balnearum calidarum, omni ætati & sexui per distincta loca juxta suum cuique modum accommodos. Aqua enim (ut sanctus Basilius dicit) fervidam qualitate recipit, quam per certa quædam metalla transcurrit, & fit non solum calida, sed & ardens. Quæ etiam venis metallorum aris, ferri, plumbi & argenti fœcunda: gignit & lapidem gagarem plurimum optimumque: Est autem nigro gemmeus, & ardens igni admotus, incensus serpentes fugat: attritu calefactus ad plicita detinet æquè ut succinum. Erat & viginti & octo civitatibus quondam nobilissimis insignita, præter castella innumera, quæ & ipsa muris, turribus, portis ac feris erant instructa firmissimis. Et quia prope sub ipso septentrionali vertice mundi jacet, lucidas ætate noctes habet, ita ut medio sæpe tempore noctis in quæstionem veniat intuentibus, utrum crepusculum ad huc permaneat vespertinum, an jam advenit matutinum: utpote nocturno sole non longè sub terris ad orientem Boreales per plagas redeunte. Unde etiam plurimæ longitudinis habet dies ætate, sicut & noctes contra in bruma, sole nimirum tunc in Libycas partes secedente, id est, horarum decem & octo. Plurimæ item brevitatis noctes ætate, & dies habet in bruma, hoc est, sex solummodo æquinoctialium horarum. Cùm in Armenia, Macedonia, Italia ceterisque ejusdem lineæ regionibus longissima dies sive nox quindecim, brevissima novem compleat horas. Hæc in præsentem juxta numerum librorum, quibus lex divina scripta est, quinque gentium linguis unam eandemque summæ veritatis & veræ sublimitatis scientiam seruta

tur & confiteatur, Anglorum videlicet, Britonum Scottorum, Pictorum & Latinorum, quæ meditatione scripturarum cæteris omnibus est facta communis. In primis hæc insula Britones solum, à quibus nomen accepit, incolas habuit, qui de tractu Armorico (ut fertur) Britanniam advecti, australes sibi partes illius vindicarunt. Et cum plurimam insula partem (incipientes ab austro) possederent, contigit gentem Pictorum de Scythia (ut perhibent) longis navibus non multis Oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum extra fines omnes Britannia: Hyberniam pervenisse, ejusque Septentrionales oras intrasse, atque inventa ibi gente Scottorum sibi quoque in partibus illius sedes petisse, nec impetrare potuisse. Est autem Hyberniam insula omnium post Britanniam maxima, ad Occidentem quidem Britannia: sita: sed sicut contra Aquilonem ea brevior, ita in meridiem se trans illius fines plurimum protendens, usque contra Hispania: Septentrionalia, quamvis magno æquore interjacente, pervenit. Ad hæc ergo usque pervenientes navigio Picti (ut diximus) perierunt in ea sibi quoque sedes & habitationem donari. Responderunt Scotti, quod non ambos eos caperet insula: sed possimus (inquunt) salubre vobis dare consilium, quid agere valeatis. Novimus insulam aliam esse non procul à nostra, contra ortum solis, quam sæpe lucidioribus diebus de longe aspiciere solemus. Hanc adire si vultis, habitabilem vobis facere valeatis, vel jui restiterint, nobis auxiliarijs utimini. Itaque petentes Britanniam Picti habitare per Septentrionales insula: partes ceperunt. Nam austrina Britones occupaverant. Cumque uxores Picti non habentes pererent à Scottis, ea solum conditione dare cõenserunt, ut ubi res veniret in dubium, magis de feminea regum profapia, quam de masculina regem sibi eligerent: quod usque hodie apud Pictos constat esse servatum. Procedente autem tempore Britannia post Britones & Pictos tertiam Scottorum nationem in Pictorum parte recepit: qui duce Reuda de Hyberniam egressi, vel amicitia vel ferro sibi met inter eos sedes, quas hæcenus habent, vindicarunt: à quo videlicet duce usque hodie Dalreudini vocantur: Nam lingua eorum dal partem significat. Hyberniam autem & latitudine sui status & salubritate ac serenitate aerum multum Britannia præstat, ita ut rarò ibi nix plus quam tridua remaneat: nemo propter hyemem aut fœna fecerit ætate, aut stabula fabricet jumentis. Nullum ibi reptile videri solet, nullus vivere serpens valeat. Nam sæpe illi de Britannia allati serpentes, mox ut proximante terris navigio, odore acris illius tacti fuerint, intereant: quin potius omnia penè, quæ de eadem insula sunt, contra venenum valent. Denique vidimus, quibusdam à serpente percussis, rala folia codicum, qui de Hyberniam fuerunt, & ipsam rasuram aquæ immisissam, ac potui datam, talibus protinus totam vim veneni grassantis, totum inflati corporis absumpsisse ac se classe tumorem. Dives lactis ac mellis insula, nec vinearum expers, pectum volucrumque: sed & cervorum venatu insignis. Hæc autem propriè patria Scottorum est. Ab hac egressi (ut diximus) tertiam in Britannia Britonibus, & Pictis gentem addiderunt. Est autem sinus maris per maximus, qui antiquitus gentem Britonum à Pictis secernebat: qui ab occidente in terras longo spatio erumpit, ubi est civitas Britonum munitissima usque hodie, quæ vocatur Alcuith, ad cuius videlicet sinus partem septentrionalem Scotti (quos diximus) advenientes sibi locum patriæ fecerunt.

CAPUT II.

Ut Britanniam primus Romanorum, Caius Iulius adierit.

Verum eadem Britannia Romanis usque ad Caium Iulium Cæsarem inaccessa atque incognita fuit: qui anno ab urbe condita quingentesimo nonagesimo tertio, ante verò incarnationis Dominicæ tempus anno sexagesimo, fundus gradu consulatus cum Lucio Bibulo, dum contra Germanorum Gallorumque gentes, qui Rheno tantum flumine dirimebantur, bellum gereret, venit ad Morinos, unde in Britanniam proximus & brevissimus transitus est. Et navibus circiter onerarijs atque octingenta preparatis in Britanniam transvehitur, ubi acerba primum pugna fatigatus, deinde adversa tempestate correptus, plurimam classis partem, & non parvum numerum militum, equitum verò penè omnem disperdidit. Regressus in Galliam, legiones in hyberna dimisit, ac sexcentas naves utriusque commodi fieri imperavit: quibus iteum in Britanniam transvectus, dum ipse in hostem cum ingenti exercitu pergit, naves in anchoris stantes, tempestate correptæ vel collisæ inter se, vel arenis illisæ ac dissolutæ sunt: ex quibus quadraginta perierunt, cætera cum magna difficultate reparatæ sunt. Cæsaris equitatus primo congressu à Britannis victus, ibidem Labienus tribunus occisus est. Secundo prælio cum magno suorum discrimine victos Britannos in fugam vertit. Inde ad flumen Thamesim profectus est, quem uno tantum loco vadis transneabilem ferunt. In huius ulteriore ripa, Cassibellano duce, immensa hostium multitudo confederat, ripamque fluminis ac penè totum sub aqua vadum acutissimis sudibus præstruxerat. Quarum vestigia studium ibidem usque hodie visuntur, & videtur inspeçantibus, quod singulæ earum ad modum humani femoris grossæ & circumfusa plumbo immobiliter hæreant, in profundum fluminis infixæ. Quod ubi à Romanis deprehensum ac vitatum est, Barbari legionum impetum non ferentes, sylvis sese abdiderunt, unde crebris & ruptionibus Romanos graviter ac sæpe læcebant. Interea Trinobantum firmissima civitas, cum Androgio duce, datis quadraginta obsidibus Cæsari sese deditit. Quod exemplum secuta urbes aliæ complures, in fœdus Romanorum venerunt, isdem demonstrantibus, Cæsar oppidum Cassibellam inter duas paludes situm, obtentu insuper sylvarum munitum, omnibusque rebus confertissimum, tandem gravi pugna cepit. Exin Cæsar à Britannis reversus in Galliam, postquam legiones in hyberna misit, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus & conflictatus est.

CAPUT III.

Ut eandem secundus Romanorum Claudius adiens, Orcadas etiam insulas adiecerit Romano imperio. Sed & Vespasianus ab eo missus, Vectam quoque insulam Romanis subdidit.

Anno autem ab urbe condita septingentesimo nonagesimo septimo Claudius Imperator ab Augusto quartus, cupiens se utilem reipublicæ ostentare principem, bellum ubique & victoriam undecunque quaesivit. Itaque expeditionem in Britanniam movit, qua excitata in tumultum propter non redditos transfugas videbatur. Transvectus in Insulam est, quam neque ante Iulium Cæsarem, neque post eum quisquam adire ausus fuerat, ibique sine ullo prælio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam insula partem in ditionem recipit. Orcadas etiam insulas ultra Britanniam in Oceano politas, Romano adiecit imperio, ac sexto quàm profectus erat mense Romam redijt, filioque suo Britannici nomen imposuit. Hoc autem bellum quarto imperij sui anno complevit, qui est annus ab incarnatione Domini quadagesimus sextus: quo etiam anno fames gravissima per Syriam facta est, que in actibus Apostolorum per Prophetam Agabum prædicta esse memoratur. Ab eodem Claudio Vespasianus, qui post Nero-

nem imperavit, in Britanniam missus, etiam Vectam insulam Britannia proximam à meridie Romanorum ditioni subjugavit: qua habet ab oriente in occasum triginta circiter millia passuum, ab austro in boream duodecim, in Orientalibus suis partibus mari sex millium, in occidentali- bus trium à meridiano Britannia littore distans. Succedens autem Claudio in Imperio Nero, nil omnino in re militari ausus est. Unde inter alia Romani regni detrimenta innumera Britanniam penè amisit. Nam duo sub eo nobilissima oppida illic capta atque subversa sunt.

CAPUT IV.

Ut Lucius Britannorum Rex missus ad Eleutherium Papam litteris, Christianum se fieri petierit.

Anno ab incarnatione Domini, centesimo quinquagesimo sexto, Marcus Antonius Verus decimus quartus, ab Augusto regnum cum Aurelio Commodofratre suscepit. Quorum temporibus cum Eleutherius vir sanctus, pontificatus Romanæ Ecclesiæ præficeret, misit ad eum Lucius Britannorum Rex epistolam, obsecrans ut per ejus mandatum Christianum efficietur. Ex mox effectu pietatis postulatio consecutus est, susceptamque fidem Britannis usque in tempora Diocletiani principis inviolatam integramque quietam pace servabant.

CAPUT V.

Ut Severus receptam Britannia partem, vallo à cæteris distinxerit.

Anno ab incarnatione Domini, centesimo octogesimo nono, Severus genere Aphertropolitanus, ab oppido Lepti, decimus septimus ab Augusto Imperium adeptus, decem & septem annis tenuit. Hic natura sævus, multis semper bellis læcessit, fortissimè quidem rempublicam, sed laboriosissimè rexit. Victor ergo civium bellorum, qua ei gravissima occurrerunt, in Britanniam defectu penè omnium sociorum trahitur, ubi magnis gravibusque prælijs sæpe gestis, receptam partem insula, à cæteris indomitis gentibus non muro (ut quidam æstimant) sed vallo distinguendum putavit. Murus etenim de lapidibus, vallum verò (quoad repellendam vim hostium castra muniuntur) sit de cespitibus, quibus circumcisit è terra, velut murus extruitur altus super terram, ita ut in ante fiat fossa, de qua levati sunt cespites, supra quam fides de lignis fortissimis præfiguntur. Itaque Severus magnam fossam firmissimamque vallum, crebris insuper turribus communitum, à mari ad mare duxit: ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit, relinquens duos filios, Bassianum & Getam: quorum Getam hostis publicus iudicatus interijt, Bassianus verò Antonini cognomine assumpto regno potitus est.

CAPUT VI.

De Imperio Diocletiani, & ut Christianos persecutus sit.

Anno incarnationis Dominicæ, ducentesimo octogesimo sexto, Diocletianus tricesimus tertius, ab Augusto Imperator ab exercitu electus, annis viginti fuit, Maximianumque cognomento Herculium socium creavit Imperij. Quorum tempore Carausius quidam genere quidem infimus, sed consilio & manu promptus, cum ad observanda Oceani littora (qua tunc Franci & Saxones infestabant) positus, plus in perniciem quam in proventum reipublicæ ageret, ereptam prædonibus prædam, nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli vendicando, accendens suspitionem, quia ipsos quoque hostes ad incur- sandos fines artificij negligentia permitteret. Quamobrem à Maximiano iussus occidi purpuram sumpsit, ac Britannias occupavit, quibus sibi per septem annos fortissimè vindicatis ac reventis, tandem fraude Allecti socij sui interfecit. Allectus verò postea ereptam Carausio Insulam per triennium tenuit, quem Alespiodorus præfectus prætorio oppressit, Britanniamque post decem annos recepit.

Inte.

interea Diocletianus in Oriente, Maximianus Herculius in Occidente vastari Ecclesias, affligi, interficere Christianos de cetero post Neronem loco præceperunt, quæ persecutio omnibus ferè antea ceteris diuturnior atque immanior fuit. Nam per decem annos incendijs Ecclesiarum, proscriptioibus innocentum, cædibus martyrum ineffabiliter acta est. Denique etiam Britanniam cum plurima confessionis Deo devotè gloria sublimavit.

CAPUT VII.

Passio sancti Albani & sociorum eius, qui eo tempore pro Domino sanguinem fuderunt

Siquidem in ea passus est sanctus Albanus, de quo presbyter Fortunatus in laude virginum, cum beatorum martyrum, qui de toto orbe ad Dominum venirent, mentionem faceret, ait: Albanum egregium focunda Britannia profert. Qui videlicet Albanus Paganus, adhuc cum perfidorum principum mandata adversum Christianos faverent, clericum quandam persecutores fugientem hospitio recepit: quem dum orationibus continuè ac vigilijs diu noctuque studere conspiceret, subito divina gratia respectus exemplum fidei ac pietatis illius cepit emulari, ac salutarijs ejus exhortationibus paulatim edoctus, relictis idololatriæ tenebris, Christianus integro ex corde factus est. Cumque præfatus clericus aliquot diebus apud eum hospitaretur, pervenit ad aures nefandi principis, confessorum Christi, cui necdum fuerat locus martyrij deputatus, penes Albanum latere. Unde statim iussit militem cum diligentius inquirere. Qui cum ad tugurium martyris pervenissent, mox se sanctus Albanus pro hospite ac magistro suo ipsius habitu, id est, caracalla, qua vestiebatur indutus, militibus exhibuit, atque ad iudicem vincens perductus est. Contigit autem iudicem ea hora, qua ad eum Albanus adducebatur, aris assistere, ac daemones hostias offerre. Cumque vidisset Albanum, mox ira succensus nimia, quod se ille ultro pro hospite, quem susceperat, militibus offerre, ac discrimini dare præsumpsisset, ad simulachra daemorum, quibus assistebat, eum iussit petrahi. Quia rebellem, iniquens, ac sacrilegum celare, quam militibus reddere maluisti, ut contempseris divum, meritam blasphemiam suæ penam lueret, quæcumque illi debebantur supplicia, tu solvere habes, si à cultu nostræ religionis discedere renas. At sanctus Albanus, qui se ultro persecutoribus fidei Christianam esse pro dederat, nequaquam minas principis metuat, sed accinctus armis militiæ spiritualis palam se iustis illius parere nolle pronuntiabat. Tum iudex. Cujus, inquit, familiaris vel generis es? Albanus respondit: Quid ad te pertinet, qua sim stirpe genitus: sed si veritatem religionis audire desideras, Christianum jam me esse, Christianisque officijs vacare cognosce. At iudex. Nomen tuum quero, quod sine mora mihi infirma. At ille. Albanus, inquit à parentibus vocor, & Deum verum ac vivum, qui universa creavit, adoro semper & colo. Tum iudex repletus iracundia dixit: Si vis perennis vitæ felicitate perfrui, dijs magnis sacrificare ne differas. Albanus respondit: Sacrificia hæc quæ à vobis redduntur daemones, nec auxiliari subiectis possunt, nec supplican- tum sibi desideria vel vota complere. Quinimò quicumque his sacrificia simulachris obtulerit, æternas inferni pœnas pro mercede recipiet. His auditis iudex nimio furore commotus, cædi sanctum Dei confessorum à tortoribus præcepit: aut manserit se verberibus, quam verbis non poterat, cordis ejus emoliri constantiam. Qui cum tormentis afficeretur acerrimis, patienter hæc pro Domino, imò gaudenter ferebat. At ubi iudex illum tormentis superari, vel à cultu Christianæ religionis revocari non posse persensit, capite eum plecti iussit. Cumque ad mortem duceretur, pervenit ad flumen, quod muro & arena, ubi ferendus erat, meatu rapidissimo dividebatur. Viditque ibi non parvam hominum multitudinem utriusque sexus, conditionis diversæ & ætatis, quæ sine dubio divinitatis instinctu ad obsequium beatissimi confessoris ac martyris vocabatur,

& ita fluminis ipsius occupabat pontem, ut intra vesperam transire vix posset. Denique cunctis penè egressis, iudex sine obsequio in civitate subsisterat. Igitur sanctus Albanus, cui ardens inerat devotio mentis ad martyrium oculus pervenire, accessit ad torrentem, & dirigens ad cælum oculos, illic siccatò alveo, vidit undam suis cessisse ac viam dedisse vestigijs. Quod cum inter alios etiam ipse carnifex, qui eum percussus erat, vidisset, festinavit ei ubi ad locum destinatum morti venerat, occurrere: divino nimirum admonitus instinctu, projecto quoque ense, quem strictum tenuerat, pedibus ejus advolvitur multum desiderans, ut cum martyre, vel pro martyre, quem percutere jubebatur, ipse potius mereretur percuti. Dum ergo is ex persecutore factus esset collega veritatis & fidei, ac jacentem ferro esset inter carnifices iusta cunctatio, montem cum turbis reverendissimus Dei confessor ascendit. Qui opportunè letus gratia decentissima quingentis ferè passibus ad arenam situs est, varijs herbarum floribus depictus, imò usqueaque vestitus, in quo nihil repetitè arduum, nihil præceps, nihil abruptum, quem lateribus longè lateque deductum in modum æquoris natura complanat. Dignum videlicet eum pro insita sibi specie venustatis jam olim reddens, qui beati martyris cruore dicatur. In hujus ergò vertice sanctus Albanus dari sibi à Deo aquam rogavit, statimque incluso meatu ante pedes ejus fons perennis exortus est, ut omnes agnoscerent, etiam torrentem martyri obsequium dedulisse. Neque enim fieri poterat, ut in arduo montis cacumine martyri aquam, quam in fluvio non reliquerat, peteret, si hoc opportunum esse non videret. Qui videlicet fluvius ministerio persoluto, devotione completa, officij testimonium relinquens, reversus est ad naturam. Decollatus itaque martyr fortissimus, ibidem accepit coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. Sed ille qui pijs cervicibus impias intulit manus, gaudere super mortuum non est permittis, Nam oculi ejus in terram unà cum beati martyris capite deciderunt. Decollatus est ibi etiam tum miles ille, qui ante superno nutu correptus, sanctum Dei confessorum ferie reculavit. De quo nimirum constat, quia & si fonte baptismatis non est ablatus: sui tamen est sanguinis lavacro mundatus, ac regni cælestis dignus factus ingressu. Tunc iudex tanta miraculorum cœlestium novitate percussus, cessari mox à persecutione præcepit, honorem referre incipiens cædi sanctorum, per quam eos opinabatur prius à Christianæ fidei posse devotione cessare. Passus est autem B. Albanus die decimo Kalendarum Iulianum juxta civitatem Verolanium, quæ nunc à gente Anglorum Uverlamacellir sive Uvarlingacellir appellatur, ubi postea redeunte temporum Christianorum serenitate, Ecclesia est mirandi operis, atque ejus martyrio condigna extructa. In quo videlicet loco usque ad hanc diem curatio infirmorum, & frequentium operatio virtutum celebrari non desinit. Passi sunt ea tempestate Aaron & Julius Legionum urbis cives, alijsque utriusque sexus diversis in locis per plures, qui diversis cruciatibus torti, & inauditi membrorum dissectione lacerati, animas ad supernæ civitatis gaudia perfectò agone miserunt.

CAPUT VIII.

Vi hac cessante persecutione, Ecclesia in Britannia aliquantulum usque ad tempora Ariana velania pacem habuerit.

At ubi turbo persecutionis quævit, progressi in publicum fideles Christi, qui se tempore discriminis sylvis ac desertis abditive speluncis occultaverant, renovant Ecclesias ad solum usque destructas, basilicas sanctorum martyrum fundant, construunt, perficiunt, ac veluti victoricia signa passim propalant, dies festos celebrant, sacra mundo corde atque ore conficiunt. Mansitque hæc in Ecclesijs Christi, quæ erant in Britannia, pax, usque ad tempora Ariana velania, quæ, corrupto orbe toto, hanc etiam insulam, extra orbem tam longè remotam, veneno sui infecti erroris. Et hæc quasi via pestilentia trans oceanum patefacta, non mora, omnis se lues hæreseos cuiusque insular

novi semper aliquid audire gaudenti, & nihil certi firmiter obtinenti infudit. His temporibus Constantius, qui vivente Diocletiano Galliam Hispaniamque regebat, vir summæ mansuetudinis & civilitatis, in Britannia mortem obiit. Hic Constantinum filium ex concubina Helena creatum Imperatorem Galliarum reliquit. Scribit autem Eutropius, quod Constantinus in Britannia creatus Imperator patri in regnum successerit. Cujus temporibus Ariana hæresis exorta, & in Nicæna synodo detecta atque damnata, nihilominus exitiabile perfidia suæ virus (ut diximus) non solum orbis totius, sed & insularum Ecclesijs aspersit.

C A P U T IX.

Vt regnante Gratiano, Maximus in Britannia Imperator creatus, cum magno exercitu in Galliam rediit.

ANNO ab incarnatione Domini trecentesimo septuagesimo septimo Gratianus quadagesimus ab Augusto post mortem Valentis sex annis Imperium tenuit: quamvis jam dudum antea cum patruo Valente, & cum Valentiniano fratre regnaret. Qui cum afflictum & penè collapsum reipublicæ statum videret, Theodosium Hispanum virum restituendæ reipublicæ necessitate apud Sirmium purpuram induit, orientisque & Thraciæ simul præfecit imperio. Qua tempestate Maximus, vir quidem strenuus & probus, atque Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emerisset in Britannia: invitum propemodum ab exercitu creatus Imperator, in Galliam transit, ubi Gratianum Augustum subita incurfione perterritum, atque in Italiam transire meditantem, dolis circumventum interfecit, fratremque ejus Valentinianum Augustum Italia expulit. Valentinianus in orientem refugiens, à Theodosio paterna pietate susceptus, mox etiam imperio restitutus est, clauso videlicet intra muros Aquilegiæ, & capto atque occiso ab eis Maximo tyranno.

C A P U T X.

Vt Arcadio regnante, Pelagius Brito contra gratiam Dei super bulla susceperit.

ANNO ab incarnatione Domini trecentesimo nonagesimo quarto Arcadius filius Theodosij cum fratre Honorio, quadagesimus tertius ab Augusto regnum suscipiens, tenuit annos tredecim. Cujus temporibus Pelagius Brito contra auxilium gratiæ superbiæ venena suæ perfidia longe lateque dispersit, utens cooperatore Juliano de Campania, quem dudum amissi Episcopatus intemperans cupido exagitabat. Quibus sanctus Augustinus, sicut & ceteri patres orthodoxi, multis sententiarum catholicarum millibus responderunt, nec eorum tantum dementia corrigere valebant, sed quod gravius est, correpta eorum vesania, magis augescere contradicendo, quam favendo veritati voluit emendari. Quod pulchrè verbis heroicis Prosper rhetor insinuat, cum ait:

*Contra Augustinum narratur serpere quidam
Scriptor, quem dudum livor adurisset.
Quis caput obscuræ contestum utcumque cavernis
Tollere humo miserum procul anguiculus:
Aut hunc fruge sua aquore pavere Britannis,
Aut hunc Campano gramine corda timent.*

C A P U T XI.

Vt regnante Honorio Gratianus & Constantinus in Britannia tyrannei creati, & mox prior in Britannia, secundus in Gallia sint interempti.

ANNO ab incarnatione Domini quadringentesimo septimo, tenente Imperium Honorio Augusto filio Theodosij junioris loco, ab Augusto quadagesimo quarto, ante biennium Romana irruptionis, quæ per Alaricum regem Gothorum facta est, cum gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum, multaque cum his alia, protritis Francis, transito Rheno, totas per Gallias sævirent, apud Britan-

nias Gratianus municeps tyrannus creatur & occiditur. Hujus loco Constantinus ex infima militia, propter solum spem nominis sine merito virtutis eligitur, qui continuo ut invasit Imperium, in Gallias transit, ubi sæpè à Barbaris incertis fœderibus illusus, detrimento magis reipublica fuit. Unde mox jubente Honorio Constantius comes in Galliam cum exercitu profectus, Constantinum Imperatorem apud Arelatrem civitatem clausit, cepit, & occidit: Constantemque filium ejus, quem apud monacho Casarem fecerat, Gerontius comes suus apud Viennam interfecit. Fracta est autem à Gothis anno millesimo centesimo sexagesimo quarto suæ conditionis, ex quo tempore Romani in Britannia regnare cessarunt, post annos fere quadringentos septuaginta, ex quo Cæsar Julius Cæsar eandem insulam adiit. Habitabant autem intra vallum, quod Severum trans insulam fecisse commemoravimus, ad plagam meridianam, quod civitates, fana, pontes, & strata ibidem factæ usque hodie testantur, & ceterum ultiores Britannia partes, vel eas etiam, quæ ultra Britanniam sunt, insulas jure dominandi possidebant.

C A P U T XII.

Vt Britones à Scottis vastati Pictisque, Romanorum auxilia quaesierint, qui secundo venientes murum trans insulam fecerunt. Sed hi consessum à præfatis hostibus interruptis, majore sint calamitate depresti.

EXIN Britannia omni armato milite, militaribus copijs universis, rota florida juventutis alacritate spoliata, quæ tyrannorum temeritate abducta, nusquam ultra domum rediit, prædæ tantum paruit, utpote omnis bellicus usus profusus ignara. Denique subitò duabus gentibus transmarinis vehementer sevis, Scottorum à Circio, Pictorum ab Aquilone multos stupet gemitque per annos. Transmarinas autem dicimus has gentes, non quod extra Britanniam essent positæ, sed quia à parte Britonum erant remotæ, duobus finibus mari interjacentibus, quorum unus ab orientali mari, alter ab occidentali, Britannia terras longè lateque irrumpt, quamvis ad se invicem peringere possint. Orientalis habet in medio sut urbem Guidi. Occidentalis supra se, hoc est, ad dextram sui habet urbem Alcluth, quod lingua eorum significat Petram Chlich: est enim juxta fluvium nominis illius. Ob harum ergo infestationem gentium, Britones legatos Romam cum epistolis mittentes, lachrymosis precibus auxilia flagitabant, subjectionemque continuam, dummodo hostis imminens longius arceretur, promittebant. Quibus mox legio destinatur armata, quæ ubi in insulam advecta, & congressa est cum hostibus, magnam eorum multitudinem sternens, ceteros sociorum finibus expulit, eosque interim à dirissima depressione liberatos, hortata est, instruere inter duo maria trans insulam murum, qui arcendis hostibus posset esse præsidio: si que domum cum triumpho magno reverfa est. At insulam murum, quem jussi fuerant non tam lapidibus, quam cespitibus construentes, utpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil utilem statuerunt. Fecerunt autem eum inter duo freta, vel sinus (de quibus diximus) maris, per millia passuum plurima: ut ubi aquarum munitio decrat, ibi præsidio valli fines suos ab hostium irruptione defenderent. Cujus operis ibidem facti, id est, valli latissimi & altissimi usque hodie certissima vestigia cernere licet. Incipit autem duorum ferme millium spatio à monasterio Abercurnig ad Occidentem, in loco qui sermone Pictorum Peanuabel, lingua autem Anglorum Pennelsum appellatur, & tendens contra Occidentem terminatur juxta urbem Alcluth. Verum priores inimici ut Romanum militem abijisse conspexerant, mox advecti navibus irrumpunt terminos, caduntque omnia, & quasi maturam segetem obvia quæque metunt, calcant, transeunt. Unde rursus mittuntur Romani legati, flebili voce auxilium implorantes, ne penitus misera patria deleteretur, nec nomen Romanæ provinciæ, quod apud eos tam diu

claruerat, exterarum gentium improbitate obrutum yilefceret. Rursum mittitur legio, quae inopinata tempore autumni adueniens magnas hostium strages dedit, eosque qui evadere poterant omnes trans maria fugavit, qui prius anniversarias praedas trans maria, milite nullo obliſſente, cogere solebant. Tum Romani denunciavere Britonibus non se ultra ob eorum defensionem tam laboriosis expeditionibus posse fatigari, ipsos potius monent arma corripere, & certandi cum hostibus studium subire, qui non ob aliam causam, quam si ipsi inertia solerentur, eis possent esse fortiores: quin etiam quia & hoc socijs, quos derelinquere cogebantur, aliquid commodi allaturum putabant, murum a mari ad mare recto tramite inter urbes, quae ibidem ob metum hostium factae fuerant (ubi & Severus quondam vallum fecerat) firmo de lapide locarunt. Quem videlicet murum haecenus famosum atque conspicuum, sumptu publico privatoque adjuncta secum Britannorum manu construebant, octo pedes latum, & duodecim altum recta ab Oriente in Occasum linea, ut usque hodie inuentibus clarum est. Quo mox condito, dant fortia segni populo monita, praebent instructiorum exemplaria armorum. Sed & in litore Oceani ad meridiem, quo naves eorum habebantur, quia & inde Barbarorum irruptio timebatur, turres per intervalla ad prospectum maris collocant, & valedicunt focis tanquam ultra non reverturi. Quibus ad sua remeantibus, cognita Scotti Pictique reditus denegatione redeunt confestim ipsi, & solito confidentiores facti, omnem aquilonarem extremamque insulis partem pro indigenis ad murum usque capellunt. Statuitur ad haec in edito arcis acies segnis, ubi trementi corde stupida diu noctuque mercebat. At contra non cessant uncinata hostium tela. Ignavi propugnatores miserime de muris tracti solo allidebantur. Quid plura? relicta civitatibus ac muro, fugiunt, disperguntur. Insequitur hostis, accelerant strages, cunctis crudeliores prioribus. Sicut enim agni a feris, ita miseri cives disperguntur ab hostibus. Unde a mansionibus ac possessiunculis suis ejecti, imminens sibi famis periculum, latrocino, ac rapacitate mutua temperabant, augentes externas domesticis motibus elades, donec omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio, vacuaretur.

CAPUT XIII.

Vt regnante Theodosio juniore, cuius tempore Palladius ad Scottos in Christum credentes missus est, Britones a Boetio consule auxilium flagitantes non imperaverint.

Anno Dominicae incarnationis vigesimo quadringentesimo tertio Theodosius junior post Honorium quadragimus quintus, ab Augusto regnum suscipiens viginti & septem annis tenuit, cuius anno Imperij octavo Palladius ad Scottos in Christum credentes a pontifice Romanae Ecclesiae Caesestino primus mittitur Episcopus. Anno autem regni eius vigesimo tertio Boetius vir illustis, qui & patricius fuit, tertium cum Symacho gessit consulatum. Ad hunc pauperulae Britonum reliquiae mittunt epistolam, cuius hoc principium est: Boetio ter consuli gemitus Britannorum. Et in processu epistolae ita suas calamitates explicant: Repellunt Barbari ad mare ad Barbaros: inter haec oriuntur duo genera funerum, aut jugulamur, aut mergimur. Neque haec tamen agentes quicquam ab illo auxilij impetrare quiverunt, utpote qui gravissimis eo tempore bellis cum Bleda & Attila regibus Hunnorum erat occupatus. Et quamvis anno ante hunc proximo Bleda Attilae fratris sui sit interemptus insidijs, Attila tamen ipse adeo intolerabilis republicae remansit hostis, ut totam penes Europam excelsisque civitatibus atque castris corroderet. Quin & illis temporibus famas Constanti-nopolim invasit, nec mora pestis secuta est: sed & plurimi eiusdem urbis muri cum quinquaginta septem turribus corruerunt, multis quoque civitatibus collapsis, fames & aerum pestifer odor plurima hominum millia iumentorum delevit.

Bede Tom. 3.

CAPUT XIV.

Vt Britones fame coacti, Barbaros suis in finibus populerint, nec mora frugum copia, luxuria, pestilentia, & exterminium gentis secutum sit.

Interea Britones famae illa praefata magis magisque afficiens, ac famam suae malitiae posteris diuturnam relinquens, multos eorum coegit victas infestis praedonibus dare manus: alios vero nunquam, quin potius confidentes in divinum (ubi humanum cessavit) auxilium, de ipsis montibus, speluncis ac saltibus continue rebellant, ut tum primum inimicis, qui per multos annos praedas in terra agebant, strages dare coeperunt. Revertuntur ergo impudentes grassatores Hyberni domum, post non longum tempus reversuri. Picti in extrema parte insulae tunc primum & deinceps quieverunt, praedas tamen nonnunquam exinde, & contritiones de Britonum gente agere non cessarunt. Cessante autem vastatione hostili, tantis frugum copijs insula, quantis nulla retro aetas meminit, affluere coepit, cum quibus & luxuria crescere, & hanc continuo omnium lues scelerum comitari acceleravit: crudelitas praecipue, & odium veritatis amorque mendacij: ita ut si quis eorum mitior & veritati aliquatenus propior videretur, in hunc quasi Britanniae subverioem, omnium odia telaque sine respectu contorbuerentur. Et non solum haec saeculares viri, sed etiam ipse grex Domini, ejusque pastores egerunt, ebrietati, animositati, litigio, contentioni, invidia, caeterisque hujusmodi facinoribus sua colla, abjecto levi jugo Christi subdentes. Interea subitò corruptae mentis homines acerba pestis corripuit, quae in brevi tantam ejus multitudinem stravit, ut ne sepeliendis quidem mortuis vivi sufficerent: sed ne morte suorum, nec timor sternebantur, revocari poterant. Unde non multo post acrior gentem peccatricem ultio diri sceleris secuta est. Initium namque est concilium, quid agendum, ubi quaerendum esset praesidium, ad evitandas vel repellendas tam feras, tamque creberrimas gentium aquilonarium irruptiones: placuitque omnibus cum suo rege Vortigeto, ut Saxonum gentem de transmarinis partibus in auxilium vocarent: quod Domini nutu dispositum esse constat, ut veniret contra improbos malum, sicut evidentijs rerum exitus probavit.

CAPUT XV.

Vt invitata in Britanniam gens Anglorum primo quidem adversarios longius abire compulerit, sed non multo post juncto cum his sedere, in socios arma verterit.

Anno ab incarnatione Domini quadringentesimo nono, Martianus cum Valentiano quadragimus sextus, ab Augusto regnum adeptus, septem annis tenuit. Tunc Anglorum sive Saxonum gens, invitata a Rege praefato in Britanniam, tribus longis navibus advehitur, & in orientali parte insulae jubente eodem rege, locum manendi, quasi pro patria pugnatura, re autem vera hanc expugnatura suscepit. Inito ergo certamine cum hostibus, qui ab Aquilone ad aciem venerant, victoriam sumpserunt Saxones. Quod ubi domi nunciatum est, simul & insulae fertilitas, ac segnitia Britonum mittitur confestim illic de classis prolixior armatorum, ferens manum fortioerem, quae praemissa adjuncta cohorti, invincibilem fecit exercitum. Susceperunt ergo qui advenerant, donantibus Britannis locum habitationis inter eos: ea conditione, ut hi pro patriae pace & salute contra adversarios, militarent, illi militantibus debita stipendia conferrent. Advenerant autem de tribus Germaniae populis fortioribus, id est, Saxonibus, Anglis, Vitis. De Vitarum origine sunt Cantuarij & Vectuarij: hoc est, ea gens quae Vectam tenet insulam, & ea quae usque hodie in provincia occidentalium Saxonum. Vitarum natio nominatur, posita contra ipsam insulam Vectam. De Saxonibus, id est, ea regione quae nunc antiquorum Saxonum cognominatur, venire orientales Saxones,

A 3

Me-

Meridiani Saxones, Occidui Saxones. Porro de Anglis, hoc est, de illa patria, quæ Anglia dicitur, & ab eo tempore usque hodie manere desertus inter provincias Vitarum & Saxonum perhibetur, orientales Angli, Mediterranei Angli, Mercij tota Nord Humberorum progenies, id est, illarum gentium, quæ ad Boream Tumbri fluminis inhabitant, ceterique Anglorum populi sunt orti. Duces fuisse perhibentur eorum primi duo fratres Hengistus & Horfus. E quibus Horfus postea occisus in bello à Britonibus, hætenus in orientalibus Cantij partibus monumentum habet suo nomine insigne. Erant autem filij Wergissi, cujus pater Voden: de cuius stirpe multarum provinciarum regium genus originem duxit. Non mora ergo, confluentibus certatim in insulam gentium memoratarum cæteris, grandescere populus cepit advenarum, ita ut ipsis quoque, qui eos advocaverant, indigenis essent terrore. Tum subito inito ad tempus fœdere cum Pictis, quos longius jam bellando pepulerant, in socios arma vertere incipiunt. Et primum quidem annonas sibi eos affluentiùs ministrare cogunt, quarentesque occasionem divortij protestantur, nisi profusior sibi alimentorum copia daretur, se cuncta insulæ rupto fœdere loca vastaturos: neque aliquando se minus minas effectibus prosequuntur. Siquidem, ut breviter dicam, accessus Lupus manibus paganorum ignis, iustas de sceleribus populi Dei ultiones expetit: non illius impar, qui quondam à Chaldeis succensus, Hierosolymorum moenia, imò & ædificia cuncta consumpsit. Sic enim & hic agente impio victore, imò disponente iusto iudice, proximas qualque civitates agrosque depopulans, ab orientali mari usque ad occidentale, nullo perhibente finem continuavit incendium, totamque propè insulæ peruentis superficiem obtexit. Ruebant ædificia publica, simul & privata, passim sacerdotes inter altaria trucidabantur, præfules cum populis sine ullo respectu honoris ferro pariter ac flammis absumebantur, nec erat, qui crudeliter interemptos sepulturae traderet. Itaque nonnulli de miserandis reliquiis in montibus comprehensi acervatim jugalabantur. Alii fame confecti procedentes, manus hostibus dabant, pro accipiendis alimentorum subsidiis, æternum subituri servitium: si tamen non continuo trucidarentur. Alii transmarinas regiones dolentes petebant: alii perstantes in patria trepidi pauperem vitam in montibus, sylvis, vel rupibus arduis, suscepta semper mente agebant.

CAPUT XVI.

Ut Britones primam de gente Anglorum victoriam, duce Ambrosio Romano homine, sumpserint.

ATubi hostilis exercitus, exterminatis dispersisque insulæ indigenis domum reversus est, ceperunt & illi paulatim vires animosque resumere, emergentes de latibulis, quibus abditii fuerant, & unanimi consensu auxilium cæleste precantes, ne usque ad internicionem, usque quoque deleterentur. Utebantur eo tempore duce Ambrosio Aureliano, viro modesto, qui solus fortè Romanæ gentis præfata tempestate superfuera, occisus in eadem parentibus regium nomen & insigne ferentibus. Hoc ergo duce vires capebant Britones, & victores provocantes ad prælium, victoriam (ipsi Deo favente) suscipiunt. Et ex eo tempore nunc cives, nunc hostes vincebant, usque ad annum obsessiois Badonici montis, quando non minimas eidem hostibus strages dabant, quadragesimo circiter & quarto anno adventus eorum in Britanniam. Sed hæc postmodum.

CAPUT XVII.

Ut Germanus Episcopus cum Lupo in Britanniam navigans, & primo maris, postmodum Pelagianorum tempestatem divina virtute sedaverit.

ANte paucos sanè adventus eorum annos heresis Pelagiana per Agricolam illata, Severiani Episcopi Pelagiani filium, fidem Britannorum fœda peste commacul-

verat. Verum Britanni cum neque suscipere dogma perversum, gratiam Christi blasphemando nullatenus velent, neque versutiam nefariæ persuasionis refutare verbis certando sufficerent, inveniunt salubre consilium, ut à Gallicanis antistitibus auxiliù bellispiritualis inquirant. Quam ob causam collecta magna synodo quærebatur in commune, qui illud succurrendum fidei mitti deberent: atque omnium iudicio eligebantur Apostolici sacerdotes Germanus Altifodorensis, & Lupus Trecaffenæ civitatis Episcopi, ad confirmandam fidem gratiæ cælestis in Britanniam venirent. Qui cum prompta devotione preces & iussa sanctæ Ecclesiæ suscepissent, intrant oceanum, & usque ad medium itineris, quo à Gallico sinu in Britanniam usque tenditur, secundis flatibus navis tuta volabat. Tum subito occurrit pergentibus inimica vis demonum, qui tantos talesque viros ad recuperandam tendere populis salutem inviderent. Concitant procellas, celum diemque nubium nocte subducunt. Ventorum furorcs vela non sustinent, cedebant ministeria victa nautarum, ferebatur navigium oratione, non viribus, & casu dux ipse vel pontifex fractus corpore, lassitudine ac fopore resolutus est. Tunc verò quasi repugnatore cessante tempestas excitata convaluit, & jam navigium super fisis fluctibus mergebatur. Tum beatus Lupus omnesque turbati excitant leniorem, elementis furentibus opponendum, qui periculi immanitate constantior Christum invocat, & assumptum in nomine sanctæ Trinitatis levi aquæ aspergit, fluctus favientes opprimit, collegam commonet, hortatur universos, oratio uno ore & clamore profunditur. Adest divinitas, fugantur inimici, tranquillitas serena subsequitur, venti è contrario ad itineris ministeria reveruntur, decursusque brevi spatio pelagi, optati littoris quiete potiuntur. Ibi conveniens ex diversis partibus multitudo, excepit sacerdotes, quos venturos etiam vaticinatio adversa prædixerat. Nunciabant enim sinistra spicibus, quod timebant, quimperio sacerdotum dum ab obsessis corporibus detruduntur, & tempestatem ordinem & pericula, quæ intulerant, facebantur, victorise se eorum meritis & imperio non negabant. Interea Britanniarum insulam Apostolici sacerdotes raptim opinione, prædicatione, virtutibus impleverunt, Divinique per eos sermo quotidie non solum in Ecclesijs, verum etiam per trivia & per rura prædicabatur, ita ut passim & fideles catholici firmarentur, & depravati viam correctionis agnoscerent. Erat illis Apostolorum instar & gloria & auctoritas per conscientiam, doctrina per litteras, virtutes ex meritis. Itaque regionis universitas in eorum sententiam prompta transierat. Latebant abditii sinistra persuasionis auctores, & more maligni spiritus gemebant perire sibi populos evadentes, ad extremum siuturna meditatione concepta, præsumunt inire conflictum, procedunt conspicui divitijs, veste fulgentes, circumdati assentatione multorum. Discrimenque certaminis subire maluerunt, quam in populo, quem subverterant, pudorem taciturnitatis incurtere, ne viderentur se ipsi silentio damnassent. Illic planè immensa multitudo etiam cum conjugibus ac liberis excitata, convenerat. Aderat populus & spectator futurus & iudex, astabant partes dispari conditione dissimiles, hinc divina fides, inde humana præsumptio: hinc pietas, inde superbia: inde Pelagius auctor, hinc Christus. Primo inde beatissimi sacerdotes Germanus atque Lupus præbuerunt adversarijs copiam disputandi, quæ sola nuditate verborum diu inaniter, & aures occupavit & tempora: deinde utriusque venerandi torrentes eloquij sui cum Apostolicis & Evangelicis imbribus profuderunt. Misceretur sermo proprius cum divino, & assertiones molestissimas lætionum testimonia sequebantur. Convincitur vanitas, perfidia confutatur, ita ut ad singulas verborum objectiones errare se, dum respondere nequit, fateretur: populus arbiter vix manus continet, iudicium tamen clamore testatur.

CAPVT XVIII.

Vi idem filiam Tribuni caecam illuminaverit, ac deinde ad sanctum Albanum perveniens reliqui is ibidem & ipſius acceperit, & beatorum Apoftolorum ſive aliorum martyrum poſuerit.

TVM ſubito quidam Tribunicæ poteſtatis cum juſſu procedit in medium, filiam decem annorum caecam curandam ſacerdotibus offerens, quam illi adſerarijs offerri præceperunt: ſed ij conſcientia puniente deterriti, jungunt cum parentibus preces, & curationem parvulæ à ſacerdotibus deprecantur. Qui inclinatos animo adſerarijs intuentes, orationem breviter fundunt. Ac deinde Germanus plenus Spiritu ſancto invocat Trinitatem, nec mora adherentem lateriſſimo capſulam cum ſanctorum reliquijs collo-avillam manibus comprehendit, eamque in conſpectu omnium puellæ oculis applicuit. Quos ſtatim evacuatis tenebris, lumen veritatis implevit. Exultant parentes, miraculum populus contremiſcit: poſtquam diem ita ex animis omnium ſuaſio iniqua deleta eſt, ut ſacerdotum doctrinam ſtridentibus deſiderijs ſectarentur. Compreſſa itaque perverſitate damnabili, cuiſque auctoriſſimis conſtitatis, atque animis omnium fidei puritate compoſitis, ſacerdotes beatum Albanum martyrem auctori Deo per ipſum gratias petierunt. Vbi Germanus omnium Apoftolorum diverſorumque martyrum ſecum reliquias habens, facta oratione juſſit revelli ſepulchrum, pretioſa ibidem munera conditurus: arbitrans opportunitatem, ut membra ſanctorum ex diverſis regionibus collecta, quos pares meritis receperat ecclum, ſepulchri quoque unius teneret hoſpitiū. Quibus depoſitis honorifice, atque ſociatis de loco ipſo, ubi beati martyris effuſus erat ſanguis, maſſam pulveris ſecum portaturus abſtulit, in qua apparebat cruore ſervato, rubuiſſe martyrum eadem, perſecutore pallente. Quibus ita geſtis innumera hominum eodem die ad Dominum turba converſa eſt.

CAPVT XIX.

Vi idem cauſa infirmitatis ibidem detentus, & incendia domorum orando reſiſſerit: & ipſe per viſionem à ſuo ſe languore curatus.

UNDE dum redeunt, inſidiator inimicus caſualibus laqueis præparatis, Germani pedem lapſus ocaſione contrivit, ignorans merita illius, ſicut Job beatiſſimi, afflictione corporis propaganda. Et dum aliquandiu, uno in loco infirmitatis neceſſitate teneretur, in vicina qua manebat caſula exarſit incendium. Quod conſumptis domibus, quæ illic paluſtri arundine tegebantur, ad illud habitaculum, in quo idem jacebat, flabris ſtimulantibus referebatur. Concurſus omnium ad antiſtitem convolvit, ut elatis manibus, periculū quod immincebat, evaderet. Quibus increpatis moveri ſe, fidei præſumptione, non paſſus eſt. At multitudo omnis deſperatione perterrita obviam currit incendio. Sed ut Dei potentia manifeſtior apparet, quicquid cuſtodire tentaverat turba, conſumitur. Quod verò jaccens & infirmus defendenda, reſerto hoſpitiſſimo ſancti viri expaueſcens flamma tranſilivit, ultra citraque deſerviens, & inter globos flammanis incendij, incoſtume tabernaculum, quod habitator inclufus ſervabat, emicuit. Exultat turba miraculo, & viſam ſe divinis virtutibus gratulari. Excubabat diebus ac noctibus ante tuguriū pauperis vulgus ſine numero. Hi animas curate cupientes, hi corpora. Referrunt nequeunt, quæ Chriſtus operabatur in famulo, qui virtutes faciebat infirmus. Et cum debilitati ſuæ nihil remedij peteretur adhiberi, quadam nocte candentem niveis veſtibus vidit ſibi addeſſe perſonam, quæ manu extenſa jacentem videretur tollere, eumque conſiſtere firmis veſtigijs imperabat. Poſtquam horam ita fugatis doloribus recepit priſtinam ſanctitatem, ut die reddito itineris laborem ſubiret intrepidus.

CAPVT XX.

Vii idem Epifcopi Britonibus in pugna auxilium caeleſteulerint, ſicque domum reverſi ſunt.

INTEREA Saxones Picſique bellum adverſum Britones junctis viribus ſuſceperunt, quos eadem neceſſitas in caſtra contraxerat: & cum trepidi partes ſuas penè impares judicarent, ſanctorum antiſtitum auxilium perierunt: qui promiſſum maturantes adventum, tantum parentibus fiducia contulerunt, ut acceſſiſſe maximus crederetur exercitus; itaque Apoſtolicis ducibus Chriſtus militabat in caſtris. Aderant etiam quadrageſima venerabilis dies, quos religioſiores reddebat præſentia ſacerdotum, in tantum, ut quotidianis prædicationibus inſtituti, certatim populi gratiam baptiſmatis convolarent. Nam maxima exercitus multitudo undam lavacri expetiit, & Eccleſia ad diem reſurrectionis Dominicæ frondibus contexta componitur, atque in expeditione campeſtri inſtar civitatis aptatur. Madidus baptiſmate procedit exercitus, fides fervet, in populo, & conterrito armatorum præſidio, divinitatis expectatur auxilium. Inſtitutio, vel forma caſtrorum hoſtibus nunciatur, qui victoriam quali de incerti exercitu præſumentes aſſumpta alacritate feſtinant, quorum tamen adventus exploratione cognoscitur: cumque emena ſolemnitate Paſchali, recens de lavacro pars major exercitus arma capere, ac bellum parare tentaret, Germanus ſe ducem prælii proſtitit. Eligit expeditos, circumjecta percurrit, & è regione qua hoſtium ſperabatur adventus, vallem circumdaram medijs montibus intueitur. Quo in loco novum componit exercitum ipſe dux agminis. Et iam aderat ferox hoſtium multitudo, quam appropinquare intuebantur in inſidijs conſtituti. tunc ſubito Germanus ſignifer univerſos admonet & prædicat, ut voci ſuæ uno clamore reſpondeant: ſecurique hoſtibus, qui ſe inſperatos addeſſe conſiderent, Alleluia tercio repetitum ſacerdotes exclamabant. Sequitur una vox omnium, & clarum clamorem repercuſſo aëre montium concluſa multiplicat, hoſtile agmen terrore proſternitur, ut ſuper ſe non ſolum rupes circumdatis, ſed etiam cæli machinam contremiſcunt, trepidationique injectæ vix ſufficere pedum pernitas credebatur. Paſſim fugiunt, arma projiciunt, gaudentes vel nuda corpora eripiſſe diſcrimini, plures etiam timore præcipites, flumen quod tranſierant, devoravit. Ultronem ſuam innocens exercitus intueatur, & victoriæ conſeſſæ orioſius ſpectator efficitur. Spolia colliguntur expoſita, cæleſtis palma gaudia miles religioſus amplectitur. Triumphans pontifices hoſtibus ſuis ſine ſanguine, triumphans victoria fide obſerta, non viribus. Compoſita itaque inſula, ſecuritati multiplici, ſuperariſſe hoſtibus vel inviſibilibus vel carne conſpicuis, reditum moliantur pontifices. Quibus tranquillam navigationem, & merita propria, & interceſſio beati martyris Albani paraverunt, quietosque eos ſuorum deſiderijs felix carina reſtituit.

CAPVT XXI.

Vi renaſcentibus virgultis Pelagianæ peſtis Germanus cum Severo Britanniam reverſus, prius claudo juveni inceſſum, deinde & populo Dei, condemnatis ſive emendatis hæreticis, greſſum recuperariſſe fidei.

NEC multo poſt interpoſito tempore nunciatur ex eadem inſula, Pelagianam perverſitate iterato paucis authoribus dilari: ruruſque ad beatiſſimum virum preces ſacerdotum omnium deſeruntur, ut cauſam Dei, quam prius obtinuerat, tueretur. Quorum petitioni feſtinus obtemperat. Nam adjuncto ſibi Severo torius ſanctitatis viro (qui erat diſcipulus beatiſſimi patris Lupi Trecaſenorum Epifcopi, & tunc Treveris ordinatus Epifcopus), gentibus primæ Germaniæ verbum Dei prædicabat) mane conſcendit, & conſentientibus elementis tranquillo navigio Britannias petiit. Interea ſiniſtri ſpiritus provolantes toram inſulam Germanum venire invitis

varicationibus nunciabant, in tantum ut Elafius quidam regionis illius primus in occursum sanctorum sine ulla manifesti nuncij relatione properaret, exhibens secum filium, quem in ipso flore adolescentiæ debilitas dolenda damnauerat. Erat enim arescentibus nervis contracto poplite, cui per siccitatem cruris usus vestigij negabantur: hunc Elafium provincia tota subsequitur. Veniunt sacerdotes, occurrit infamia multitudo, confestim benedictio, & sermonis divini doctrina profunditur. Recognoscunt populum, in ea qua illum reliquerant credulitate, durante, intelligunt culpam esse paucorum, inquirunt auctores, inventosque condemnant. Tum subito Elafius pedibus advolvitur sacerdotum, offerens filium, cuius necessitatem ipsa debilitas etiam sine precibus allegabat. Fit communis omnium dolor, & precipue sacerdotum, qui conceptam misericordiam ad divinam elementiam contulerunt, statimque adolescentem beatus Germanus sedere compulit, adreclat poplitem debilitate curvatum, & per tota infirmitatis spatia medicabilis dextra percussit, salubremque tactum sanitas festina subsequitur, ariditas iucum, nervi officia receperunt, & in conspectu omnium incolumis patri filius restituitur. Impletur populi stupore, miracula, & in pectoribus omnium fides catholica inculcata firmantur, predicatio deinde ad plebem de pravariationis emendatione convertitur; omniumque sententia pravitatis auctores qui erant expulsi insula, sacerdotibus adducuntur ad mediterranea deferendi, ut & regio absolutione, & illi emendatione fuerentur, factumque est ut illis locis multo ex eo tempore fides intemerata perduraret. Itaque compositis omnibus, beati sacerdotes ea qua venerant prosperitate redierunt. Porro Germanus post hæc ad Ravennam pro pace Armenicam supplicaturus advenit, ibique à Valentiniano & Placidia matre ipsius summa reverentia susceptus, migravit ad Christum. Cujus corpus honorifico agmine comitantibus virtutum operibus suam deferretur ad urbem. Nec multo post Valentinianus ab Erij patricij, quem occiderat, satellitibus interimitur. Anno imperij Marciani sexto, cum quo simul Hesperium concidit regnum.

CAPUT XXII.

Vt Britones quiescentibus ad tempus exteris, civilibus sese bellis contriverint. simul & majoribus flagitijs submerferint.

Interim in Britannia cessatum quidem est partim per ab externis, sed non à civilibus bellis. Manebant exterminia civitatum ab hoste dirutarum ac desertarum, pugnant contra invicem, qui hostem evaserant cives: attamen recenti adhuc memoria calamitatis & cladis inflicte servabant utrunque reges, sacerdotes, privati & optimates suum quique ordinem. At illis decedentibus, quum successisset ætas tempestatis illius nescia, & presentia solum serenitatis statum experta, ita cuncta veritatis ac justitiæ moderamina concussa ac subversa sunt: ut nullum earum non dicam vestigium, sed ne memoria quidem præret in paucis, & valde paucis ulla appareret. Quin inter alia inenarrabilium scelerum facta, quæ historicus eorum Gildas flebilis sermone describit, & hoc addebat, aut nunquam genti Saxonum sive Anglorum secum Britanniam incolenti, verbum fidei prædicandum committerent. Sed non tamen divina pietas plebem suam, quam præscivit, deseruit, quin multo digniores genti memoratæ præcones veritatis, per quos crederet, destinavit.

CAPUT XXIII

Vt sanctus Papa Gregorius Augustinum cum monachis ad prædicandum genti Anglorum mittens, epistola quoque illos exhortatoria, ne à laborando cessarent confortaverit.

Si quidem anno ab Incarnatione Domini quingentesimo octogesimo secundo Mauritius ab Augusto quinquagesimus quartus Imperium suscipiens, uno & viginti

annis tenuit. Cujus anno regni decimo Gregorius vir doctrina & actione præcipuus pontificatus Romanae & apostolicæ sedis sortitus, rexit annos tredecim, menses sex, & dies decem. Qui divino admonitus instinctu anno decimoquarto ejusdem principis, adventus verò Anglorum in Britanniam anno citè centesimo quinquagesimo misit servum Dei Augustinum, & alios plures cum eo monachos, timentes Dominum, prædicare verbum Dei genti Anglorum. Qui cum iussis pontificalibus obtemperantes, memoratum opus aggredi cœpissent, jamque aliquantum itineris confecerant, perculli timore inertire domum potius quam barbaram, feram, incredulamque gentem, cuius nec linguam quidem nosset, adire cogitabant, & hoc esse tutius communi consilio decernebant. Nec mora Augustinum, quem eis Episcopum ordinandum (si ab Anglis susciperetur) disposerat, domum remittunt, qui à B. Gregorio humiliter supplicat obtineret, ne tam periculosa, tam laboriosa, tam incertam peregrinationem adire deberent. Quibus ille exhortatorias mittens literas, in opus eos verbi, divino confisos auxilio, proficisci suadet. Quatum videlicet literarum ista est forma: Gregorius servus servorum Dei. Quia melius fuerat bona non incipere, quam ab his quæ cæpta cogitatione retrorsum redire, summo studio dilectissimi filij oportet, ut opus bonum, quod auxiliante Domino cœpistis, impleatis. Nec ergo labor vos itineris, nec maledicorum hominum lingua deterreat: sed omni instantia, omni que fervore, quæ inchoastis, Deo auctore peragite; scientes quod laborem magnum æterna retributionis gloria sequitur. Remaneat autem Augustino præposito vestro, quem & abbatem vobis constitimus, in omnibus humiliter obedire. Scientes hoc vestris animabus pro omnia profuturum, quicquid à vobis fuerit in ejus admonitione completum. Omnipotens Deus sua vos gratia protegat, & vestri laboris fructum in æterna me patria videre concedat. Quatenus & si vobiscum laborare nequeo, simul in gaudio retributionis inveniar, quia laborare scilicet volo. Deus vos incolumes custodiat dilectissimi filij. Data die decima Kalendarum Augustarum, imperante Domino nostro Mauricio Tiberio pijsimo Augusto Anno decimo quarto, post Consulatum ejusdem Domini nostri anno decimo tertio, indictione decima quarta.

CAPUT XXIV.

Vt Arelatensi Archiepiscopo epistolam pro eorum susceptione miserit.

Misit etiam tunc ipsdem venerandus Pontifex ad Ethernium Arelatensem Archiepiscopum (ut Augustinum Britanniam peragentem benigne susciperet) literas, quarum iste est textus. Reverendissimo & sanctissimo fratri Ethernio coepiscopo Gregorius servus servorum Dei. Licet apud sacerdotes habentes Deo placitam charitatem religiosi viri nullius commendatione indigant: quia tamen aptum tempus scribendi se ingessit, fraternitati vestre nostra mittere scripta curavimus, insinuantes latorem presentium Augustinum servum Dei, de cuius certi sumus studio, cum alijs servis Dei, illuc nos pro utilitate animarum auxiliante Domino direxisset. Quem necesse est, ut sacerdotali studio sanctitas vestra adjuvare, & sua ei solatia præbere festinet. Cui etiam ut promptiores ad suffragandum possitis existere, causam vobis injunximus subtiliter indicare. Scientes quod ea cognita tota vos propter Deum devotione ad solandum, quia res exigit, commoderis. Candidum præterea presbyterum communem filium, quem ad gubernationem patrimoniali Ecclesiæ nostræ transmisimus, charitati vestre in omnibus commendamus. Deus te incolumem custodiat reverendissime frater. Data die decima Kalendarum Augustarum imperante Domino nostro Mauricio Tiberio pijsimo Augusto, Anno decimo quarto post consulatum ejusdem Domini nostri, Anno decimo tertio, indictione decima quarta.

CAPUT XXV.

*Vi veniens Britanniam Augustinus primo in insulam Taneto regi Cantuariorum predicavit, & sic accepta ab eolice-
tia Cantium predicaturus intravit.*

Rohoratus ergo confirmatione beati patris Grego-
rij Augustinus, cum famulis Christi qui erant cum
eo, rediit in opus verbi, pervenitque in Britanniam. Erat eo
tempore Rex Edilberthus in Cantio potentissimus, quia
ad confinium usque Humbri fluminis maximi, quo meri-
diani & Septentrionales Anglorum populi disimantur,
fines imperij retenderat. Est autem ad orientalem Cantij
plagam Tanetos insula non modica, id est, magnitudinis
juxta consuetudinem estimationis Anglorum, milliarium
sexcentorum, quam a continenti terra fecerit fluvius
Vantsum, qui est latitudinis circiter trium stadiorum, &
duobus tantum in locis est transieabilis. Utrunque enim
caput protendit in mare. In hac ergo applicuit servus Do-
mini Augustinus, & socij ejus viri (ut fertur) ferme qua-
draginta. Acceperunt autem precipiente beato Papa Gre-
gorio de gente Francozum interpretes, & mittens ad
Edilberthum mandavit se venisse de Roma, ac nuncium
ferre optimum, qui sibi obtemperantibus aeterna in caelis
gaudia, & regnum sine fine cum Deo vivo & vero futu-
rum, sine ulla dubitatione promitteret. Qui hac audiens,
manere illos in ea quam adierat insula, & eis necessaria
ministrari, donec videret quid eis faceret, iussit. Nam &
antea fama ad eum Christianae religionis pervenerat, ut-
pote qui & uxorem habebat Christianam de gente Fran-
corum regia, nomine Bertham: quam ea conditione a
parentibus acceperat, ut ritum fidei ac religionis suae cum
Episcopo, quem ei adiutoris fidei dederat nomine Luid-
hardo, inviolatam servare, licentiam haberet. Post dies
ergo aliquot venit ad insulam Rex, & residens sub dio
iussit Augustinum cum socijs ad suum ibidem advenire col-
loquium. Caverat autem ne in aliquam domum ad se in-
troirent veteri usus augurio, ne supervenit suo, si quid ma-
leficæ artis habuissent, eum superando deciperent. At illi
non daemoniaca, sed divina virtute praediti veniebant,
crucem pro vexillo ferentes argenteam, & imagine Do-
mini salvatoris in tabula depictam, letantiaque canentes
pro sua simul & eorum, propter quos & ad quos venerant
salutæ aeternæ, Domino supplicabant. Cumque ad iustio-
nem regis residentes, verbum ei vitæ una cum omnibus,
qui aderant ejus comitibus praedicarent: respondit ille
dicens, Pulchra sunt quidem verba & promissa quæ affer-
tis, sed quia nova sunt & incerta, non his possum assensum
tribuere, relicto eis quæ tanto tempore cum omni
Anglorum gente servavi. Verum quia de longe huc peregrini
venistis, & ut ego mihi video perspexisse, ea quæ vos
vera & optima credebatis, nobis quoque communicare de-
sideratis: nolumus molesti esse vobis, quin potius beni-
gno vos hospitio recipere, & quæ victui vestro sunt ne-
cessaria, ministrare curamus; nec prohibemus, quin om-
nes, quos potestis, fidei vestræ religionis praedicando so-
cietis. Dedit ergo eis mansionem in civitate Doroven-
nensi (quæ imperij sui totius erat metropolis) eisque, ut
promiserat, cum administratione victus temporalis licentiam
quoque praedicandi non abstulit. Fertur autem quoddam
appropinquantes civitati, more suo cum cruce sancta &
imagine magni regis Domini nostri Jesu Christi, hanc le-
tantiam consona voce modularentur: Deprecamur te
Domine in omni misericordia tua, ut auferatur furor
tuus & ira tua a civitate ista, & de domo sancta tua, quoniam
peccavimus, alleluja.

CAPUT XXVI.

*Vi idem in Cantio primitivæ Ecclesiæ & doctrinam suam imitatus &
vitam, atq; in urbe regis sedem Episcopatus accepit.*

AT tibi sibi datam mansionem intraverunt, cœpe-
runt Apostolicam primitivæ Ecclesiæ vitam imita-
ri, orationibus videlicet assiduis, vigilijs, ac jejunijs ser-

viendo, verbum vitæ, quibus poterant, praedicando, cun-
cta hujus mundi velut aliena spernendo, ea tantum, quæ
victui necessaria videbantur, ab eis quos docebant, acci-
piendo, secundum ea quæ docebant ipsi per omnia viven-
do, & paratum ad patiendum adversa quæque, vel etiam
ad moriendum pro ea quam praedicabant veritate, animi
habendo. Quid? Crediderunt nonnulli, & baptizaban-
tur, mirantes simplicitatem innocentis vitæ, ac dulcedi-
nem doctrinæ eorum cælestis. Erat autem prope ipsam
civitatem ad orientem Ecclesiæ in honorem sancti Mar-
tini antiquitus facta, dum adhuc Romani Britanniam in-
colerent, in qua regina, quam Christianam fuisse prædixi-
mus, orare consueverat. In hac ergo & ipsi primo conve-
nire, psallere, orare, missas facere, praedicare, & baptiza-
re cœperunt, donec rege ad fidem converso, majorem
praedicandi per omnia, & Ecclesiæ fabricandi, vel resta-
randi, licentiam acciperent. At ubi ipse etiam inter alios
delectatus vita mundissima sanctorum, & promissis eor-
um suavissimis, quæ vera esse miraculorum quoque mul-
torum ostensione firmaverunt, credens baptizatus est,
cœpere plures quotidie ad audiendum verbum consue-
re, ac relicto gentilium ritu, unitati sanctæ Christi Ec-
clesiæ credendo sociare. Quorum fidei & conversioni ita
congratularus esse Rex perhibetur, ut nullum tamen co-
geret ad Christianismum, sed tantummodo credentes
arctiori dilectione quasi concives sibi regni cælestis am-
plecteretur. Didicerat enim & a doctoribus auctoribus-
que suæ salutis, servitium Christi voluntarium, non co-
actitium debere esse. Nec distulit, quin etiam ipsis docto-
ribus suis locum sedis, eorum gradui congruum, in Do-
rovernia metropoli sua donaret, simul & necessarias in
diversis speciebus possessiones conferret.

CAPUT XXVII.

*Vi idem Episcopus factus Gregorio Papa, quæ sint Britannia
gesta mandavit, simul & de necessitatibus ejus re-
sponsa petens, accepit.*

In terea vir Domini Augustinus venit Arelas, & ab Ar-
chiepiscopo ejusdem civitatis Etherico, juxta quod iussit
sancti patris Gregorij acceperat, Archiepiscopus genti
Anglorum ordinatus est: reverlusque in Britanniam, misit
continuo Romam Laurentium presbyterum, & Petrum
monachum, qui beato pontifici Gregorio gentem Anglo-
rum fidem Christi accepisse, ac se Episcopum factum esse
referrent simul & de eis, quæ necessaria videbantur, qua-
estionebus ejus consulta flagitans. Nec mora, congrua qua-
estionebus responsa recepit quæ, quæ etiam huic historiae
nostræ commodum duximus indere. Interrogatio Au-
gustini Episcopi Cantuariorum Ecclesiæ. De Episcopis,
qualiter cum suis clericis converfentur, vel de his, quæ
fidelium oblationibus accedunt altari, quanti debeant fieri
portiones, & qualiter Episcopi agere in Ecclesiâ de-
beant? Respondit Gregorius Papa, urbis Romæ, Sacra
scriptura testatur (quam te bene nosse dubium non est)
& specialiter beati Pauli ad Timotheum epistola, in quibus
cum erudire studuit, qualiter in domo Dei conversari
debuisset. Mos autem sedis Apostolicæ est, ordinatis Epi-
scopis, præcepta tradere, ut in omni stipendio quod ac-
cedit, quatuor debeant fieri portiones: una videlicet
Episcopo & familiae propter hospitalitatem atque sus-
ceptionem, alia clero, tertia pauperibus, quarta Ecclesijs re-
parandis. Sed quia fraternitas tua monasterij regulis eru-
dita, seorsum fieri non debet a clericis suis in Ecclesiâ An-
glorum, quæ auctore Deo nuper adhuc ad fidem perducta
est, hanc debet conversationem instituire, quæ initio na-
scentis Ecclesiæ fuit patribus nostris, in quibus nullus eor-
um ex his quæ possidebant aliquid suum esse dicebat, sed
erant eis omnia communia. Si qui verò sunt clerici extra
sacros ordines constituti, qui se continere non possunt,
fortiri uxores debent, & stipendia sua exterius accipere.
Quia & de ipsidem partibus, de quibus præfati sumus, no-
vimus scriptum quod dividebatur singulis prout cuique

In te-

VEDA
TOMUS
344
DVI
#22

opus erat. De eorum quoque stipendio cogitandum atque providendum est, & sub Ecclesiastica regula sunt tenendi, ut bonis moribus vivant, & canendis psalmis invigilent, & ab omnibus illicitis & cor & linguam & corpus Deo auctore conservent. Communi autem vita viventibus, jam de faciendis portionibus, vel exhibenda hospitalitate, & adimplenda misericordia, nobis quid erit loquendum? Cùm omne quod superest, in causis pijs ac religiosis erogandum est, Domino magistro omnium docente: Quod superest, date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Interrogatio Augustini: Cùm una sit fides, cur sunt ecclesiarum diverse consuetudines, & altera consuetudo missarum in sancta Romana Ecclesia, atque altera in Galliarum tenetur. Respondit Gregorius Papa: Novit fraternitas tua Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se meminit nutritam. Sed mihi placeat, ut sive in Romana, sive in Galliarum, seu in qualibet Ecclesia, aliquid invenisti quod plus omnipotenti Deo possit placere, sollicitè eligas, & in Anglorum Ecclesia, quæ adhuc ad finem nova est, institutione præcipua, quæ de multis Ecclesijs colligere potuisti, infundas. Non enim pro locis res, sed pro bonis rebus loca amanda sunt. Ex singulis ergo quibusque Ecclesijs, quæ pia, quæ religiosa, quæ recta sunt elige, & hæc quasi in fasciculum collecta, apud Anglorum mentes in consuetudinem deponere. Interrogatio Augustini: Obscuro quid pati debeat, si quis aliquid de Ecclesia furto abstulit? Respondit Gregorius: Hoc tua fraternitas ex personarum sententia pensare potest, qualiter valeat corrigi. Sunt enim quidam, qui habentes subsidia furum perpetrant; & sunt alij, qui hæc in re ex inopia delinquant. Unde necesse est, ut quidam damnis, quidam verberibus; & quidam districtius, quidam autem lenius corrigantur. Et cùm paulo districtus agitur, ex charitate agendum est, non ex furore: quia ipsi hoc præstatur qui corrigitur, ne gehennæ ignibus tradatur. Sic enim nos fidelibus tenere disciplinam debemus, sicut boni patres fidelibus filijs solent, quos & pro culpis verberibus feriunt, & tamen ipsos, quos doloribus affligunt, habere heredes quarunt; & quæ possident ipsis servant, quos irati insequi videntur. Hæc ergo charitas dicitur, ita ut mens extra rationis regulam omnino nihil faciat. Adde etiam, quomodo ea, quæ furto de Ecclesijs abstulerunt, reddere debeant. Sed absit, ut Ecclesia cum augmento recipiat, quod de terrenis rebus videtur amittere, & lucra de vanis quaerere. Interrogatio Augustini: Si debeant duo germani fratres singulas sorores accipere, quæ sunt ab illis longa progenie generatæ? Respondit Gregorius: Hoc fieri modis omnibus licet: nequaquam enim in sacris eloquijs invenitur, quod huic capitulo contradicere videatur. Interrogatio Augustini: Usque ad quam generationem debeant fideles cum propinquis sibi conjugio copulari? Respondit Gregorius: Quædam terrena lex in Romana republica permittit, ut sive frater & soror, seu duorum fratrum germanorum, vel duarum sororum filius & filia miscantur. Sed experimento didicimus, ex tali conjugio sobolem non posse succrescere. Et sacra lex prohibet cognationis turpitudinem revelare. Unde necesse est, ut jam tertia vel quarta generatio fidelium licenter sibi jungi debeat. Nam secunda, quam diximus, à se omni modo debet abstinere. Cum noverca autem misceri grave est facinus: quia & in lege scriptum est, Turpitudinem patris tui non revelabis. Neque enim patris turpitudinem filius revelare potest: sed quia scriptum est, Erunt duo in carne una, qui turpitudinem novercæ, quæ una caro cum patre fuit, revelare præsumpserit, profectò patris turpitudinem revelavit. Cùm cognata quoque misceri prohibitum est, quia per junctionem priorem caro fratris fuerit facta. Pro qua re etiam Johannes Baptista capite truncatus est, & sancto martyrio consummatus. Cui non est dictum, ut Christum negaret, & tamen pro Christi confessione occisus est: sed quia ipsam Dominus noster Jesus Christus dixerat, Ego sum veritas, quia pro veritate Joannes occisus est, videlicet &

pro Christo sanguinem fudit. Quia vero sunt multi in Anglorum gente, qui dum adhuc in infidelitate essent, huic nefando conjugio dicuntur admixti, ad fidem venientes admonendi sunt, ut se abstineant, & grave hoc esse peccatum cognoscant. Tremendum Dei iudicium timeant, ne pro carnali dilectione tormenta æterni cruciatu incurrant. Non tamen pro hac re corporis & sanguinis Domini communionem privandi sunt, nec in eis illa ulcisci videantur, in quibus se per ignorantiam ante lavacrum baptismatis astrinxerunt. In hoc enim tempore sancta Ecclesia quædam per fervorem corrigit, quædam per mansuetudinem tolerat, quædam per considerationem dissimulat, atque ita portat & dissimulat, ut sæpe malum quod advenitur portando & dissimulando compescat. Omnes autem qui ad fidem veniunt, admonentur, ne tale aliquid audeant perpetrare. Si qui autem perpetraverint, corporis & sanguinis Domini communionem privandi sunt: quia sicut in his, qui per ignorantiam fecerunt, culpa aliquatenus toleranda est: ita in his fortiter insequenda, qui non metuunt sciendo peccare. Interrogatio Augustini: si longinquitas itine magna interjacet, ut Episcopi non facile valeant convenire, an debeat sine aliorum Episcoporum presentia Episcopus ordinari? Respondit Gregorius: Et quidem in Anglorum Ecclesia, in qua adhuc solus tu Episcopus invenitis, ordinare Episcopum non aliter, nisi sine Episcopis potes. Nam quando de Gallijs Episcopi veniunt, qui in ordinatione Episcoporum testes assistunt: Sed fraternitatem tuam ita volumus Episcopos ordinare, ut ipsi sibi Episcopi longo intervallo minime disjungantur: quatenus nulla sit necessitas, ut in ordinatione Episcopi, alij convenire non possint. Pastores quoque quorum presentia valde est utilis, facile debeant convenire. Cum igitur auctore Deo ita fuerint Episcopi in propinquis sibi locis ordinati per omnia, Episcoporum ordinatio sine aggregatis tribus vel quatuor Episcopis fieri non debet. Nam in ipsis rebus spiritualibus, ut sapienter & mature disponantur, exemplum trahere à rebus etiam carnalibus possumus. Certè enim dum conjugia in mundo celebrantur, conjugati quoque convocantur: ut qui in via jam conjugij præcesserunt, in subsequenti quoque copula gaudio miscantur. Cur non ergo & in hac spirituali ordinatione, qua per factum ministerium homo Deo conjungitur, tales conveniant, qui vel in profectu ordinati Episcopi gaudeant, vel pro ejus custodia omnipotenti Deo preces pariter fundant? Interrogatio Augustini: Qualiter debemus cum Galliarum & Britanniarum Episcopis agere? Respondit Gregorius: In Galliarum Episcopis nullam tibi auctoritatem tribuimus: quia ab antiquis prædecessorum meorum temporibus pallium Arelatensis Episcopus accepit, quem nos private auctoritate percepta minime debemus. Si igitur contingat, ut fraternitas tua ad Galliarum provinciam transeat, cum eodem Arelatensi Episcopo debet agere, qualiter (si qua sunt vitia in Episcopis) corrigantur. Qui si fortè in disciplina vigore tepidus existat, tuæ fraternitatis zelo accendendus est. Cui etiam epistolam fecimus, ut cum tuæ sanctitatis presentia in Gallijs & ipse tota mente subveniat, & quæ sunt creatoris nostri iussioni contraria, ab Episcoporum moribus compescat. Ipse autem ex auctoritate propria Episcopos Galliarum judicare non poteris: sed suadendo, blandiendo, bona quoque opera eorum imitationi monstrando, pravorum mentes ad sanctitatis studia reformas. Quia scriptum est in lege, Per alienam messem transiens, falcem mittere non debet: sed manu spicas conterere & manducare. Falcem enim iudicij mittere non potes in ea segete, quæ alteri videtur esse commissa: sed per effectum boni operis frumenta Domini vitiorum suorum paleis expolia, & in Ecclesiæ corpore monendo & persuadendo, quasi mandendo convertere. Quicquid verò ex auctoritate agendum est, cum prædicto Arelatensi Episcopo agatur, ne prætermitti possit hoc, quod antiqua patrum institutio invenit Britanniarum verò omnes Episcopos tuæ fraternitati committimus, ut indocti doceantur, infirmi persuasione roborentur, perverfi auctoritate corrigantur. Interrogatio Augustini.

conjugio natus fuerat, qui dicebat: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Qui enim in iniquitatibus conceptus se noverat, à delicto se natum gemebat: qui portat arbor in ramo humorem vitij, quem trahit ex radice. In quibus tamen verbis non admixtionem conjugum iniquitatem nominat, sed ipsam videlicet voluptatem admixtionis. Sunt etenim multa quæ licita esse probantur ac legitima, & tamen in eorum actu aliquatenus fœdamur: sicut saepe irascendo culpas insequimur, & tranquillitatem in nobis animi perturbamus: & cum rectum sit quod agitur, non est tamen approbabile, quod in eo animus perturbatur. Contra vitia quippe delinquentium iturus fuerat, qui dicebat: Turbatus est præ ira oculus meus. Quia enim non valet nisi tranquilla mens in contemplationis se lucem suspendere, in ira suum oculum turbatum dolebat: quia dum male acta deorsum insequitur, confundi atque turbari à summorum contemplatione cogebatur. Est ergo laudabilis ira contra vitium, & tamen molesta, quia turbatum se aliquem reatum incurrisse æstimat. Oportet itaque legitima carnis copula ut causa prolis sit, non voluptatis: & carnis commixtio, creandorum liberorum sit gratia, non satisfactio vitiorum. Si quis verò sua conjugem, non cupidine voluptatis raptus, sed solummodo creandorum liberorum gratia utitur, iste profectò sive de ingressu Ecclesiæ, sive de sumendo Dominici corporis sanguinisque mysterio, suo est relinquendum iudicio, quia à nobis prohiberi non debet accipere, qui in igne positus nescit ardere. Cum verò non amor procreandæ sobolis, sed voluptas dominatur in opere commixtionis: habent conjuges etiam de sua commixtione quod desistant. Hoc enim eis concedit sancta prædicatio, & tamen de ipsa concessione metu animum conterrit. Nam cum Paulus apostolus Corinthijs scribens diceret, Qui se continere non potest, habeat uxorem suam: statim subiungere curavit: Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium: non enim indulgetur quod licet, quia iustum est: quod igitur indulgere dixit, culpam esse demonstravit. Vigilanti verò mente pensandum est, quòd in Sina monte Dominus locuturus ad populum, prius eundem populum abstinere à mulieribus præcepit. Et si illic ubi Dominus per creaturam subditam hominibus loquebatur, tanta provisione est munditia corporis requisita, ut qui verba Dei perciperent, mulieribus mixti non essent: quanto magis mulieres quæ corpus Domini omnipotentis accipiunt, custodire in se munditiam carnis debent, ne ipsa inæstimabilis mysterij magnitudine graventur. Hinc etenim ad David de pueris suis per sacerdotem dicitur, ut si à mulieribus mundi essent, panes propositionis acciperent, quos omnino non acciperent, nisi prius mundos eos David à mulieribus fateretur. Tunc autem vir, qui post admixtionem conjugis lotus aqua fuerit, etiam sacre communionis mysterium valet accipere, cum ei iuxta præsentiam sententiam etiam ecclesiam licuerit intrare. Interrogatio. Augustinus: Si post illusionem, quæ per somnium solet accedere, vel corpus Domini quilibet accipere valeat, vel si sacerdos sit, sacra mysteria celebrare? Respondit Gregorius: Hunc quidem testamentum veteris legis, sicut & in superiori capitulo jam diximus, pollutum dicit, & nisi lotum aqua ei usque ad vesperam intrate Ecclesiam non concedit. Quod tamen aliter populus spiritalis intelligens, sub eodem intellectu accipiet quo præfati sumus: quia quasi per somnium illudicitur, qui tentatus immunditia veris imaginibus in cogitatione inquinatur, sed lavandus est aqua, ut culpas cogitationis lachrymis abluat. Et nisi prius ignis tentationis recesserit, reum se quasi usque ad vesperam cognoscat: sed est in eadem illusionem valde necessaria discretio, quæ subtiliter pensari debet, ex qua re accidat menti dormientis. Aliquando enim ex crapula, aliquando ex natura superfluitate vel infirmitate, aliquando ex cogitatione contingit. Ita & quidem cum ex natura superfluitate vel infirmitate evenit, omnimodo hæc illusio non est timenda: quia hanc animus nesciens pertulisse magis

dolendum est, quàm fecisse: cum vero ultra modum appetitus gulæ in sumendis alimentis rapitur, atque idcirco humorum receptacula gravantur, habet exinde animus aliquem reatum, non tamen usque ad prohibitionem percipiendi sancti mysterij, vel missarum solemniam celebrandum fortasse aut festus dies exigit, aut exhiberi mysterium (pro eo quod sacerdos alius in loco deest) ipsa necessitas compellit. Nam si adiuverit alij, qui implere mysterium valeant, illusio pro crapula facta, à perceptione sacri mysterij prohibere non debet: sed ab immolatione sacri mysterij abstinere (ut arbitror) humiliter debet, si tamen dormientis mentem turpi imaginatione non concusserit. Nam sunt quibus ita plerumque illusio nascitur, ut eorum animus etiam in somno corporis positus, turpibus imaginationibus non fœdatur: quia in se unum ibi ostenditur ipsamens rea, non tamen vel suo iudicio libera, cum se, etsi dormienti corpore nihil meminit vidisse, tamen in vigilijs corporis meminit in ingluviem cecidisse. Si verò ex turpi cogitatione vigilans oritur illusio dormientis, patet animo suus reatus. Videt enim à qua radice inquinatio illa processerit: quia quod cogitavit sciens, hoc protulit nesciens. Sed pensandum est, ipsa cogitatio utrum suggestionem, an delectationem, vel quod majus est, peccati consensu acciderit. Tribus etenim modis impletur omne peccatum, videlicet suggestionem, delectationem, consensu. Suggestio quippe fit per diabolum: delectatio per carnem, consensus per spiritum. Quia & primam culpam serpens suggessit, Eva velut caro delectata est, Adam verò velut spiritus consensus. Et necessaria est magna discretio, ut inter suggestionem atque delectationem: inter delectationem & consensum, iudex sui animus præsideat. Cum enim malignus spiritus peccatum suggerit in mente, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omnimodo perpetratum non est: cum verò delectari caro ceperit, tunc peccatum incipit nasci: si autem ex deliberatione consensus, tunc peccatum cognoscitur perfici: in suggestionem igitur peccati initium est, in delectationem fit nutrimentum, in consensu perfectio. Et saepe contingit, ut hoc quod malignus spiritus feminat in cogitatione, caro in delectationem trahat, nec tamen anima eidem delectationi consentiat. Et cum caro delectari sine anima nequeat, ipse tamen animus carnis voluptatibus reluctans, in delectatione carnali aliquo modo ligatur: invitum, ut ei ex ratione contradicatur, nec consentiat, & tamen delectatione ligatus sit, sed ligatum se vehementer ingemiscat. Unde & ille cœlestis exercitus præcipuus miles gemebat, dicens: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Si autem captivus erat, minime pugnabat: sed etsi pugnabat, quare captivus erat? Repugnabat igitur legi mentis, cui lex quæ in membris est, repugnabat. Si autem pugnabat, captivus non erat. Ecce itaque homo est (ut ita dixerim) captivus & liber. Liber ex iustitia quam diligit: captivus ex delectatione quam portat invitus. Hucusque responsiones beati Papæ Gregorij, ad consulta reverendissimi antistitis Augustini. Epistolam verò quam se Arelateni Episcopo fecisse commemorat, ad Vergilium Etherij successorem dederat: cuius hæc forma est.

CAPUT XXVIII.

Ut Papa Gregorius epistolam Arelateni Episcopo, pro adiuvando in opere Dei Augustino, miserit.

REVERENDISSIMO & sanctissimo fratri Vergilio coepiscopo, Gregorius servus servorum Dei: Quantum sit affectus venientibus spontè fratribus impendendus, ex eo quòd plerumque solent charitatis causa invitari, cognoscitur. Et ideo si communem fratrem Augustinum Episcopum ad vos venire contigerit, ita illum dilectio vestra, sicut decet, affectuose dulciterque suscipiat, ut & ipsum consolationis suæ honore foveat, & alios qualiter fraterna

charitas

Si pregnans mulier debeat baptizari? Aut postquam genuerit, post quantum tempus possit Ecclesiam intrare? Aut etiam ne morte præoccupetur, quod genuerit, post quot dies hoc licet fieri baptismi sacramenta percipere; Aut post quantum temporis huic vir suis possit in carnis copulatione conjungi? Aut si menstrua consuetudine tenetur, an Ecclesiam intrare ei liceat? Aut sacra communionis sacramenta percipere? Aut vir suæ conjugii permixtus, priusquam lavetur aqua, si Ecclesiam possit intrare? Vel etiam ad mysterium communionis sacra accedere? Quæ omnia rudi Anglorum genti oportet habere comperta. Respondit Gregorius: Hoc non ambigo, fraternitatem tuam esse requisitam, cuius jam & responsum reddidisse me arbitror. Sed hoc quod ipse dicere & sentire potuisti, credo quòd mea apud te volueris responsione firmari. Mulier etenim pragnans cur non debeat baptizari, cum non sit ante omnipotentis Dei oculos culpa aliqua fecunditas carnis? Nam cum primi parentes nostri in paradiso deliquissent, immortalitatem, quam acceperant, recto Dei iudicio perdidit. Quia itaque isdem omnipotens Deus humanum genus pro culpa sua funditus extinguere noluit, immortalitatem homini pro peccato suo abstulit: & tamen pro benignitate suæ pietatis, fecunditatem ei sobolis reservavit. Quod ergo naturæ humanæ ex omnipotentis Dei dono servatum est, qua ratione poterit à sacri baptismi gratia prohiberi? In illo quippe mysterio, in quo omnis culpa funditus extinguitur, valde stultum est, si donum gratiæ ei contradicere posse videatur. Cum verò enixa fuerit mulier, post quot dies debeat Ecclesiam intrare, Testamenti veteris præcepto manifestum est, quod ita habet: Mulier si suscepto semine peperit masculum, triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingrediatur in sanctuarium, donec impleantur dies purgationis suæ: si autem feminam pepererit, sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Quod tamen sciendum est, quia in mysterio accipitur. Nam si hora eadem qua genuerit, actura gratias intret Ecclesiam, nullo peccati pondere gravatur. Voluptas enim carnis, non dolor in culpa est. In carnis autem commixtione voluptas est, nam in prolis prolatione generis. Unde & ipsi primæ matri omnium Dei præceptum transgressæ dictum est: Multiplicabo erumnas tuas, & conceptus tuos, & in doloribus paries. Si itaque enixam mulierem prohibemus Ecclesiam intrare, ipsam ei poenam suam in culpam deputamus. Baptizata autem vel enixam mulierem, vel hoc quod genuerit, si mortis periculo urgetur, vel ipsa hora eadem qua gignit, vel hoc quod gignitur eadem qua natum est, nullo modo prohibetur: quia sancti mysterii gratia sicut viventibus atque discernentibus, cum magna discretione providenda est. Ita his quibus mors imminet, sine ulla dilatione offerenda, ne dum adhuc tempus, ad præbendum redemptionis mysterium quaeritur, interveniente paululum mora inveniri non valeat, qui redimatur. Ad eius ergo concubitus vir suus accedere non debet, quo ad usque qui gignitur, ablactetur. Prava autem consuetudo in conjugatorum moribus efficit, ut mulieres filios quos gignunt, nutrire cõtemnant, eosque alijs mulieribus ad nutriendum tradant, quod videlicet ex sola causâ incontinentiæ videtur inventum: quia dum se continere nolunt, despiciunt lactare quos gignunt. Hæc itaque quæ filios suos prava ex consuetudine alijs ad nutriendum tradunt, nisi purgationis tempus transierit, viris suis non debent admisceri: quippe & sine partus causâ, quum in consuetis suis mensuris detinentur, viris suis misceri prohibentur: ita ut morte lex sacra feriat, si quis vir ad menstruatam mulierem accedat. Quæ tamen mulier dum consuetudinem mensuram patitur, prohiberi Ecclesiam intrare non debet: quia ei naturæ superfluitas in culpam non valet reputari, & per hoc quod invita patitur, iustum non est, ut ingressu Ecclesiæ privetur. Novimus namque quòd mulier, quæ fluxum patiebatur sanguinis, post tergum Domini humiliter veniens, vestimenti eius fimbriam tetigit, atque ab ea statim sua infirmitas recessit. Si ergo in fluxu

sanguinis posita, laudabiliter potuit Domini vestimentum tangere, cur quæ menstruum sanguinis patitur, ei non liceat Domini Ecclesiam intrare? Sed dicit, illam infirmitas compulit: has verò, de quibus loquimur, consuetudo constrinxit. Perpende autem frater charissime, quia omne quod in hac mortali carne patimur ex infirmitate naturæ, est digno Dei iudicio post culpam ordinatum. Esurire namque, sitire, algere, lassescere, ex infirmitate naturæ est. Et quid est aliud contra famem alimenta, contra sitim potum, contra astum auras, contra frigus vestem, contra lassitudinem requiem quaerere, nisi medicamentum quoddam contra ægri tudines explorare? Femina itaque & menstrua sui sanguinis fluxus, ægritudo est. Si igitur bene præsumpsit, quæ vestimentum Domini in languore posita tetigit, quod uni personæ infirmanti conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus, quæ naturæ suæ vitio infirmantur? Sanctæ autem communionis mysterium in iisdem diebus percipere, non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere nō præsumit, laudanda est: sed si perceptor, non iudicanda. Bonarum quippe mentium est, sibi aliquo modo culpas suas agnoscere, ubi culpa non est: quia læpè sine culpa agitur, quod venit ex culpa. Unde etiam cum esurimus, sine culpa comedimus: ex culpa autem primi hominis factum est, ut esuriamus. Menstrua enim consuetudo mulieribus nō aliqua culpa est, videlicet quia naturaliter accidit: sed tamen quia natura ipsa ita vitata est, ut etiam sine voluntatis studio videatur esse polluta, ex culpa venit vitium, in quo se ipsa, qualis per iudicium facta sit humana natura, cognoscat. Et homo qui culpam spontè perpetravit, reatum culpæ portet invitus. Atque ideo famina cum semet ipsas considerant, si in menstrua consuetudine ad sacramentum Domini corporis & sanguinis accedere non præsumunt, de sua recta consideratione laudanda sunt: dum verò percipiendo ex religiosa vite consuetudine eisdem mysterii amore rapiuntur, reprimenda (sicut prædicimus) non sunt. Sicut enim in Testamento veteri exteriora opera observantur: ita in Testamento novo, non tam quod exterius agitur, quam id quod interius cogitatur, sollicita intentione attenditur, ut subtili sententia puniatur. Nam cum multa lex velut immunda manducate prohibeat, in Evangelio tamen Dominus dicit: Non quod intrat in os, coquinat hominem: sed quæ exeunt de ore, illa sunt quæ coquinant. Atque paulo post subiecit expones: Ex corde exeunt cogitationes malæ, ubi ubertim indicatum est, quod illud ab omnipotenti Deo pollutum esse in opere ostenditur, quod ex pollutæ cogitationis radice generatur. Unde Paulus quoque Apostolus dicit: Omnia munda mundis, coquinatis autem & infidelibus nihil est mundum. Atque mox eiusdem causam coquina tionis annuncians subiungit: Coquinata sunt enim & mens eorum & conscientia. Si ergo ei cibus immundus non est, cui mens immunda non fuerit, cur quòd munda mente mulier ex natura patitur, ei in immundiciam reputetur? Vir autem cum propria conjugæ dormiens, nisi lotus aqua intrare Ecclesiam non debet: sed neque lotus statim intrare debet. Lex autem veteri populo præcipit, ut mixtus vir mulieri & lauari aqua debeat, & ante solis occasum Ecclesiam non intrare, quod tamen intelligi spiritaliter potest: quia mulieri vir miscetur, quando illicitæ concupiscentiæ animus in cogitatione per delectationem consurgitur. Quia nisi prius ignis concupiscentiæ à mente deserbeat, dignum se congregationi fratrum æstimate non debet, qui se gravari per nequitiam prave voluntatis videtur. Quamvis de hac re diversæ hominum nationes diversa sentiant, atque alia custodire videantur: Romanorum tamen semper ab antiquioribus usus fuit, post admixtionem propriæ conjugis, & lavacri purificationem quaerere, & ab ingressu Ecclesiæ paululum reverenter abstinere. Nec hæc dicentes culpam deputamus esse conjugium, sed quia ipsa licita admixtio conjugis sine voluptate carnis fieri non potest, à sacri loci ingressu abstinendum est: quia voluptas ipsa esse sine culpa nullatenus potest. Non enim de adulterio, vel fornicatione, sed de legitimo

charitas colenda sit, doceat. Et quoniam sæpius evenit, ut hi qui longe sunt positi, prius ab alijs quæ sunt emendata cognoscant: si quas fortasse fraternitati vestra sacerdotum, vel aliorum culpas intulerint, unâ cum eo residentibus subtili cuncta investigatione perquirite: & ira vos in ea quæ Deum offendunt, & ad iracundiam provocant, districtos ac sollicitos exhibete, ut ad aliorum emendationem & vindicta culpabilem feriat, & innocentem falsa opinio non affligat. Deus te incolumem custodiat reverendissime frater. Data die decimo Kalendarum Juliarum, imperante Domino nostro Mauricio Tiberio pijssimo Augusto, Anno decimo octavo, post consularum ejusdem domini nostri, anno decimo nono, indictione quarta.

CAPVT XXIX.

Videm Augustino pallium & epistolam, & plures verbi ministros miseris.

Præterea idem Papa Gregorius, Augustino episcopo (quia suggererat ei, multam quidem sibi esse intellem sed operarios paucos) misit cum præfatis legatarijs suis plures cooperatores ac verbiminstros, in quibus primi & præcipui erant Mellitus, Justus, Paulinus, Rufinianus: & per eos generaliter universa, quæ ad cultum erant ac ministerium ecclesie necessaria, valâ videlicet sacra & vestimenta altarium, ornamenta quoque ecclesiasticum, & sacerdotalia, vel clericalia indumenta, sanctorum etiam Apostolorum ac martyrum reliquias, nec non & codices plurimos. Misit etiam literas, in quibus significat, se ei pallium direxisse: simul & insinuat qualiter episcopos in Britannia constituere debuisset, quarum literarum iste est textus:

Reverendissimo & sanctissimo fratri Augustino cœpiscopo, Gregorius servus servorum Dei. Cum certum sit, pro omnipotenti Deo laborantibus inæstabilia æterni regni premia reservari, nobis tamen eis necesse est honorum beneficia tribuere, ut in spiritualis operis studio ex remuneratione valeant multipliciùs insudare. Et quia nova Anglorum ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam, eodem Domino largiente, & te laborante perducta est, usum tibi pallij in ea ad sola missarum solennia agenda, concedimus, ita ut per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tui subjaceant ditioni, quatenus Landoniensis civitatis episcopus semper in posterum à synodo propria debeat consecrari, atque honoris pallium ab hac sancta & Apostolica (cui Deo auctore deservio) sede percipiat. Ad Eboracum vero civitatem te volumus Episcopum mittere, quem ipse judicaveris ordinare: ita duntaxat, ut si eadem civitas cum finitimis locis verbum Dei receperit, ipse quoque duodecim episcopos ordinet, & metropolitanum honore perfruatur: quia ei quoque (si vita comes fuerit) pallium tribuere Domino favente disponimus, quem tamen tuæ fraternitatis volumus dispositioni subjacere. Post obitum vero tuum ita episcopis quos ordinaverit, præsit, ut Landoniensis episcopi nullo modo ditioni subjaceat. Sit vero inter Landoniensis & Eboracensis civitatis episcopos, in posterum honoris ista distinctio, ut ipse prior habeatur, qui prius fuerit ordinatus. Communi autem consilio, concordia actione quæque sunt pro Christi zelo agenda, disponent unanimiter, rectè sentiant, & ea quæ sentiant, non sibi mer discrepando perficiant. Tu vero fraternitas non solum eos episcopos quos ordinaverit, neque hostantummodò qui Eboraci per episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Britannie sacerdotes habeat Deo Domino nostro Jesu Christo attentè subjectos. Quatenus ex lingua & vita tuæ sanctitatis, & rectè credendi, & bene vivendi normam percipiant, atque officium suum fide ac moribus exequentes ad cœlestia, quum Dominus voluerit regna pertingat. Deus te incolumem custodiat, reverendissime frater. Data die decima Kalendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio pijssimo Au-

gusto, anno decimonono, post consularum ejusdem domini anno decimo octavo, indictione quarta.

CAPUT XXX.

Exemplar epistole, quam Mellito abbati Britanniam per genti miseris.

Beñtibus autem præfatis legatarijs, misit post eos beatus pater Gregorius literas memoratu dignas, in quibus aperte, quam studiosè erga saluationem nostræ gentis in vigilaverit, ostendit, ita scribens: Dilectissimo filio Mellito abbati, Gregorius servus servorum Dei. Post dilectissimi congregationis nostræ quæ tecum est, valde tumus suspens redditi: quia nihil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Quum ergo Deus omnipotens vos ad reverendissimum virum fratrem nostrum Augustinum episcopum perduxerit, dicite ei, quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractavi, videlicet quòd sana idolorum destrui in eadem gente minime debeant: sed ipsa quæ in eis sunt idola, destruantur: aqua benedicta fiat, in eisdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquæ componantur. Quia si sana eadem bene constructa sunt, necesse est ut à cultu demonum in obsequia veri Dei debeant commutari, ut dum gens ipsa eadem sana sit non videt destrui, de corde errorem deponat, & Deum verum cognoscens ac adorans ad loca quæ consuevit familiaris concurrat. Et quia boves solent in sacrificio demonum multos occidere, debet eis etiam hac de re aliqua solennitas immutari. Unde die dedicationis, vel natalitij sanctorum martyrum, quorum illic reliquæ ponuntur tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quæ ex fanis commutatae sunt, de ramis arborum faciant, & religiosis convivijs solennitatem celebrent, nec diabolo jam animalia immolent, sed ad laudem Dei in usu suo animalia occidant, & donatori omnium de facilitate sua gratias referant, ut dum eis aliqua externus gaudia reservantur, ad interiora gaudia consentire facilius valeant. Nam duris mentibus simul omnia abscondere impossibile esse non dubium est: quia & is qui summum locum ascendere nititur, gradibus vel passibus, non autem saltibus elevatur. Sic Israelitico populo Dominus in Ægypto quidem innotuit, sed tamen eis sacrificiorum usus, quæ diabolo solebat exhibere in cultu proprio, reservavit, ut eis in suo sacrificio animalia immolare præciperet, quatenus cor mutantem, aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent, ut & ipsa essent animalia, quæ offerre consueverant, verò tamen Deo hæc & non idolis immolantes jam sacrificia ipsa non essent. Hæc igitur dilectionem tuam prædicto fratri necesse est dicere, ut ipse in præfenti illic positus perpenderit, qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat dilectissime filii. Data die decima quinta Kalendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauricio Tiberio pijssimo Augusto, anno decimonono, post consularum ejusdem domini, anno decimo octavo, indictione quarta.

CAPUT XXXI.

Vt Augustinum per literas, ne de virtutibus suis gloriaretur, exhortatus sit.

Quo in tempore misit etiam Augustino epistolam super miraculis, quæ per eum facta esse cognoverat, in qua eum ne per illorum copiam periculum elationis incurreret, his verbis hortatur: Scio frater charissime, quia omnipotens Deus per dilectionem tuam ingentem quam eligi voluit, magna miracula ostendit. Unde necesse est, ut de eodem dono cœlesti & timendo gaudeas, & gaudento pertimescas. Gaudeas videlicet, quia Anglorum animæ per exteriora miracula ad interioram gratiam petrahtuntur: pertimescas verò, ne inter signa quæ sunt, infirmus animus in sua præsumptione se elevet, & unde foris in honorem tollitur, inde per inanem

gloriam intus cadat. Meminisse etenim debemus, quod discipuli cum gaudio à prædicatione redeuntes, dum cælesti magistro dicerent, Domine in nomine tuo etiam damonia nobis subiecta sunt, protinus audierunt, Nolite gaudere super hoc, sed potius gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælo. In privata enim & temporali lætitia mentem posuerant, qui de miraculis gaudebant. Sed de privato ad communem, & de temporali ad æternam lætitiā revocantur, quibus dicitur, In hoc gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cælo. Non enim omnes electi miracula faciunt, sed tamen eorum nomina omnium in cælo tenentur adscripta. Veritatis etenim discipulis esse gaudium non debet, nisi de eo bono, quod commune cum omnibus habent, & in quo finem lætitiæ non habent. Restat itaque frater charissime, ut inter ea quæ operante Domino exterius facis, semper te interius subtiliter iudices, ac subtiliter intelligas, & temetipsum quis sis, & quanta sit in eadem gente gratia, pro cuius conversione etiam faciendorum signorum dona percepisti. Et si quando te creatori nostro seu per linguam seu per opeta reminisceris deliquisse, semper hæc ad memoriam revoces, ut surgentem cordis gloriam memoria reatus premat. Et quicquid de faciendis signis acceperis vel accepisti, hæc non tibi, sed eis deputes donata, pro quorum tibi salute collata sunt.

CAPUT XXXII.

Ut Edilbertho regi literas & dona miserit.

MISTRE et idem beatus Papa Gregorius eodem tempore etiam regi Edilbertho epistolam, simul & dona in diversis speciebus perpulchra, temporalibus quoque honoribus regem glorificare satagens, cui gloriæ cælestis sita labore & industria notitiam provenisse gaudebat. Exemplar autem præfata epistolæ hoc est: Domino gloriosissimo atque præcellentissimo filio Edilbertho regi Anglorum, Gregorius episcopus. Propter hoc omnipotens Deus bonos quosque ad regimina populorum perducit, ut per eos omnibus quibus prælati fuerint, dona suæ pietatis impendant. Quod in Anglorum gente factum cognovimus, cui vestra gloria est idcirco præposita, ut per bona, quæ vobis concessa sunt, etiam subiectæ vobis genti superna beneficia præstarentur. Et ideo gloriose filii, eam quam accepisti divinitus gratiam, sollicita mente custodi, Christianamque fidem in populis tibi subditis extendere festina, zelum ceteritudoinis tuæ in eorum multiplicata conversione, idolorum cultus insequere, sanorum ædificia eveste, subditorum mores ex magna vitæ munditia exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo, & boni operis exempla monstrando ædifica, ut illum retributorem invenias in cælo, cuius nomen atque cognitionem dilataveris in terra. Ipse enim vestra quoque gloriæ nomen etiam posteris gloriosius reddet, cuius vos honorem quæritis & servatis in gentibus. Sic etenim Constantinus quondam piissimus imperator Romanam rempublicam à pervertis idolorum cultibus revocans, omnipotenti Deo, domino nostro Jesu Christo secum subdidit, seque cum subiectis populis tota ad Deum mente convertit. Unde factum est, ut antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret, & tantò in opinione præcessores suos, quanto & in bono opere superaret. Et nunc itaque vestra gloria cognitionem unius Dei patris, & Filij, & Spiritus sancti regibus ac populis sibi met subiectis festinet infundere, ut & antiquos gentis suæ reges laudibus ac meritis transeat, & quanto in subiectis suis etiam aliena peccata detulerit, tantò etiam de peccatis proprijs ante omnipotentis Dei terribile examen securior fiat. Reverendissimus frater noster Augustinus episcopus, in monasterij regula doctus, sacra scripturæ scientia repletus, bonis auctore Deo operibus præditus, quæque vos admonet, libenter audite, devotè peragite, studiosè in memoria servate: quia si vos eum in eo quod pro omnipotenti Deo loquitur auditis, idem omnipotens Deus hunc pro vobis exorantem celerius exaudiet. Si enim (quod ablit) verba ejus postponitis, quomodo eum omnipotens Deus pote-

rit audire pro vobis, quem vos negligitis audire pro Deo. Tota igitur mente cum eo vos in fervore fidei stringite, atque ad nihil illius virtute, quam vobis divinitas tribuit, adjuvante, ut regni sui vos ipse faciat participes, cuius vos fidem in regno vestro recipi facitis & custodiri. Præterea scire vestram gloriam volumus, quòd sicut in scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, præsentis mundi jam terminus iuxta est, & sanctorum regnum venturum est, quod nullo unquam poterit sine terminari. Appropinquante autem eodem mundi termino, multa imminent, quæ antea non fuerunt, videlicet immutationes aëris, terroresque de cælo, & contra ordinem temporum tempestates, bella, fames, pestilentia, terræ motus per loca: quæ tamen non omnia nostris diebus ventura sunt, sed post nostros dies omnia subsequuntur. Vos itaque, si qua ex his evenire in terra vestra cognoscitis, nullo modo animum vestrum perturbetis: quia idcirco hæc signa de fine sæculi præmittuntur, ut de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, & venturo iudici in bonis actibus inveniamur esse præparati. Hæc nunc gloriose filii paucis locutus sum, ut cum Christiana fides in regno vestro excreverit, nostra quoque locutio apud vos latior excreseat, & tantò plus loqui libeat, quanto se in mente nostra gaudia de gentis vestrae perfecta conversione multiplicavit. Parva autem xenia transmisit, quæ vobis parva non erunt, quam à vobis ex beati Petri Apostoli fuerint benedictione suscepta. Omnipotens itaque Deus, in vobis gratiam suam quam cepit perficiat, atque vitam vestram, & hic per multorum annorum curricula extendat, & post longa tempora in cælestis vos patriæ congregatione recipiat. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat domine filii. Data die decima Calendarum Juliarum, imperante domino nostro Mauritio Tiberio piissimo Augusto, anno decimo nono, post consulatum ejusdem anno decimo octavo, indictione quarta.

CAPUT XXXIII.

Ut Augustinus ecclesiam Salvatoris in sauraverit, & monasterium beati Petri Apostoli fecerit, & de primo ejus Abbate Petro.

AT Augustinus ubi in regia civitate sedem episcopalem (ut prædiximus) accepit, recuperavit in ea, regio sicutus adminiculo, ecclesiam quam ibi Romanorum antiquorum fidelium opere factam fuisse dederat, & eam in nomine sancti salvatoris Dei & Domini nostri Jesu Christi sacra, atque ibidem sibi habitationem statuit & cunctis successoribus suis. Fecit autem & monasterium non longè ab ipsa civitate ad Orientem, in quo ejus hortatu Edilbert ecclesiam beatorum Apostolorum Petri & Pauli à fundamentis construxit, ac diversis donis ditavit, in qua & ipsius Augustini & omnium episcoporum Doroverniensium, simul & regum Cantij poni corpora possent. Quam tamen ecclesiam non ipse Augustinus, sed successor ejus Laurentius consecravit. Primus autem ejusdem monasterij abbas Petrus presbyter fuit, qui legatus Galliam misit, demerisus est in sinu maris, qui vocatur Ampleat, & ab incolis loci ignobili traditus sepultura: sed omnipotens Deus, ut qualis meriti vir fuerit demonstraret, omnino è supra sepulchrum ejus lux cælestis apparuit, donec animadvertentes vicini, qui videbant sanctum fuisse virum, qui ibi esset sepultus, & investigantes unde & quis esset, abtulerunt corpus, & in Bononia civitate juxta honorem tanto viro congruum in ecclesia poluerunt.

* * *

CAPUT XXXIV.

*Vi Edelfridus rex Nord Humbrotum Scottorum gentes praelio con-
terens, ab Anglorum sinibus expulsus est.*

His temporibus Norda Humbrotum regno præfuit rex fortissimus, & gloria cupidissimus Edelfridus, qui plus omnibus Anglorum primatibus gentem vastabat Britonum, ita ut Sauli quondam, regi Israëlita gentis comparandus videretur: excepto duntaxat hoc, quod divinæ erat religionis ignarus. Nemo enim in tribus, nemo in regibus plures eorum terras, exterminatis vel subjugatis indigenis, aut tributarias genti Anglorum, aut habitabiles fecit. Cui merito poterat illud, quod benedicens filium Patriarcha in persona Saulis dicebat, aptari: Benjamin lupus rapax, manè comederit prædam, & vesperè dividet spolia. Unde motus ejus profectibus Egan rex Scottorum, qui Britanniam inhabitant, venit contra eum cum immenso ac fori exercitu, sed cum paucis victus aufugit. Siquidem in loco celeberrimo, qui dicitur Degfasten, id est, degla lapis, omnis penè ejus est cæsus exercitus. In qua etiam pugna Theobaldus frater Edelfridi, cum omnino, quem ipse ducebat exercitu, peremptus est. Quod videlicet bellum Edelfridus anno ab incarnatione Domini sexcentesimo tertio, regni autem sui, quod viginti quatuor annis tenuit, anno undecimo perfecit. Porro anno Foecatis, qui tunc regni Romani apicem tenebat, primo. Neque ex eo tempore quisquam regum Scottorum in Britanniam adversus gentem Anglorum usque ad hanc diem in prælium venire audebat.

LIBRI PRIMI FINIS.

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ GENTIS ANGLORUM,

LIBER SECUNDVS.

CAPUT I.

De obitu beati Gregorij Pape.

His temporibus, id est, anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo quinto beatus Papa Gregorius, postquam sedem Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ tredecim annos, menses sex, & dies decem gloriosissime tenuit, defunctus est, atque ad æternam regni cælestis sedem translatus. De quo nos convenit (quia nostram, id est, Anglorum gentem de potestate Satanæ ad fidem Christi sua industria convertit) latiore in nostra historia Ecclesiastica facere sermonem, quem rectè nostram appellare possumus & debemus Apostolum. Quia cum primum in toto orbe gereret pontificatum, & conversi jam dudum ad fidem veritatis esset prælatus ecclesijs, nostram gentem eatenus idolis mancipatam Christi fecit ecclesiam, ita ut apostolicum illum de eo liceat nobis proferre sermonem. Quia & si alij non est Apostolus, sed tamen nobis est. Nam signaculum apostolatus ejus nos sumus in Domino. Erat autem natione Romanus, ex patre Gordiano, genus à proavis non solum nobile, sed & religiosum duccens. Deinde Felix ejusdem sedis Apostolicæ quondam episcopus, vir magnæ gloriæ in Christo Ecclesiæ ejus fuit atavus. Sed & ipse nobilitatem religionis non minore quam parentes & cognati virtute devotionis exercuit. Nobilitatem verò illam, quam ad seculum videbatur habere, totam ad nanciscendam supernæ gloriæ dignitatis divina gratia largiente convertit. Nam mutato repente seculari habitu, monasterium petiit, in quo

tanta perfectionis gratia cepit conversari, ut (sicut ipse postea flendo attestari solebat) animo illius labentia cuncta subteressent, ut rebus omnibus quæ voluunt, emineret, ut nulla nisi cælestia cogitare soleret, ut etiam retentus corpore ipsa jam carnis claustra contemplatione transfret, ut mortem quoque, quæ penè cunctis pœna est: videlicet ut ingressum vitæ & laboris sui præmium amaret. Hoc autem ipse de se non profectum jactando virtutum, sed desendo potiùs defectum, quem (ut referre consueverat) sibi per curam pastorem incurrisse videbatur. Denique tempore quodam secreto, cum diacono suo Petro colloquens, enumeratis animi sui virtutibus præcis mox dolendo subjunxit: At nunc ex occasione curæ pastoralis secularium hominum negotia patitur, & post tam pulchram quietis suæ speciem terreni actus pulvere sædatur. Cùmque se pro condescensione multorum ad exteriora sparserit, etiam cùm interiora appetit, ad hæc proculdubio minor redijt. Perpendo itaque quid tolero: perpendo quid amisi, dumque intueor illud quod perdidit, sit hoc gravius quod porto. Hæc quidem sanctus vir ex magna humilitatis intentione dicebat: sed nos credere decet, nihil eum monastica perfectionis perdidisse, occasione curæ pastoralis, imò potiorem tunc sumpsisse profectum de labore conversionis multorum, quam de propria quondam quiete conversionis habuerat, maxime quia & pontificali functus officio, domum suam monasterium facere curavit. Et dum primum de monasterio abstractus, ad ministerium altaris ordinatus atque Constantinopolim apocriarius ab Apostolica sede directus est, non tamen in terreno conversatus palatio, propositum vitæ cælestis intermisit. Nam quosdam fratrum ex monasterio suo, qui eum gratis germanæ charitatis ad regiam urbem secuti sunt, in tutamentum cepit observantiæ regularis habere, videlicet ut eorum semper exemplo (sicut ipse scribit) ad orationis placidum litus, quasi anchoræ fune restringeretur, cum incessabili causarum secularium impulsu fluctuaret, concussamque sæculi actibus mentem inter eos quotidie per studiose lectionis roboraret alloquium. Horum ergo consorcio non solum à terrenis est munitus incurribus, verum etiam ad cælestis exercitia vitæ magis magisque succensus. Nam horati sunt eum, ut librum beati Job magnis involutum obscuritatibus, mystica interpretatione discuteret: neque negare potuit opus, quod sibi fraterne amor multis utile futurum imponebat. Sed eundem librum, quomodo juxta literam intelligendus, qualiter ad Christi & Ecclesiæ sacramenta referendus, quo sensu uniusque fidelium sit aptandus, per triginta quinque libros expositionis, miranda ratione perdocuit: quod videlicet opus in regia quidem urbe apocriarius inchoavit, Romæ autem jam factus Pontifex implevit. Qui cùm esset adhuc regia in urbe positus, nascentem ibi novam hæresim de statu nostræ resurrectionis, cum ipso quo exorta est initio, juvante se gratia catholice veritatis attrivit. Si quidem Euphichius ejusdem urbis Episcopus dogmatizabat, corpus nostrum in illa resurrectionis gloria impalpabile, ventis aërique subtilius esse futurum. Quod ille audiens, & ratione veritatis, & exemplo Dominicæ resurrectionis probavit hoc dogma orthodoxæ fidei omnibus modis esse contrarium. Catholica etenim fides habet, quod corpus nostrum in illa immortalitatis gloria sublimatum, subtile quidem sit per effectum spiritualis potentie sed palpabile per veritatem naturæ, juxta exemplum Domini corporis, de quo à mortuis suscitato, dicit ipse discipulis. Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. In cujus assertionem fidei venerabilis pater Gregorius in tantum contra nascentem hæresim novam laborare contendit, tanta hac instantia juvante etiam piissimo imperatore Tiberio Constantino comminuit, ut nullus exinde sit inventus, qui ejus resuscitator existeret. Alium quoque librum composuit egregium, qui vocatur Pastoralis, in quo manifesta luce patefecit, qualis ad Ecclesiæ regimen assumi, qualiter ipsi rectores vivere, qua discretione singulas quæque audientium instruere personas, & quanta consideratione propriam quotidie debeant fragilitatem pensare. Sed & Homilias Evangelij numero quadraginta composuit,

Beda Tom. 3.

B 2

quas

quas in duobus codicibus æqua sorte distinxit. Libros etiam dialogorum quatuor fecit, in quibus rogatu Petri diaconi sui virtutes sanctorum, quos in Italia clariores nosse vel audire poterat, ad exemplum vivendi posteris collegit, ut (sicut in libris expositionum suarum, quibus sit virtutibus insudandum edocuit) ita etiam descriptis sanctorum miraculis, quæ virtutum earundem sit claritas ostenderet. Primam quoque & ultimam Ezechielis prophetae partem, quæ videbantur obscuriores, per homilias viginti duas, quantum lucis intus habeant, demonstravit: excepto libello responsonum, quem ad interrogaciones sancti Augustini primi Anglorum gentis episcopi scripsit, ut supra docuimus, totum ipsum libellum his inferentes historici: libello quoque Synodico, quem cum Episcopis Italiae de necessarijs Ecclesiæ causis utilissimum composuit: & familiaribus ad quosdam literis. Quod eò magis mirum est, tot cum ac tanta condere volumina potuisse, quòd penè omni juvenitibus suis tempore (ut verbis ipsius loquar) crebris viscerum doloribus cruciatur, horis momentis que omnibus fracta stomachi virtute lacescebat, lentis quidem, sed tamen continuis febribus anhelabat. Verùm inter hæc dum sollicitus pensaret, quia scriptura teste, omnis filius qui recipitur, flagellatur, quo malis presentibus durius deprimebatur, eo de aeterna certius præsumptione respirabat. Hæc quidem de immortalis ejus dicta sunt ingenio, quod nec tanto corporis potuit dolore restringi. Nam a ij quidem Pontifices construendis ornandisque auro vel argento Ecclesijs operam dabant: hic autem totus erga animarum lura vacabat. Quicquid pecuniæ habuerat, hoc sedulus dispergere ac dare pauperibus curabat, ut justitia ejus maneret in seculum seculi, & cornu ejus exaltaretur in gloria: ita ut illud beati Job veraciter dicere possit, Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi: eò quòd liberalissem pauperem vociferantem, & pupillum cui non esset adjutor. Benedictio perituri super me veniebat, & cor vidit consolari sum. Justitia indutus sum, & vestivit me sicut vestimento & diademate iudicio meo. Oculi mei cæco & pes claudo. Pater eram pauperum, & causam quam nesciebam, diligentissimè investigabam. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferere prædam. Et paulò post: Si negavi, inquit, quod volebant pauperibus, & oculos viduæ expectare feci. Si comedi buccellam meam solus, & non comedi pupillum ex ea. Quia ab infantia mea crevit mecum miseratio, & de utero matris meæ egressa est mecum. Ad cuius pietatis & justitiæ opus pertinet etiam hoc, quòd nostram gentem per prædicatores quos huc direxit, de dentibus antiqui hostis eripiens, aeterna libertatis fecit esse participem: cuius fidei & saluti congaudens, quamque digna laude commendans, ipse dicit in expositione beati Job: Ecce lingua Britannia, quæ nihil aliud noverat quam barbarum fremdere, jam dudum in divinis laudibus Hæbraum cæpit alleluja resonare. Ecce quondam tumidus, jam substratus sanctorum pedibus, servit oceanus, ejusque barbaros motus, quos terreni Principes edomare ferro nequiverant, hos pro divina formidine sacerdotum ora simplicibus verbis ligant: & qui catervas pugnantium infideles nequaquam metueret, jam nunc fideles humilium linguas timet. Quia enim præceptis, cælestibus verbis, clariscentibus quoque miraculis, virtus ei divina cognitionis infunditur, ejusdem divinitatis terrore refranatur, ut pravè agere metuat, ac totis desiderijs ad aternitatis gloriam venire concupiscat. Quibus verbis beatus Gregorius hoc quoque declarat, quòd sanctus Augustinus, & socij ejus non sola prædicatione verborum, sed etiam cælestium ostensione signorum gentem Anglorum ad agnitionem veritatis perducebant. Fecit inter alia beatus Papa Gregorius, ut in ecclesijs beatorum Apostolorum Petri & Pauli, super corpora eorum missæ celebrarentur. Sed & in ipsa Missarum celebratione tria verba maximæ perfectionis plena super adjecit, Diesque nostros in tua pace disponas, atque ab aeterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum jubeas grege numerari. Rex autem Ecclesiam temporibus Imperatorum Mauricij & Focati. Secundò autem ejusdem Focati anno transiens ex hac vita, migra-

vit ad veram, quæ in cælis est, vitam. Sepultus verò est corpore in Ecclesia beati Petri Apostoli ante secretarium, die quarto iduum Martiarum: quandoque in ipso cum ceteris sanctæ Ecclesiæ pastoribus resurrecturus in gloria: scriptumque est in tumba ipsius Epitaphium hujusmodi:

*Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum,
Reddere quòd valcas vivificante Deo.
Spiritus astra petit, lechi nil sura nocent,
Cui vita alterius mors magis ipsa via est.
Pontificis summi hoc clauduntur membra sepulchro,
Qui innumeris semper vivit ubique bonis.
Esuriam dapibus superavit, frigora veste,
Atque animas moritis texit ab hoste sacris.
Imple atque acti, qui quid sermone docebat,
Esset ut exemplum, mystica verba loquens.
Ad Christum Anglos convertit pietate magistra,
Acquirens fidei agmina gente nova.
Hic labor, hoc studium, hac tibi cura, hoc pastor agebat,
Ut Domino offerret plurima lucra gregis.
Hicque Dei consilii factus letare triumphis,
Nam mercedem operum jam sine fine tenes.*

Nec silentio prætereunda opinio, quæ de beato Gregorio, traditione majorum, ad nos usque perlata est: qua videlicet ex causa admonitus, tam sedulam erga salutem nostræ gentis curam gesserit. Dicunt, quia die quadam cum audientibus nuper mercatoribus multa venalia in forum fuissent collata, multique ad emendum confluisissent, & ipsum Gregorium inter alios advenisse, ac vidisse inter alia pueros venales positos, candidi corporis, ac venusti vultus, capillorum quoque forma egregia. Quos cum aspiceret, interrogavit (ut ajunt) de qua regione vel terra essent allati: dictumque est quòd de Britannia insula, cujus incolæ tales essent aspectu. Rursus interrogavit, utrum iidem insulari Christiani, an pagani adhuc erroribus essent implicati: dictumque est, quòd essent pagani. At ille intimo ex corde longa trahens suspiria: Heu pro dolor, inquit, quòd tam lucidi vultus homines tenebrarum auctor possiderent, tantaque gratia frontis conspicui mentem ab aeterna gratia vacuum gestant. Rursus ergo interrogavit, quòd esset vocabulum gentis illius: Responsum est, quòd Angli vocarentur. At ille, Bene, inquit, nam & angelicam habent faciem, & tales Angelorum in cælis decet esse coheredes. Quod, ait, habet nomen ipsa provincia, de qua isti sunt allati? Responsum est, quòd Deiri vocarentur iidem provinciales. At ille, Bene, inquit, nam & angelicam habent faciem, & tales Angelorum in cælis decet esse coheredes. Quod, ait, habet nomen ipsa provincia, de qua isti sunt allati? Responsum est, quòd Elle dicebatur. At ille alludens ad nomen, ait: Alleluja laudem Dei Creatoris illis in partibus oportet cantari, accedensque ad Pontificem Romanæ & Apostolicæ sedis (nondum enim erat ipse Pontifex factus) rogavit, ut genti Anglorum in Britanniam aliquos verbi ministros, per quos ad Christum converteretur, mitteret: seipsum paratum esse in hoc opus, Domino cooperante, perficiendum, si tamen Apostolico Papa, hoc ut fieret, placeret. Quod dum perficere non posset, quia etiam Pontifex concedere illi quòd petierat, voluit: non tamen cives Romani ut tam longè ab urbe recederet, potèrè permittere. Mox ut ipse pontificatus officio functus est, perfecti opus diu desideratum, alios quidem prædicatores mittens, sed ipse prædicationem ut fructificaret, suis exhortationibus ac precibus adiuvans. Hæc juxta opinionem quam ab antiquis accepimus, historiam nostræ ecclesiasticæ inserere optimum duximus.

CAPUT II.

Vt Augustinus Britonum Episcopos pro pace Catholica etiam miraculo caelesti coram eis factio monuerit, quæve illos spernentes ultio secutus sit.

Interea Augustinus adjutorio usus Edilberthi regis, convocavit ad suum colloquium Episcopos sive Doctores maximæ & proximæ Britonum provincie, in loco

ubi que hodie lingua Anglorum Augustineizat, id est, robur Augustini, in confinio Vetricorum & occidentaliū Saxonum appellatur: cepitque eis fraterna admonitione fundere, ut pace catholica secum habita, communem evangelizandi gentibus pro Domino laborem susciperent. Non enim Pascha diem Dominicum suo tempore, sed à decima quarta usque ad vicesimā lunam observabant. Quæ computatio octoginta quatuor annorum circulo continetur. Sed & alia plurima unitati Ecclesiæ contraria faciebant. Qui cum longa disputatione habita, neque precibus neque hortamentis neque increpationibus Augustini ac sociorum ejus assensum præbere voluissent, sed suos potius traditiones univertis, quæ per orbem sibi in Christo concordant, Ecclesiis præferrent, sanctus pater Augustinus hunc laboriosum ac longi certaminis finem fecit, ut diceret: Obsecremus Deum, qui habitare facit unanimes in domo fratris sui, ut ipse nobis insinuate cælestibus signis dignetur, quæ sequenda traditio, quibus sit vias ad ingressum regni illius properandum. Adducatur aliquis æger, & per cujus preces fuerit curatus, hujus fides & operatio Deo devota atque omnibus sequenda credatur. Quod cum adversarij inviti licet concederent, allatus est quidam de genere Anglorum oculorum luce privatus, qui cum oblatum Britonum sacerdotibus nil curationis vel sanationis horum ministerio perciperet, tandem Augustinus iusta necessitate compulsus, flectit genua sua ad patrem Domini nostri Jesu Christi, deprecans ut visum cæco, quem amiserat, restitueret, & per illuminationem unius hominis corporalem in plurimorum cordibus fidelium spiritalis gratia lucem accenderet. Nec mora, illuminatur cæcus, ac verus summæ lucis præco ab omnibus predicatur Augustinus. Tum Britones confitentur quidem intellexisse se, veram esse viam justitiæ, quam prædicaret Augustinus: sed non se posse absque suorum consensu ac licentia præse abdicare moribus. Unde postulabant, ut secundò lynodis pluribus advenientibus ferret. Quod cum esset statutum, venerunt (ut perhibent) septem Britonum Episcopi, & plures viri doctissimi, maxime de nobilissimo eorum monasterio, quod vocatur lingua Anglorum Bancornaburg, cui tempore illo Dingoth abbas præfuisse narratur, qui ad præfatum ituri concilium, venerunt primò ad quendam virum sanctum ac prudentem, qui apud eos anachoriticam ducere solebat vitam, consulentes, an ad prædicationem Augustini suas desereret traditiones deberent: Qui respondebat: Si homo Dei est, sequimini illum. Dixerunt, Et unde hoc possumus probare? At ille, Dominus inquit, ait: Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Si ergo Augustinus ille mitis est & humilis corde, credibile est, quia jugum Christi & ipse portet, & vobis portandum offerat: sin autem immitis ac superbus est, constat, quia non est de Deo, neque nobis eius sermo curandus est. Qui rursus ajebant, Et unde vel hoc dignoscere valeamus? Procurate inquit, ut ipse prior cum suis ad locum synodi adveniat, & si vobis appropinquantibus assurrexerit, scientes quia famulus Christi est, obtemperanter illum audire, sin autem vos spreverit, nec coram vobis assurgere voluerit, cum sitis numero plures, & ipse spernatur à vobis. Fecerunt ut dixerat. Factumque est, ut venientibus illis federet Augustinus in sella. Quod illi videntes, mox in iram conversi sunt, eumque notantes superbia, cunctis quæ dicebat, contradicere laborabant. Dicebat autem eis, quod in multis quidem nostræ consuetudini, imò univertalis Ecclesiæ contraria geritis: & tamen si in tribus his mihi obtemperare vultis, ut Pascha suo tempore celebretis, ut ministerium baptizandi, quo Deo renascimur, juxta morem Romanæ sanctæ Ecclesiæ & Apostolicæ Ecclesiæ compleatis ut genti Anglorum unà nobiscum predicetis verbum Domini: cætera quæ agitis quamvis moribus nostris contraria, æquanimiter cuncta tolerabimus. At illi nihil horum se facturos, neque illum pro Archiepiscopo habituros esse respondebant: conferentes ad invicem, quia si modò nobis assurgere noluit, quantò magis si ei subdiceremur, jam nos pro nihilo contemneret. Quibus vir Domini Augustinus fertur minitans prædixisse, quòd si pacem cum fratribus accipere nollent, bel-

lum ab hostibus forent accepturi. Et si nationi Anglorum nolissent viam vitæ prædicare, per horum manus ultionem essent mortis passuri. Quod ita per omnia (ut prædixerat) divino agente judicio patratum est. Siquidem post hæc ipse, de quo diximus, rex Anglorum fortissimus Edilfridus collecto grandi exercitu ad civitatem Legionum, quæ à gente Anglorum Legacestr: à Britonibus autem recitius Cadlegion appellatur, maximam gentis perfidæ stragem dedit. Camque bellum a citius videret sacerdotibus eorum, qui ad exorandum Deum pro milite bellum agente conveniant, seorsum in turione loco consistere: spicillitabatur qui essent ij, quidve acturi illò convenissent: Erant autem plurimi eorum de monasterio Bancor, in quo tantus fertur fuisse numerus monachorum, ut cum in septem portiones esset cum præpositis sibi rectoribus monasterium divisum, nulla harum portio minus quam trecentos homines haberet, qui omnes de labore manuum suarum vivere solebant. Horum ergo plurimi ad memoratam aciem, peracto jejunio tridiano, cum alijs orandi causa conveniunt, habentes defensionem nomine Brocmalium, qui eos intentos precibus à Barbarorum gladijs protegeret. Quorum causam adventus cum intellexisset rex Edilfridus, ait: Ergo si adversum nos ad Deum suum clamant profectò & ipsi, quamvis arma non ferant, contra nos pugnant, qui adversis nos in prægationibus prosequuntur. Itaque in hos primò arma verti jubet, & sic cæteras nefandæ militiae copias, non sine magno exercitus sui damno, delevit. Extinctos in ea pugna ferunt, de his qui ad orandum venerunt, viros circiter mille ducentos, & solim quinquaginta fuga esse lapsos. Brocmalium ad primò hostium adventum cum suis terga vertens, eos quos defendere debuerat, inermes ac nudos ferientibus gladijs reliquit. Sicque completum est præfatum sancti pontificis Augustini, quamvis ipse jam multo antè tempore ad cælestia regna sublatus, ut etiam temporalis interitus ultionem sentirent perfidi, quòd oblata sibi perpetuæ salutis consilia spreverant.

CAPUT III.

Utrum Mellitum ac Justum Episcopos fecerit, & de obitu ejus.

Anno Domini Incarnationis sexcentesimo quarto, Augustinus Britanniarum Archiepiscopus ordinavit duos Episcopos, Mellitum videlicet & Justum: Mellitum quidem ad prædicandum provinciam orientaliū Saxonum, qui Thamesi fluvio dirimuntur à Cantio, & ipsi orientali mari contigui, quorum metropolis Londonia civitas est, super ripam præfati fluminis posita, & ipsa multorum emporium populorum terra marique venientium: in qua videlicet gente tunc temporis Saberethus nepos Edelberthi ex sorore Ricula regnavit: quamvis sub potestate positus ejusdem Edelberthi, qui omnibus (ut supra dictum est) usque ad terminum Humbri fluminis Anglorum gentibus imperabat. Ubi verò & hæc provincia verbum veritatis prædicante Mellito accepit, fecit rex Edelberthus in civitate Londonia Ecclesiam sancti Pauli Apostoli, in qua locum sedis episcopalis & ipse & successores ejus haberent. Justum verò in ipso Cantio Augustinus ordinavit Episcopum, in civitate Doroverni, quam gens Anglorum à primario quondam illius qui dicebatur Roschester, cognominat. Distat autem à Doroverni millibus passuum ferme viginti quatuor ad occidentem, in qua rex Edelberthus Ecclesiam beati Andreæ Apostoli fecit, qui etiam Episcopis utriusque hujus Ecclesiæ dona multa, sicut & Doroverniensis obtulit: sed & territoria ac possessiones in usum eorum, qui erant eum Episcopis, adjecit. Defunctus est autem Deo dilectus pater Augustinus, & positum corpus ejus foras juxta Ecclesiam beatorum Apostolorum Petri & Pauli, cujus supra meminimus, quòd ea necdum fuerat perfecta, nec dedicata: mox verò ut dedicata est, intrò illata, in porticu

illius aqulonari decenter sepultum est : in qua etiam sequentium Archiepiscoporum omnium sunt corpora tumulata, præter duorum tantummodò, id est, Theodori & Berthivaldi, quorum corpora in ipsa Ecclesia posita sunt, eo quòd prædicta porticus plura capere nequivit. Habet hæc in medio sui penè altare in honorem beati Gregorij Papæ dedicatum, in quo per omne sabbatum à presbytero loci illius agendæ eorum solenniter celebrantur. Scriptum verò est in tumba ejusdem Augustini epitaphium hujusmodi: Hic requiescit Dominus Augustinus Dorovernenfis Archiepiscopus primus, qui olim huc à beato Gregorio Romanæ urbis Pontifice directus, & à Deo operatione miraculorum suffultus, & Edelberthum regem, ac gentem illius ab idolorum cultu ad fidem Christi perduxit, & completis in pace diebus officij sui defunctus est septimo Kalendaris Junias, eodem Rege regnante.

CAPUT IV.

Vi Laurentius cum Episcopis suis Scottos unitatem sanctæ Ecclesiæ, & maxime in Pascha observando sequi monuit: & ut Mellitus Romam venerit.

Successit autem Augustino in episcopatum Laurentius, quem ipse idcirco adhuc vivens ordinaverat, ne se defuncto status Ecclesiæ tam rudis vel ad horam pastore destitutus vacillare inciperet. In quo & exemplum sequebatur primi pastoris Ecclesiæ, hoc est, beatissimi Apostolorum principis Petri, qui fundata Romæ Ecclesiæ Christi, Clementem sibi adiutorem evangelizandi, simul & successorem consecravit perhibetur. Laurentius archiepiscopus gradu potitus, strenuissime fundamenta Ecclesiæ quæ nobiliter jacta, vidit augmentare, atque ad perfectum debiti culminis, & crebra voce sanctæ exhortationis, & continuis piæ operationis exemplis provehere curavit. Denique non solum novæ, quæ de Anglis erat collecta, Ecclesiæ curam gerebat, sed & veterum Britanniarum incolarum, nec non & Scottorum, qui Hyberniam insulam Britanniarum proximam incolunt populis pastoralem impendere sollicitudinem curabat. Siquidem ubi Scottorum in præfata ipsorum patria, quomodo & Britonum in ipsa Britannia vitam ac professionem minus ecclesiasticam in multis esse cognovit, maxime quòd Pascha solennitatem non suo tempore celebrarent, sed ut supra docuimus, à decima quarta luna usque ad vicissimam Dominicæ resurrectionis diem observandum esse putarent, scripsit cum coepiscopis suis exhortatorium ad eos epistolam, obsecrans eos & contestans, unitatem pacis & Catholicæ observationis cum ea, quæ toto orbe diffusa est Christi Ecclesiæ tenere, cuius videlicet epistolæ principium hoc est: Dominis charissimis fratribus, Episcopis, vel Abbatibus per universam Scotiam, Laurentius, Mellitus, & Iustus Episcopi, servi servorum Dei. Dum nos sedes Apostolica more suo, sicut in universo orbe terrarum, in his occidentis partibus ad prædicandum gentibus paganis dirigeret, atque in hanc insulam, quæ Britannia nuncupatur, contigit introisse, antequam cognoscere credentes, quòd juxta morem universalis Ecclesiæ ingrederentur, in magna reverentia sanctitatis tam Britones quam Scottos venerati sumus. Sed cognoscentes Britones, Scottos meliores putavimus. Scottos verò per Dagamum Episcopum in hanc quam superius memoravimus insulam, & Columbanum Abbatem in Gallijs venientem, nihil discere perire à Britonibus in eorum conversatione didicimus. Nam Dagamus Episcopus ad nos veniens, non solum cibum sumere voluit. Misit idem Laurentius cum coepiscopis suis, etiam Britonum sacerdotibus literas suo gradu condignas, quibus eas in unitate Catholicæ confirmate fategit. Sed quantum hæc agendo profecerit, adhuc præsentia tempora declarant. His temporibus venit Mellitus Lundoniæ episcopus Romam, de necessarijs Ecclesiæ Anglorum causis cum Apostolico Papa Bonifacio tractaturus. Et cum idem Papa reverendissimus cogeret synodum Episcoporum Italia, de vita monachorum & quiete ordinaturus, &

ipse Mellitus inter eos assedit anno octavo imperij Focaris principis, indictione decimatercia, tertia die Kalendarum Martiarum: ut quæque erant regulariter decreta, sua quoque auctoritate subscribens confirmaret, ac in Britanniam rediens, secum Anglorum Ecclesiæ mandata atque observanda deferret, una cum epistolis, quæ idem Pontifex Deo dilecto Archiepiscopo Laurentio, & clero universo, similiter & Edelbertho regi atque genti Anglorum direxit. Hic est Bonifacius quartus à beato Gregorio Romanæ urbis Episcopo, qui impetravit à Focaris Principe donari Ecclesiæ Christi templum Romæ, quod Pantheon vocabatur ab antiquis, quasi simulacrum esset omnium deorum: in quo ipse eliminata omni spurcicia, fecit Ecclesiam sanctæ Dei genitricis atque omnium martyrum Christi, ut exclusa multitudine daemonum, multitudo ibi sanctorum memoriam haberet.

CAPUT V.

Vi defunctus Edelbertho & Sebertho Regibus, successores eorum idolatriam resuscitavit, ob quos & Mellitus ac Iustus à Britannia discesserunt.

Anno ab incarnatione Dominica sexcentesimo decimotertio (qui est annus vicissimus primus, ex quo Augustinus Episcopus cum socijs ad prædicandum genti Anglorum missus est) Edelbertho rex Cantuariorum post regnum temporale, quod quinquaginta & sex annis gloriosissime tenuerat, æternæ celestis regni gaudia subiit: qui tertius quidem in Regibus gentis Anglorum cunctis Australibus eorum provincijs, qui Humbro fluvio & contriguis ei terminis sequestrantur à Borealibus, imperavit: sed primus omnium cæli regna ascendit. Nam primus Imperium hujusmodi Elli rex Australium Saxonum: secundus Celin rex occidentali Saxonum, qui lingua ipsorum Ceulin vocabatur: tertius, ut diximus, Edelbertho rex Cantuariorum: quartus Reduald, Rex orientali Anglorum, qui etiam vivente Edelbertho eidem suæ genti ducatum præbebat, obtinuit: quintus Edvinius Rex Nord Humbroregum gentis, id est, ejus quæ ad Borealem Humbri fluminis plagam inhabitat, majore potentia cunctis qui Britanniam incolunt, Anglorum pariter & Britonum populis præfuit, præter Cantuarijs tantum: nec non & Mevanias Britonum insulas, quæ inter Hyberniam & Britanniam sitæ sunt, Anglorum subiecit imperio. Sextus Oswaldus & ipse Nord Humbroregum rex Christianissimus, ipsam finibus regnum tenuit. Septimus Oswi frater ejus æqualibus penè terminis regnum nonnullo tempore coeternis, Piccorum quoque ac Scottorum gentes, quæ Septentrionales Britanniarum fines tenent, maxima ex parte perdomuit, ac tributarias fecit: sed hæc postmodum. Defunctus verò est Rex Edelberthus die vigesima quarta mensis Februarij, post viginti & unum annos acceptæ fidei, atque in porticu S. Martini intra Ecclesiam beatorum Apostolorum Petri & Pauli sepultus, ubi & Bertha regina condita est: qui inter cætera bona, quæ genti suæ consulendo conferebat, etiam decreta illi judiciorum juxta exempla Romanorum cum consilio sapientium constituit: quæ conscripta Anglorum sermone hæcenus habentur, & observantur ab ea: in quibus primitus posuit, qualiter id emendare deberet, qui aliquid rerum vel Ecclesiæ, vel Episcopi, vel reliquorum ordinum furto auferret, volens scilicet tuitionem eis, quos & quorum doctrinam susceperat, præstare. Erat autem idem Edelberthus filius Iminici, cujus pater Osta, cujus pater Orrich cognomento Oise, à quo Reges Cantuariorum solent Oicingascognominari. Cujus pater Hengist, qui cum filio suo Oise invitatus à Vortigero Britanniam primus intravit, ut supra retulimus. At verò post mortem Edelberthi, cum filius ejus Eadbalus regni gubernacula suscepisset, magno tenellis adhuc ibi Ecclesiæ crementis detrimento fuit. Siquidem non solum Christi fidei recipere noluerat, sed & fornicatione pollutus est tali, qualem nec inter gentes audiam Apostolus testatur, ita ut uxorem patris haberet. Quo utroque scelere occasionem dedit ad

priorum

priorem vomitum revertendi ijs, qui sub imperio sui parentis, vel favore vel timore regio fidei & castimonie iura susceperant. Nec superne flagella distractionis perfido Regi castigando vel corrigendo desuere. Nam crebra mentis vesania, & spiritus immundi invasione premebatur. Auxit autem procellam huiusmodi perturbationis etiam mors Saberechi Regis Orientalium Saxonum, qui ubi regna perennia petens, tres filios suos, qui pagani perdu raverant, regni temporalis haredes reliquit. Cœperunt illi mox idololatriæ, quam vivente eo aliquantulum intermississe videbantur, palam servare, subjectisque populis idola colendi liberam dare licentiam. Cumque viderent Pontificem celebratis in Ecclesia Missarum solemnibus, eucharistiam populo dare, dicebāt, (ut vulgo fertur) ad eum, Barbara inflate stulticia: quare non & nobis porrige panem nitidum, quem & patri nostro Saba (sic namque eum appellare consueverant) dabas, & populo adhuc in Ecclesia dare non desistis? Quibus ille respondebat, Si vultis abluī fonte illo salutari, quo pater vester ablutus est, potestis etiam panis sancti, cui ille participabat, esse participes: si autem lavacrum vitæ contemnitis, nullatenus valebit panem vitæ percipere. At illi, Nolimus, inquit, fontem illum intrare: quia nec illo opus nos habere novimus, sed tamen pane illo refici volumus. Cumque diligenter ac sæpe ab illo essent admoniti, nequaquam fieri posse, ut absque purgatione sacrosancta quis oblationi sacrosanctæ communicet, ad ultimum furore commoti aiebant: Si non vis assentire nobis in tam facili causa, quam petimus, non poteris jam in nostra provincia demorari. Et expulerunt eum, ac de suo regno cum suis abire iusserunt. Qui expulsus inde, venit Cantium tractatus cum Laurentio & Iusto Cœpiscopis, quid in his esset agendum. Decretumque est communi consilio, quia factus esset, ut omnes in patriam redeuntes, libera sibi mente Domino deservirent, quam inter rebellis fidei Barbaros sine fructu residerent. Discessere itaque primò Mellitus ac Iustus, atque ad partes Gallie secessere, ibi rerum finem expectare disponentes. Sed non multo post tempore reges, qui præconem a se veritatis expulerant, demoniacis culibus impune serviebant. Nam egressi contra gentem Genisiorum in prælium, omnes pariter cum sua militia corruerunt: nec sic (licet auctoribus perditis) excitatum ad scelera vulgus potuit corrigi, atque ad simplicitatem fidei & charitatis quæ est in Christo, revocari.

CAPUT VI.

Vt correptus ab Apostolo Petro Laurentius, Eadaldum regem ad Christum converteret, qui mox Mellitum & Iustum ad prædicandum revocaverit.

Cum verò Laurentius Mellitum Iustumque secutus, ac Britanniam esset relicta, iussit ipsa sibi nocte in ecclesia beatorum Apostolorum Petri & Pauli, de qua frequenter jam diximus, stratum parari: in qua quum post multas preces lachrymas ad Deum pro statu Ecclesie suas, ad quietendum membra posuisset atque obdormisset, apparuit ei beatissimus Apostolorum princeps, & multo illum tempore secreta noctis flagellis acrioribus afficiens, suscitabatur Apostolica distractione, quare gregem, quem sibi ipse crederat, relinqueret: vel cui pastorum oves Christi in medio luporum positas fugiens ipse dimitteret? An mei, inquit, oblitus es exempli, qui pro parvulis Christi, quos mihi in iudicium suæ dilectionis commendaverat, vincula, verbera, carceres, afflictiones, ipsam postremo mortem, mortem autem crucis, ab infidelibus & inimicis Christi ipse cum Christo coronandus pertuli. His beati Petri flagellis simul & exhortationibus animatus famulus Christi Laurentius, mox mane facto venit ad Regem, & resecto vestimento, quantis esset verberibus laceratus, ei ostendit: qui multum miratus, inquirens quis tanto viro tales ausus esset plagas infligere. Ut audivit, quia causa suæ salutis Episcopus ab Apostolo Christi tanta esset tormenta plagasque perpeffus, extimuit multum: atque anathematizato omni idololatriæ cultu, abdicato cõnubio non legitimo, suscepit fidem Christi, & baptizatus

Ecclesie rebus quantum valuit, in omnibus consulere ac salvare curavit. Misit etiam in Galliam, & revocavit Mellitum & Iustum, eosque ad suas ecclesias liberè restitundas redire præcepit: qui post annum ex quo abierant, reversi sunt, & Iustus quidem ad civitatem Rhofi, cui præfuerat, redijt: Mellitum verò Londonienses Episcopum recipere noluerunt, idololatriæ pontificibus magis servire gaudentes. Non enim tanta erat ei, quanta patri ipsius regni potestas, ut etiam nolentibus ac contradicentibus paganis Antilitem suæ potestati reddere. Verumtamen ipse cum sua gente, ex quo ad Dominum conversus est, divinis se studuit mancipare præceptis. Denique & in monasterio beatissimi Apostolorum principis, Ecclesiam sanctæ Dei Genitricis fecit, quam consecravit Archiepiscopus Mellitus.

CAPUT VII.

Vt Mellitus Episcopus flammis ardentibus civitatis orando restituerit.

Hoc enim regnante Rege, beatus Archiepiscopus Laurentius regnum cœleste conscendit, atque in Ecclesia & monasterio S. Apostoli Petri, juxta prædecessorem suum Augustinum sepultus est, die quarto nonarum Februariarum: postquam Mellitus, qui erat Londoniæ Episcopus, sedem Dorovernenis ecclesie tertius ab Augustino suscepit: Iustus autem adhuc superstes, Rhofensem regbat ecclesiam: qui cum magna ecclesiam Anglorum curia ac labore gubernarent, susceperunt scripta exhortatoria à Pontifice Romanæ & Apostolicæ sedis Bonifacio, qui post Deum dedit ecclesie præfuit, anno Incarnationis Dominicæ sexcentesimo decimo octavo. Erat autem Mellitus quidem corporis infirmitate, id est, podagra gravatus, sed mentis gressibus sanus alacriter terrena quæque transiens, atque ad cœlestia regna semper amanda, petenda & quærenda pervolans. Erat carnis origine nobilis, sed culmine mentis nobilior. Denique, ut unum virtutis ejus (unde cætera intelligi possint) testimonium referam: tempore quodam civitas Dorovernenis, per culpam incuria igne correpta, crebrescentibus cepit flammis consumi: quibus cum nullo aquarum injectu posset aliquis obfistere, jamque civitatis esset pars vastata non minima, atque ad Episcopum furens se flamma dilaret, confidens Episcopus in divinum, ubi humanum deerat auxilium, iussit se obviam faventibus & huc illucque volantibus ignium globis offerri. Erat autem eo loci, ubi flammatarum impetus maxime incumbebat, martyrium beatorum quatuor Coronatorum. Ibi ergo perlatus obsequentium manibus Episcopus, cepit orando periculum infirmus agere, quod firma fortium manus multum laborando nequiverat. Nec mora, ventus qui à meridie flans, ubi in cœdia sparserat, contra meridiem reflexus, primò vim furoris sui à læsione locorum quæ contra erant, abstraxit, ac mox funditus quiescendo flammis pariter sopitis atque extinctis compescuit. Et quia vir Dei igne divinæ charitatis fortiter ardebat, qui tempestates potestatum aëriarum à sua suorumque læsione crebris orationibus vel exhortationibus repellere consueverat, meritò ventis flammisque mundialibus prevalere, & ne sibi suisque nocerent, obtinere poterat. Et hic ergo postquam annis quinque rexit ecclesiam, Eadbaldo regnante migravit ad cœlos: sepultusque est cum patribus suis in sæpe dicto monasterio, & ecclesia beatissimi principis Apostolorum, anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo vicesimo quarto, die octavo Calendarum Majorum.

CAPUT VIII.

Vt Bonifacius Papa Iusto successori ejus pallium & epistolam miserit.

Cum statim successit in Pontificatum Iustus, qui erat Rhofensis ecclesie Episcopus. Illi autem ecclesie Romanum pro se consecravit Episcopi, data sibi ordinandi Episcopos auctoritate à pontifice Bonifacio, que successorem

fuisse Deus dedit, supra meminimus. cuius auctoritatis ista est forma: Dilectissimo fratri Justo Bonifacius. Quam devotè, quamque etiam vigilanter pro Christi Evangelio elaboraverit vestra fraternitas, non solum epistolæ a vobis directæ tenor, imò indulta desuper operi vestro perfectio indicavit. Nec enim omnipotens Deus aut sui nominis sacramentum, aut fructum vestri laboris deseruit, dum ipse prædicatoribus Evangelij fideliter reprotulit: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Quod specialiter, inuncto vobis ministerio, ejus clementia demonstravit, aperiens corda gentium ad suscipiendum prædicationis vestræ singulare mysterium. Magno enim præmio fastigiorum vestrorum, delectabilem cursum bonitatis suæ suffragijs illustravit, dum creditorum vobis talentorum fidelissimæ negotiationis officijs, uberem fructum impendens ei, quod signare possitis multiplicatis generibus, præparavit. Hoc que etiam illa vobis repensatione collatum est, qui inuncto ministerio jugiter persistentes, laudabili patientia redemptionem gentis illius expectatis, & vestris ut proficerent meritis eorum est salvatio propinata, dicente Domino: Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit. Salvati ergo estis spe patientiæ, & tolerantie virtute, ut infidelium corda naturali ac superstitioso morbo purgata, sui consequerentur misericordiam salvatoris. Susceptis namque apicibus filij nostri Adelvaldi regis, reperimus quanta sacri eloquij eruditione ejus animum ad veræ conversionis, & indubitata fidei credulitatem fraternitas vestra perduxerit. Qua ex re de longanimitate clementiæ cælestis certam assumentes fiduciam, non solum suppositarum ei gentium plenissimam salutem, imò quoque vicinarum, vestræ quoque prædicationis ministerio credimus subsequendum, quatenus sicut scriptum est: Consummati operis vobis merces à retributore omnium bonorum Domino tribuatur. Et verè per omnem terram existit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba ipsorum, universalis gentium confessio (suscepto Christianæ sacramento fidei) præstetur. Pallium præterea per latorem presentium, fraternitati tuæ benignitatis studijs invitati, direximus: quòd videlicet tantum in sacrosanctis mysterijs celebrandis licentiam utendi impetravimus. concedentes etiam tibi ordinationes Episcoporum, exigente opportunitate, Domini præveniente misericordia celebrare: ita ut Christi Evangelium plurimorum annunciatione in omnibus gentibus, quæ necdum conversæ sunt, dilatetur. Studeat ergo tuâ fraternitas hoc, quod Sedis Apostolicæ humanitate percepit, intemerata mentis sinceritate servare intendens: cuius rei similitudine tam præcipuum indumentum humeris tuis bajulandum susceperis: talemque te Domini implorata clementia exhibendum stude, ut indulti muneris præmia cum reatitudine, sed cum commodis animarum ante tribunal summi & venturi judicis repræsentes. Deus te incolūmem custodiat dilectissime frater.

CAPITULUM IX.

De imperio regis Eduini, & ut veniens ad evangelizandum Paulinus, primò filiam ejus cum alijs fidei Christianæ sacramentis imbuert.

Quo tempore etiam gens Nordan Humbrothum, hoc est, eanatio Anglorum, quæ ad Aquilonarem Humbrii fluminis plagam habitabat, cum rege suo Eduino verbum fidei, prædicante Paulino (cujus supra meminimus) suscepit. Cui videlicet regi in auspiciis suscipiendæ fidei & regni cælestis, potestas etiam terreni creverat imperij, ita ut (quod nemo Anglorum ante eum fecit) omnes Britannicæ fines, quæ vel ipsorum, vel Britonum provincia habitabantur, sub ditione acceperit. Quin & Mevanias insulas, sicut & supra docuimus, imperio subjugavit Anglorum: quarum prior, quæ ad austrum est, & situ amplior, & frugum proventu atque libertate felicitior, nongentiarum sexaginta milliarium familiarum mensuram, juxta æstimationem Anglorum: secunda trecentorum & ultra, spatium tenet. Huic autem genti occasio fuit percipiendæ fidei, quòd

præfatus Rex ejus cognatione junctus est: regibus Cantuariorum, accepta in conjugem Edelburga filia Edelberthi regis, quæ alio nomine Tancredabatur. Hujus confortium cum primò ipse, missis proci à fratre ejus Eadbaldo, qui tunc regno Cantuariorum præerat, peteret: responsum est, non esse licitum, Christianam adjuvante pagano in conjugium dari, ne fides & sacramenta cælestis regis confortio profanarentur regis, qui veri Dei cultus esset proliis ignarus. Quæ dum Eduino nuncij verba referrent, promittit se nihil omnibus modis contrarium Christianæ fidei, quam virgo colebat, esse facturum: quin potius permitturum, ut fidem cultumque suæ religionis cum omnibus, qui secum venissent viris five feminis, sacerdotibus seu ministris more Christiano servaret. Neque abnegavit se etiam eandem subiturum esse religionem, si tamen examinata à prudentibus, sanctior ac Deo dignior poster inveniri. Itaque promittitur virgo, atque Eduino mittitur, & juxta quod dispositum fuerat, ordinatur Episcopus vir Deo dilectus Paulinus, qui cum illa veniret, eamque & comites ejus, ne paganorum possent societate pollui, quotidiana exhortatione, & sacramentorum cælestium celebratione confirmaret. Ordinatus est autem Paulinus Episcopus à Justo Archiepiscopo, sub die duodecima Kalendarum Augustarum, anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo viceesimo quinto. Et sic cum præfata virgine ad regem Eduinum, quasi comes copulæ carnalis advenit. Sed ipse potius toto animo intendens, ut gentem quam adibat, ad agnitionem veritatis advocans, juxta vocem Apostoli: Uni viro virginem castam exhiberet Christo. Cumque in provinciam venisset, laboravit multum, ut & eos qui secum venerant, ne à fide deficerent, Domino adjuvante contineret, & alios, si forte posset, de paganis ad fidei gratiam prædicando converteret. Sed sicut Apostolus ait, Quamvis multo tempore illo laborante in verbo, Deus seculi hujus excacavit mentes infidelium, ne eis fulgeret illuminatio Evangelij gloriæ Christi. Anno autem sequenti venit in provinciam quidam Sicarius, vocabulo Eumerus, missus à Rege Occidentalium Saxonum, nomine Cuicelmo, sperans se Regem Eduinum regno simul & vita privaturum: qui habebat sicam bicipitem toxicaram, ut si ferri vulnus minus ad mortem Regis sufficeret, peste juvaretur veneni. Pervenit autem ad Regem primo die Paschæ, juxta amnem Dorovenionem, ubi tunc erat villa regalis. Intravitque quasi nuncium domini sui referens: & cum simulatam legationem ore alturo volveret, exsurrexit repente, & evaginata sub veste sicca, imperium fecit in Regem. Quod cum videret Lilla, minister Regis amicissimus, non habens seutum ad manum, quo Regem à nece defenderet, mox interposuit corpus suum ante ictum pungentis. Sed tanta vi hostis ferum infixit, ut per corpus militis occisus etiam Regem vulneraret. Qui cum mox undique gladiis impeteretur, in ipso tumultu etiam alium de militibus, cui nomen erat Fordherio, sic nefanda peremit. Eadem autem nocte sacrosancta Dominicæ Paschæ, pepererat Regina filiam Regi, cui nomen Eanfled. Cumque idem rex præfente Paulino Episcopo gratias ageret diis suis pro nata sibi filia: contra Episcopus gratias cepit agere Domino Christo, Regique astruere, quòd ipse precibus suis apud illum obtinuerit, ut Regina sospes & absque dolore gravi sobolem procrearet. Cuius verbis delectatus Rex, promissit se abrenunciatis idolis Christo servitutum, si vitam sibi & victoriam donaret pugnanti adversus Regem, à quo homicida ille, qui eum vulneraverat, missus est: & in pignus promissionis implenda, eandem filiam suam Christo consecrandam Paulino Episcopo adsignavit: quæ baptizata est die sancto Pentecostes, prima de gente Nord Humbrothum, cum duodecim alijs de familia ejus. Quo tempore curatus à vulnere sibi pridem inflicto, Rex collecto exercitu venit adversus gentem Occidentalium Saxonum, ac bello inito, universos quos in necem suam conspissasse didicerat, aut occidit, aut in dediticem recepit. Sicque victor in patriam reversus, non statim & inconsultè sacramenta fidei Christianæ percipere voluit: quamvis nec idolis ultra servivit, ex quo se Chi-

sto servitutum esse promiserat: verum primò diligentius ex eo tempore, & ab ipso venerabili viro Paulino ratione fidei edificare, & cum suis primatibus, quos sapientiores noverat, curavit conferre, quid de ijs agendum arbitrarerentur. Sed & ipse, cum esset vir natura sagacissimus, sæpe diu solus residens, ore quidem tacito, sed intimis cordis multa tecum colloquens, quid sibi esset faciendum, quæ religio servanda tractabat.

CAPUT X.

Vi Papa Bonifacius eundem Regem, missis litteris, sit hortatus ad fidem.

Quo tempore exhortatorias ad fidem literas à Pontifice Sedis Apostolicæ Bonifacio accepit, quarum ista est forma: Viro glorioso Eduino regi Anglorum, Bonifacius Episcopus, servus servorum Dei. Licet summa divinitatis potentia humana locutionis officijs explanari non valeat: quippe quæ sui magnitudine ita inviabili atque investigabili æternitate consistit, ut tam nulla ingenij sagacitas, quanta sit, comprehendere disserereque sufficiat: quia tamen ejus humanitas ad insinuationem sui relectatis cordis januis, quæ de semetipsa proferentur, secreta humanis mentibus inspiratione clementer infundit, ad annunciandam vobis plenitudinem fidei Christianæ, sacerdotalem curavimus sollicitudinem prærogare, ut perinde Christi Evangelium, quod Salvator noster omnibus præcepit gentibus prædicari, vestris quoque sensibus inferentes, salutis vestræ remedio propinquentur. Supernæ igitur majestatis clementia, quæ cuncta solo verbo præceptionis sue condidit & creavit, celum videlicet & terram, mare & omnia quæ in eis sunt (dispositis ordinibus quibus subsisterent) coarctati verbi sui consilio, & sancti Spiritus unitate dispensans, hominem ad imaginem & similitudinem suam ex limo terre plasmatum constituit, eique tantam præmij prærogativam indulgit, ut cum cunctis præponeret, atque servato tempore præceptionis æternitatis subsistentia præmuniret. Hunc ergo Deum Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, quod est individua Trinitas, ab ortu solis usque ad occasum humanum genus, quippe ut creatorem omnium, atque factorem suum salutiferæ confessione, fide veneratur & colit: cui etiam summitates Imperij, rerumque potestates submissæ sunt: quia ejus dispositione omnium prælatio regnorum conceditur. Ejus ergo bonitatis misericordia, totius creaturæ suæ dilatandæ subsidij, etiam in extremitate terræ positarum gentium corda frigida sancti Spiritus fervore in sui quoque agnitione mirabiliter est dignata succedere. Quæ enim in gloriosi filij nostri Audobaldi regis, gentibusque ei suppositis illustratione, clementia Redemptoris fuerit operata, plenius ex vicinitate locorum vestram gloriam conjicimus cognovisse. Ejus ergo mirabile donum, & in vobis certa spei cælesti longanimitate conferti confidimus. Cum profectò gloriosam conjugem vestram, quæ vestri corporis pars esse dignoscitur, æternitatis præmio per sacri baptismatis regenerationem illuminatam agnovimus. Unde præsentis stylo gloriosius vos adhortandos cum omni affectu intima charitatis curavimus, quatenus abominatis idolis eorumque cultu, spreteque sanorum fatuitatibus, & auguriorum deceptibilibus blandimentis, credatis in Deum Patrem omnipotentem, ejusque filium Iesum Christum, & Spiritum sanctum, ut credentes à diabolice captivitatis nexibus, sanctæ & individue Trinitatis cooperante potentia absoluti, æternæ vitæ possitis esse participes. Quanta autem reatitudinis culpa teneantur astricti hi, qui idololatriarum perniciosissimum superstitionem colentes amplectuntur, eorum quos colunt, exempla perditionis insinuant. unde de eis per Psalmistam dicitur: Omnes dii gentium damonia, Dominus autem cælos fecit. Et iterum: Oculos habent & non vident, aures habent & non audiunt, nares habent & non odorantur. Manus habent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt. Similes ergo efficiuntur his, qui ipse suæ confidentiæ ponunt in eis. Quomodo enim juven-

di quemlibet possunt habere virtutem hi, qui ex corruptibili materia inferiorum etiam, suppositorumque tibi manibus construuntur, quibus videlicet artificium humanum accommodans eis inanimatam membrorum similitudinem contulisti: qui nisi a te moti fuerint, ambulare non poterunt: sed tanquam lapis in uno loco positus, ita constructi, nihilque intelligentiæ habentes, ipsaque insensibilitate obruti, nullam neque laedendi, neque juvandi facultatem adepti sunt? Quæ ergo mentis deceptione eos deos, quibus vos ipsi imaginem corporis tradidistis, colentes sequimini, judicio discreto reperire non possumus. Unde oportet vos suscepto signo sanctæ crucis, per quod humanum genus redemptum est, execrando diabolice veritatis supplantationem, qui divinæ bonitatis operibus invidus emulusque consistit, à cordibus vestris abijcere: injectisque manibus hos, quos catenis materiæ compage vobis deos fabricastis, contringendos diminuendosque summo perè procurare: ipsa enim eorum dissolutio corruptioque, quæ nunquam viventem spiritum habuit, nec sensibilitatem à suis factoribus potuit quolibet modo suscipere, vobis parenter insinuet, quod nihil erat quod carnis colebatis, dum profectò meliores vos, qui spiritum viventem à Domino percepistis, eorum constructioni nihilominus existatis: quippe quos Deus omnipotens ex primi hominis quem plasmavit cognatione deductos, per scula innumerabilibus propaginibus pullulare constituit. Accedite ergo ad agnitionem ejus qui vos creavit, qui in vobis vitæ insufflavit spiritum, qui pro vestra redemptione filium suum unigenitum misit, ut vos ab originali peccato eriperet, & ereptos de potestate diabolice nequitie cælestibus præmij muneraret. Suscipite verba prædicatorum, & Evangelium Dei, quod vobis annunciant, quatenus credentes (sicut sapius dictum est) in Deum patrem omnipotentem, & in Iesum Christum ejus filium, & Spiritum sanctum, & inseparabilem Trinitatem: fugatis demoniorum sensibus, expulsaque à vobis sollicitatione venenosi & deceptibilis hostis per aquam & Spiritum sanctum renati, ei cui credideritis, in splendore gloriæ sempiternæ cohabitare ejus opitulatione & munificentiæ valeatis. Præterea benedictionem protectoris vestri beati Petri Apostolorum principis vobis direximus, id est, carniam cum ornatura in auro una, & lana anciriana una: quod petimus, ut eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo à nobis noscitur destinatum.

CAPUT XI

Vi conjugem ipsius per epistolam salutis illius sedulam agere curam monuerit.

AD conjugem quoque ejus Edelburgam hujusmodi literas idem Pontifex misit. Exemplar epistolæ beatissimi & Apostolici Bonifacij Papæ urbis Romæ directæ, Edelburgæ reginæ, Eduini regis: Domina gloriose filia Edelburgæ reginæ, Bonifacius Episcopus servus servorum Dei. Redemptoris nostri benignitas humano generi, quod pretiosi sanguinis sui effusione à vinculis diabolice captivitatis eripuit, multa providentia quibus salvaretur, propinavit remedia, quatenus sui nominis agnitionem diverso modo gentibus innotescens, creatorem suum suscepto Christianæ fidei agnoscerent sacramento, quod quidè in vestra gloriæ sensibus cælesti collatum munere mysticæ regenerationis vestrae purgationis, patenter innuit. Magno ergo largitatis Dominicæ beneficio mens nostra gaudio exultavit, quod scintillam orthodoxæ religionis in vestri dignatus est conversione succedere. Ex qua re non solum gloriosi conjugis vestri, in d' totius gentis suppositæ vobis intelligentiam in amorem sui facilius inflammaret. Didicimus namque referentibus his, qui ad nos gloriosi filij nostri Audobaldi regis laudabilem conversione nunciantes pervenerunt, quod etiam vestra gloria Christianæ fidei suscepto mirabili sacramento pijs & Deo placitis operibus cunctis ab idololatriarum etiam cultu, seu sanorum auguriorumque illecebriis se diligenter abstineat, & ita in amore Redemptoris sui immutata devotione persistens invigilet, ut

ad dilatandam Christianam fidem incessabiliter non desistat operam commodare. Cumque de gloriosa conjugē vestra paterna charitas sollicitè perquisisset, cognovimus, quod eatenus abominandis idolis serviens, ad suscipiendā vocem prædicatorum suam distulerit obedientiam exhibere. Quæ ex re modica nobis amaritudo congesta est, ab eo quod pars corporis vestri ab agnitione summe & individue Trinitatis remansit extranea. Unde paternis officijs vestre gloriose Christianitati nostram communitatem non distulimus conferre, adhortantes quatenus divinæ inspirationis imbuta subsidijs importunè & oporturè agendum non differas, ut & ipse Salvatoris nostri Domini Jesu Christi cooperante potentia Christianorum numero copuletur, ut perinde in temerato societatis federe jura teneas maritalis consortij. Scriptum nanque est: Erunt duo in carne una. Quomodo nanque unitas vobis conjunctionis inesse dici poterit, si à vestra fidei splendore interpositis detestabilis erroris tenebris remansit ille alienus? Unde orationi continuò insistens, à longanimitate cælestis clementiæ illuminationis illius beneficia impetrare non desinas: ut videlicet, quos copulatio carnalis affectus unum quoddammodò corpus exhibuisse constitatur, hos quoque unitas fidei etiam post hujus vitæ transitū in perpetua societate conservet. Insiste ergo gloriola filia, & summis conatibus duntiam cordis ipsius religiosa divinatorum præceptorū insinuatione mollire summo opere dematura, infundens sensibus ejus, quantum sit præclarum, quod credendo suscepisti mysterium: quantum ve sit admirabile, quod renata præmium consequi meruisti. Frigiditatem cordis ipsius sancti spiritus annunciatione succendit, quatenus amoto torpore perniciosissimi cultus, divinæ fidei calor ejus intelligentiam utarum exhortationum frequentatione succendat: ut profectò sacra Scriptura testimonium per te expletum incubitanter præclareat. Salvabitur vir infidelis per mulierem fidem. Ad hoc enim misericordiam Dominica pietatis cõsecra es, ut fructum fidei creditorumque tibi beneficiorum Redemptori tuo multiplicem resignares. Quod equidem suffragante præsidio benignitatis plus, ut explete valeas, assiduis non desistimus precibus postulare. His ergo præmissis, paternæ vobis dilectionis exhibentes officia, hortamur, ut vos (reperita portitoris occasione) de his quæ per vos superna potentia mirabiliter in conversatione conjugis vestri, submissa quæ vobis gentis dignatus fuerit operari, prosperis quanto cyus nuncijs reveletis, quatenus sollicitudo nostra, quæ de vestri vestrorumque omnium animæ salutē optabilia desideranter expectat, vobis nunciatus reveletur, illustrationem quæ divina propitiationis in vobis diffusam opulentius agnoscentes, hilari confessione laudator omnium bonorum Deo, & beato Petro Apostolorum Principi uberes merito gratias exolvamus. Pateret à benedictionem protecloris vestri beati Petri Apostolorum principis vobis direximus, id est, speculum argenteum, & pectinem eburneum inauratum: quod petimus, ut eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo à nobis noscitur destinatum.

CAPITULUM XII.

Ut Eduinus per visionem quandam sibi oculi offensam, si ad credendum provocaretur.

HÆC quidem memoratus Papa Bonifacius, de salute Regis Eduini ac gentis ipsius literis agebat: sed & oraculum cæleste, quod illi quondam exulanti apud Redualdum regem Anglorum pietas divina revelare dignata est, non minimum ad suscipiendā vel intelligendā doctrinā monita salutaris sensum illius juvit. Cum ergo videret Paulinus difficulter posse sublimitatem animi regalis ad humilitatem viæ salutaris, & suscipiendum mysterium vivificæ crucis inclinari, ac pro salute ipsius simul & gentis cui præerat, & verbo exhortationis apud homines & apud divinam pietatem verbo deprecationis ageret, tunc cum (ut verisimile videtur) didicit in spiritu, quod vel quale esset oraculum Regi quondam cælitus ostensum. Nec

xinde distulit, quin continuò Regem admoneret exploratum, quod oraculo sibi exhibitio se facturum profiteret, si temporis illius ærumnis exemptus ad regni fastigia perveniret. Erat autem oraculum hujusmodi: Cum persequente illum Edelfrido, qui ante eum regnavit, per diversa occultus loca vel regna, multo annorum tempore profugus vagaretur, tandem venit ad regem Redualdum, obsecrans ut vitam suam à tanti persecutoris infidijs tutamodo servaret: qui libenter eum excipiens, promisit se quæ petebat esse facturum. At postquam Edelfridus in hac eum provincia apparuisse, & apud Regem illius familiariter cõsocijs habitare cognovit, misit nuncios qui Redualdo pecuniam multam pro nece ejus offerrent: neque aliquid profecit. Misit secundo, misit tertio, & copiosiora auri & argenti dona offerens, & bellum insuper illi, si contemneretur, indicens. Qui vel minis fractus, vel corruptus muneribus cessit deprecanti, & sive occidere se Eduinum, seu legatarijs tradere promisit. Quod ubi fidelissimus quidam amicus illius animadvertit, intravit cubiculum quo dormire disponebat (erat enim prima hora noctis) & evocatum foras, quid erga eum ageret rex promississet, edocuit, & insuper adjecit: Si ergo vis, hac ipsa hora educam te de hac provincia, & ea in loca te introducam, ubi nunquam te vel Redualdus vel Edelfridus invenire valeant. Quia it, Gratias quidem ago benevolentia tua, non tamen hoc facere possum quod suggeris, ut pactum quod cum tanto Rege mihi, ipse primus irritum faciam, cum ille mihi nihil mali fecerit: nihil adhuc inimicitiarum intulerit: quin potius si moriturus sum, ille me magis quam ignobilior quicumque morti tradat. Quò enim nunc fugiam, qui per omnes Britannia provincias tot annorum temporumque curriculum vagabundus hestum vitam infidias? Ab eunte igitur amico remansit Eduinus solus foras, residens quæ nactus ante palatium, multis cepit cogitationum æstibus affici, quid ageret, quove pedem verteret nesciens. Cum quæ diu tacitis metis angoribus, & cæco caperetur igne, vicit subito intempestæ noctis silentio appropinquantem sibi hominem vultus habitusque incogniti, quem videns, ut ignotum & inopinatum non parum expavit. At ille accedens salutavit eum, & interrogavit, quare illa hora ceteris quiescentibus, & alto se potè pressis, solus ipse inestus in lapide pervigil federet? At ille vicissim sciscitabat, quid ad eum pertinere, utrum ipse intus an foras noctem transigeret? Qui respondens ait: Ne me a summe tue maestitia, & inoniorum, & foris se cæ ac solitaria sessionis causam nescire. Scio enim certissime qui es, & quare materes, & quæ ventura tibi in proximo mala formidas. Sed dicito mihi, quid mercedis dare velis ei, si qui sit, qui hinc meroribus absolvat, & Redualdo suadeat, ut nec ipse tibi aliquid mali faciat: nec tuis te hostibus perimendum tradat? Qui cum se omnia qua posset, huic tali pro mercede beneficii daturum esse responderet, adjecit ille, Quid si etiam te Regem futurum extinctis hostibus in veritate promittat, ita ut non solum omnes progenitores tuos, sed & omnes, qui ante te Reges in gente Anglorum potestate fuerant, transcendas. At Eduinus constantior interrogando factus, non dubitavit promittere, quin etiam ei, qui tanta sibi beneficia donaret, dignis ipse gratiarum actionibus responderet. Tum ille tertio: Si autem, inquit, is qui tibi tanta taliaque dona veraciter adventura prædixerit, etiam consilium tibi tuæ salutis ac vitæ melius atque utilius, quam aliquis de tuis parentibus aut cognatis unquam audivit, ostendete poterit, num ei obtemperare, & monita ejus salutaria suscipere consentis? Nec distulit Eduinus, quin continuò polliceretur, se in omnibus secuturum doctrinam illius, qui se totac tantis calamitatibus eripsum, ad regni apicem provehet. Quo accepto responso, confestim is qui loquebatur cum eo, imposuit dexteram suam capiti ejus, dicens: Cum hoc ergo tibi advenerit, memento hujus temporis ac loquelæ nostræ, & ea quæ nunc promittis, adimplere ne differas. Et his dictis, ut serunt, repente disparuit, ut intelligeret non hominem esse, qui sibi apparuisset, sed spiritum. Et cum regius juvenis solus adhuc ibidem federet, gavisus quidem

de collata sibi pia ac benigna consolatione: sed multum sollicitus, ac mente sedula cogitans, quis esset ille, vel unde venisset, qui hæc sibi loqueretur? Venit ad eum præfatus amicus illius, lætoque vultu salutans eum: Surge (inquit) intra, & fopitis ac relictis curarum anxietatibus, quieti membra simul & animum compone: quia immutatum est cor Regis, nec tibi aliquid mali facere, sed fidem potius pollicitam servare disponit. Postquam enim cogitationem suam, de qua tibi ante dixi, Regina in secreto revelavit, revocavit eum illa ab intentione, admonens quia nulla ratione conveniat tanto Regi amicum suum optimum in necessitate positum auto vendere: imò fidem suam, quæ omnibus ornamentis preciosior est, amote pecunia perdere. Quid plura? Fecit Rex ut dictum est, nec solum exulem nuncijs hostibus non tradidit, sed etiam eum, ut in regnum perveniret, adjuvit. Nam mox redeuntibus domum nuncijs, exercitum ad debellandum Edelfridum collegit copiosum, eumque sibi occurrentem cum exercitu multum impari (non enim dederat illi spacium, quo totum suum congregaret atque adunaret exercitum) occidit in finibus gentis Merciorum, ad orientalem plagam amnis, qui vocatur Idle. In quo certamine & filius Redualdi, vocabulo Rennerhi occisus est, ac sic Edvinius juxta oraculum quod acceperat, non tantum Regis sibi infecti insidias vitavit, verum etiam eidem perempto in regni gloriam successit. Cum ergo prædicante verbum Dei Paulino Rex credere differret, & per aliquod tempus, ut diximus, horis competentibus solitarius sederet, & quid agendum sibi esset, quæ religio sequenda sedulus secum ipse scrutari consueveret, ingrediens ad eum quadam die vir Dei, imposuit dexteram capiti ejus, & an hoc signum agnosceret, requisivit. Qui cum tremens ad pedes ejus procidere vellet, levavit eum, & quasi familiari voce affatus: Ecce, inquit, hostium manus quos timuisti, Domino donante evasisti. Ecce regnum quod desiderasti, ipso largiente percipisti. Memento, ut tertium quod promissisti, facere non differas, suscipiendo fidem ejus, & præcepta servando, qui te & à temporalibus adversis eripiens, temporalis regni honore sublimavit: & si deinceps voluntati ejus, quam per me tibi prædicat, obsecundare volueris, etiam à perpetuis malorum tormentis te liberabit, & æterni sæculi regni in cælis faciet esse participem.

CAPUT XIII.

Quale consilium idem cum primatibus suis de percipienda Christi fide habuerit, & ut Pontifex ejus suas aras profanaverit.

Quis ausus auditis Rex suscipere quidem se fidem, quam docebat, & velle & debere respondebat: verum adhuc cum amicis principatibus & consiliarijs suis sese de hoc collaturum esse dicebat, ut si & illi eadem cum illo sentire vellent, omnes pariter in fonte vitæ Christo consecrarentur. Et annuente Paulino, fecit ut dixerat. Habito enim cum sapientibus consilio, sciscitabatur singillatim ab omnibus, qualis sibi doctrina hæc eatenus inaudita, & novus divinitatis qui prædicabatur, cultus videretur: cui primus pontificum ipsius Coisi continuo respondit: Tu vide Rex quale sit hoc, quodd nobis modò prædicatur: ego tibi verissime quod certum didici, profiteor, quia nihil omnino virtutis habet religio illa, quam hucusq; tenuimus. Nullus enim tuorum studiosus quam ego culturæ deorum nostrorum se subdidit: & nihilominus multi sunt, qui ampliora à te beneficia quam ego, & majores accipiunt dignitates, magisque prosperantur in omnibus quæ agenda vel acquirenda disponunt. Si autem dii aliquid valerent, me potius juvare vellent, qui illis impensius servire curavi. Unde restat, ut si ea, quæ nunc nobis nova prædicantur, meliora esse & fortiora, habita examinatione perspexeris, absq; ullo cum examine suscipere illa festinemus. Cujus susationi verbisq; prudentibus alius optimatum Regis tribus assensum, continuo subdidit: Talis, inquit, mihi videtur Rex vita hominum præfens in tetræ, ad comparationem ejus quod nobis incertum est temporis, quale eum te residente

ad cœnam cum Ducibus ac ministris tuis tempore brumali, accenso quidem foco in medio, & calido effecto cœnatulo, furentibus autem foris per omnia turbinibus hycmalium pluviarum vel nivium: adveniensque unus passerum domum citissime pervolarit, qui cum per unum ostium ingrediens, mox per aliud exierit, ipso quidem tempore quo intus est hyemis tempestate non tangitur: sed tamen minimo spacio serenitatis ad momentum excursio, mox de hyeme in hyemem regrediens tuis oculis elabatur: ita hæc vita hominum ad modicum apparet, quid autem sequatur, quidve præcesserit, profus ignoramus. Unde si hæc nova doctrina certius aliquid attulerit, merito sequenda esse videretur. His similia & ceteri majores natu ac regis consiliarij divinitus admoniti proferebantur. Adjecit autem Coisi, quia vellet ipsum Paulinum diligentius audire de Deo, quæ prædicabat verbum facientem. Quod cum jubente Rege faceret, exclamavit auditis ejus sermonibus, dicens: Jam olim intellexeram, nihil esse quod colebamus: quia videlicet quanto studiosius in eo colatur veritatem quærebatur, tanto minus inveniebatur. Nunc autem aperte profiteor, quia in hac prædicatione veritas claret illa, quæ nobis vita, salutis ac beatitudinis æternæ dona valet tribuere. Unde suggero Rex, ut templa & altaria, quæ sine fructu utilitatis sacravimus, ocyus anathemati & igni tradamus. Quid plura? Præbuit palam assensum evangelizandi B. Paulino Rex, & abrenunciata idololatria, fidem se Christi suscipere confessus est. Cumque à præfato Pontifice factorum suorum quæreret, quis aras & fana idolotum cum septis quibus erant circumdata, primus profanare deberet: Ille respondit, Ego, quis enim ea quæ per stultitiam colui, nunc ad exemplum omnium aptius, quam ipse per sapientiam mihi à Deo vero donatam, destruam: Statimque abjecta superstitione vanitatis, rogavit sibi Regem arma dare, & equum emissarium, quem ascendens ad idola destruenda veniret. Non enim licuerat pontificem factorum, vel arma ferre, vel præter in equa equitare. Accinctus ergo gladio accepit lanceam in manu, & ascendens emissarium Regis, pergebat ad idola. Quod aspiciens vulgus, aestimabat eum insanire. Nec distulit ille, mox ut appropriabat ad fanum, profanare illud, injecta in eo lancea quam tenebat, multumque gavisus de agnitione veri Dei cultus, iussit socijs suis destruere ac succendere fanum cum omnibus septis suis. Ostenditur autem locus ille quondam idolotum non longe ab Eboraco ad Orientem amnem Dorvencionem, & vocatur hodie Gotmundin Gaham, ubi Pontifex ille, inspirante Deo vero, polluit ac destruxit eas, quas ipse sacraverat, aras.

CAPUT XIV.

Ut idem Edvinius cum sua gente fidelis sit factus, & ubi Paulinus illos baptizaverit.

IGITUR accepit Rex Edvinius, eum cum cæcis gentis suæ nobilibus ac plebe per plurima, fidem & lavacrum sanctæ regenerationis, anno regni sui undecimo, qui est annus Dominicæ Incarnationis sexcentisimæ vice simis septimus: ab adventu vero Anglorum in Britanniam, annis circiter centesimæ octogelimus. Baptizatus est autem Eboraci die sancto Paschæ, pridie Iduum Aprilium, in Ecclesia S. Petri Apostoli, quam ibidem ipse de ligno cum catechizaretur, atque ad percipiendum baptismum imbueretur, citato opere construxit: in qua etiam civitate ipsi doctores atq; Antistiti suo Paulino sedes Episcopatus donavit. Mox autem ut baptismum consecutus est, curavit, docente eodem Paulino, majorem ipso in loco, & augustiorem de lapide fabricare basilicam, in ejus medio ipsum quod prius fecerat oratorium includeretur. Preparatis ergo fundamentis in gyro prioris oratorij, per quadrum cepit edificare basilicam. Sed priusquam altitudo parietis esset consummata, Rex ipse impia nece occisus, idem opus successoris suo Oswaldo perficiendum reliquit. Paulinus autem ex eo tempore sex annis continuus, id est, usq; ad finem imperij Regis illius, verbum Dei (annuente ac favore ipso) in ea provincia prædicabat: credentibusque & baptizabantur quotquot

erant præordinati ad vitam æternam: in quibus erant Osfridus & Eadfridus, filij regis Edvini, qui ambo ei exulii nati sunt de Quenburga filia Cearli regis Merciorum. Baptizati sunt tempore sequenti & alij liberi ejus de Edelburga regina progeniti Edilhimus & Ediltridis filia, & alter filius Euticrea: quorum primi albari adhuc, rapti sunt de hac vita, & Eboraci in ecclesia sepulti. Baptizatus est & Iffi filius Osfridi: necnon & alij nobiles & egregij viri non pauci. Tantus autem fertur tunc fuisse fervor fidei, ac desiderium lavacri salutis genti Nord Humbrothum, ut quodam tempore Paulinus veniens cum rege & regina in villam regiam, quæ vocatur Adregin, triginta sex diebus ibidem cum eis catechizandi & baptizandi officio deditus moraretur: quibus diebus cunctis à mane usque ad vesperam nil aliud ageret, quam confluentem eò de cunctis viculis ac locis plebem, Christi verbo salutis instruere, atque instructam in fluvio Gleni, qui proximus erat, lavacro remissionis ablucere. Hæc villa tempore sequentium regum deserta, & alia pro illa est facta in loco qui vocatur Melmin. Hæc quidem in provincia Berniciorum, sed & in provincia Deirontum, ubi sapius manere cum rege solebat, baptizabat in fluvio Sualva, qui vicum juxta Catactam præterfluit. Nondum enim oratoria vel baptisteria in iplo exordio nascentis ibi ecclesiæ poterant edificari. Attamen in campo Dono (ubi tunc etiam villa regia erat) fecit basilicam, quam postmodum pagani, à quibus Edvinus Rex occisus est, cum tota eadem villa succenderunt: pro qua Reges posteriores fecere sibi villam in regione quæ vocatur Loidis. Evasit autem ignem altare, quia lapideum erat, & servatur adhuc in monasterio reverendissimi Abbatis & presbyteri Trumwulli, quod in sylva Elmete est.

CAPUT XV.

Ut provincia orientaliū Anglorum Christi fidem susceperit.

TANTAM autem (ut fertur) devotionem Edvinus erga cultum veritatis habuit, ut etiam Regi orientaliū Anglorum, Carपालdo filio Redualdi persuaderet, relictiis idolorum superstitionibus, fidem & sacramenta Christi cum sua provincia suscipere. Et quidem pater ejus Reduald, jam dudum in Cantio sacramentis Christianæ fidei imbutus est, sed frustra: nam rediens domum ab uxore sua, & à quibusdam pervertis doctoribus seductus est, atque à sinceritate fidei depravatus habuit posteriora pejora prioribus, ita ut in morem antiquorum Samaritanorum & Christo servire videretur, & dijs, quibus antea serviebat. Atque in eodem fano & altare haberet ad sacrificium Christi, & arulam ad victimas demoniorum: quod videlicet sanum Rex ejusdem provinciæ Aldvulf (qui nostra ætate fuit) usque ad suum tempus perdurasse, & se in pueritia vidisse testabatur. Erat autem præfatus Rex Redualdus natus nobilis, quamlibet actu ignobilis, filius Tytili, cujus pater fuit Vuffa, à quo Reges Anglorum orientaliū Vuffingas appellantur. Verum Carपालdus non multo postquam fidem accepit, tempore occisus est, à viro gentili nomine Richberto, & exinde tribus annis provincia in errore versata est, donec accepit regnum ejusdem frater Carपालdi Siberus, vir per omnia doctissimus atque Christianissimus: qui vivente adhuc fratre, cum exularet in Gallia, fidei sacramentis imbutus est, quorum participem, mox ubi regnare cepit, totam suam provinciam facere curavit: ejus studijs gloriosissime favit Felix Episcopus, qui de Burgundionum partibus ubi ortus & ordinatus est, cum venisset ad Honorium Archiepiscopum, eique indicasset desiderium suum, misit eum ad prædicandum verbum vitæ, præfate nationi Anglorum. Nec vota ipsius incassum cecidere, quin potius fructum in ea multiplicem credentium populorum pius agri spiritualis cultor invenit. Siquidem totam illam provinciam juxta sui nominis sacramentum, à longa iniquitate atque infelicitate liberatam, ad fidem & opera justitiæ ac perpetuæ felicitatis dona perduxit: accepitque sedem Episcopatus in civitate Dummock,

& cum septendecim annos eidem provinciæ pontificali regimine præfuisset, ibidem in pace vitam finivit.

CAPUT XVI.

Ut Paulinus in provincia Lindisi prædicaverit, & de qualitate regni Edvini.

PRÆDICABAT autem Paulinus verbum etiam provinciæ Lindisi, quæ est prima ad meridianam Humbri fluminis ripam, pertingens usque ad mare: præfatumque Lindocolinæ civitatis, cui nomen erat Blecca, primum cum domo sua convertit ad Dominum. In qua videlicet civitate & ecclesiam operis egregij de lapide fecit, cujus tecto vel longa incuria, vel hostili manu dejecto, parietes hæcenus stare videntur, & omnibus annis aliqua miracula sanitarum in eodem loco solent ad utilitatem eorum, qui fideliter quarunt, ostendi. In qua ecclesia Paulinus transiit ad Christum Justo, Honorium pro eo consecravit Episcopum, ut in sequentibus suo loco dicemus. De hujus fide provinciæ narravit mihi presbyter & Abbas quidam, vir veracissimus, de monasterio Peartan, vocabulo Deda, retulisse sibi quendam seniorum, baptizatum se fuisse die media, à Paulino Episcopo, præfente rege Edvino, & multam populi turbam in fluvio Trehenta, juxta civitatem quæ lingua Anglorum Tiovulfingacetis vocatur: qui etiam effigiem ejusdem Paulini referre solitus esset, quod esset longæ staturæ, paululum incurvus, nigro capillo, facie macilentæ, naso adunco, pertenui, venerabilis simul & terribilis aspectu. Habuit autem scem in ministerio & Jacobum diaconum, virum utique indutritum ac nobilem in Christo & in ecclesia, qui ad nostra usque tempora permansit. Tanta autem eo tempore pax in Britania, quo quo versum imperium Regis Edvini pervenerat, fuisse perhibetur, ut (sicut usque hodie in proverbio dicitur) etiam si mulier unâ cum recens nato parvulo vellet totam perambulare insulam à mari ad mare, nullo se lædente, videret. Tantum quoque Rex eidem utilitate suæ gentis consiliis, ut plerisque in locis, ubi fontes lucidos juxta publicos viarum transitus conspexit, ibi ob refrigerium vianum erectis stipitibus & arcos caucos suspendi juberet, neque hos quisquam nisi ad usum necessarium contingente præ magnitudine vel timoris ejus auderet, vel amoris vellet. Tantum verò excellentiæ in regno habuit, ut non solum in pugna ante illum vexilla gestarentur, sed & tempore pacis equitantes inter civitates five villas aut provincias suas, cum ministris semper antecedere signifer cõsuevissent. Nec non & incedente illo ubilibet per plateas illud genus vexilli, quod Romani Tusam, Angli verò appellant Thufam, ante eum ferri solebat.

CAPUT XVII.

Ut Edvinus ab Honorio Papa exhortatorius litteras accepit, qui etiam Paulino pallium misit.

QUO tempore Præfatum Sedis Apostolicæ Honorius Bonifacij successor habebat, qui ubi gentem Nord Humbrothum cum suo Rege ad fidem confessionemque Christi Paulino evangelizante conversam esse didicit, misit eidem Paulino pallium, misit & Regi Edvino litteras exhortatorias, paternam illum charitate accendens, ut in fide veritatis, quam acceperat, persistere semper ac proficere curarent. Quarum videlicet litterarum iste est ordo: Domino excellentissimo atque præcellentissimo filio Edvino regi Anglorum Honorius Episcopus servus servorum Dei salutem. Ita Christianitatis vestrae integritas circa conditoris sui cultum fidei est ardore succensa, ut longè lateque resplendeat, & in omni mundo annunciata, vestri operis multipliciter referat fructum. Sic enim vos reges esse cognoscitis, dum Regem & Creatorem vestrum orthodoxya prædicatione edocti Deum venerando colitis, eique quod humana valet cõditio mentis vestrae sinceram devotionem exolvitis. Quid Deo nostro aliud offerre valebimus, nisi ut bonis actibus persistentes, ipsumque auctorem humani generis confitentem, eum colere, eique vos

nostra

nostra reddere festinemus: Et ideo excellentissime fili, paterna vos charitate qua convenit, exhortamur, ut hoc quod vos divina misericordia ad suam gratiam vocare dignata est, sollicita intentione & assiduis orationibus servare omnimodo festinetis, ut qui vos in presenti saeculo ex omni errore absolutos, ad agnitionem sui nominis est dignatus perducere, caelestis patrie vobis praeparat mansionem. Praedicatoris igitur vestri, domini mei Apostolicae memoriae Gregorij lectione frequenter occupari, praefatis oculis affectum doctrinae ipsius, quem pro vestris animabus libenter exercuit, habetote, quatenus ejus oratio & regnum vestrum populumque augeat, & vos omnipotenti Deo irreprehensibiliter representet. Ea vero quae a nobis pro vestris sacerdotibus ordinanda speratis, haec pro fidei vestrae sinceritate, quae nobis multimoda relatione per praesentium potiores laudabiliter infirmata est, gratissimo animo attribuire illis sine ulla dilatione praevidemus. Et duo pallia utrorumque metropolitanorum, id est, Honorio & Paulino direximus, ut dum quis eorum de hoc saeculo ad auctorem suum fuerit accessurus, in loco ipsius alterum Episcopum ex hac nostra auctoritate debeat subrogare: quod quidem tam pro vestrae charitatis affectu, quam pro tantarum provinciarum spacio, quae inter nos & vos esse noscuntur, sumus invitati concedere, ut in omnibus devotioni vestrae nostrum concurrerem, & juxta vestra desideria praebereamus. Incolorem excellentiam vestram gratia superna custodiat.

CAPUT XVIII.

Vi Honorius, qui iusto in Episcopatu Dorovermensis Ecclesiae successit, ab Honorio Papa pallium & litteras accepit.

Inter haec iustus Archiepiscopus ad caelestia regna sublatu est, quarto Iduum Novembrii die, & Honorius pro illo est in Praefaturam electus: qui ordinandus venit ad Paulinum, & occurrente sibi illo in Lindocolino, quintus ab Augustino Dorovermensis ecclesiae consecratus est Antistes: cui etiam praefatus Papa Honorius misit pallium & litteras, in quibus decrevit hoc ipsum, quod in epistola ad Eduinum Regem missa decreverat: scilicet ut cum Dorovermensis vel Eboracensis Antistes de hac vita transierit, is qui superest confors ejusdem gradus, habeat potestatem alterum ordinandi in loco ejus qui transierat sacerdotem, ne sit necesse ad Romanam usque civitatem per tam prolixam terrarum & maris spacia pro ordinando Archiepiscopo semper fatigari. Quam etiam textum litterarum in nostra hac historia ponere commodum duximus. Dilectissimo fratri Honorio, Honorius, inter plurima quae Redemptoris nostri misericordia suis famulis dignatur bonorum munera praerogare, illud etiam elementer collata suae pietatis munificentia tribuit, quotiens per fraternos affatus unanimam dilectionem quadam contemplatione alternis aspectibus representat, pro quibus majestati ejus gratias indefinenter exolvimus: eumque votis supplicibus exoramus, ut vestram dilectionem in praedicatione Evangelij elaborantem & sanctificantem, sectantemque magistrum vestri & capitis sui sancti Gregorij regulam, perpetui stabilitate confirmet: & ad augmentum Ecclesiae suae portiora per vos succitet incrementa, ut fide & opere in timore Dei, & charitate vestra acquisitio decessorumque vestrorum, quae per domini Gregorij exordium pullulat, convalescendo amplius extendatur, ut ipsa vos Domini eloquij promissa in futuro respiciant. Vosque vox ista ad aeternam festivitatem evocet. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos: & iterum: Euge serve bone & fidelis, quia super paucos fuisse fidelis, super multos te constituam, intra in gaudium Domini tui. Et nos equidem fratres charissimi, haec vobis pro aeterna charitate exhortationis verba praemittentes, quae rursus pro Ecclesiarum vestrarum privilegij congruere posse conspiciamus, non desistimus impartire. Et jam juxta vestram petitionem, quam filiorum nostrorum Regum vobis praesenti

Bedae Tom. 3.

nostra praerceptione, vice beati Petri Apostolorum principis, auctoritatem tribuimus, ut quando unum ex vobis divina ad se jusserit gratia vocari, is qui superstes fuerit, alterum in loco defuncti debeat Episcopum ordinare. Pro qua etiam in singula vestra dilectioni pallia pro eadem ordinatione celebranda direximus, ut per nostrae praerceptionis auctoritatem possitis Deo placitam ordinationem efficere: quia ut haec vobis concederemus, longa terrarum marisque intervalla, quae inter nos ac vos obstant, ad haec nos condescendere coegerunt: ut nulla possit ecclesiarum vestrarum jactura per cuiuslibet occasionis obtentum quoquo modo pervenire: sed potius commisi vobis populi devotionem plenius propagare. Deus te incolorem custodiat dilectissime frater. Data die tertia Idus Iulianis, imperantibus dominis nostris pijs Augustis: Heraclio, anno vicefimo quarto, Proconsulatus ejusdem anno vicefimo tertio, & Consulatus ejus anno tertio: sed & Heraclio felicissimo Caesare, id est, filio ejus anno tertio, Indictione septima, id est, anno Dominicae incarnationis sexcentesimo tricesimo tertio.

CAPUT XIX.

Vi primo idem Honorius, & post Joannes, litteras genti Scottorum pro Pascha observatione, simul & pro Pelagiana haeresi miserit.

Misit idem Papa Honorius litteras etiam genti Scottorum, quos in observatione sancti Paschae errare compererat, juxta quod supra docuimus, solerter exhortans, ne paucitatem suam in extremis tertae finibus constitutam, sapientiorum antiquis sive modernis, quae per orbem terrae erant, Christi ecclesijs aestimarent: neve contra Paschales computos, & decreta synodalia totius orbis Pontificum aliud Pascha celebrarent. Sed & Joannes, qui & successori ejusdem Honorij Severino successit, cum adhuc esset electus in pontificatum, pro eodem errore corrigendo litteras eis magna auctoritate atque eruditione plenas direxit, evidenter astruens, quia Dominicum Paschae diem a quintadecima Luna usque ad vicefima primam Lunam (quod in Nicana Synodo probatum est) oportere inquiri. Nec non & pro Pelagiana haeresi (quam apud eos reviviscere dixerat) cavenda ac repellenda, in eadem illos epistola admonere curavit: cujus epistolae principium hoc est: Dilectissimis & sanctissimis Thomiano, Columbano, Chromano, Dimano & Bathano Episcopis: Chromano, Hermannoque, Laufrano, Stellano & Segiano presbyteris: Sarano caterisque doctoribus seu Abbatibus Scottis, Hilarius archipresbyter, & servans loquum sanctae Sedis Apostolicae, & Joannes diaconus & in eodem nomine electus: item Joannes primicerius, & servans locum sanctae Sedis Apostolicae: & Joannes servus dei consiliarius ejusdem Apostolicae Sedis. Scripta quae per latrones ad sanctae memoriae Severinum Papam adduxerunt, eo de hac luce migrante, reciproca responsa ad ea quae postulata fuerant, miserunt. Quibus referatis, ne diu tantae quaestionis caligo indiscussa remaneret, reperimus quosdam provinciae vestrae contra orthodoxam fidem, novam ex veteri haeresim renovare conantes, Pascha nostrum, in quo immolatus est Christus, nebulosa caligine refutantes, & quatuordecima Luna cum Hebraeis celebrare nitentes. Quae epistola principio manifeste declaratur, & nuperime temporibus illis haec apud eos haeresim exortam, & non totam eorum gentem, sed quosdam ex eis haec fuisse implicitos. Explicata autem ratione Paschalis observantiae, ita de Pelagianis in eadem epistola subdunt: Et hoc quoque cognovimus, quod virus Pelagiana haereseos apud vos deriduo reviviscit: quod omnino hortamur, ut a vestris mentibus hujusmodi venenatum superstitionis facinus auferatur. Nam qualiter ipsa quoque execranda haeresis damnata est, latere vos non debet: quia non solum per istos ducentos annos abolita est, sed & quotidie a nobis perpetuo anathemate sepulta damnatur: & hortamur, ne quorum anima combusta sunt, apud vos eorum cineres suscitentur. Nam quis non exceretur superbum eorum conamen, & impium, dicentium: posse sine peccato hominem existere

ex propria voluntate, & non ex gratia Dei: Et primum quidem blasphemia & stultiloquium est dicere, esse hominem sine peccato: quod omnino non potest, nisi unus mediator Dei & hominum homo Christus, Iesus, qui sine peccato est conceptus & partus. Nam ceteri homines cum peccato originali nascentes, testimonium prævaricationis Adæ (etiam sine peccato actuali existentes) portare noscuntur, secundum prophetam dicentem: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.

CAPUT XX.

Vt occiso Eduino Paulinus Cantium rediens, Rhofensis ecclesie Præsulum suscepit.

AT verò Eduinus, cum decem & septem annis genti Anglorum, simul & Britonum gloriosissime præflet, & quibus etiam rex ipse (ut diximus) Christi regno militavit, rebellavit adversus eum Carduella Rex Britonum, auxilium præbente illi Penda, viro strenuissimo, de regio genere Merciorum, qui & ipse ex eo tempore gentis ejusdem regno annis viginti & duobus varia sorte præfuit. Et conferto gravi prælio in campo, qui vocatur Hethfelth, occisus est Eduinus die quarta Iduum Octobris, anno Dominice Incarnationis sexcentesimo tricesimo tertio, cum esset annorum quadraginta & septem: ejusque totus vel interemptus, vel dispersus est exercitus. In quo etiam bello ante illum unus filius ejus Osfrid, juvenis bellicosus cecidit: alter Edfrid necessitate cogente ad Pendam Regem transfugit, & ab eo postmodum regnante Oswaldo contra fidem iurandi, peremptus est. Quo tempore maxima est facta strages in Ecclesia, vel gente Nord-Humbrothum, maxime quod unus ex Ducibus (a quibus acta est) paganus, alter quia barbarus erat, pagano levior. Siquidem Penda cum omni Merciorum gente idolis deditus, & Christiani erat nominis ignarus. At verò Carduella quamvis nomen & professionem haberet Christiani, adeo tamen erat animo ac moribus barbarus, ut nec sexui quidem muliebri, vel innocua parvulorum parcere atatu, quin universos atrocitate ferma morti per tormenta contradere: multo tempore totas eorum provincias debauchando pervagatus, ac totum gentis Anglorum Britannia finibus eraturum se esse deliberans. Sed nec religioni Christianæ, quæ apud eos exorta erat, aliquid impendebat honoris. Quippe cum usque hodie moris sit Britonum, fidem religionemque Anglorum pro nihilo habere, neque in aliquo eis magis communicare quam paganis. Allatum est autem caput Eduini regis Eboracum, & illatum postea in Ecclesiam beati Petri Apostoli, quam ipse cepit: sed successor ejus Oswaldus perfecit, ut supra docuimus. Positum est autem in porticu sancti Papæ Gregorii, à cuius ipse discipulis verbum vitæ suscepit. Turbari itaque rebus Nord-Humbrothum hujus articulo cladis, cum nihil alicubi præsidij nisi in fuga esse videretur, Paulinus assumpta secum Edeiburga regina, quam pridem adduxerat, redijt Cantium navigio, atque ab Honorio Archiepiscopo & Rege Edulbaldo multum honorifice susceptus est. Venit autem illuc Duce Basso, milite Regis Eduini fortissimo, habens secum Heanfiedam filiam, & Vulstrem filium Eduini: nec non & isti filium Osfridi filij ejus, quos postea mater metu Edboldi & Oswaldi regum misit in Galliam, nutriendos regi Decberto: ibique ambo in infantia defuncti, & juxta honorem vel regis pueris vel innocentibus Christi congruum in Ecclesia sepulti sunt. Attulit quoque secum vasa pretiosa Eduini regis perplura, in quibus & crucem magnam auream, & calicem aureum consecratum ad ministerium altaris, quæ hæcenus in Ecclesia Cantij conservata monstrantur. Quo in tempore Rhofensis Ecclesia pastorem minime habebat, eò quod Romanus Præsul illius ad Honorium Papam à Justo Archiepiscopo legatarius missus, absorptus fuerat fluctibus Italici maris, ac per hoc curam illius præfatus Paulinus invitatione Honorij Antistitis, & Eadaldi regis suscepit, ac tenuit, usque dum & ipse suo tempore ad celestia regna,

cum gloriosi fructu laboris ascendit: in qua Ecclesia moriens pallium quoque quod a Romano Papa acceptat, reliquit. Reliquerat autem in Ecclesia sua Eboraci Jacobum diaconum, virum utique Ecclesiasticum & sanctum, qui multo ex hinc tempore in Ecclesia manens, magnas anti quo hosti prædas docendo & baptizando eripuit. Cujus nomine vicus in quo maxime solebat habitare juxta Catacactam, usque hodie cognominatur. Qui quoniam cantandi in Ecclesia erat peritissimus, recuperata postmodum pace, in provincia crescente numero fidelium, etiam magister ecclesiasticæ cantionis juxta morem Romanorum seu Cantuariorum, multis cepit existere. Et ipse senex & plenus dierum, juxta scripturas, patrum viam secutus est.

SECUNDI LIBRI FINIS.

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ GENTIS ANGLORUM, LIBER TERTIVS.

CAPUT I.

Vt primi successores Eduini Regis, & fidem suæ gentis prodiderint, & regnum. Porro Oswaldo Christianissimus Rex utrumque restauravit.

AT inextincto in pugna Eduino, suscepit pro illo regnum Deirorum (de qua provincia ille generis prolapiam & primordia regni habuerat) filius patris ejus Elfrici, vocabulo Oftrichus, qui ad prædicationem Paulini fidei erat sacramentis imbutus. Porro regnum Berniciorum (nam in has duas provincias gens Nord-Humbrothum antiquius divisa erat) suscepit filius Edelfridi, qui de illa provincia generis & regni originem duxerat, nomine Eanfildus. Siquidem tempore toto quo regnavit Eduinus, filij præfati regis Edelfridi, qui ante eum regnaverat, cum magna nobilitate apud Scottos filios Pictos exulabant: ibique ad doctrinam Schottorum catechizati, & baptismatis gratia sunt recreati: qui ut mortuo Rege inimico, patriam suam redire permitti, accepit primus eorum, quem diximus Oftrichus regnum Deirorum, secundus verò Eanfildus regnum Berniciorum. Uterque autem, ut terreni regni in solas sortitus est, ita sacramenta regni celestis, quibus iniciatus erat, anathematizando perdidit, ac se pificis idolatriæ sordibus pollendum perdendumque restituit. Nec mora, utrumque rex Britonum Cedualla impia manu, sed iusta ultione peremit. Et primò quidem proxima ætate Oftrichum, dum se in oppidi municipio temerariè obsedisset, erumpens subito cum suis omnibus, imparatum cum toto exercitu delevit. Deinde cum anno integro provincias Nord-Humbrothum non ut Rex victor possideret, sed quasi tyrannus sæviens disperderet, ac tragica cæde dilaceraret, Eanfildum inconsultè ad se cum duodecim electis militibus postulanda pacis gratia venientem, simili forte damnavit. Infaustus ille annus, & omnibus bonis exosus usque hodie permanet, tam propter Apostasiam regum Anglorum, quam fidei sacramentis se exuerant, quam propter vesaniam Britonici regis tyrannidem. Unde cunctis placuit, regum tempora computantibus, ut ablata de medio regum perditorum memoria, idem annus sequentis regis, id est, Oswaldi, viri Deo dilecti, regno assignaretur: quo post occisionem fratris Eanfridi, superveniente cum parvo exercitu, sed fide Christi munito, infans Britonum dux cum immensis illis copiis, quibus nihil resistere posse jactabat, interemptus est, in loco qui lingua Anglorum Denilcs bur-naid est, rivus Denil vocatur.

CA-

CAPUT II.

*Vt de ligno crucis, quod idem Rex contra Barbaros pugnaturus ex-
reuerat, inter innumera sanitarum miracula quidam ado-
lescens sit brachij languore curatus.*

OSTENDITUR autem usque hodie, & in magna ve-
neratione habetur locus ille, ubi venturus ad hanc pu-
gnam Oswaldus signum sanctæ crucis erexit, ac flexis ge-
nibus Deum deprecatus est, ut in tanta rerum necessitate
suis cultoribus cœlesti succurreret auxilio. Denique fertur,
quia facta citato opere cruce ac fovea præparata in qua sta-
tuit deberet, ipse fide fervens hanc arripuerit, ac foveæ im-
posuerit, atque utraque manu erectam tenuerit, donec ag-
gesto à militibus pulvere terræ figeretur. Et hoc factò ela-
ta in altum voce, cuncto exercitui proclamaverit: Flectam-
us omnes genua, & Deum omnipotentem vivum ac ve-
rum in communi deprecemur, uti nos ab hoste superbo
acerose, sua miseratione defendat; scit enim ipse, quia ju-
sta pro salute gentis nostræ bella suscepimus. Fecerunt
omnes ut iusserat. Et sic incipiente diluculo in hostem pro-
gressi, juxta meritum suæ fidei victoria potiti sunt. In cu-
jus loco orationis innumera virtutes sanitarum noscuntur
esse parata, ad indicium videlicet ac memoriam fidei
Regis. Nam & usque hodie multi de ipso ligno sacrosan-
ctæ crucis assulas excidere solent, quas cum in aquas mis-
cunt, eisque languentes homines ac pecudes potaverint si-
ve asperferint, mox sanitati restituntur. Vocatur locus ille
lingua Anglorum Heosonfeld, quod dici potest Latine,
cœlestis campus, quod certo utique præfatio futurorum
antiquitatis nomen accepit: significans nimirum quod cœ-
leste ibidem erigendum trophæum, cœlestis inchoanda
victoria, cœlestia usque hodie forent miracula celebra-
nda. Est autem locus ille juxta murum illum ad aquilonem,
quo Romani quondam ob arcendos barbarorum impe-
tus totam à mari usque ad mare præinxerunt Britanniam,
ut supra docuimus. In quo videlicet loco consuetudinem
multo iam tempore fecerant fratres Hagustaldensis ec-
clesiæ (quæ non longè abest) advenientes omni anno, pri-
die quam postea idem rex Oswaldus occisus est, vigilias
pro salute animæ eius facere, plurimamque Psalmorum lau-
de celebrata, victimam pro eo mane sacræ oblationis of-
ferre. Qui etiam crescente bona consuetudine, nuper ibi-
dem Ecclesiâ constructa atque dedicata, sacriorem &
cunctis honorabiliorem omnibus locum fecerunt. Nec
immeritò: quia nullum, ut comperimus, fidei Christianæ
signum, nulla Ecclesiâ, nullum altare in tota Bernicio-
rum gente erectum est, priusquam hoc sacræ crucis vexil-
lum novus militiæ educator dictante fidei devotione, con-
tra hostem immanissimum pugnaturus statueret. Nec ab-
re est, unum è pluribus, quæ ad hanc crucem parata sunt,
virtutis miraculum narrare. Quidam è fratribus eiusdem
Hagustaldensis Ecclesiæ, nomine Bethelmus, qui nunc
usque superest, ante paucos annos, dum incautus fortè no-
cturno in glaciæ incederet, repente corruens brachium con-
trivit, ac gravissima fracturæ ipsius cepit molestia fatiga-
ri, ita ut ne ad os quidem adducere ipsum brachium nul-
latenus dolore arcente valeret. Qui cum die quadam ma-
ne audiret unum de fratribus ad locum eiusdem sanctæ
cruce ascendere disposuisse, rogavit ut aliquam sibi par-
tem de illo ligno venerabili rediens afferret: credere se di-
cens, qui per hoc donante Domino, salutem posset con-
sequi. Ecce ille ut rogatus est, & reversus ad vesperam, se-
dentibus iam ad mensam fratribus, obtulit ei aliquid de
veteri musco, quo superficies ligni erat obsita. Qui cum
sedens ad mensam non haberet ad manum, ubi oblatum
sibi munus reponeret, misit hoc in sinum suum. Et dum
iret cubitum, oblitus hoc alicubi deponere, permisit suo in
sinu permanere. At medio noctis tempore cum evigila-
ret, sensit, nescio quid frigidum lateri adjacere: admota-
que manu requirere quid esset, ita sanum brachium
manumque reperit, ac si nil unquam tanti lan-
guoris habuisset.

CAPUT III.

*Vt idem Rex postulans de gente Scottorum, acceperit Aidanum
eidemque in insula Lindisfarnensi sedem Episco-
patus donaverit.*

IDEM ergo Oswaldus, mox ubi regnum suscepit, de-
siderans totam cui præesse cepit gentem, fidei Christi-
anæ gratia imbui, cujus experimenta permaxima in expu-
gnandis Barbaris jam ceperat, misit ad majores natu Scot-
torum, inter quos exulans ipse baptismatis sacramenta cū
his qui secum erant militibus consecutus erat, petens ut si-
bi mitteretur antistes, cujus doctrina ac ministerio gens,
quam regebat Anglorum Dominica fidei & dona disce-
ret, & susciperet sacramenta. Neque aliquanto tardius quod
petijt, impetravit: accepit namque Pontificem Aidanum
summæ mansuetudinis, & pietatis ac, moderaminis virum,
habentemque zelum Dei, quamvis non plene secundum
scientiam. Namque diem Paschæ Dominicum more suæ
gentis, cujus sæpius mentionem fecimus, à quartadecima
luna usque ad vicesimam observare solebat. Hoc etenim
ordine septentrionalis Scottorum provincia, & omnis na-
tio Pictorum illo adhuc tempore Paschæ Dominicum ce-
lebrabat, aestimans se in hac observantia sancti ac laude di-
gni patris Anatholij scripta secutum. Quod quidem an ve-
rum sit, peritus quisque facillimè cognoscit. Porro gentes
Scottorum, quæ in Australibus Hyberniæ insule partibus
morabantur, jam dudum ad admonitionem Apostolicæ
Sedis Antistitis Paschæ canónico ritu observare didicerunt.
Veniente igitur ad se Episcopo, Rex locum sedis Episcopalis
in insula Lindisfarnensi, ubi ipse petebat, tribuit. Qui vi-
delicet locus accedente ac recedente reumate, bis quoti-
die instar insulæ, maris circum luitur undis, bis renudato
littore contiguus terræ redditur: atque ejus admonitioni-
bus humiliter ac libèter in omnibus auscultans, Ecclesiâ
Christi in regno suo multum diligenter ædificare ac dila-
tare curavit. Ubi pulcherrimo sæpè spectaculo contigit,
ut evangelizante Antistite, qui Anglorum linguam per-
fectè non noverat, ipse Rex suis ducebis ac ministris in-
terpres verbi existeret cœlestis: quia nimirum tam longo
exilij sui tempore linguam Scottorum jam plene didice-
rat. Exinde cœpere plures per dies de Scottorum regione
venire in Britanniam, atque illis Anglorum provincijs,
quibus regnavit rex Oswaldus magna devotione ver-
bum fidei prædicare, & credentibus gratiam baptismi,
quicumque sacerdotali erant gradu præditi, ministrare.
Construebantur ergo ecclesiæ per loca, confluebant ad
audiendum verbum Dei populi gaudentes, donabantur
munere regio possessiones & territoria ad instituenda mo-
nasteria, imbuebantur præceptoribus Scottis parvuli An-
glorum unâ cum maioribus studijs, & observatione di-
ciplinæ regularis. Nam monachi erant: maxime qui ad
prædicandum venerant. Monachus ipse Episcopus Aida-
nus, urpote insula quæ vocatur Hydestinatus: cujus mo-
nasterium in cunctis penè septentrionalium Scottorum,
& omnium Pictorum monasterijs non parvo tempore
arcem tenebat, regendisque eorum populis præerat: quæ
videlicet insula ad ius quidem Britannia pertinet, nō ma-
gno ab ea frero discreta, sed donatione Pictorum, qui il-
las Britannia plagas incolunt, jam dudum monachi Scot-
torum tradita, eò quod illis prædicantibus fidem Christi
perceperunt.

CAPUT IIII.

Quando gens Pictorum fidem Christi suscepit.

SIQUIDEM anno Incarnationis Dominicæ quingente-
simo sexagesimo quinto (quo tempore gubernaculum
Romani Imperij post Justinianum Justinus minor accepit)
venit de Hyberniâ presbyter & Abbas habitu & vita
monachi insignis, nomine Columbanus, in Britanniam,
prædicaturus verbum Dei provincijs Septentrionalium
Pictorum: hoc est, eis qui arduis atque horrentibus mon-
tium jugis ab Australibus eorum sunt regionibus seque-
strati. Namque ipsi Australes Picti, qui intra eosdem mon-

tes habent sedes, multo ante tempore (ut perhibent) relicto errore idololatriæ fidem veritatis acceperant, prædicante eis verbum Nynia Episcopo reverendissimo & sanctissimo viro de natione Britonum, qui erat Romæ regulariter fidem & mysteria veritatis edoctus: cujus Sedem Episcopatus, sancti Martini Episcopi nomine, & Ecclesia insignem (ubi ipse etiam corpore unâ cum pluribus sanctis requiescit) jam nunc Anglorum gens obtinet. Qui locus ad provinciam Bernicionum pertinens, vulgo vocatur Ad candidam casam, eo quod ibi Ecclesiam de lapide insolito Britonibus more fecerit. Venit autem in Britanniam Columbanus, regnante Pictis Bridio filio Meilochon, rege potentissimo. nono anno regni ejus: gentemque illam verbo & exemplo ad fidem Christi convertit; unde & præfatam insulam ab eis in possessionem monasterij faciendi acceperit. Neque enim magna est, sed quasi familiarum quinque, juxta æstimationem Anglorum, quam successores ejus usque hodie tenent, ubi & ipse sepultus est, cum esset annorum septuaginta septem, post annos circiter triginta & duos, ex quo ipse Britanniam prædicaturus adijt. Fecerat autem priusquam in Britanniam veniret, monasterium nobile in Hybernia, quod à copia roborum Dearnach lingua Scottorum, hoc est, campus roborum, cognominatur. Ex quo utroque monasterio per plurima exinde monasteria per discipulos ejus & in Britannia & in Hybernia propagata sunt: in quibus omnibus idem monasterium insulanum, in quo ipse requiescit corpore, principatum tenet. Habere autem solet ipsa insula rectorem semper Abbatem presbyterum, cujus juri & omnibus provinciæ, & ipsi etiam Episcopi ordine insulato debeant esse subiecti, juxta exemplum primi doctoris illius, qui non Episcopus, sed presbyter extitit & monachus: de cujus vita & verbis nonnulla à discipulis ejus feruntur scripta haberi. Verum qualiscunque fuerit ipse, nos hoc de illo certum tenemus, quod reliquit successores magna continentia, ac divitiis amore, regularique institutione insignes: in tempore quidem summæ festivitatibus dubios circulos sequentes, utpote quibus longè ultra orbem positus, nemo synodalia Paschalis observantiæ decreta porregerat, tantum ea quæ in prophetis, Evangelicis & Apostolicis litteris discere poterant, pietatis & castitatis opera diligenter observantes. Permanit autem hujusmodi observantia paschalis apud eos tempore non paucis, hoc est, usque ad annum Dominicæ Incarnationis septingentesimum decimum sextum, per annos centum quinquaginta. At tunc veniente ad eos reverendissimo & sanctissimo patre & sacerdote Egherto, de natione Anglorum, qui in Hybernia diutius exulaverat pro Christo, eratque doctissimus in scripturis, & longæva vite perfectione eximius, correcti sunt per eum, & ad verum canonicumque Paschæ diem translati: quem tamen & antea non semper in luna quartadecima cum Judæis, ut quidam rebantur, sed in die quidem Dominica, alia tamen quam decebat hebdomada, celebrabant, sciebant enim (ut Christiani) resurrectionem Dominicam, quæ prima sabbati facta est, prima sabbati semper esse celebrandam: sed ut barbari & rustici, quando eadem prima sabbati quæ nunc Dominica dies cognominatur, veniret, minimè didicerant. Verum quia gratia charitatis fervere non omiserant, hujus quoque notitiam rei ad perfectum percipere meruerunt, juxta promissum Apostoli dicentis: Et si quid aliter sapieris, & hoc quoque vobis Deus revelavit, de quo plenius in sequentibus suo loco dicendum.

CAPUT V.

De vita Aidani Episcopi.

Ahac ergo insula, ab horum collegio monachorum, ad provinciam Anglorum instituendam, in Christo missus est Aidanus accepto gradu Episcopatus, quo tempore eodem monasterio Segenius Abbas & presbyter præfuit: unde inter vivendi documenta, saluberrimum abstinentiæ vel continentiæ clericis exemplum reliquit: cujus doctrinam id maximè commēdabat omnibus, quod

non aliter quam vivebat cum suis ipse docebat. Nihil enim hujus mundi querere, nil amare curabat. Cuncta quæ ibi à Regibus vel divitibus seculi donabantur, mox pauperibus qui occurrerent, erogare gaudebat. Discurrere per cuncta, & urbana & rustica loca: non equorum dorso, sed pedum incessu vectus, nisi si major forte necessitas compulisset, solebat. Quatenus ubicumque aliquos, vel divites vel pauperes incedens aspexisset, confestim ad hos divertens, vel ad fidei suscipiendæ sacramentum, si in fideles essent, invitaret: vel si fideles, in ipsa eos fide confortaret, atque ad eleemosynas, bonorumque operum executionem & verbis excitaret & factis. In tantum autem vitam illius à nostri temporis segnitia distabat, ut omnes qui cum eo incedebant, sive ad tonsuram, sive laici, meditari deberent: id est, aut legendis scripturis, aut Palmis dicendis operam dare. Hoc erat quotidianum opus illius, & omnium qui cum eo erant fratrum, ubicumque locorum devenissent. Et si forte evenisset (quod tamen raro evenit) ut ad regis convivium vocaretur, intrabat cum uno clerico aut duobus: & ubi paululum refectebatur, accelerabat oculus ad legendum cum suis, sive ad orandum exivit. Cujus exemplis informati, tempore illo, religiosi quique viri ac feminae, consuetudinem fecerunt per totum annum, excepta remissione quinquagesimæ paschalis, quarta & sexta sabbati jejunium ad nonam usque horam protelare. Nunquàm divitibus honoris sive timoris gratiâ, si qua deliquissent, reticebat, sed aspera illos invectione corrigebat. Nullam potentibus seculi pecuniam, excepta solummodo eca, siquo hospitio suscepisset, unquam dare solebat: sed ea potius quæ sibi à divitibus donaria pecuniarum largiebantur, vel in usus pauperum (ut diximus) dispergebat, vel ad redemptionem eorum qui injustè fuerant venditi, dispensabat. Denique multos quos pretio dato redemerat, redemptos postmodum suos discipulos fecit, atque ad sacerdotalem usque gradum erudiendo atque instituendo provexit. Ferunt autem, quia cum de provincia Scottorum rex Oswaldus postulasset Antistitem, qui sibi suæque genti verbum fidei ministraret, missus fuerit primò alius anterioris animi vir: quicum aliquandiu genti Anglorum prædicans nil proficeret, nec libenter à populo audiretur, rediit in patriam, atque in conventu seniorum retulerit, quia nihil prodesse docendo genti ad quam missus erat, potuisset: eo ut quoddam esse homines indomabiles, & duræ ac barbare mentis. At illi, ut perhibent, tractatum magnum in Concilio quid esset agendum, habere cœperunt: desiderantes quingentumque petebant, salutem esse, sed non recepto quam miserant prædicatore dolentes. Tunc ait Aidanus (nam & ipse Concilio intererat) ad eum de quo agebatur sacerdotem: Videtur mihi frater, quia durior iusto in doctis auditoribus fuisti, & non eis juxta Apostolicam doctrinam primò iac doctrinæ mollioris porrexisti, donec paulatim enutriti verbo Dei ad capiendâ perfectiora, & ad faciendâ sublimiora Dei præcepta sufficerent. Quo audito, omnium qui consedebant, ad ipsum ora & oculi conversi, diligenter quid diceret, discutebant, & ipsum esse dignum Episcopatu, ipsum ad erudiendos incredulos & indoctos mihi debere discernere: qui gratia discretionis, quæ virtutum mater est, ante omnia probatur imbutus: sicque illum ordinantes ad prædicandum miserunt. Qui ubi tempus accepit, sicut prius moderamine discretionis, ita postmodum & cæteris virtutibus ornatus apparuit.

CAPUT VI

De religione ac pietate miranda Osualdi regis.

HUrus igitur reverendissimi Antistitis doctrina, rex Oswaldus cum ea cui præerat gente Anglorum institutus, non solum incognita progenitoribus suis regna cælorum sperare didicit: sed & regna terrarum plura quam ulli majorum suorum ab eodem uno omnipotenti Deo, qui fecit cælum & terram, consecutus est. Denique omnes nationes & provincias Britannicæ, quæ in quatuor linguis (id est Britonum, Pictorum, Scottorum, Anglorum) divise sunt, in ditione accepit. Quo regni culmine sublimatus,

nihilò

nihilominus quod mirum dictū est, pauperibus & peregrinis semper humilis, benignus & largus fuit. Denique fertur, quod tempore quodam, cum die sancto Paschæ cum præfato Episcopo confederasset ad prandium, positusque esset in mensa coram eo discus argenteus regalibus epulis refertus, jamque essent manus ad panem benedicendum missuri, intrasse subito ministrum ipsius, cui suscipiendorum inopiam erat cura delegata, & indicasse Regi, quia multitudo pauperum undecunque adveniens maxima per plateas sederet, postulans aliquid elemosinæ à Rege. Qui mox dapes sibi met appostas deferri pauperibus, & dictum confringi, atque eisdem minutatim dividi præcepit. Quo viso, Pontifex qui assidebat, delectatus tali facto pietatis, apprehendit dexteram ejus, & ait: Nunquam inveterescat hæc manus. Quod & ita juxta votum benedictionis ejus provenit. Nam cum interfecto illo in pugna manus cum brachio à cætero essent corpore resectæ, contigit ut hæc tunc in corruptæ perdurent. Denique in urbe regia, quæ à Regina quondam vocabatur Bebbæ cognominatur, loculo inclusæ argenteo in ecclesia S. Petri servantur, ac digno à cunctis honore venerantur. Hujus industria regis Deiorum & Berniciorum provinciarum, quæ catenâ ab invicem discordabant, in unam sunt pacem, & velut unum compaginatæ in populum. Erat autem nepos Eduini regis ex forore Achæ: dignumque fuit, ut tantus præcessor talem haberet de sua consanguinitate & religionis hæredem, & regni.

CAPUT VII.

Ut provincia Occidentalium Saxonum verbum Dei prædicante Byrino, u. ceperit, & de successoribus ejus Agilbercho & Eleutherio.

EO tempore gens Occidentalium Saxonum, qui antiquitus Gevillæ vocabantur, regnante Cynigilo, fidem Christi suscepit, prædicante illis verbum Byrino Episcopo, qui cum consilio Papæ Honorij venerat in Britanniam, promittens quidem se illo præfente in intimis ultra Anglorum partibus, quo nullus doctor præcessisset, sanctæ fidei semina esse sparsurum. Unde & jussu ejusdem Pontificis per Asterium Genuesem Episcopum in episcopatus consecratus est gradum. Sed in Britanniam perveniens, ac primùm Gevillorum gentem ingrediens, cum omnes ibidem paganissimos inveniret, nullius esse ratus est, ibi potius verbum Dei prædicare, quam ultra progrediens, eos quibus prædicare deberet, inquirere. Itaque evangelizante illo in præfata provincia, cum Rex ipse catechizatus fonte baptismi cum sua gente ablueretur, contigit tunc temporis sanctissimum ac victoriosissimum Regem Nord Humbrothum Oswaldum affuisse, eumque de lavacro exeuntem suscepisse, ac pulcherrimo profus & Deo dignus consortio, cujus erat filiam accepturus in conjugem, ipsum prius secunda generatione Deo dedicatum sibi accepit in filium. Donaverunt ergo ambo Reges eidem Episcopo civitatem, quæ vocatur Dorcinca, ad faciendam inibi sedem Episcopalem, ubi factis dedicatisque ecclesijs, multisque ad Dominum pro ejus labore populis advocatis, migravitque ad Dominum: sepultusque in eadem civitate, & post annos multos Hædde Episcopatum agente, translatus inde in Ventam civitatem, atque in ecclesia beatorum Apostolorum Petri & Pauli positus est. Defuncto autem & rege, successit in regnum filius ejus Cenwalch, qui & fidem & sacramenta regni cælestis suscipere renuit, & non multo post etiam regni terrestris potentiam perdidit. Repudiata enim forore Pendam regis Merciorum, quam duxerat, aliam accepit uxorem. Ideoque bello petitus, ac regno privatus ab illo, secessit ad regem Orientalium Anglorum, cui nomen erat Anna: apud quem triennio exulans fidem cognovit, ac suscepit veritatem. Nam & ipse apud quem exulabat Rex, erat vir bonus, & bona ac sancta sobole felix, ut in sequentibus docebitur. Cum verò restitutus esset Cenwalch, venit in provinciam de Hybernia Pontifex quidam nomine Agilbertus, natione quidem Gallus, sed tamen legendarum gratia

Beda Tom. 3.

Scripturarum in Hybernia non parvo tempore demoratus: conjunxitque se Regi, sponte ministerium prædicandi assumens, cujus eruditionem atque industriam videns Rex rogavit etiam, accepta ibi sede Episcopali, suæ gentis manere Pontificem: qui precibus ejus annuens, multis annis eidem genti sacerdotali jure præfuit. Tandem Rex, qui Saxonum linguam tantum noverat, pertæsus barbata loquela, subintrodixit in provinciam alium suæ linguæ Episcopum, vocabulo Wini, & ipsum in Gallia ordinatum: dividensque in duas parochias provinciam, huic in civitate Venta, quæ à gente Saxonum Vintancestris appellatur, sedem Episcopalem tribuit. Unde offensus graviter Agilbertus, quod hoc ipso inconsulto ageret Rex, redijt in Galliam, & accepto Episcopatu Parisiæ civitatis, ibidem senex & plenus dierum obiit. Non multis autem annis post abscellum ejus à Britannia tranfactis, pulsus est Wini ab eodem rege de Episcopatu: qui secedens ad regem Merciorum, vocabulo Wultheri, emit pretio ab eodem sedem Londoniæ civitatis, ejusque Episcopus usque ad vitæ suæ terminum mansit. Sicque provincia occidentalium Saxonum tempore non paucobique præfulse fuit. Quo etiam tempore Rex præfatus ipsius gentis gravissimis regni sui damnis læpissimè ab hostibus afflictus, tandem ad memoriam reduxit, quod cum quem pridem perfidia regno depulerit, fide agnita Christi in regnum revocaverit: intellexitque quod etiam tunc destituta Pontifice provincia, rectè pariter divino fuerit destituta præsidio. Misit ergo legatarios in Galliam ad Agilbertum, submissa illum satisfactione deprecans ad Episcopatum suæ gentis redire. At ille se excusans, & eò venire non posse contestans, quia Episcopatu propriæ civitatis ac parochiæ teneretur astrictus: ne tamen obnixè petenti nil ferret auxilij, misit pro se illò presbyterum Eleutherium nomine, nepotem tuum, qui ei si vellet, ordinaretur Episcopus, dicens, quod ipse eum dignum esse Episcopatu judicaret. Quo honorificè à populo & à Rege suscepto, rogaverunt Theodororum tunc Archiepiscopum Dorovernenis ecclesiæ, ipsum sibi Antistitem consecrari: qui consecratus in ipsa civitate, multis annis Episcopatum Gevillorum ex synodica sanctione solus sedulo moderamine gessit.

CAPUT VIII.

Ut rex Cantuariorum Earconbertus idola destruis præcepit, & de filia ejus Eartongatha, & propinqua ejus Edelburg sacratis Deo virginibus.

ANNO Dominicæ Incarnationis sexcentesimo quadagesimo, Eadbalus Rex Cantuariorum transiens ex hac vita, Earconbertho filio regni gubernacula reliquit: quæ ille suscepta viginti quatuor annis, & aliquot mensibus nobilissimè tenuit. Hic primus regum Anglorum in toto regno suo idola relinqui ac destrui, simul & jejuniis quadraginta dierum observari, principali auctoritate præcepit. Quæ ne facillè à quopiam posset contemni, in transgressores dignas & competentes punitiones proposuit. Cujus filia Eartongatha, ut condigna parenti soboles, magnarum fuit virgo virtutum, indelineret semper serviens Deo in monasterio, quod in regione Francorum constructum est ab Abbatisa nobilissima, vocabulo Fara, in loco qui dicitur Brige. Nam eo tempore necdum multis in regione Anglorum monasterijs constructis, multi de Britannia monachicæ conversationis gratia Francorum vel Galliarum monasteria adire solebant, & filias suas eisdem erudiendas, ac sponso cælesti copulandas mittebant: maxime in Brige & in Cale, & in Andilegum monasterio: inter quas erat Sedrida filia uxoris, Annæ regis Orientalium Anglorum, cujus supra meminimus, & filia naturalis ejusdem regis Edelburg: utraque cum esset peregrina, præ merito virtutum ejusdem monasterij Brigenis est Abbatisa constituta. Cujus Regis filia major Sexburg, uxor Earconberti Regis Cantuariorum, habuit filiam Eartongatham, de qua dicturi sumus. Hujus autem virginis Deo dedicatæ, multa quidem ab incolis loci illius solent opera

C 3

vir

virtutum & signa miraculorum usque hodie narrari. Verum nos de transitu tantum illius, quo celestia regna petijt, aliquid breviter dicere sufficiat. Imminente ergo die suæ vocationis, cepit circumire in monasterio casulas infirmarum Christi famularum, earumque maxime, quæ vel ætate provec̃ta, vel probitate erant mortum insigniores, quarum se omnium precibus humiliter commendans, obitum proximè suum, quem revelatione dixerat, non celabat esse futurum: quam videlicet revelationem hujusmodi esse perhibebat: Vidisse sese albarum catervam hominum idem monasterium intrare, hosque à se interrogatos quid quærent, aut quid ibi vellent, respondisse, quòd ob hoc illò fuerint destinati, ut aureum illud numisma, quod eò de Cantio venerat, secum assumerent. Ipsa autem nocte, in cuius ultima parte, id est, incipiente auro-ra, præsentis mundi tenebras transiens, supernam migravit ad lucem, multi de fratribus ejusdem monasterij, qui alijs erant in ædibus, jam manifestè se concentus angelorum psallentium audisse referebant, & sonitum quasi plurimæ multitudinis monasterium ingredientis. Unde mox egressi dignoscere quid esset, viderunt lucem cœlitis emissam fuisse per maximam, quæ sanctam illam animam carnis vinculis absolutam ad æterna patriæ cœlestis gaudia deducebat. Addunt & alia, quæ in ipsa nocte in monasterio eodem divinitus fuerint ostensa miracula: sed hæc nos ad alia tendentes suis narrare permittimus. Sepultum est autem corpus venerabile virginis & sponse Christi in Ecclesia beati protomartyris Stephani: placuitque post diem tertium, ut lapis quo monumentum rege-retur, amoveretur, & alius in ipso loco reponeretur, quod dum fieret, tantæ fragrantia suavitatis ab imis ebullivit, ut cunctis qui astabant fratribus & fororibus, quasi opoballami cellaria esse viderentur aperta. Sed & matertera ejus, de qua diximus Edelburga, & ipsa Deo dilectam perpetuè virginitatis gloriam in magna corporis continencia servavit, quæ cujus esset virtutis magis post mortem claruit. Cum enim esset Abbatissa, cepit facere in monasterio suo Ecclesiam in honorem omnium Apostolorum, in qua suum corpus sepeliri cupiebat. Sed cum opus idem ad medium fermè esset perductum, illa ne hoc perficeret, morte prærepta est, & in ipso Ecclesie loco ubi desiderabat, condita. Post cujus mortem fratribus alia magis curantibus, intermissum est hoc ædificium annis septem, quibus completis, statuerunt obnimitatem laboris hujus structuram funditus relinquere: ossa verò Abbatissæ illo de loco elevata in Ecclesiam quæ esset perfecta ac dedicata, transferre. Et aperientes sepulchrum ejus, ita intemeratum corpus invenère, ut à corruptione concupiscentiæ carnalis erat immune, & ita denuò lotum, atque alijs vestibus indutum, transfulerant illud in ecclesiam beati Stephani martyris: cujus videlicet natalis ibi in magna gloria solet celebrari, die nonarum Juliarum.

CAPUT IX.

Ut in loco in quo occisus est rex Osvaldus, crebra sanitarum miracula facta: ut que ibi primo jumentum cursum viantis, ac deinde puella paralytica sit curata.

Regnavit autem Osvaldus rex Christianissimus Nord-Humbrothum novem annos, annumerato etiam illo anno, quem & feralis impietas regis Britonum, & apostasia demens regum Anglorum detestabilem fecerat. Siquidem (ut supra docuimus) uno animo omnium consensu firmatum est, ut nomen & memoria apostatarum de catalogo regum Christi annorum prorsus aboleri deberet, neque aliquis regno eorum annus adnotari. Quo completo annorum circulo occisus est, commisso gravi prælio, ab eadem gente pagana, paganoque rege Merciorum, à quo & prædecessor ejus Edmundus percemptus fuerat, in loco qui lingua Anglorum nuncupatur Maferselch, anno ætatis suæ trigésimo octavo, die quinto mensis Augusti. Cujus quanta fides in Deum, quæ de votio mentis fuerit id post mortem virtutum miraculis claruit. Namque in

loco ubi pro patria dimicans, à paganis interfectus est, usque hodie sanitates infirmorum, & hominum & pecorum celebrari non desinunt. Unde contigit, ut pulverem ipsum, ubi corpus ejus in terram corruit, multi auferentes & in aquam mittentes, suis per hoc infirmis multum commodi afferrent: qui videlicet mos ad eò increbuit, ut paulatim ablata exinde terra, fossam ad mensuram staturæ virilis altam reddiderit. Nec mirandum in loco mortis illius infirmos sanari, qui semper dum viveret, infirmis & pauperibus consulere, & elemosinas dare, opem ferre non cessabat. Et multa quidem in loco illo, vel de pulvere loci illius facta virtutum miracula narrantur: sed nos duo tantum, quæ à majoribus audivimus, referre satis duximus. Non multo post interfectionem ejus exacto tempore contigit, ut quidam equo sedens iter juxta locum ageret illum, cujus equus subito lassessere, confutere, caput in terram declinare, spumas ex ore dimittere, & angelicente dolore nimio in terram cepit ruere: desilivit eques, & stramine substrato cepit expectare horam, qua aut melioratum reciperet jumentum, aut relinqueret mortuum. At ipsum diu gravi dolore vexatum, cum diversas in partes se torqueret, repente volutando devenit in illud loci, ubi Rex memorabilis occubuit. Nec mora, quiescente dolore cessabat ab infans membrorum motibus, & confueto equorum more, quasi post lassitudinem in diversum latus vicissim sese volvere, statimque exurgens quasi sanus per omnia vireta herbarum avidius carpere cepit: quo ille visus, ut vir sagacis ingenij, intellexit aliquid miræ sanctitatis huic loco, quo equus est curatus, inesse. Et posteo ibi signo, non multo post ascendit equum, atque hospitium quòd proposuerat, accessit: quòd dum adveniret, invenit puellam ibi nepem patrisfamilias longo paralytici morbo gravatam. Et cum familiares domus illius, de acerba puellæ infirmitate ipso præsentem quærenterent, cepit dicere ille de loco ubi caballus suus esset curatus. Quid multa impo-nentes carro, duxerunt ad locum illum, ibidem quæ deposuerunt. At illa posita in loco, obdormivit parumper, & tibi evigilavit, sanam se ab illa corporis dissolutione senties, postulata aqua, ipsa lavit faciem, crines composuit, caput linteo cooperuit, & cum his qui se adduxerant, sana pedibus incedendo reversa est.

CAPUT X.

Ut pulvis illius contra ignem valuerit.

Eo tempore venit alius quidam de natione Britonum (ut ferunt) iter faciens juxta ipsum locum, in quo præfata erat pugna completa: & vidit unius loci spatium cætero campo viridius ac venustius, cepitque sagacis animo conjicere, quòd nulla esset alia causa insolita illo in loco viriditatis, nisi quòd ibidem sanctior cætero exercitum vir aliquis fuisset interfectus. Tulit itaque de pulvere terræ illius secum, illigans in linteo, cogitans quòd futurum erat, quia ad medelam infirmantium idem pulvis proficeret: & pergens itinere suo, pervenit ad vicum quandam vespere, intravitque in domum, in qua vicini cœnantis epulabantur, & susceptus à domitis domus, resedit & ipse cum eis ad convivium, appendens linteolum cum pulvere quem attulerat in uno poste parietis. Cumque diutius epulis atque ebrietati vacarent, accenso grandi igne in medio, contigit volantibus in altum scinillis, culmen domus quod erat virgis contextum atque feno tectum, subitanis flammis impleri. Quod cum repente convixæ terrore confusi conspicerent, fugerunt foras nihil ardenti domui, jam jamque periturae prodesse valentes. Consumpta ergo domo flammis, postis solummodò, in quo pulvis ille inclusus pendebat, tutus ab ignibus & intactus remansit. Qua visa virtute mirati sunt valde, & perquirentes subtilius invenerunt, quòd de illo loco adsumptus erat pulvis, ubi Regis Osvaldi sanguis erat effusus. Quibus patefactis ac diffamatis longe lateque miraculis, multi locum frequentare illum, & sanitatum ibi gratiam capere sibi suisque ceperunt.

CAPUT XI.

Vi super reliquias ejus lux caelestis tota nocte steterit, & ut per eas sine demoniaci curati.

Inter quae nequaquam silentio praetereundum reor, quid virtutis ac miraculi caelestis fuerit ostensum, cum ossa ejus inventa, atque ad Ecclesiam, in qua nunc servantur, translata sunt. Factum est autem hoc per industriam reginae Merciorum Offridae, quae erat filia fratris ejus Osivini, qui post illum regni apicem tenebat, ut in sequentibus dicemus. Est monasterium nobile in provincia Lindisfi, nomine Beardanam, quod eadem regina cum viro suo Adilredo multum diligebat, venerabatur, excolebat, in quo desiderabat honoranda patrum sui ossa recondere. Cumque venisset carrum, in quo eadem ossa ducebantur, incumbente vespera, in monasterium praefatum noluerunt ea, qui erant in monasterio, libenter excipere: quia et si sanctum cum noverant, tamen quia de alia provincia ortus fuerat, & super eos regnum acceperat, veteranis eum odij etiam mortuum insequabantur. Unde factum est, ut ipsa nocte reliquiae allatae foris permancerent, tentorio tamen majore supra carrum in quo inerat extenso: sed miraculi caelestis ostensio, quam reverenter ea suscipienda à cunctis fidelibus essent, patefecit. Nam tota ea nocte columna lucis à carto illo ad caelum usque porrecta, omnibus penè ejusdem Lindisfi provinciae locis conspicua stabat. Unde mane facti fratres monasterij illius, qui pridie abnuerant, diligenter ipsi petere coeperunt, ut apud eandem sanctae ac Deo dilectae reliquiae conderentur. Tota igitur ossa intulerunt in thecam, quam in hoc preparaverant, atque in Ecclesia, juxta honorem congruum, posuerunt: & ut regia viri sancti persona memoriam haberet aeternam, vexillum ejus super tumbam ex auro & purpura compositum apposuerunt, ipsamque aquam, in qua laverunt ossa, in angulum sacrarij fuderunt. Ex quo tempore factum est, ut ipsa terra quae lavacrum venerabile suscepit, ad abigendos ex oblectis corporibus demones, gratiae salutis haberet effectum. Denique tempore sequente, cum praefata regina in eodem monasterio moraretur, venit ad salutandam eam Abbatissa quaedam venerabilis, quae usque hodie superest, vocabulo Edilhit. soror virorum sanctorum Edelvini & Aldevvini: quorum prior Episcopus in Lindisfi provincia, secundus erat Abbas in monasterio, quod vocatur Peartan, à quo non longè & illa monasterium habebat: Quam ergo veniens illuc loqueretur cum regina, atque inter alia sermone de Osivaldo exorto diceret, quod & ipsa lucem ipsa nocte illa supra reliquias ejus ad caelum usque altam vidisset: adjecit regina, quod de pulvere pavimenti, in quo aqua lavacri illius effusa est, multi jam sanati essent infirmi. At illa perit sibi portionem pulveris salutiferi dari, & accipiens illigatum panno condidit in capsella, & redijt. Transacto autem tempore aliquanto cum esset in suo monasterio, venit illuc quidam hospes, qui solebat nocturnis saepius horis repente ab immundo spiritu gravissimè vexari: qui quum benignè susceptus, post cenam in lecto membra posuisset, subito à diabolo arreptus, in clamare, dentibus frondere, spumare, & diversis motibus coepit membra torquere. Cumque à nullo vel teneri vel ligari potuisset, cucurrit minister, & pulsans ad ostium nunciavit Abbatissae. At illa aperiens januam monasterij, exiit ipsa cum una sanctimonialium feminarum ad locum virorum, & evocans presbyterum, rogavit secum venire ad patientem. Ubi cum venientes viderent multos affuisse, qui vexatum tenebant, & motus ejus insanos comprimere conati nequaquam valebant, dicebat presbyter exorcismum, & quaecumque poterat, pro sedando miseri furore, agebat: sed nec ipse, quamvis multum laborans, proficere aliquid valebat. Cumque nil salutis forenti superesse videretur, repente venit in mentem Abbatissae pulvis ille praefatus: statimque iussit ire ministram, & capsellam, in qua erat adducere. Et cum illa afferens quae iussa est, intraret atrium domus, in cuius interioribus demoniosus torquebatur, concituit ille

ille subito, & quasi in somnum laxatus deposuit caput, membra in quietem omnia composuit. Concituisse omnes, intentique ora tenebant, quem res exitum haberet, solliciti expectantes. Et post aliquantum horae spatium recessit qui vexabatur, & graviter suspirans, Modò, inquit, sanum sapio: recepi enim sensum animi mei. At illi sedulo sciscitabantur, quomodo hoc contigisset: qui ait, Mox ut virgo haec cum capsella quam portabat, appropinquavit atrio domus hujus, discessere omnes qui me premebant spiritus maligni, & me relicto, nusquam comparerunt. Tunc dedit ei Abbatissa portiunculam de pulvere illo, & sic data oratione à presbytero noctem illam quietissimam duxit: neque aliquid ex toto nocturni timoris aut vexationis ab antiquo hoste tulit.

CAPUT XII.

Vi ad tumbam ejus sit puerulus à febre curatus.

Sequente dehinc tempore fuit in eodem monasterio puerulus quidam, longo febrim incommodo graviter vexatus: qui cum die quadam sollicitus horam accessionis expectaret, ingressus ad eum quidam de fratribus: Vis, inquit, mi nate, doceam te quomodo cures ab hujus molestia languoris: Surge, inquit, ingredere Ecclesiam, & accedens ad sepulchrum Osivaldi, ibi reside, & quietus manens adhære tumbae: vide ne ex eas inde, nec de loco movearis, donec hora recessionis febrim transierit, tunc ipse intra bo, & educam te inde. Fecit ut ille suaserat, sedentemque cum ad tumbam sancti, infirmitas tangere nequaquam praesumpsit, quoniam in tantum timens aufugit, ut nec secunda die, nec tertia, nec unquam exinde eum audeat contingere. Quod ita esse gestum, qui referebat mihi frater inde adveniens adjecit, quò deo adhuc tempore quo mecum loquebatur, superesset in eodem monasterio jam juvenis ille, in quo tunc puero factum erat hoc miraculum sanitatis. Nec mirandum preces Regis illius jam cum domino regnantis multum valere aptum cum, qui temporalis regni quondam gubernacula tenens, magis pro aeterno regno semper laborare ac deprecari solebat. Denique ferunt, quia à tempore maritinae laudis saepius ad diem usque in orationibus perflerit, atque ob crebrum morem orandi, sive gratias agendi Domino, semper ubique sedens supinas super genua sua manus habere solitus sit. Vulgatum est autem, & in consuetudinem proverbij versum, quòd etiam inter verba orationis vitam finiret. Namque cum armis & hostibus circumseptus, jam jamque videret se esse perimendum, oravit ad Dominum pro animabus exercitus sui, unde dicunt in proverbio: Deus miserere animabus, dixit Osvaldus cadens in terram. Offa illius translata & condita sunt in monasterio quod diximus. Porro caput & manus cum brachijs à corpore praecisas, iussit rex qui occiderat, in stipitibus suspendi. Quò post annum deveniens cum exercitu successor regni ejus, Osivinus abstulit ea, & caput quidem in coemiterio Lindisfarnensis Ecclesiae, in regia verò civitate manus cum brachijs condidit.

CAPUT XIII.

Vi in Hybernia sit quidam à mortis articulo per ejus reliquias revocatus.

Nec solum inelyti fama viri Britanniae fines illustravit universos, sed etiam trans Oceanum longa radios salutiferae lucis spargens, Germaniae simul & Hyberniae partes attingit. Denique reverendissimus antistes Acca solet referre, quia cum Romam vadens apud sanctissimum Frisonum gentis Episcopum Willibrordum cum suo antistite Wilfrido moraretur, crebrò eum audiret, quae de mirandis reliquijs ejusdem reverendissimi Regis in illa provincia gesta fuerint, narrare. Et in Hybernia cum presbyter adhuc peregrinam pro aeterna patria duceret vitam, rumorem sanctitatis ejus, in ea quoque insula longè late quae jam percrebuisse ferebat: è quibus unum quod inter alia reulit miraculum, praesenti nostrae historiae inferendum credidimus. Tempore, inquit, mortalitatis quae

Britanniam Hyberniamque lata strage vastavit, percussus est ejusdem clade pestis inter alios scholasticus quidam de genere Scottorum, doctus quidem vir studio literarum, sed erga curam perpetua suae salutacionis nil omnino studij & industriae gerens: qui cum se morti proximum videret, timere cepit & pavere, ne mox mortuus ob merita scelorum ad inferni claustra raperetur: clamavitque quum essem in vicino positus, & inter ægra tremens suspiria, flebili voce talia mecum querebatur. Vides, inquit, quia jam crescente corporis molestia ad articulum subeundæ mortis compellor: nec dubito me post mortem corporis statim ad perpetuam animæ mortem rapiendum, ac infernalibus subdendum esse tormentis, qui tempore non pauco inter studia divinæ lætionis vitiorum potius implicamentis, quam divinis solebam servire mandatis. Inest autem animo (si mihi pietas divina aliqua vivendi spatia donaverit) vitiosos mores corrigere, & ad imperium divinæ voluntatis totam ex integro mentem vitamque transferre. Verum novi, non hoc esse meritum meum, ut inducias vivendi vel accipiam, vel me accepturum esse confidam, nisi forte misero mihi & indigno veniam per auxilium eorum, qui illi fideliter servierunt, propitiari dignatus fuerit. Audimus enim, & fama est celeberrima, quod fuerit in gente vestra rex mirandæ sanctitatis, vocabulo Oswaldo, cujus excellentia fidei & virtutis etiam post mortem virtutum frequentium operatione clauerit: precorque si aliquid reliquiarum illius penes te depositum habeas, afferas mihi, si forte mihi Dominus per ejus merita misereri voluerit. At ego respondi: Habeo quidem de ligno, in quo caput ejus occisum a paganis infixum est, & si firmo corde crederis potest divina pietas per tanti meritum viri & hujus vitæ spatia longiora concedere, & ingressu te vitæ perennis dignum reddere. Nec moratus ille, integram se in hoc habere fidem respondebat. Tunc benedixi aquam, & asulam roboris præfati immittens, obtuli ægro potandam. Nec mora, melius habere cepit, & convalescens ab infirmitate multo deinceps tempore vixit, totoque ad Deum corde & opere conversus, omnibus ubicunque perveniebat clementiam piæ conditoris & fidelis ejus famuli gloriæ prædicabat.

CAPIT XIV.

Vi defuncto Paulino, Thamar pro eo Rhofensis ecclesie presulatum suscepit: & de humanitate mirabili Oswini, qui ab Oswino crudeli caede peremptus est.

Translata ergo ad cælestia regna Oswaldo, suscepit regni terrestris sedem pro eo frater ejus Oswin, juvenis triginta circiter annorum, & per annos viginti octo laboriosissime tenuit. Impugnatus videlicet a pagano rege Penda, & ab ea qua fratrem ejus occiderat pagana gente Merciorum, & a filio quoque suo Alefrido, necnon & a fratre suo, id est, fratre suo qui ante eum regnavit filio Adilvaldo, cujus anno secundo, hoc est, ab incarnatione Dominica, anno sexcentesimo quadragesimo quarto, reverendissimus pater Paulinus quondam quidem Eboracensis, sed tunc episcopus Rhofensis civitatis, transijt ad Dominum sexto Iduum Octobrium die. Qui decem & novem annos, & menses duos, & viginti unum dies episcopatum tenuit: sepultusque est in secretario beati Apostoli Andrea, quod rex Edilbertus a fundamentis in eadem Rhofi civitate construxit. In cujus locum Honorius Archiepiscopus ordinavit Ithamar, oriundum quidem de gente Cantuariorum, sed vita & eruditione antecessoribus suis æquandum. Habuit autem Oswin primus regni sui temporibus consortem regie dignitatis, vocabulo Oswini, de stirpe regis Eduini, hoc est, filium Ostrici, de quo supra retulimus, virum eximia pietatis & religionis, qui provincie Deirorum septem annis in maxima omnium rerum affluentia, & ipse amabilis omnibus præfuit. Sed nec cum eo ille, qui cæteram Transhumbrae gentis partem ab Aquilone, id est, Berniciorum provinciam regebat, habere pacem potuit, quin potius ingravescentibus causis dissen-

sionum miserrima hunc caede peremit. Siquidem congregato contra invicem exercitu, cum videret se Oswin cum illo qui plures habebat auxilios non posse bello confingere, ratus est utilius tunc dimissa intentione bellandi servari se ad tempora meliora. Remisit ergo exercitum, quem congregaverat, ac singulos domum redire præcepit a loco, qui vocatur Wilfares Duun, id est, mons Wilfari, & est a vico Catactone decem ferme millia passuum contra solstitialem occasum secretus. Divertitque ipse cum uno tantum milite suo fidelissimo nomine Contheri celandus in domo comitis Hunualdi, quem etiam ipsum sibi amicissimum autumabat. Sed heu pro dolor longe aliter erat. Nam ab eodem comite proditum cum Oswino cum præfato ipsius milite per præfectum suum Ediluinum detestanda omnibus morte interfecit. Quod factum est die teritiadecima Kalendarum Septembrium, anno regni ejus nono, in loco qui dicitur Ingethlingum, ubi postmodum castigandi hujus facinoris gratia monasterium constructum est, in quo pro utriusque regis & occisi videlicet, & ejus qui occidere iussit, animæ redemptione quotidie Domino preces offerri deberent. Erat autem rex Oswinus & aspectu venustus, & statua sublimis, & affatu jucundus, & moribus civilis, & manu omnibus nobilibus simul atque ignobilibus largus. Unde contigit ut ob regiam ejus & animi & vultus, & meritum dignitatem ab omnibus diligeretur, & undique ad ejus ministerium de cunctis propè provincijs viri eum nobilissimi concurrerent. Cujus inter cæteras virtutis & modestium, & (ut ita dicam) specialis benedictionis glorias etiam maxima fuisse fertur humilitas, ut uno probare factum exemplo. Donaverat equum optimum antistiti Aidano, in quo ille quamvis ambulare solitus, vel annum fluentia transire, & alia quælibet necessitas insisteret, viam peragere posset: cui eum parvo interjecto tempore pauper quidam occurreret, eleemosynam petens, desiliens ille præcepit equum, ita ut erat stratus regaliter pauperi dari: erat enim multum misericors & cultor pauperum, ac velut pater miserorum. Hoc cum regi esset relatum, dicebat Episcopo, cum forte ingressuri essent ad prandium: Quid voluisti domine Antistes equum regium, quem te conveniebat proprium habere, pauperi dare? Nunquid non habuimus equos viliores plurimos, & alias species quæ ad pauperum dona sufficerent, quamvis illum eis equum non dares, quem tibi specialiter possidendum elegi: Cui statim Episcopus Quid loqueris, inquit, rex: Num tibi carior est ille filius equæ quam ille filius Dei? Quibus dictis intrabant ad prandendum, & Episcopus quidem residebat in suo loco. Porro rex venerat de venatu, & cepit consistens ad focum calefieri cum ministris. Et repente inter calefaciendum recedens verbi, quod dixerat illi antistes, discinxit se gladio suo, & dedit illum ministro, festinusque accedens ante pedes Episcopi corruit, postulans ut sibi placatus esset, quia nunquam, inquit, deinceps aliquid loquat de hoc, aut judicabo quid vel quantum de pecunia nostra filijs Dei tribuas: quod videns Episcopus multum pertimuit, ac statim exurgens lavit eum, promittens se multum illi esse placatum, quum modò ille residens ad epulas tristitiam deponeret. Dumque Rex jubente ac postulante Episcopo lætitiæ reciperet, cepit contra Episcopum tristis usque ad lachrymarum profusionem effici. Quem dum presbyter suis lingua patriæ, quam Rex & domestici ejus non noverant, quare lachrymaretur interrogasset. Scio inquit, quod non multo tempore victurus est Rex: nunquam enim vidi ante hac humilem Regem: unde animadverto citius illum ex hac vita rapiendum. Non enim digna est hæc gens talem habere rectorum. Nec multo post dira antistitis præfagia tristi Regis funere, de quo supra diximus, impleta sunt. Sed & ipse antistes Aidan, non plus quam duodecimo post occisionem Regis quem amabat die, id est, pridie Kalendarum Septembrium de seculo sublatu, perpetua laborum suorum à Domino præmia recepit.

CAPVT XV.

Ut episcopus Aidan nautis & tempestatem futuram prædixerit, & oleum sanctum quo hanc sedarent, dederit.

Qui cuius meriti fuerit, etiam miraculorum signis internus arbiter edocuit: è quibus tria memoriæ causa ponere satis sit. Presbyter quidam nomine Ultra, multe gravitatis ac veritatis vir, & ob id omnibus ipsis principibus seculi honorabilis, cum mitteret Cantiam ob adducendam conjugem regi Ofwini, filiam videlicet Eadui regis Eanfledam, quæ occiso patre illuc fuerat adducta: qui terrestri quidem itinere illud venire, sed navigio cum virgine redire disponebat: accessit ad episcopum Aidanum, obsecrans eum pro se suisque, qui tunc iter erant aggressi, Domino supplicare. Qui benedicens illos, ac Domino commendans, dedit etiam oleum sanctificatum. Scio, inquit, quia ubi navem ascenderitis, tempestas vobis & ventus contrarius superveniet: sed tu memento, ut hoc oleum quod tibi do, mittas in mare, & statim quiescentibus ventis serenitas maris vos læta prosequetur, & cupito itinere domum remittet, quæ cuncta, ut prædixerat antistes, ex ordine completa sunt. Equidem in primis fuerunt undis pelagi, tentabant nautæ anchoris in mare missis navem retinere, neque hoc agentes aliquid proficiebant. Dumque mergentibus undique & implere incipientibus navem fluctibus, mortem sibi omnes imminere, jam jamque adesse viderent, tandem presbyter reminiscens verba antistitis, assumpta ampulla misit de oleo in pontum, & statim ut prædictum erat, suo quievit ac fervore. Sicque factum est, ut vir Dei per prophetiam spiritum tempestatem prædixerit futuram, & per virtutem ejusdem spiritus hanc exortam, quamvis corporaliter absens, sopiverit. Cujus ordinem miraculi non quilibet dubius relator, sed fidelissimus mihi nostræ Ecclesiæ presbyter, Cynimud vocabulo narravit, qui se hoc ab ipso Ultra presbytero, in quo & per quem completum est, audisse perhibebat.

CAPUT XVI.

Ut idem ad motum ab hostibus urbi regia ignem orando amoverit.

Aliud ejusdem patris memorabile miraculum fertur multi, qui nosse poterunt. Nam cum tempore episcopus ejus hostilis Merciorum exercitus Penda duce Nord-Humbroborum regiones impia clade longè lateque devastans pervenit ad urbem usque regiam, quæ ex Bebbæ quondam reginæ vocabulo cognominatur: eamque cum neque armis, neque obliuione capere, poterat, flammis absumere conatus est, dilcissimæque vinculis quæ in vicinia urbis invenit, advenit illi plurimam congeriem trabium, tignorum, parietum, virgæorum, aliarumque rerum. Et his urbem in magna altitudine circumdedit à parte, quæ terræ est contigua. Et dum ventum opportunum cerneret, illato igne comburere urbem nisus est. Quo tempore reverendissimus antistes Aidan in insula Farne, quæ duobus ferme millibus passuum ab urbe procul abest, morabatur. Illò enim sæpius secrete orationis & silentij causa secedere consueverat. Denique usque hodiè locum sedis illius solitarie in eadem insula solent ostendere. Qui cum ventis fuerentibus globos ignis ac fumum supra muros urbis exhalare conspiceret, fertur elevatis ad cælum oculis manibusque cum lacrymis dixisse: Vide Domine quanta mala facit Penda. Quo dicto statim mutati ab urbe venti, in eos qui accenderant flammarum incendia retorserunt, ita ut aliqui læsi, omnes territi impugnare ultra urbem cessarent, quam divinitus juvari cognoverant.

CAPUT XVII.

Ut destina ecclesie, cui idem accumbens obierat, ardentibus ceteris domus, flammis absumi nequiverit, & de interna vita illius.

HUc cum dies mortis egredi è corpore cogeret, completis annis episcopus sui septendecim, erat in

villa regia non longe ab urbe de qua præfati sumus: hac enim habens Ecclesiam & cubiculum, sæpius ibidem diverti ac manere, atque inde ad prædicandum circumquamque consueverat exire, quod ipsum & in alijs villis regis facere solebat, utpote nihil propriæ possessionis excepta Ecclesia sua & adjacentibus agellis habens. Ter tenderunt ergo ei agrotanti tentorium ad occidentalem Ecclesiæ partem, ita ut ipsum tentorium parieti hæeret Ecclesia. Unde factum est ut acclivis destina, quæ extrinsecus Ecclesiæ pro munimine erat apposita, spiritum vitæ exhalaret ultimum. Obijt autem decimosexto episcopatus sui anno, pridie Kalendarum Septembrium. Cujus corpus mox inde translatum ad insulam Lindisfarntium, atque in cæmeterio fratrum sepultum est. At interjecto tempore aliquanto, cum fabricata esset ibi basilica major, atque in honorem beatissimi Apostolorum principis dedicata, illò ossa ejus translata, atque ad dexteram ejus altaris juxta venerationem tanto Pontifice dignam condita sunt. Successit verdè ei in episcopatum Sinan, & ipse illo ab Hij Scottorum insula ac monasterio destinatus, ac tempore non pauco in episcopatu permansit. Contigit autem post aliquot annos, ut Penda Merciorum rex cum hostili exercitu hæc in loca perveniens, cum cuncta quæ poterat ferro flammaque perderet, vicusque ille, in quo antistes obijt, unà cum Ecclesia memorata flammis absumere: ut. Sed mirum in modum illa destina cui incumbens obijt, ab ignibus circumcincta verantibus, absumi non potuit. Quo clarescente miraculo mox ibidem Ecclesia restaurata, & hæc eadem destina in munimentum est parietis, ut antè fuerat fortinsecus apposita. Rursumque peracto tempore aliquanto evenit per culpam incuria vicum eundem & ipsam pariter Ecclesiam ignibus consumi, sed nec tunc quidem eandem tangere flamma destinam volebat. Et cum magno utique miraculo ipsa ejus foramina ingrediens, quibus ædificio erat affixa perderet, ipsam tamen lædere nullatenus sinebatur. Unde tertia ædificata ibi Ecclesia destinam illam, non ut antè de foris in fulcimentum domum apposuerunt, sed intro ipsam Ecclesiam in memoriam miraculi posuerunt, ubi intrantes genua flectere ac misericordiam cælesti supplicare deberent. Constatque multos ex eo tempore gratiam sanitatis in eodem loco consecutos, quin etiam assulis ex ipsa destina excisis, & in aquam missis plures sibi suisque languoribus remedia conquisere. Scripsi hæc de persona & operibus viri præfati, nequaquam in eo laudans, aut eligens hoc quod de observatione paschæ minus perfecte sapiebar: in hoc multum detestans, sicut in libro quem de temporibus composui manifestissime probavi. Sed quasi verax historicus simpliciter ea quæ de illo sive per illum sunt gesta describens, & quæ laude sunt digna in ejus actibus laudans, atque ad utilitatem legentium memoriæ commendans studium videlicet pacis & charitatis, continentia & humilitatis, animi iræ & avaritiæ victorem, superbiæ simul & vanæ gloriæ contemptorem: industriam faciendi simul & docendi mandata cælestia, solertiam lectionis & vigiliarum, auctoritatem sacerdotis dignam, redarguendi superbos ac potentes, pariter & infirmos consolandi, ac pauperes recreandi, vel defendendi clementiam. Qui (urbreviter multa comprehendam) quantum ab eis qui illum movere didicimus, nil ex omnibus quæ in Evangelicis, sive Apostolicis, sive Prophetis literis facienda cognoverat, prætermittere, sed cuncta pro suis viribus operibus explere curabat. Hæc in præfato antistite multum complector & amo, quia nimirum hæc Deo placuisse non ambigo. Quod autem paschæ non suo tempore observabat, vel canoniceum ejus tempus ignorans, vel suæ gentis auctoritate, ne agnitionem sequeretur, devictus, non approbo, nec laudo. In quo tamen hoc approbo, quia in celebratione sui paschæ non aliud corde tenebat, venerabatur & prædicabat, quæ quod nos: id est, redemptionem generis humani per passionem, resurrectionem, ascensionem in cælos mediatoris, Dei & hominum hominis Jesu Christi. Unde & hanc non ut quidam falsò opinantur, quartæ de cima luna in qualibet feria cum Judæis, sed die Dominica semper agebat, à luna

quartadecima usque ad viceſimam, propter fidem videlicet Dominica resurrectionis, quam una sabbati factam, propter spem nostræ resurrectionis, quam eandem unam sabbati, quæ nunc Dominica dies dicitur, veraciter futuram sancta Ecclesia credebat.

CAPIT XVIII.

De vita vel morte religiosi regis Sigberti.

His temporibus regni orientalium Anglorum post Eordwaldum Redualdi successorem, Sigbertus frater ejus præfuit, homo bonus ac religiosus, qui dudum in Gallia dum inimicitias Redualdi fugiens exularet, lavacrum baptismi percepit, & in patriam reversus, ubi regno positus est, mox ea quæ in Gallijs benè disposita vidit, imitari cupiens, instituit scholam, in qua pueri literis erudirentur, juvante se episcopo Felice, quem de Cantia acceperat, eisque pedagogos ac magistros juxta morem Cantuariorum præbente. Tantumque rex ille cælestis regni amator factus est, ut ad ultimum relictis regni negotijs, & cognato suo Egrico commendatis, qui & antea partem ejusdem regni tenebat, intraret monasterium quod sibi fecerat, atque accepta tonsura, pro æterno magis regno militare curaret. Quod dum multo tempore faceret, contigit gentem Merciorum duce rege Penda adversus orientales Anglos in bellum procedere; qui dum se inferiores in bello hostibus conspicerent, rogaverunt Sigbertum ad confirmandum milites secum venire in prælium: illo nolente ac contradicente, invitum de monasterio eruentes duxerunt in certamen, sperantes minus animos militum trepidare, minus præſente duce quondam strenuissimo & eximio posse de fuga meditari. Sed ipse professionis suæ non immemor, dum opimo esset vallatus exercitu, non nisi virgam tamen habere in manu voluit. Occisusque est una cum rege Egrico, & cunctis eorum, insistentibus paganis, casus sive dispersus exercitus. Successor autem regni illorum factus est Anna, filius Enide, regio genere, vir optimus atque optima genitor sobolis, de quibus in sequentibus suo tempore dicendum est: qui & ipse postea ab eodem pagano Merciorum duce, à quo & prædecessores ejus, occisus est.

CAPIT XIV.

Ut Furseus apud orientales Anglos monasterium fecerit, & de visionibus vel sanctitate ejus, cui etiam cavo post mortem incorrupta testimonium perhibuerit.

Verum dum adhuc Sigbertus regni insulas teneret, supervenit de Hybernia vir sanctus, nomine Furseus, verbo & actibus clarus, sed egregijs insignis virtutibus, cupiens pro Domino, ubicunque sibi opportunum inveniret, peregrinam ducere vitam. Qui cum ad provinciam orientalium pervenisset Anglorum, susceptus est honorifice à rege præfato, & solitum sibi opus evangelizandi exequens, multos & exemplo virtutis, & incitamento sermonis, vel incredulos ad Christum convertit, vel etiam credentes amplius in fide atque amore Christi confirmavit, ubi quadam infirmitate corporis arreptus, angelica meruit visione perfrui, in qua admonitus est, cepto verbi ministerio sedulus insistere, vigilijsque consuetis & orationibus indefessus incumbere: eo quod certus sibi exitus esset, sed incerta ejusdem exitus hora futura, dicente Domino: Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. Qua visione confirmatus, curavit locum monasterij, quem à præfato rege Sigberto acceperat, velocissime construere, ac regularibus instituire disciplinis. Erat autem monasterium sylvarum & maris vicinitate amœnum, constructum in castro quodam, quod lingua Anglorum Cnobersburg, id est urbs Cnobheri vocatur: quod deinde rex provincie illius Anna, ac nobiles quique augustioribus a dijs ac donarijs adornaverunt. Erat autem vir iste de nobilissimo genere Scottorum: sed longe animo nobilior, quam carne. Ab ipso tempore pueritiae suæ curam non modicam

lectionibus sacris, simul & monasticis exhibebat disciplinis: & quod maxime sanctos decet, cuncta quæ agenda didicerat, sollicitus agere curabat. Quid multa: procedente tempore & ipse sibi monasterium, in quo liberius cælestibus studijs vacaret, construxit: ubi correptus infirmitate (sicut libellus de vita ejus conscriptus sufficienter edocet) raptus est è corpore: & à vespera usque ad galli cantum corpore exutus, angelicorum agminum & alpectus intueri, & laudes beatas meruit audire. Referre autem erat solitus, quod aperte eo inter alia resonare audiret, Ibunt sancti de virtute in virtutem: & iterum, Videbitur Deus Deorum in Syon. Qui reductus in corpore, & die tertia rursum educus, vidit non solum majora beatorum gaudia, sed & maxima malignorum spirituum certamina, qui crebris accusationibus improbi iter cælestis intercludere contēdebant: nec tamen protegentibus eum Angelis, quicquam proficiebant. De quibus omnibus, si quis plenius scire vult: id est, quanta fraudis solertia demones & actus ejus, & verba superflua, & ipsas etiam cogitationes, quasi in libro descriptas replicaverint, quæ ab Angelis sanctisque, ac viris justis sibi inter Angelos apparentibus læta vel tristitia cognoverit, legat ipsum, de quo dixi libellum vitæ ejus, & multum ex illo (ut reor) profectus spiritualis accipiet: in quibus tamen unum est, quod & nos in hac historia ponere multis commodum duximus. Cum ergo in altum esset elatus, justus est ab Angelis qui eum ducebant, respicere in mundum. At ille oculos in inferiora deflectens, vidit quasi vallem tenebrosam subtus se in imo positam. Vidit & quatuor ignes in aëre non multò ab invicem spatio distantes: & interrogans Angelos qui essent hi ignes, audivit hos esse ignes, qui mundum succedentes essent consumpturi. Primum mendacij cum hoc quod in baptismo abrenunciare nos satana, & omnibus operibus ejus promissimus, minime implemus: secundum cupiditatis, cum mundi divitias amori cælestium præponimus: tertium dissensionis, cum animas proximorum etiam in supervacuis rebus offendere non formidamus: quartum impietatis, cum infirmiores spoliarè, & eis fraudè facere pro nihilo ducimus. Crescentes verò paulatim ignes usque ad invicem sese extenderunt, atque in immensam adunatam flammam: cumque appropinquassent, pertimescens ille dicit Angelo: Domine, ecce ignis mihi appropinquat. At ille, Quod non incendisti inquit, non ardebit te. Nam estis terribilis iste & grandis esse rogus videtur, tamen juxta merita operum singulos examinat: quia uniuscujusque cupiditas in hoc igne ardebit. Sicut enim quis ardet in corpore per illicitam voluptatem, ita solutus corpore ardebit per debitam poenam. Tunc vidit unum de tribus Angelis, qui sibi in tota utraque visione ductores affuerunt, præcedentem ignis flammam dividere, & duos ab utroque latere circumvolantes, ab ignium le periculo defendere. Vidit autem & demones per ignem volantes, incendia bellorum contra iustos struere: sequuntur adversus ipsum accusationes malignorum, dissensiones spirituum, bonorum copiosior cælestium agminum visio: sed & vitiorum de sua natione Scottorum, quos olim sacerdotali gradu non ignobiliter positos fama jam vulgante compererat, à quibus non pauca, quæ vel ipsi vel omnibus qui audire vellent, multum salubria essent, audivit. Qui cum verba finissent, & cum angelicis spiritibus ipsi quoque ad cælos redirent, remanserunt cum beato Furſeo tres Angeli, de quibus diximus, qui cum ad corpus referrent. Cumque præfato igni maximo appropiaret, divisit quidem Angelus sicut prius ignem flammæ: sed vir Dei ubi ad patefactam usque inter flammam januam pervenit, arripientes immundi spiritus unum de eis, quos in ignibus torrebant, jactaverunt in eum, & contingentes humerum maxillamque ejus incenderunt, cognovitque hominem, & quod vestimentum ejus morientis acceperit, ad memoriam reduxit, quem Angelus sanctus statim apprehendens in ignem reject. Dicebatque hostis malignus: Nolite repellere, quem antè suscepistis. Nam sicut bona ejus peccatoris suscepistis, ita & de penis ejus participes esse cæbetis. Contradicens Angelus, Non inquit, hoc propter

avarit-

avantiam, sed propter salvandam ejus animam suscepit. Cessavitque ignis: & conversus ad eum Angelus, Quod incendisti, inquit, hoc arsit in te. Si enim hujus viri in peccatis suis mortui pecuniam non accepisses, nec poena ejus in te arderet. Et pluralocutus, quid erga salutem eorum qui poeniterent, esset agendum, salubri sermone edocuit. Qui postmodum in corpore restitutus, omni vite suae tempore signum incendij, quod in anima pertulit, visibile cunctis in humero maxillaque portavit: mirumque in modum quod anima in occulto passa sit, caro palam praemonstrabat, curabat autem se sper, sicut & antea consueverat, omnibus opus virtutum & exemplis ostendere, & praedicare sermonibus: ordinem autem visionum suarum illis solummodo, qui propter desiderium compunctionis interrogabant, exponere volebat. Superest adhuc quidam frater senior monasterij nostri, qui narrare solet, dixisse sibi quendam multum veracem ac religiosum hominem, quod ipsum Fursem viderit in provincia orientalium Anglorum, illasque visiones ex ipsius ore audierit: adjiciens, quod tempus hyemis fuerit acerrimum & glacie constrictum, cum sedens in tenui veste vir iste interdendum, propter magnitudinem memorati timoris vel suavitatis, quasi in media aestate caumate sudaverit. Cum ergo, ut ad superiora redeamus, multis annis in Scotia verbum Dei omnibus annuncians, tumulus irruentium turbarum non facile ferret, relictis omnibus quae habere videbatur, ab ipsa quoque insula patria discessit: & paucis cum fratribus per Britones in provinciam Anglorum devenit, ibique praedicans verbum Dei, ut diximus, monasterium nobile construxit. Quibus ritè gestis, cupiens se ab omnibus seculi hujus, & ipsius quoque monasterij negotijs alienare, reliquit monasterium, & animarum curam fratri suo Fullano & presbyteris Gobbano & Dicullo, & ipse ab omnibus mundi rebus liber in anachoretica conversatione vitam finire disposuit. Habuit alterum fratrem vocabulo Ultanum, qui de monasterij probatione diuturna ad eremiticam vitam pervenerat. Hunc ergo solus petens, annum totum cum eo in continentia & orationibus, in quotidianis manum vixit laboribus. Dein turba tam incurfione gentiliu provinciam videns, & monasterijs quoque periculum imminere praevidens, dimissis ordinatè omnibus navigavit in Galliam, ibique à rege Francorum Lothario, vel patricio Herconualdo honorificè susceptus, monasterium construxit in loco Latiniaco nominato: ac non multo post infirmitate correptus, diem clausit ultimum: cujus corpus idem Herconualdus patricius accipiens, servavit in porticu quadam ecclesiae, quam in villa sua, cui nomen erat Perroma, faciebat, donec ipsa ecclesia dedicaretur. Quod cum post dies viginti sex esset factum, & corpus ipsum de porticu ablatum, prope altare esset recedendum, inventum est ita illesum, ac si eadem hora de hac luce fuisset egressus. Sed & post annos quatuor constructa domuncula cultiore receptui corporis ejusdem, ad orientem altaris adhuc sine macula corruptionis inventum ibidem digno cum honore translatum est, ubi merita illius, multis saepe constat Deo operante claruisse virtutibus. Hac & de corporis eius incorruptione breviter attigimus, ut quanta esset viri sublimitas, legentibus notius existeret: quae cuncta in libello eius sufficientius, & de aliis commilitonibus ipsius quisquis legerit, inveniet.

CAPUT XX.

De defuncto Honorio, pontificatu sit sanctus Deus dedit, & qui in tempore illo orientalium Anglorum, qui Rhosensis ecclesiae fuerint antistites.

INTEREA defuncto Felice orientalium Anglorum episcopo, post decem & septem annos accepti episcopatus Honorio loco eius ordinavit Thomam diaconum eius de provincia Girviorum: & post annos sui episcopatus quinque de hac vita substracto Beretgillum cognomine Bonifacium, de provincia Cantuariorum loco eius substituit. Er ipse quoque Honorio postquam metas sui

curfus implevit, migravit ex hac luce, anno ab incarnatione Domini septingentesimo quinquagesimo tertio, pridie Kalendarum Octobrium, & cessante episcopatu per annum & sex menses electus est archiepiscopus cathedrae Dorovernenfis sextus Deus dedit, de gente occidentalium Saxonum: quem ordinatus venit illic Ichamar, antistes ecclesiae Rhosensis. Ordinatus est autem die septimo Kalendarum Aprilium, & rexit ecclesiam annos novem, menses quatuor, duos dies: & ipso defuncto Ichamar consecravit pro eo Damianum, qui de genere Australium Saxonum erat oriundus.

CAPUT XXI.

De provincia mediterraneorum Anglorum sub rege Penda Christiana sit facta.

His temporibus Middelengli, id est, mediterranei Angli, sub principe Penda filio, Penda regis fidem & sacramenta veritatis perceperunt. Qui cum esset juvenis optimus, ac regis nomine ac persona dignissimus, praelatus est à patre regno gentis illius: venitque ad regem Nord Humbrothum Oluvi, postulans filiam ejus Alchfledan sibi conjugem dari, neque aliter quod petebat impetrare potuit, nisi fidem Christi ac baptismum cum gente cui praeerat, acciperet. At ille audita praedicatione veritatis, & promissione regni caelestis, speque resurrectionis ac futurae immortalitatis, libenter se Christianum fieri velle confessus est, etiam si virginem non acciperet: persuasus maxime ad percipiendam fidem à regis filio Oluvi nomine Alchfrido, qui erat cognatus & amicus ejus, habens sororem ipsius conjugem vocabulo Cymburgam filiam Penda regis. Baptizatus est ergo à Finano episcopo, eum omnibus qui secum venerant comitibus ac militibus, eorumque famulis universis, in vivo regis illustri, qui vocatur Admurtum. Et acceptis quatuor Presbyteris, qui ad docendam baptizandamque gentem illius & eruditione & vita videbantur idonei, multo cum gaudio reversus est. Erat autem presbyteri Cedda & Adda, & Berri & Diuna, quorum ultimus natione Scotus, ceteri fuere Angli. Adda autem erat frater Utan presbyteri illustri, & Abbatis monasterij, quod vocatur ad Capreae caput, cujus supra meminimus. Venientes igitur in provinciam memorati sacerdotum cum principe, praedicabant verbum, & libenter auditi sunt: multique quotidie & nobilitum & infirmorum abrenunciatae forde idololatriae, fidei sunt fonte abluti. Nec prohibuit Penda rex, quin etiam in sua, hoc est, Merciorum natione verbum (si qui vellent audire) praedicaretur. Quin potius odio habebat & despiciebat eos, quos fide Christi imbutos opera fidei non habere deprehendit, dicens contemnendos & miseros esse eos, qui Deo suo in quem crederent, obedire contemnerent. Coepa sunt haec biennio ante mortem Penda regis: ipso autem occiso, cum Oluvi rex Christianissimus regnum ejus acciperet (ut in sequentibus dicemus) factus est Diuna unus ex praefatis quatuor sacerdotibus, Episcopus mediterraneorum Anglorum, simul & Merciorum ordinatus à Finano episcopo. Paucitas enim sacerdotum cogebatur antistitem duobus populis praefici. Qui cum paucis sub tempore non paucam Domino plebem acquisisset, defunctus est apud mediterraneos Anglos, in regione quae vocatur in Feppingum. Suscepitque pro illo episcopatum Ceolach, & ipse de natione Scotorum, qui non multo post episcopatu relicto reversus est ad insulam Hij, ubi plurimorum caput & arcem Scoti habuere cœnobiorum: succedente illo in episcopatum Trumherè viro religioso, & monachica vita instituto, natione quidem Anglo, sed à Scotis ordinato episcopo, quod temporibus Wlheri regis (de quo in sequentibus dicemus) factum est.

* *

*

Vt Orientales Saxones, fidem quam dudum abiecerant, sub rege Sigbertio prædicante Cæd receperunt.

Eo tempore etiam orientales Saxones fidem quam olim expulso Mellito antistite abiecerant, instantia regis Oslvi receperunt. Erat enim rex ejusdem gentis Sigbert, qui post Sigbertum cognomento parvum regnavit, amicus ejusdem Oslvi regis, qui cum frequenter ad eum in provinciam Nord Humbrorum veniret, solebat eum hortari, ad intelligendum deos esse non posse, qui hominum manibus facti essent: Dei creandi materiam vivam, lignum vel lapidem esse non posse, quorum recitura vel igni absumerentur, vel in vasa quælibet humani usus formarentur, vel certe despectui habita, foras projicerentur, & pedibus conculcata in terram verterentur. Deum potius intelligendum majestate incomprehensibilem, humanis oculis invisibilem, omnipotentem & æternum, qui cælum & terram, & humanum genus creasset, regeret, & judicaturus esset orbem in æquitate, cujus sedes æterna meritoque intelligenda: quia omnes qui voluntatem ejus à quo creati sunt, discederent & facerent, æterna in illo præmia essent percepturi. Hæc & hujusmodi multa cum rex Oslvi regi Sigberto amabili, & quasi fraterno consilio, sæpè inculcasset, tandem juvante amicorum consensu credidit, & facto cum suis consilio, cum exhortatione favoribus cunctis & annuentibus fidei, baptizatus est cum eis à Finano episcopo in villa regia, cujus supra meminimus, quæ cognominatur Ad murum, est enim juxta murum, quo olim Romani Britanniam insulam prævincerent, duodecim millibus passuum à mari orientali secreta. Igitur rex Sigbert æterni regni jam civis effectus, temporalis sui regni sedem repetijt, postulans ab Oslvi rege, ut aliquos sibi doctores daret, qui gentem suam ad fidem Christi converterent, ac fonte salutari abluerent. At ille mittens ad provinciam mediterraneorum Anglorum clamavit ad se virum Dei Cæd, & dato illi socio altero quodam presbytero, misit prædicare verbum genti orientali Saxonum. Ubi cum omnia perambulantes multam Domino ecclesiam congregassent, contigit quodam tempore eundem Cæd redire domum, ac pervenire ad ecclesiam Lindisfarnensem, propter colloquium Finani episcopi: qui ubi prosperatum ei opus Evangelij contempit, fecit eum episcopum in gente orientali Saxonum, vocatis ad se in ministerio ordinationis alijs duobus episcopis: qui accepto gradus episcopatus redijt ad provinciam, & majori auctoritate ceptum opus explens, fecit per loca ecclesias, presbyteros & diaconos ordinavit, quæ in verbo fidei & ministerio baptisandi adjuvarent, namque in civitate, quæ lingua Saxonum Ithæ est appellatur: sed & in illa quæ Tilaburg cognominatur, quorum prior locus est in ripa Pente amnis, secundus in ripa Tamentis, in quibus collecto examine famulorum Christi disciplinam vitæ regularis, in quantum rudes adhuc capere poterant, eruditè docuit. Cumque tempore non pauco in præfata provincia gaudente rege, congaudente universo populo, vitæ cælestis institutio quotidianum sumeret augmentum, contigit ipsum regem instigante omnium bonorum inimico propinquo suorum manu interfici. Erant autem duo germani fratres, qui hoc facinus patrârunt: qui cum interrogarentur, cui hoc facerent, nihil aliud respondere potuerunt, nisi hoc se iratos fuisse & inimicos regis, quod ille inimicum suis parceret, quod evangelica præcepta devoto corde servaret in qua tamen morte ejus innoxia, juxta prædictum viri Dei, vera est eius culpa punita. Habuerat enim unus ex his, qui eum occiderant comitibus illicitum coniugium, quod cum episcopus prohibere & corrigere non posset, excommunicavit eum, atque omnibus qui se audire vellent, præcepit ne domum ejus intrarent, neque de cibus illius acciperent. Contemptis hoc rex præceptum, & rogatus à comite intravit epula-

turus domum ejus, qui cum abisset, obviam ei antistes Arrex intruens eum, mox tremefactus desilivit de equo, ceciditque ante pedes ejus veniam reatus sui postulans. Nam & episcopus pariter desilivit: federat enim & ipse in equo. Iratus autem terigit regem jacentem virga quam tenebat manu, & pontificali auctoritate protestans, Dico tibi, inquit, quia noluisse te continere à domo perditæ & damnatæ illius, tui in ipsa domo mori habes. Sed credendum est, quia talis mors viri religiosi non solum talem culpam diluerit, sed etiam meritum ejus auxerit: quia nimirum ob causam pietatis, quæ propter observantiam mandatorum Christi contigit. Successit autem Sigberto in regnum Suidhelmus filius Sexbaldi, qui baptizatus est ab ipso Cæde in provincia orientali Anglorum, in vico regio qui dicitur Rendlesham, id est, mansio Rendli: suscepitque eum ascendente de fonte sancto Edelwaldus rex ipsius gentis orientali Anglorum, frater Atinæ regis corundem.

CAPUT XXIII.

Vt idem episcopus Cæd locum monasterij construendi ab Osuualdo rege accipiens, orationibus & jejunijs Domino consecraverit, & de obitu ipsius.

Solebat autem idem vir Domini, cum apud orientales Saxones episcopatus officio fungeretur, sæpius etiam suam, id est, Nord Humbrorum provinciam exhortandi gratia revisere: quem cum Edilwardus filius Oswaldi regis, qui in Deirorum partibus regnum habebat, virum sanctum & sapientem probumque moribus videret, postulavit eum possessionem terre aliquam à se, ad construendum monasterium, in quo ipse rex & frequentius ad deprecandum Dominum, verbumque audiendum advenire, & defunctos sepelire deberet. Nam & ipsum fideliter credidit, multum juvenum orationibus quotidianis, qui illo in loco Domino servirent. Habuerat autem idem rex secum fratrem germanum, ejusdem episcopi vocabulo Cæln, virum æque Deo devotum, qui & ipsi ac familie ipsius verbum & sacramenta fidei (erat enim presbyter) ministrare solebat, per cuius notitiam maxime ad diligendum noscendumque episcopum pervenit. Favens ergo votis regis antistes, elegit sibi locum monasterij construendi in montibus arduis ac remotis: in quibus latronum magis latibula ac lustra ferarum, quam habitacula fuisse videbantur hominum, ut juxta prophetiam Esaie in cubilibus, in quibus prius dracones habitabant, orientur viro, calami & juncti: id est, quod fructus honorum operum ibi nascerentur, ubi prius vel bestie comitorari, vel homines bestialiter vivere consueverant. Studens autem vir Domini acceptum monasterij locum primò precibus ac jejunijs à pristina flagitiorum sorte purgare, & sic in eo monasterij fundamenta jacere, postulavit à rege ut sibi per totum quadragesimæ tempus quod instabat, facultatem ac licentiam ibidem orationis causa demorandi concederet: quibus diebus cunctis, excepta Dominica, jejuniium ad vespertam juxta morem protelans, nec tunc nisi panis permodicum & unum ovum gallinaceum cum parvo lacte aqua mixto percipiebat. Dicebat enim hanc esse consuetudinem eorum, à quibus normam disciplina regularis didicerat, ut accepta super loca ad faciendum monasterium vel ecclesiam, prius orationibus ac jejunijs Domino consecraret. Cumque decem dies quadragesimæ restarent, venit qui clamaret eum ad regem. At illa ne opus religiosum negotiorum regalium causa intermitteretur, petijt presbyterum suum Cymbellum, qui etiam frater germanus erat ipsius, pia cepta complere. Cui cum ille libenter acquiesceret, expleto studio jejuniorum & orationis, fecit ibi monasterium, quod nunc Lestinghen vocatur, & religiosi moribus juxta ritum Lindisfarnensem, ubi educatus erat, instituit: qui cum annis multis & in præfata provincia episcopatum administraret, & huius quoque monasterij statum præpositis curam gereret, casu contigit, ut ad ipsum monasterium tempore mortalitatis adveniens, tactus ibidem infirmitate corporis obiret: qui primò quidem foris

sepultus est, tempore autem precedente in monasterio Ecclesia est in honorem beati genitricis, de lapide facta, & in illa corpus ipsius ad dexteram altaris reconditum. Dedit autem Episcopus regendum post se monasterium fratri suo Ceadda, qui postea Episcopus factus est, ut in sequentibus dicemus. Quatuor siquidem quos diximus germani fratres, Cedd & Cymbil, & Ceulin & Ceadda (quod raro invenitur) omnes sacerdotes Domini fuere praecleari, & duo ex eis etiam summi sacerdotii gradu functi sunt. Cum ergo Episcopum defunctum ac sepultum in provincia Nord Humbroorum audirentur, fratres qui in monasterio eius erant in provincia orientalis Saxonom, venerunt illo de suo monasterio homines circiter triginta, cupientes ad corpus sui patris aut vivere (si sic Deo placeret) aut morientes ibi sepeliri: qui libenter a suis fratribus & commilitonibus suscepti, omnes ibidem superveniente praefata pestilentia clade defuncti sunt, excepto uno puero, quem orationibus patris sui a morte constat esse servatum. Nam cum multo post haec tempore viveret, & scripturis legendis operam daret, tandem didicit se aqua baptismatis non esse regeneratum, & mox fonte lavari salutaris ablatus, etiam postmodum ad ordinem presbyterii promotus est, multumque in Ecclesia utilis fuit: de quo dubitandum non crediderim, quin intercessionibus (ut dixi) sui patris, ad cuius corpus dilectionis ipsius gratia venerat, sit ab articulo mortis retentus, ut & ipse sic mortem evaderet aeternam, & alius quoque fratribus ministerium vitae ac salutis docendo exhiberet.

CAPUT XXIV.

Vi provincia Merciorum occiso Rege Penda fratrem Christi suscepit, & Osuvi pro adepta victoria Deo ad construenda monasteria dederit.

His temporibus Rex Osuvi cum acerbas & intolerabiles pateretur irruptiones saepe dicit Regis Merciorum, qui fratrem ejus occiderat, ad ultimum necessitate cogente, promisit se ei innumera & majora quam credi potest, ornamenta regia, vel donaria in pretium pacis largiturum, dummodo ille domum rediret, & provincias regni ejus usque ad interfectionem vastare desineret. Cumque Rex perditus, nullatenus precibus illius assensum praerberet, qui totam ejus gentem a parvo usque ad magnum delere, atque exterminare decreverat, respexit ille ad divinae auxilium pietatis, quo ab impietate barbarica posset eripi: votoque se obligans: Si paganus, inquit, nescit accipere nostra donaria, offeramus ei, qui novit, Domino Deo nostro. Vovit ergo quod si victor existeret, filiam suam Domino sacra virginitate dicendam offerre, simulque duodecim possessiones praediorum ad construenda monasteria donare, & sic cum paucissimo exercitu se certamini dedit. Denique fertur, quod trices majorem pagani habuerint exercitum, siquidem ipsi triginta legiones ducibus nobilissimis inludatas in bello habuere, quibus Osuvi Rex cum Alchfrido filio perparvum (ut dixi) habens exercitum, sed Christo duce confusus occurrit. Nam alius filius ejus Ecsfrid eo tempore in provincia Merciorum apud reginam Civivise obfes tenebatur. Filius autem Osivaldi regis Edeluvald, qui eis auxilio esse debuerat, in parte erat adversariorum, eisdemque contra patriam & parvum suum pugnatibus ductor extiterat, quamvis ipso tempore pugnandi sese pugna subtraxerat, eventumque discriminis tuto in loco expectabat. Inito ergo certamine fugati sunt & casti pagani duces regis triginta, & qui ad auxilium venerant, penes omnes interfecti, in quibus Edilhere, frater matris Regis Orientalium Anglorum, qui post eum regnavit auctor ipse belli, perditis militibus sive auxiliis interceptus est. Et a prope fluvium Juvet pugnatum est, qui tunc praeeundantia pluviarum late alveum suum, imo omnes ripas suas transierat, contigit ut multo plures aquae fugientes, quam bellantes perderet ensis. Tunc Rex Osuvi juxta quod Domino voverat, pro collata sibi victoria gratias Deo referens, dedit filiam suam, Ellsedam, quae vix-

dum unius anni aetatem impleverat, perpetua ei virginitate consecrandam, donatis insuper duodecim possessionibus terrarum, in quibus ablato studio militiae terrestri, ad exercendam militiam caelestem, supplicandumque pro pace gentis ejus aeterna devotioni sedulae monachorum locus facultasque suppeteret: e quibus videlicet possessionibus sex in provincia Deiorum, sex in Berniciorum dedit. Singulae vero possessiones decem erant familiarum, id est, simul omnes centum viginti. Intravit autem praefata regis Osuvi filia Deo dicanda monasterium, quod nuncupatur Herutheu, id est, insula cervi, cui tunc Hilea abbatis illa praefuit: quae post biennium comparata possessione decem familiarum, in loco qui dicitur Streaneshalch, ibi monasterium construxit, in quo memorata Regis filia primo discipula vitae regularis, deinde etiam magistra extitit, donec completo sexaginta annorum numero ad completum & nuptias sponsi caelestis beata intraret. In quo monasterio & ipsa & pater ejus Osuvi, & mater ejus Eanfled, & pater matris ejus Eduvinus, & multi alii nobiles in Ecclesia S. Petri Apostoli sepulti sunt. Hoc autem bellum Rex Osuvi in regione Loidis terdecimo regni sui anno, decimo septimo die Calendarum Decembrium, cum magna utriusque populi utilitate confecit. Nam & suam gentem ab hostili paganorum depopulatione liberavit, & ipsam gentem Merciorum finitimamque provinciarum deserto capite perfido, ad fidei Christianae gratiam convertit. Primus autem in provincia Merciorum simul & Lindisfarorum, ac mediterraneorum Anglorum factus est Episcopus Diuma (ut supra diximus) qui apud mediterraneos Anglos defunctus est: secundum Cellach, qui relicto Episcopatus officio vivens ad Scotiam rediit, uterque de genere Scotorum: tertius Trumhere de natione quidem Anglorum, sed doctus & ordinatus a Scotis, qui erat Abbas in monasterio quod dicitur Ingethlingum, ipse est locus in quo occisus est Rex Osuvi, ut supra meminimus. Nam regina Eanfled propinqua illius, ob castigatorem necis ejus injustae, postulavit a Rege Osuvi, ut donaret ibi locum monasterio construendo praefato Dei famulo Trumhere (quia propinquus & ipse erat regis occisus) in quo videlicet monasterio orationes assiduae pro utriusque regis, id est, & occisi, & ejus qui occidere iussit, aeterna salute fierent. Idem autem Rex Osuvum tribus annis post occisionem Penda Regis Merciorum gentis, necnon & ceteris australium provinciarum populis praefuit, qui etiam gentem Piciorum maxima ex parte regno Anglorum subjecit. Quo tempore donavit praefato Penda filio Regis Penda, eo quod esset cognatus suus, regnum australium Merciorum, qui sunt (ut dicunt) familiarum quinque millium, discreti fluvio Tereanta ab aquilonaribus Mercis, quorum terra est familiarum septem millium: sed idem Penda proximo vere multum nefarie peremptus est, prodicione (ut dicunt) conjugis suae, in ipso tempore festi Paschalis. Completis autem tribus annis post interfectionem Penda regis, rebellaverunt adversus regem Osuvi duces gentis Merciorum Immin, & Eaba & Eadbert, levato in Regem Vullthere, filio ejusdem Penda adolescentente, quem oculum servaverant: & ejectionis principibus regis non proprii, fines suos fortiter, simul & libertatem receperunt: sicque cum suo Rege liberi, Christo vero Regi pro sempiterno in caelis regno servare gaudebant. Praefuit autem Rex idem genti Merciorum annis decem & septem: habuitque primum Episcopum Trumphere, de quo supra diximus, secundum Jaroman: tertium Ceaddan: quartum Vuinfridum. Omnes hi per ordinem sibi met succedentes, sub Rege Vullthere, gentis Merciorum, Episcopatu sunt functi.

CAPUT XXV.

Vi questio sit mota de tempore Pasche, adversus eos qui de Scotia venerant.

Interea Aidano Episcopo de hac vita sublato, Finan pro illo gradum Episcopatus a Scotis ordinatus ac missus acceperat, qui in insula Lindisfarnensi fecit Ecclesiam

Episcopali sede congruam: quam tamen more Scotorum non de lapide, sed de robore lecto totam composuit, atque arundine texit; quam tempore sequenti reverendissimus Archiepiscopus Theodorus, in honorem beati Petri Apostoli dedicavit. Sed Episcopus loci illius Eadbert ablata arundine plumbi laminis, eam totam, hoc est, & textum & ipsos quoque parietes ejus cooperire curavit. His temporibus questio facta est frequens & magna, de observatione paschæ: confirmantibus eis qui de Cantia vel de Galliis advenerant, quod Scoti Dominicum paschæ diem contra universalis Ecclesiæ morem celebrarent. Erat in his acerrimus veri Paschæ defensor, nomine Roman, natione quidem Scotus, sed in Gallie vel Italie partibus regula Ecclesiasticæ veritatis edoctus, qui cum Finano conflixens, multos quidem correxit, vel ad solertiore veritatis inquisitionem accendit, nequaquam tamen Finanum emendare potuit, quin potius quod esset homo ferocis animi, acerbiorum castigando, & apertum veritatis adversarium reddidit. Observabat autem Jacob diaconus quondam (ut supra docuimus) venerabilis Archiepiscopi Paulini, verum & Catholicum Pascha cum omnibus, quos ad correctionis viam erudire poterat. Observabat & regina Eanfild cum suis, juxta quod in Cantia fieri viderat, habens secum de Cantia presbyterum Catholicæ observationis nomine Romanum. Unde nonnunquam contigisse fertur illis temporibus, ut bis in anno uno Pascha celebraretur. Et cum rex Pascha dominicum solutis jejuniis faceret, tunc regina cum suis persistens adhuc in jejunio diem Palmatum celebrare. Hæc autem dissonantia paschalis observationis vivente Aidano patienter ab omnibus tolerabatur, qui patienter intellexerant, quia etsi pascha contra morem eorum qui ipsam miserant, facere non potuit, operam tamen fidei, pietatis & dilectionis, juxta morem omnibus sanctis consuetum diligenter exequi curavit. Unde ab omnibus, etiam his qui de pascha aliter sentiebant, merito diligebatur: nec solum à mediocribus, verum ab ipsis quoque Episcopis Honorio Cantuariorum, & Felice Orientalium Anglorum veneratione habitus est. Defuncto autem Finano, qui post illum fuit, cum Colmanus in Episcopatu succederet, & ipse missus à Scotia, gravior de observatione Paschæ, necnon & de aliis Ecclesiasticæ vitæ disciplinis controversia nata est. Unde merito movit hæc questio sensus & corda multorum timentium, ne forte accepto Christianitatis vocabulo, in vacuum currerent aut cucurissent. Pervenit & ad ipsas Principum aures, Oslivi videlicet regis & filii ejus Alchfridi, quia nimirum Oslivi à Scotis edoctus ac baptizatus, illorum etiam lingua optime imbutus, nil melius quam quod illi docuissent, autumabat. Porro Alchfrid magistrum habuit eruditionis Christianæ Vuilfridum, virum doctissimum. Nam & Romam prius propter doctrinam Ecclesiasticam adierat, & apud Dalphinum Archiepiscopum Galliarum, Lugduni multum temporis egerat, à quo etiam tonsuræ Ecclesiasticæ coronam susceperat. Hujus doctrinam omnibus Scotorum traditionibus jure præferendam sciebat. Unde etiam donaverat monasterium quadraginta familiarum, in loco qui dicitur Humpum: quem videlicet locum paulo ante eis qui Scotos sequebantur, in possessionem monasterii dederat. Sed quia illi postmodum, data sibi optione, magis loco cedere, quam suam mutare consuetudinem volebant, dedit eum illi, qui dignam loco & doctrinam haberet & vitam. Venerat eo tempore Agilbertus Occidentalium Saxonum Episcopus, cujus supra meminimus, amicus Alchfridi regis, & Vuilfridi Abbatis ad provinciam Nordan Humbrozum, & apud eos aliquandiu demorabatur, qui etiam Vuilfridum, rogatu Alchfridi in præfato suo monasterio presbyterum fecit: habebat autem secum ipse presbyterum, nomine Agathonem. Mota ergo ibi questione de Pascha, vel tonsura, vel aliis rebus Ecclesiasticis, dispositum est, ut in monasterio, quod dicitur Strenaschalch, quod interpretatur sinus fari, cui tunc Hilda Abbatis Deo devota femina præfuit, synodus fieret, & hæc questio terminari deberet. Veneruntque illò Reges ambo, pater scilicet & filius,

Episcopi Colman cum clericis presbyteris de Scotia: Agilbertus cum Agathone & Vuilfrido suis. Jacobus & Romanus in horum parte erant; Hilda Abbatis cum suis in parte Scotorum, in qua erat etiam venerabilis Episcopus Cedda jam dudum ordinatus à Scotis, ut supra docuimus, qui & interpres in eo concilio vigilantissimus utriusque partis exitit. Primusque rex Oslivi, præmissa præfatione, quod oporteret eos, qui uni Deo servirent, unam vivendi regulam tenere, nec discrepare in celebratione sacramentorum cœlestium, qui unum omnes in cœlis regnum expectarent: inquirendum potius, quæ esset verior traditio, & hæc ab omnibus communiter esse sequendam. Jussit primò dicere Episcopum suum Colmanum qui esset ritus, & unde originem ducens ille quem ipsa sequeretur. Tunc Colmanus, Pascha, inquit, hoc quod agere soleo, à majoribus meis accepi, qui me huc Episcopum miserunt, quod omnes patres nostri vii Deo dilecti eodem modo celebrasse noscuntur. Quod ne cui contemnendum & reprobandum esse videatur, ipsum est quod beatus Evangelista Joannes, discipulus specialiter Domino dilectus, cum omnibus quibus præerat Ecclesiis, celebrasse legitur. Quo hæc & his similia dicente, jussit Rex & Agilbertum proferte in medium, morem suæ observationis, unde initium haberet, vel qua hunc auctoritate sequeretur. Respondit Agilbertus: Loquatur obsecro vice mea discipulus meus Vuilfrid presbyter: quia unum ambo sapimus cum cæteris qui hic affident Ecclesiasticæ traditionis cultoribus, & ille melius ac manifestius ipsa lingua Anglorum, quam ego per interpretem, potest explanare quæ sentimus. Tunc Vuilfrid jubente Rege ut diceret, ita exorsus est: Pascha quod facimus, inquit, vidimus Romæ ubi beati Apostoli Petrus & Paulus vixere, docuere, passi sunt & sepulti, ab omnibus celebrari: hoc in Italia, hoc in Gallia, quas dicendi vel orandi studio pertransivimus, ab omnibus agi conspeximus: hoc Africanam, Asiam & Ægyptum, Græciam & omnem orbem quacunque Christi Ecclesia diffusa est, per diversas nationes ac linguas, uno ac non diverso temporis ordine geri compertimus: præter hos tantum & oblationis eorum complices, Pictos dico & Britones, cum quibus de duabus ultimis Oceani infulis, his non totis, contra totum orbem stulto labore pugnant. Cui hæc dicenti respondit Colmanus: Mirum quare stultum appellare velitis laborem nostrum, in quo tanti Apostoli, qui super pedes Domini recumbere digni sunt, exempla sedamur, cum ipsum sapientissimè vixisse omnis mundus noverit. At Vuilfridus; Abstine, inquit, ut Joannem stultitiam reprehendamus, eum scita legis Mosaicæ juxta litteram servare, judaizante adhuc in multis Ecclesiis, nec subito valentibus Apostolis, omnem legis observantiam, quæ à Deo instituta est abdicare. Quomodo simulachra, quæ à demonibus inventa sunt, repudiare omnes qui ad fidem veniunt, necesse est, videlicet ne scandalum facerent eis, qui inter gentes erant Judæis. Hinc est enim quòd Paulus Timotheum circumcidit, quòd hostias in templo immolavit, quòd cum Aquila & Priscilla caput Corinthi totondit, ad nihil videlicet utile, nisi ad scandalum vitandum Judæorum. Hinc quòd eidem Paulo Jacobus ait, Vides frater, quot millia sunt in Judæis, qui crediderunt, & omnes ii æmulatores sunt legis; nec tamen hodie clarescente per mundum Evangelio necesse est, imò nec licitum fidelibus vel circumcidi, vel hostias Deo victimarum offerre carnalium. Itaque Joannes secundum legis consuetudinem decima quarta die mensis primi, ad vesperam incipiebat celebrationem festi Paschalis, nil curans utrum hæc sabbato, an alia qualibet feria proveniret. At verò Petrus cum Romæ predicaret, memor quia Dominus prima sabbati resurrexit à mortuis, ac mundo spem resurrectionis contulit, ita Pascha faciendum intellexit, ut secundum consuetudinem ac præcepta legis, decimam quartam lunam primi mensis, æquè sicut Joannes orientem, ad vesperam semper expectaret: & hæc exorta, si Dominica dies (quæ tunc prima sabbati vocabatur) erat manè ventura, in ipsa vespere Pascha Dominicum celebra-

brare incipiebat, quomodo & nos omnes hodie facere solemus: si autem Dominica non proximo mane post lunam decimamquartam, sed sextadecima aut septimadecima, aut alia qualibet luna, usque ad vicefimam primam esset ventura, expectabat eam, & præcedente sabbato vespere sacrosancta Pascha solemniter inchoabat: sicque fiebat ut Dominica Paschæ dies, non nisi à quintadecima luna usque ad vicefimam primam servaretur. Neque hæc Evangelica & Apostolica traditio legem solvit, sed potius adimplet, in qua observandum Pascha à quartadecima luna primi mensis ad vespem, usque ad vicefimam primam lunam ejusdem mensis ad vespem præceptum est: in quam observantiam imitandam, omnes sancti Joannis successores in Asia post obitum ejus, & omnis per orbem Ecclesiæ converta est: & hoc esse verum, Pascha hoc non solum fidelibus celebrandum, Niceno Concilio non statutum noviter, sed confirmatum est, ut Ecclesiastica docet historia. Unde constat vos Colmane, neque Joannis (ut auctumatis) exempla sectari, neque Petri, cuius traditioni scientes contradicistis: neque legi, neque Evangelio, in observatione vestri Paschæ congruere. Joannes enim ad legis Moisaicæ decreta tempus paschale custodiens, nil de prima sabbati curabat: quod vos non facitis, qui non nisi prima sabbati pascha celebratis. Petrus à decimaquinta luna usque ad vicefimam primam diem Paschæ dominicum celebrabat: quod vos non facitis, qui à decimaquarta usque ad vicefimam lunam diem Dominicum Paschæ observatis: ita ut tertiadecima luna ad vespem sapius Pascha incipiat, cujus neque lex illam fecit mentionem, neque auctor ac dator Evangelii Dominus in ea, sed in quartadecima luna vel vetus Pascha manducavit ad vespem, vel novi Testamenti sacramenta in commemorationem suæ passionis Ecclesiæ celebranda tradidit. Itemque lunam vicefimam primam, quam lex maxime celebrandam commendavit, à celebratione vestri Paschæ funditus eliminatis: sicque ut dixi, in celebratione summae festivitatis, neque Joanni, neque Petro, neque legi, neque Evangelio concordatis. His contra Colmanus: Nunquid, ait, Anatholius vir sanctus, & in præfata historia Ecclesiastica multum laudatus, legi vel Evangelio contraria sapuit, qui à quartadecima usque ad vicefimam Pascha celebrandum scripsit? Nunquid reverendissimum patrem nostrum Columbanum, & successores ejus, viros Deo dilectos, qui eodem modo Pascha fecerunt, divinis Paginis contraria sapuisse vel egisse credendum est? cum plurimi fuerint in eis, quorum sanctitati celestia signa, & virtutum quæ fecerunt miracula, testimonium præbuerunt, quos ut ipsi sanctos esse non dubitans, semper eorum vitam, mores & disciplinam sequi non desisto. At Vulfriodus, Constat, inquit, Anatholium virum sanctissimum, doctissimum ac laude esse dignissimum: sed quid vobis cum illo, cum nec ejus decreta servetis? Ille enim in Pascha suo regulam utriusque veritatis sequens, circulum novendecim annorum posuit, quem vos aut ignoratis, aut agnitum à tota Christi Ecclesia custoditum, pro nihilo contemnitis. Ille sic in Paschæ dominicum decimam quartam lunam computavit, ut hanc eadem ipsa die, more Ægyptiorum decimam quintam lunam ad vespem esse fateatur. Sic idem vicefimam diem Dominico Paschæ annotavit, ut hanc declinata eadem die esse vicefimam primam crederet. Cujus regulam distinctionis vos ignorare probat, quod aliquotiens Pascha manifestissime ante plenilunium, id est, in tertiadecima luna facitis. De patre autem vestro Columba & sequacibus ejus, quorum sanctitatem vos imitari, & regulam ac præcepta celestibus signis confirmata sequi perhibetis, possum respondere: quia multis in iudicio dicentibus Domino, quod in nomine ejus prophetaverint, & demonia eiecerint, & virtutes multas fecerint, responsus sit Dominus, quia nunquam eos noverit. Sed absit, ut de patribus vestris hoc dicam: quia iustius multo est, de incognitis bonum credere quam malum. Unde & illos Dei famulos, ac Deo dilectos esse non nego, qui simplicitate rustica, sed intentione pia, Deum dilexerunt. Ne-

que illis multum obeffe Paschæ talem reor observantiam, quamdiu nullus adveniat, qui eis instituti perfectioris decreta, quæ sequerentur, ostenderet: quos utique credo, si qui tunc ad eos Catholicus calculator adveniret, sic ejus monita fuisse secuturos, quomodo ea quæ noverant ac didicerant Dei mandata, probantur fuisse secuti. Tu autem & socii tui, si audita decreta sedis Apostolicæ, immo universalis Ecclesiæ, & hæc litteris sacris confirmata sequi contemnitis, absque ulla dubietate peccatis: et si enim patres tui sancti fuerunt, nunquid universali quæ per orbem est Christi Ecclesiæ, horum est paucitas una de angulo extremæ insulæ præferenda? Et si sanctus erat & potens, virtutibus ille Columba vester, imò & nosser si Christi erat, num præfati potuit beatissimo Apostolorum principi? cui Dominus ait, Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam & porta inferi non prævalebunt adversus eam, & tibi dabo claves regni celorum. Hæc perorante Vulfriodo dixit Rex, Vere ne Colmane hæc illi Petro dicta sunt à Domino qui ait, Vere Rex. At ille: Habetis, inquit, vos proferre aliquid tantæ potestatis vestro Columbæ datum. At ille ait, Nihil. Rursum autem Rex: Si utriusque vestrum, inquit, in hoc sine ulla controversia consentiunt, quod hæc principaliter Petro dicta, & ei claves regni celorum sint data à Domino, respondeant: Etiam, utriusque. At ille ita conclusit: Et ego vobis dico, quia hic est ostiarius ille, cui ego contradicere nolo, sed in quantum novi vel valeo, hujus cupio in omnibus obedire statutis, ne forte me adveniente ad fores regni celorum non sit qui referat, a vero illo qui claves tenere probatur. Hæc dicente Rege, favorunt assidentes quique sive astantes majores una cum mediocribus, & abdicata minus perfecta institutione, ad ea quæ meliora cognoverant, sese transferre festinabant.

CAPUT XXVI.

Ve Colman victus domum rediit, & Tuda pro illo Episcopatu sit sanctus, qualisque illis doctoribus Ecclesiæ fuerit habitus.

Finitoque conflictu ac soluta concione Agilbertus domum rediit, Colman videns speram suam doctrinam, sectamque esse despectam, assumptis his qui se sequi voluerunt, id est, qui Pascha Catholicum & tonsuram coronæ (nam & de hoc quæstio non minima erat) recipere volebant, in Scotiam regressus est, tractatus cum suis quid de his facere deberet. Cedd reliquis Scotorum vestigiis ad suam sedem rediit, utpote agnita observatione Catholicæ Paschæ. Facta est autem hæc quæstio anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo sexagesimo quarto, qui fuit annus Osuvini regis vicefimus secundus: Episcopatus autem Scotorum, quem gesserunt in provincia Anglorum, annus tricesimus: siquidem Aidan decem & septem annis, Finan decem, Colman tribus Episcopatus tenuere. Reverso autem in patriam Colmano, suscepit pro illo Episcopatum Nord Humbrothum famulus Christi Tuda, qui erat apud Scotos austrinos eruditus atque ordinatus Episcopus, habens juxta morem provincie illius coronam tonsuræ Ecclesiasticæ, & Catholicam temporis paschalis regulam observans: vir quidem bonus ac religiosus, sed per modico tempore Ecclesiam regens. Venerat enim de Scotia tenente adhuc pontificatum Colmano, & diligenter ea quæ ad fidem ac veritatem pertinent, & diligentibus docebat & opere. Porro fratribus qui in Lindisfarne si Ecclesia & Scotis abeuntibus remanere maluerunt, præpositus est abbas jure vir reverendissimus ac manifestissimus Eata, qui erat Abbas in monasterio quod vocatur Mailros, quod ajunt Colmanum abeuntem petiisse & impetrasse à rege Osuvini, eo quod esset idem Eata unus de duodecim pueris Aidani, quos primo Episcopatus sui tempore de natione Anglorum erudiendos in Christo accepit. Multum namque eundem Episcopum Colmanum Rex pro insita illi prudentia diligebat. Ipse est Eata, qui non multo post eidem Ecclesiæ Lindisfarne si Episcopus fa-

Æus est. Abiens autem domum Colman assumptis secum parrem offium reverendissimi patris Aidani & partem verò in Ecclesia cui præerat, reliquit, & in secretario eius condi præcepit. Quantæ autem parsimonie, cuiusque continentie fuerit, ipse cum prædecessoribus suis testabatur; etiam locus ille quem regebat, ubi abeuntibus eis, excepta Ecclesia paucissima domus reperta sunt; hoc est illæ solummodo, sine quibus conversatio civilis nullatenus esse poterat, nil pecuniarum absque pecoribus habebat. Si quid enim pecunie à divitibus accipiebant, mox pauperibus dabant. Nam neque ad susceptionem potentium seculi, vel pecunias colligi, vel domos prævidere necesse fuit; qui nunquam ad Ecclesiam, nisi orationis tantum, & audiendi verbum Dei causa veniebant. Rex ipse cum opportunitas exegisset, cum quinque tantum aut sex veniebat, & expleta in Ecclesia oratione dicebat. Quod si fortè eos ibi resciri contingeret, simplici tantum & quotidiano fructum cibo contenti, nil ultra queriebant. Tota enim tunc fuit sollicitudo doctoribus illis Deo servituri non seculo: tota cura cordis excolendi, non ventris. Unde & in magna erat veneratione tempore illo religionis habitus, ita ut ubicunque clericus aliquis, aut monachus adveniret, gaudenter ab omnibus tanquam Dei famulus exciperetur; & jam si in itinere pergens inveniretur, accurrerent, & flexo cervice vel manu signari, vel ore illius se benedici gaudebant: verbis quoque horum exhortatoriis diligenter auditum præbebant: sed & diebus Dominicis ad Ecclesiam sive ad monasteria certatim, non reficiendi corporis, sed erudiendi sermonis Dei gratia confuebant: & si quis sacerdotum in vicum fortè deveniret, mox congregati in unum vicani verbum vitæ ab illo expetere curabant. Nam neque alia ipsis sacerdotibus aut clericis vicos adveniendi, quam prædicandi, baptizandi, infirmos visitandi, & ut breviter dicam, animas curandi causa fuit, qui in tantum erant ab omni avaritia peste castigati, ut ne territoria ac possessiones ad construenda monasteria, nisi à potestatibus seculi coacti acciperent. Quæ consuetudo per omnia aliquanto post hæc tempora in Ecclesiis Nord-Humbroborum servata est. Sed de his satis dictum.

CAPUT XXVII.

Vt Ecgbert, vir sanctus de natione Anglorum monasticam in Hybernia vitam duxerit.

Eodem anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo sexagesimo quarto facta est eclipsis solis, die tertio mensis Maii, hora circiter decima diei: que etiam anno subita pestilentie lues, depopulatis prius australibus Britannie plagis, Nord-Humbroborum quoque provinciam corripens, atque acerba clade diutius longè lateque devastans, magnam hominum multitudinem intravit. Quæ plaga præfatus Domini sacerdos Tuda raptus est de mundo, & in monasterio, quod vocatur Pegnalech, honorifice sepultus. Hæc autem plaga Hyberniam quoque insulam pari clade premebat. Erant ibidem eo tempore multi nobilium, simul & mediocrum de gente Anglorum, qui tempore Finani & Colmani Episcoporum, relicta insula patria, vel divina lectionis, vel continentioris vitæ gratia illò secesserant. Et quidam quidem mox se monasticæ conversationi fideliter manciparunt, alii magis circum-eundo per cellas magistrorum, lectioni operam dare gaudebant: quos omnes Scoti libentissimè suscipientes, vitam eis quotidianam sine pretio, libros quoque ad legendum, & magisterium gratuitum præbere curabant. Erant inter hos duo juvenes magna indolis, de nobilibus Anglorum, Edelhan & Ecgbert: quorum prior frater fuit Edilhan, viri æquè Deo dilecti, qui & ipse ævo sequente Hyberniam gratia legendi adiit, & benè instructus in patriam rediit, atque Episcopus in provincia Lindisse factus, multo Ecclesiam tempore nobilissimè rexit. Hi ergo quum essent in monasterio, quod lingua Scottorum Rathmelligi appellatur, & omnes socii ipsorum vel mortalitate de seculo rapti, vel per alia essent loco dispersi, correpti sunt ambo morbo ejusdem mortalitatis, & gra-

vissimè afflicti. E quibus Ecgbert (sicut mihi referebat quidam veracissimus & veneranda canicie presbyter, qui se hæc ab ipso audisse perhibebat) cum se altimaret esse moriturum, egressus est tempore matutino de cubiculo, in quo infirmi quiescebant, & rediens solus in loco opportuno, cepit sedulus cogitare de actibus suis, & compunctus memoria peccatorum suorum faciem lachrymis abluebat, atque intimo ex corde Deum precabatur, ne adhuc mori deberet, priusquam vel præteritas negligentias, quæ in pueritia sive infantia commiserat, perfectus ex tempore castigaret, vel in bonis se operibus abundantius exerceret. Vovit etiam votum, quia ad eò peregrinus vivere vellet, ut nunquam in insulam, in qua natus est, id est, Britanniam rediret: quod præter solennem canonicis temporis psalmodiam (si non valetudo corporis obstitiret) quotidie psalterium totum in memoriam divinæ laudis decantaret, quod in omni septimana diem cum nocte jejuniis transiret. Cumque finitis lachrymis, precibus & votis domum rediret, invenit sodalem dormientem, & ipse quoque lectulum conscendens, cepit in quietem membra laxare: & cum paululum quiesceret, expergefactus sodalis respexit eum, & ait: O frater Ecgberte, quid fecisti? Sperabam, quia pariter ad vitam æternam intraretis. Veruntamen scito, quia quæ postulasti, accipies. Diderat enim per visionem & quid ille petisset, & quia petita impetrasset. Quid multa? Ipse Edilhan proxima nocte detinuit: erat verò Ecgbert decussa molellia a gritudinis convaluit, ac multo post tempore vivens, acceptumque sacerdotii gradum condignis ornans actibus, post multa virtutum bona, ut ipse desiderabat nuper, id est anno Dominicæ incarnationis septingentesimo vicesimo nono, cum esset ipse annorum nonaginta, migravit ad regna cœlestia. Duxit autem vitam in magna humilitatis, mansuetudinis, continentie, simplicitatis, & justitiæ perfectione. Unde & genti suæ, & illis in quibus exulabat nationibus Scottorum sive Pictorum, & exemplo vivendi, & instantia docendi, & auctoritate corripiendi & pietate largiendi de his, quæ à divitibus accepterat, multum profuit. Addidit autem votis quæ diximus, ut in quadragesima semper non plus quam semel in die reficeretur, non aliud quam panem ac lac tenuissimum, & hoc cum mensura gustaret: quod videlicet lac pridie novum in phiala ponere solebat, & post noctem ablata superficie crassiore ipse residuum cum modico (ut diximus) pane bibebat. Cujus modum continentie etiam quadraginta diebus ante nativitatem Domini, totidem quoque post peracta solennia Pentecostes, hoc est quinquagesime, semper observare curabat.

CAPUT XXVIII.

Vt defuncto Tuda Vuilfrid in Gallia & Ceadda apud occidentales Saxones in provincia Nord-Humbroborum sui ordinati Episcopi.

Interea Rex Alchfrid misit Vuilfridum presbyterum ad Regem Galliarum, qui eum sibi suisque consecrari faceret Episcopum. At ille misit illum ordinandum ad Agilbertum, de quo supra diximus, qui relicta Britannia Parisiacæ civitatis factus erat Episcopus, & consecratus est magno cum honore ab ipso, convenientibus plurimis Episcopis in vico regio, qui vocatur In compendio: quo adhuc in Transmarinis partibus post ordinationem demorante, imitatus industriam filii regis Oluvi, misit Cantiam virum sanctum, modestum moribus, scripturarum lectione sufficienter instructum, & ea quæ agenda in scripturis didicerat, operibus solerter exequentem, qui Eboracensis Ecclesiæ ordinaretur Episcopus. Erat autem presbyter vocabulo Ceadda, frater reverendissimi antistitis Cæddi, cujus sæpius meminimus, & Abbas monasterii illius, quod vocatur Lefingahen. Misitque Rex cum eo presbyterum suum vocabulo Eadhedum, qui postea regnante Ecgfrido Rhyphenis Ecclesiæ præsul factus est. Verum illi Cantiam pervenientes invenerunt Archiepiscopum Deus dedit iam

migrasse

migrasse de seculo, & necdum alium pro eo constitutum fuisse pontificem. Unde diverterunt ad provinciam occidentaliū Saxonum, ubi erat Uvini Episcopus, & ab illo est vir præfatus consecratus Antistes assumptis in societatem ordinationis duobus de Britonum gente Episcopis, qui Dominicū Paschæ diem, ut sæpius dictum est, secus morem canonicum à quarta decimā usque ad viceſimam primam lunam celebrant. Non enim erat tunc ullus, excepto illo Uvini, in tota Britannia canonicè ordinatus Episcopus. Consecratus ergo in Episcopatum Cæcæda, maximam mox cœpit Ecclesiasticæ veritati & castitati curam impendere, humilitati, continentie, lectiōni operam dare, oppida, rura, castas, vicos, castella, propter evangelizandum non equitandō, sed Apostolorum more pedibus incedendo peragere. Erat enim discipulus Aidani, iisdemque actibus ac moribus juxta exemplum ejus ac fratris sui Cæddi suos instituire curavit auditores. Veniens quoque in Britanniam Vuilfridus jam Episcopus factus, & ipse per plura Catholica observatiōni moderamina Ecclesiis Anglorum sua doctrina contulit: unde factum est, ut crescente per dies institutione Catholica, Scoti omnes qui inter Anglos morabantur, aut his manus darent, aut suam redirent ad patriam.

CAPUT XXIX.

Vt Vuighardus presbyter ordinandus in Archiepiscopum de Britannia sit missus Romam, quem remissa mox scripta Papæ ibidem obisse narraverunt.

His temporibus reges Anglorum nobilissimi, Oslui provincie Nordan Humbrothorum, & Ecgbert Cantuariorum, habito inter se consilio, quid de statu Ecclesiæ Anglorum esset agendum: intellexerat enim veraciter Oslui, quamvis educatus à Scotis, quia Romana esset Catholica & Apostolica Ecclesia, Assumpserunt cum electione & consensu sanctæ Ecclesiæ gentis Anglorum, virum bonum, & aptum Episcopatu presbyterum, nomine Vighardum, de clero Deus dedit Archiepiscopi, & hunc Antistitem ordinandum Romam miserunt, quatenus accepto ipse gradu Archiepiscopatus Catholicis per omnem Britanniam Ecclesiis Anglorum ordinare posset Antistites. Verum Vighardus Romam perveniens, priusquam consecrari in Episcopum posset, morte præreptus est, & hujusmodi literæ regi Oslui in Britanniam remissæ sunt: Domino excellentissimo filio Osluio regi Saxonum, Vitalianus Episcopus servus servorum Dei. Desiderabiles literas excellentiæ vestræ suscepimus, quas relegendes cognovimus ejus piissimam devotionem, ferventissimumque amorem, quam habet propter beatam vitam. Et quia dextera Domini protegente, ad veram & Apostolicam fidem sit conversus, sperans, ut sicut in sua gente regnat, ita & cum Christo in futuro conregnare. Benedicta igitur gens quæ talem sapientissimum, & Dei cultorem promeruit habere regem: quia non solum ipse Dei cultor existit, sed etiam omnes subiectos suos meditando die ac nocte ad fidem Catholicam atque Apostolicam, pro suæ animæ redemptione converti. Quis enim audiens hæc suavia non lætetur? Quis non exulet & gaudeat in his piis operibus? Quia & gens vestra Christo omnipotenti Deo credit, secundum divinum Prophetarum voces, sicut scriptum est in Esaiâ: In die illa radix Jesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur. & iterum: Audite in silvâ, & attendite populi de longè. & post paululum: Parum, inquit est, ut mihi sis servus ad suscitandas tribus Jacob, & feces Israël convertendas. Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ, & rursum: Reges videbunt, & consurgent principes, & adorabunt. & post paululum: Dedi te in foedus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dispersas, & dices his qui uncti sunt, Exite: & his qui in tenebris, Revelamini. Et rursum: Ego Dominus vocavi in iustitia, & apprehendi manum tuam, & servavi, & dedi te in lucem gentium, & in foedus populi, ut aperires oculos cæcorum, &

Bedæ Tom. 3.

educeres de conclusione vincitum, de domo carceris sedentem in tenebris. Ecce excellentissime fili, quam luce clarior est, non solum de vobis, sed etiam de omnibus Prophetarum gentibus, quod sint credituræ in Christo omnium conditore. Quamobrem oportet vestram celsitudinem, utpote membrum existens Christi, in omnibus piam regulam sequi perenniter principis Apostolorum, sive in Pascha celebrando, sive in omnibus quæ tradiderunt sancti Apostoli Petrus & Paulus, qui ut duo luminaria cœli illuminant mundum, sicut doctrina eorum corda hominum quotidie illustrat credentium. Et post nonnulla, quibus de celebrando per orbem totum uno vero Pascha loquitur. Hominem denique, inquit, docibilem, & in omnibus ornatum Antistitem secundum vestrorum scriptorum tenorem minime valuimus nunc reperire, pro longinquitate itineris. Profecto enim dum hujusmodi apta repetaque persona fuerit, dum instructum ad vestram dirigemus patriam, ut ipse & viva voce, & per divina oracula omnem inimici zizaniam ex omni vestra insula cum divino nutu eradiceret. Munuscula à vestra celsitudine beato principi Apostolorum directa, pro æterna ejus memoria suscipimus, gratiasque ei agimus, ac pro ejus incolumitate jugiter Deum deprecamur cum Christi clero. Itaque qui hæc obtulit munera, de hæc subtractus est luce, sicutque ad limina Apostolorum, pro quo valde sumus contristati, cum hic esset defunctus. Veruntamen gerulis harum nostrarum literarum vestris missis, & beneficia sanctorum martyrum, hoc est, reliquias beatorum Apostolorum Petri & Pauli, & sanctorum martyrum Laurentii Joannis & Pauli & Gregorii atque Pancratii, eis fecimus dari, vestræ excellentiæ profectò omnes contradendas. Nam & conjugi nostræ spirituali filiæ, direximus per præfatos gerulos crucem clavem auream habentem, de sacratissimis vinculis beatorum Apostolorum Petri & Pauli: de cujus pio studio cognoscentes tantum cuncta sedes Apostolica unâ nobiscum lætatur, quantum ejus pia opera coram Deo flagrant & veniant. Festinet igitur quantum vestra celsitudo (ut optamus) totam insulam suam Deo Christo dicare. Habet enim profectò protectorem humani generis redemptorem Dominum nostrum Jesum Christum, qui ei cuncta prospera impartiet, uti novum Christi populum coarcevet, Catholicam ibi & Apostolicam constituens fidem. Scriptum est enim: Querite primùm regnum Dei & iustitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis. Nimirum enim quarit & impetrabit, & ei omnes suæ insulæ (ut optamus) subdentur. Paterno itaque affectu salutantes vestram excellentiam, divinam jugiter precamur clementiam, quæ vos vestrosque omnes in omnibus bonis operibus auxiliari dignetur, ut cum Christo in futuro regnetis seculo. Incolumem excellentiam vestram gratiâ superna custodiat, Quis sanè pro Uvighardo repertus ac dedicatus sit Antistes, libro sequente opportunius dicetur.

CAPUT XXX.

Vt orientales Saxones tempore mortalitatis ad idololatriam reversi, sed per instantiam Iarumanni Episcopi mox sint ab errore correcti.

Eodem tempore provincie orientaliū Saxonum post Guvithelmum (de quo supra diximus) præfuit reges Sighere & Sebbi, quamvis ipsi regi Merciorum Vulhere subiecti. Quæ videlicet provincia cum præfate mortalitatis clade premeretur, Sighere cum sua parte populi relictis Christianæ fidei Sacramentis ad apostasiam convertitus est. Nam & ipse Rex, & plurimi de plebe sive optimatibus diligentes hanc vitam, & futuram non querentes, sive etiam non esse credentes, ceperunt sana quæ relicta erant, restaurare, & adorare simulachra, quasi per hæc possent à mortalitate defendi. Porro socius ejus & coheres regni ejusdem Sebbi magna fidem perceptam cum suis omnibus devotione servavit, & magna (ut in sequentibus dicemus) vitam fidelem felicitate complevit. Quod ubi Rex Vulhere comperit, fidem videlicet provincie

D 3

cx

ex parte profanatum, misit ad corrigendum errorem, revocandamque ad fidem viritatis provinciana Jarumanum Episcopum, qui successor erat Trumhere, qui multa agens solertia juxta quod mihi presbyter, qui comes itineris illi & cooperator verbi extiterat, referebat. Erat enim religiosus & bonus vir longè lateque omnia pervagus, & populum & Regem præfatum ad viam justitiæ reduxit, adeo ut relictis sive destructis fanis arisque quas fecerant, aperirent Ecclesias, ac nomen Christi cui contradixerant, confiteri gauderent, magis cum fide resurrectionis in illo mori, quam in perfidia fordibus inter idola vivere cupientes. Quibus ita gestis, & ipsi sacerdotes, doctoresque eorum domum redierunt lætantes.

TERTII LIBRI FINIS.

ECCLESIASTICÆ
HISTORIÆ GENTIS
ANGLORVM
LIBER QVARTVS,
CAPUT I.

Vt defuncto Deusdedit Vuighart ad suscipiendum Episcopatum Romam sit missus: sed illo ibidem defuncto Theodorus Archiepiscopus ordinatus, & cum Adriano Abbate sit in Britanniam missus.

Nno memorato præfata eclipsis, & mox sequentis pestilentie, quo & Colman Episcopus unanima Catholicorum intentione superatus, ad suos reversus est, Deusdedit sextus Ecclesiæ Doroveneris Episcopus obiit, pridie iduum Juliarum. Sed & Ercobert Rex Cantuariorum eodem mense ac die defunctus Eegberto filio sedem regni reliquit, quam ille susceptam per novem annos tenuit. Tunc cessante non pauco tempore Episcopatu, missus est Romam ab ipso simul & à Rege Nordan Humbrothum Osvi (ut in præcedente libro diximus) Vuighart presbyter, vir in Ecclesiasticis disciplinis doctissimus, de genere Anglorum, petentibus Ecclesiæ Anglorum Episcopum ordinari: missis pariter Apostolico Papæ donariis & aureis atque argenteis vasis non paucis. Qui ubi Romam pervenit, cui sedi Apostolicæ tempore illo Vitalianus præerat, postquam itineris sui causam præfato Papæ Apostolico patefecit, non multo post & ipse, & omnes penè qui cum eo advenerant socii, pestilentia superveniente delecti sunt. At Apostolicus Papa habito de his consilio, quæsiit fedulus quem Ecclesiæ Anglorum Archiepiscopum mitteret. Erat autem in monasterio Niridano, quod est non longè à Neapoli Campaniæ, Abbas Adrianus, vir natione Afer, sacris litteris diligenter imbutus, monasterialibus simul & ecclesiasticis disciplinis institutus, Græcæ pariter & Latinæ linguæ peritissimus: hunc ad se accitum Papa jusset, Episcopatu accepto, in Britanniam venire: qui indignum se tanto gradu respondens, ostendere posse se dixit alium, cujus magis ad suscipiendum Episcopatum & eruditio conveniret & ætas. Cumque monachum quendam de vicino virginum monasterio, nomine Andream, Pontifici offerret, hic ab omnibus, qui eum noverè, dignus Episcopatu judicatus est: verum pondus corporeæ infirmitatis, ne Episcopus fieri posset, obstitit. Et rursus Adrianus ad suscipiendum Episcopatum actus est: qui petiit inducias, si forte alium qui Episcopus ordinaretur, & ex tempore posset invenire. Erat ipso tempore Romæ monachus Adriano notus, nomine Theodorus, natus ex Tharso Ciliciæ, vir & seculari, & divina litteratura, Græcè & Latine instructus, probus moribus, & ætate venerandus, id est, annos habens ætatis 66. Hunc offerens Adrianus Pontifici, ut Episcopus ordinaretur, obtinuit: his tamen conditio-

nibus interpolitis, ut ipse eum perduceret in Britanniam, eo quod jam bis partes Galliarum diversis ex causis adiisset, & ob id majorem hujus itineris peragendi notitiam haberet, sufficientique esset in possessione hominum propriorum: & ut ei doctrinæ cooperatore existens diligenter atenderet, ne quid ille contrarium veritati fidei Græcorum more in Ecclesiam cui præisset, introduceret. Qui subdiaconus ordinatus, quatuor expectavit menses, donec illi coma cresceret, quo in coronam tonderi posset. Habuerat enim consuram more orientalium sancti Pauli Apostoli, qui ordinatus est à Vitaliano Papa, anno Dominicæ incarnationis 668. sub die 7. Kalendarum Aprilium Dominica, & ita unà cum Adriano 6. Kalendas Junias in Britanniam missus est: qui cum pariter per mare ad Massiliam, & deinde per terram Arelatem pervenissent, & tradidissent Joanni Archiepiscopo civitatis illius scripta commendatitia Vitaliani Pontificis, retenti sunt ab eo, quousque Ebroinus major domus regis copiam peragendi quousque vellent, tribuit eis: qua accepta Theodorus profectus est ad Agilbertum Parisiorum Episcopum, de quo superius diximus, & ab eo benigne susceptus, & multo tempore habitus est. Adrianus verò porrexit primum ad Emmesenonum, & postea ad Faronem Meldorum Episcopos, & benè cum eis diutius fuit. Coegerat enim eos imminens hyems, ut ubicunque potuissent, quieti manerent. Quod cum nuncii certi narraissent Regi Eegberto, adesse scilicet Episcopum, quem petierant à Romano Antistite, in regno Francorum, misit illo continuo Redridum præfatum suum ad adducendum eum: quo cum pervenisset, assumpsit Theodorum cum Ebroini licentia, & perduxit eum ad portum, cui nomen est Quentauc, ubi fatigatus infirmitate aliquantisper moratus est, & cum convalescere cepisset, navigavit in Britanniam. Adrianum autem Ebroinus retinuit, quoniam suspicabatur eum habere aliquam legationem Imperatoris ad Britannicæ Reges adversus regnum, cujus tunc ipse maximam curam gerebat. Sed cum tale nihil illum habere vel habuisse veraciter compertisset, absolvit eum, & post Theodorum ire permisit: qui statim ut ad illum pervenit, dedit ei monasterium beati Petri Apostoli, ubi Archiepiscopi Cantix sepeliri, ut præfatus sum, solent. Præceperat enim Theodoro abeunti Dominus Papa Apostolicus, ut in diocesi sua provideret & daret ei locum, in quo cum suis aptè degere potuisset.

CAPUT II.

Vt Theodoro cuncta peragente, Anglorum Ecclesiæ cum Gothicis a veritate litterarum quoque sanctarum ceperint studis imbuti, & ut Panta pro Damiano Rhofensis Ecclesiæ sit factus Episcopus.

Pervenit autem Theodorus ad Ecclesiam suam secundo postquam consecratus est anno, sub die sexto Kalendarum Juniarum Dominica, & fecit in ea annos viginti & unum, menses tres, dies viginti sex. Moxque peragrata insula tota quaquaversum Anglorum gentes morabantur (nam & libentissimè ab omnibus suscipiebatur atque audiebatur) reorū vivendi ordinem, ritum celebrandi pathe canonice, per omnia comitante & cooperante Adriano disseminabat. Isque primus erat Archiepiscopus, cui omnis Anglorum Ecclesiæ manus dare consentiret: & quia litteris simul & secularibus, ut diximus, abundanter ambo erant instructi, congregata discipulorum cetera, scientiæ salutaris quotidie flumina in rigandis eorum cordibus emanabant: ita ut etiam metricæ artis, astronomiæ, & arithmeticæ, Ecclesiasticæ disciplinam inter sacrorum apicum volumina suis auditoribus contradere. Indicio est, quod usque hodie super sunt de eorum discipulis, qui Latinam, Græcamque linguam aequè ut propriam in qua nati sunt, norunt. Neque unquam profusus ex quo Britanniam petierunt Angli, feliciora fuisse tempora, dum & fortissimos Christianosque habentes Reges cunctis barbaris nationibus essent terrores, & omnium vota ad nuper audita cœlestis regni gaudia penderent: & quicumque

litionibus, sacris cuperent erudiri, haberent in promptu magistros qui docerent: & sonos cantandi in ecclesia, quos earentus in Cantia tantum noverant, ab hoc tempore per omnes Anglorum ecclesias discere ceperunt: primusque excepto Jacobo (de quo supra diximus) cantandi magister Nordan Humbroium ecclesiis Eddi cognomento Stephanus fuit invitatus de Cantia a reverendissimo viro Wilfrido, qui primus inter Episcopos, qui de Anglorum genere essent, catholicum vivendi morem ecclesiis Anglorum tradere didicit. Itaque Theodorus perlustrans universa, ordinabat locis opportunis Episcopos, & ea quae minus perfecta reperit, his quoque jvantibus corrigebat. In quibus & Ceadda Episcopum cum argeret, non fuisse ritè consecratum, respondens ipse voce humillima dixit: Si me, inquit, nosti Episcopatum non ritè suscepisse, libenter ab officio discedo: quippe qui neque me unquam hoc esse dignum arbitrabar, sed obedientiae causa jussus subire, hoc quamvis indignus consensu. At ille audiens humilitatem responsionis ejus dixit, non eum Episcopatum dimittere debere, sed ipse ordinationem ejus denuò catholica ratione consummavit. Eo autem tempore quo defuncto Deus dedit, Dorovenensis ecclesiae Episcopos querebatur, ordinabatur, mittebatur. Wilfridus quoque de Britannia in Galliam ordinandus est missus: & quoniam ante Theodorum rediit ipse etiam Cantia, presbyteros & diaconos usque dum Archiepiscopus ad sedem suam perveniret, ordinabat. At ipse veniens mox in civitate Rhofi, ubi defuncto Damiano, Episcopatus jam diu cessabat, ordinavit virum magis ecclesiasticis disciplinis institutum, & vitae simplicitate contentum, quam in seculi rebus strenuum, cui nomen erat Putta, maxime autem modulandi in ecclesia more Romanorum, quem a discipulis Papae Gregorii didicerat, peritum.

CAPUT III.

Ut Ceadda, de quo supra dictum est, provincia Merciorum sit Episcopos datus, & de vita, & obitu, & sepultura ejus.

EO tempore provincia Merciorum rex Wulthere praesuit, qui cum mortuo Jarumanno sibi quique suisque à Theodoro Episcopum dari peteret, non eis novum voluit ordinare Episcopum, sed postulavit à rege Oswio, ut illis Episcopos Ceadda daretur: qui tunc in monasterio suo, quod est, in Leshingae quietam vitam agebat, Wilfrido administrante Episcopatum Eboracensis ecclesiae, nec non & omnium Nordan Humbroium, sed & Pictorū, quousque rex Oswi imperium protendere poterat, Et quia moris erat iidem reverendissimo antistiti opus evangelii magis ambulando per loca, quam equitando perficere, jussit eum Theodorus, ubicunque longius iter instaret, equitare: multumque remittentem studio & amore pii laboris, ipse eum manu sua levavit in equum: quia nimirum sanctum esse virum comperit, atque equo vehi quo esset necesse, compulit susceptum itaque Episcopatum gentis Merciorum, simul & Lindisfarorum Ceadda, juxta exempla patrum antiquorum in magna vitae perfectione administrare curavit: cui etiam Wulthere donavit terram quinquaginta familiarum ad construendum monasterium in loco qui dicitur Erbeave: id est, ad nemus in provincia Lindisfi, in quo usque hodie instituta ab ipso regulas vitae vestigia permanent. Habuit autem sedem Episcopalem in loco qui vocatur Liccidfeld, in quo & defunctus ac sepultus est, ubi usque hodie sequentium quoque provinciarum Episcoporum sedes est. Fecerat vero sibi mansionem non longè ab ecclesia remotiorem, in qua secretus cum paucis, id est, septem sive octo fratribus quoties à labore & ministerio verbi curabat, orare ac legere solebat. Qui cum in illa provincia duobus annis ac dimidio ecclesiam gloriosissime rexisset, adfuit superno dispensante judicio, tempus de quo loquitur Ecclesiastes: Quia tempus mittendi lapides, & tempus colligendi. Supervenit namque clades divinitus missa, qua per mortem carnis

vivos ecclesiae lapides, de terrenis sedibus ad aedificium caeleste transferret. Cumque plurimis de ecclesia ejusdem reverendissimi Antistitis de carne subtractis veniret hora ipsius, ut transiret ex hoc mundo ad Dominum, contigit die quadam, ut in praefata mansione fortè ipse cum uno tantum fratre, cui vocabulum erat Owinus commoraretur, ceteris ejus sociis pro causa opportuna ad ecclesiam reveris. Erat autem idem Owinus monachus magni meriti, & pura intentione supernae retributionis mundum derelinquens, dignusque per omnia, cui Dominus specialiter sua revelaret arcana, dignus cui fidem narranti audientes accommodarent. Venerat enim cum regina Edildride de provincia orientalium Anglorum, eratque primus ministrorum, & princeps domus ejus. Qui cum crescente fidei fervore seculo abrenunciare disponderet, non hoc segniter fecit, sed ad eum mundi rebus exiit, ut relictis omnibus quae habebat, simplici tantum habitu indutus, & securum atque asciam in manu ferens, veniret ad monasterium ejusdem reverendissimi patris, quod vocatur Leshingem. Non enim ad orium, ut quidam, sed ad laborè se monasterium intrare signabat, quod ipsum etiam factum monstravit: nam quo minus sufficiebat meditationi scripturarum, eo amplius operi manuum studium impendebat. Denique cum Episcopo in praefata mansione pro sua reverentia devotionis inter fratres habitus, cum illi intus lectioni vacabant, ipse foris, quae opus esse videbantur, operabatur. Qui cum die quadam tale aliquid foris ageret digressus ad ecclesiam sociis, ut dicere coperam, & Episcopus solus in oratorio loci lectioni vel orationi operam daret, audivit repente, ut postea referebat, vocem suavissimam cantantium atque latantium de caelo ad terras usque descendere: quam videlicet vocem ab Euro austro, id est, ab alto brumalis exortam, primò se audisse dicebat, ac deinde paulatim eam sibi appropinquare, donec ad tectum usque oratorii, in quo erat Episcopus, perveniret, quod ingressa totum implevit atque in gyro circumdedit. At ille dum sollicitus in ea quae audiebat, animum intenderet, audivit denuò tranfacto quasi horae spatio ascendere de tecto ejusdem oratorii idem latitiae canticum, & ipsa quae venerat via, ad caelos usque cum ineffabili dulcedine reverti. Qui cum aliquantulum horae quasi attonitus maneret, & quid hoc esse solerti animo scrutaretur, aperuit Episcopus fenestram oratorii, & sonitum manu faciens, ut saepius consuevit, si quis foris esset ad se intrare praecipit. Introivit ille concitatus, cui dixit Antistes: Vade citò ad ecclesiam, & hos septem fratres huc venire facito, tu quoque simul ades. Qui cum venissent, primò admonuit eos, ut virtutè dilectionis & pacis ad invicem & ad omnes fideles ferverent: instituta quoque disciplina regularis, quae vel ab ipso didicissent, & in ipso viderent, vel in patrum praecedentium factis sive dictis invenissent, indefessa instantia sequerentur: deinde subjunxit, diè sui obitus jam proximè instare. Namque hospes, inquit, ille amabilis, qui fratres nostros visitare solebat, ad me quoque hodie venire, meque de seculo evocare dignatus est. Propter quod revertentes ad ecclesiam, dicite fratribus, ut & meum exitum Domino precibus commendent & suum quoque exitum (ejus hora incerta est) vigiliis, orationibus, bonis operibus praevire meminerint. Cumque haec & hujusmodi plura loqueretur, atque illi percepta ejus benedictione jam multum tristes exissent, rediit ipse solus qui carmen caeleste audierat, & prosternens se in terram, Obsecro, inquit, pater, licetne aliquid interrogare? Interroga, inquit, quod vis. At ille: Obsecro, inquit, ut dicas quod erat canticum illud latantium, quod audivi venientium de caelis super oratorium hoc, & post tempus redeuntium ad caelos. Respondit ille, Si vocem carminis audivisti, & caelestes supervenire cœtus cognovisti, praecipio tibi in nomine Domini, ne hoc cuiquam ante meum obitum dicas. Révera autem angelorum fuere spiritus, qui me ad caelestia, quae semper amabam ac desiderabam, praemia vocare venerunt, & post dies septem se redituros, ac me secum adducturos esse proniserunt. Quod quidem, ita ut ei praedictum erat, opere completum est. Nam cont-

lum languore corporis tactus est, & hoc per dies ingravescente, septimo (ut promissum ei fuerat) die postquam obitum suum Dominici corporis & sanguinis perceptione munivit, soluta ab ergastulo corporis anima sancta ducentibus, ut credi fas est, angelis comitibus æterna gaudia petivit. Non autem mirum, si diem mortis vel potius diem Domini lætus aspexit, quem semper usque dum viveret, sollicitus expectare curavit. Namque inter plura continentia, humilitatis, doctrinæ, orationis, voluntaria paupertatis, & cæterarum virtutum merita, in tantum erat timori Domini subditus, in tantum novissimorum suorum in omnibus operibus suis memor, ut sicut mihi quidam frater, de iis qui me in scripturis divinis erudiebant, & erat in monasterio ac magisterio illius educatus, vocabulo Trumbett, referre solebat: si forte legente eo vel aliud quid agente, repente flatus venti major assurgeret, continuo misericordiam Domini invocaret, & eam generi humano propitiâ rogaret: si autem violentior aura insisteret, iam clauso codice procideret in faciem, atque obnixius orationi incumbere: ac si procella fortior aut nimbus perurgeret, vel etiam corticis ac tonitrua tetras & æra terrerent, tunc veniens ad ecclesiam sollicitus orationibus ac psalmis, donec serenitas aeris rediret, fixa mente vacaret. Cumque interrogaretur à suis, quare hoc faceret respondebat. Non legistis: Qui intonuit de cælo Dominus, & altissimus dedit vocem suam. Misit sagittas suas, & dissipavit eos: fulgura multiplicavit, & conturbavit eos. Mover enim æra Dominus, ventos excitat, jactatur fulgura, de cælo intonat, ut terrigenas ad timendum se suscitet, ut corda eorum in memoriam futuri iudicii revocet, ut superbiam eorum dissipet, & conturbet audaciam, reducto ad mentem tremendo illo tempore, quando ipse cælis ac terris ardentibus venturus est in nubibus cum potestate magna ac majestate, ad judicandos vivos ac mortuos. Propter quod, inquit, oportet nos admonitioni ejus cælesti debito cum timore & amore respondere, ut quotiens ære commoto, manum quasi ad feriendum minitans tetexerit, nec adhuc tamen percussit, mox imploremus ejus misericordiam, & discussis pectoribus cordis nostri, atque expurgatis vitiis ruderibus, solliciti ne unquam percussio mereamur, agamus. Convenit autem revelationi & relationi præfati fratris de obitu hujus Antistitis etiam sermo reverendissimi patris Egberti, de quo supra diximus, qui dudum cum eodem Ceadda adolescente & ipse adolescens in Hybernia monachicam in orationibus, & continentia, & meditatione divinarum scripturarum vitam sedulas agebat. Sed illo postmodum in patriam reverso, ipse peregrinus pro Domino usque ad finem vitæ permansit. Cùm ergo veniret ad eum longo post tempore gratia visitationis de Britannia vir sanctissimus & continentissimus, vocabulo Higbald, qui erat Abbas in provincia Lindissi, & ut sanctos decebat, de vita patrum priorum sermonem facerent, atque hanc æmulari gauderent, intervenit mentio reverendissimi antistitis Ceadda: dixitque Egbert, Scio hominem in hac insula adhuc in carne manentem, qui quum vir ille de mundo transiret, vidit animam Ceddi fratris ipsius cum agmine angelorum descendentium de cælo, & assumpta secum anima ejus ad cælestia regna redire. Quod utrum de se, an de alio aliquo diceret, nobis manet incertum: dum tamen hoc tantus vir dixit, quia verum sit, esse non possit incertum. Obiit autem Ceadda sexta die nonarum Martiarum, & sepultus est quidem primò juxta ecclesiam sanctæ Mariæ, sed postmodum ibidem constructa ecclesia beatissimi principis Apostolorum Petri, in eandem sunt ejus ossa translata: in quo utroque loco ad indicium virtutis illius solent crebra sanitarum miracula operari. Denique nuper phreneticus quidam, dum per curia errando discurreret, devenit ibi vespere, nescientibus sive non curantibus loci custodibus, & ibi tota nocte requiescens, manè sanato sensu egressus, mirantibus & gaudentibus cunctis, quod idem ibi sanitatem Domino largiente consequeretur, ostendit. Est autem locus sepulchri tumba lignea in modum domunculi facta cooper-

tus, habens foramen in pariete, per quod solent hi, qui causa devotionis illò adveniunt, manum suam immittere, ac partem pulveris inde assumere: quam cùm in aquas miserint, atque has infirmantibus jumentis sive hominibus gustandas dederint, mox infirmitatis ablata molestia ad cupitæ sospitatis gaudia redeunt. In cujus locum ordinavit Theodorus Winfridum virum bonum & modestum, qui sicut prædecessores ejus provinciis Merciorum & Mediterraneorum Anglorum, & Lindisfarorum Episcopatus officio præfesset: in quibus cunctis Wulfhere (qui adhuc supererat) sceptrum regni tenebat. Erat autem Winfridus de clero ejus cui ipse successerat Antistitis, & thronatus officio sub eo non paucò tempore fungebatur.

CAPUT. IV.

Vi Colmani Episcopi relicta Britannia duo monasteria in Scotia: unum Scotis alterum Anglis, quos secum adduxerat, fecerit.

Interea Colmanus qui de Scotia erat Episcopus, relinquens Britanniam tulit secum omnes quos in Lindisfarorum insula congregaverat Scotos: sed & de gente Anglorum viros circiter triginta, qui utriusque monachice conversationis erant studis imbuti. Et relictis in ecclesia sua aliquot fratribus primò venit ad insulam Hu, unde erat ad prædicandum verbum Dei Anglorum genti destinatus. Deinde secessit ad insulam quandam parvam, quæ ad occidentalem plagam ab Hybernia procul secreta sermone Stoico in hisbovinde, id est, insula vitula alba nuncupatur. In hanc ergo perveniens construxit monasterium, & monachos inibi, quos de utraque natione collectos adduxerat, collocavit: qui cum invicem concordare non possent, eo quòd Scoti tempore æstatis, quo fruges erant colligendæ, relicto monasterio per nota sibi loca dispersi vagarentur: at verò hyeme succedente redierint, & his quæ Angli præparaverant, communiter uti desiderabant, quasi vit Colmanus hujus dissensionis remedium, & circumiens omnia propè vel longè, invenit locum in Hybernia insula aptum monasterio constituendo, qui lingua Scotorum Magio nominatur: emitteque partem ejus non grandem ad construendum ibi monasterium à comite, ad cuius possessionem pertinebat, ea conditione addita, ut pro ipso etiam, qui eis locum commodaret, consistentes ibi monachi Domino preces offerrent. Et constructo statim monasterio, juvante etiam comite & vicinis omnibus, Anglos ibidem collocavit, relictis in præfata insula Scotis. Quod videlicet monasterium utique hodie ab Anglis tenetur incolis: ipsum namque est quod nunc grande de modico effectum Injugeo consuetè vocatur: & conversis jam dudum ad meliora instituta omnibus, egregiè examen continet monachorum, qui de provincia Anglorum ibidem collecti, ad exemplum venerabilium patrum sub regula & abbate canonico in magna continentia & sinceritate proprio labore manuum vivunt.

CAPUT V.

De morte Osuvi & Egberti regum, & de synodo facta ad locum Herudford, cui præsidebat Archiepiscopus Theodorus.

Anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo septuagesimo, qui est annus secundus, ex quo in Britanniam venit Theodorus, Osuvi rex Nordam Humbtorum, pressus est infirmitate, qua & mortuus est, anno ætatis suæ 58, qui in tantum eo tempore tenebatur amore Romanæ & Apostolicæ institutionis, ut si ab infirmitate salvaretur, etiam Romam venire, ibique ad loca sancta vitam finire disponeret. Winfridumque Episcopum ducem sibi itineris fieri, promissa non parva pecuniarum donatione rogaret: qui defunctus die decima quinta Kalendarum Martiarum Egfridum filium regni hæredem reliquit: cuius

anno regni tertio Theodorus cogit concilium Episcoporum, una cum eis, qui canonica patrum statuta diligenter & nosse, magistris ecclesiarum pluribus quibus pariter congregatis, diligenter ea quae unitati pacis ecclesiasticae congruerent, eo quo pontificem decebat animo, cepit observanda docere, cuius synodicae actionis huiusmodi textus est.

In nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi regnante in perpetuum, ac gubernante Ecclesiam suam eodem Domino nostro Jesu Christo, placuit convenire nos juxta morem canonum venerabilium, tractatos de necessariis Ecclesiae negotiis. Convenimus autem die 24. mensis Septembris, indictione prima, in loca qui dicitur Herudford. Ego quidem Theodorus quamvis indignus ab Apostolica sede destinatus Doroverensis ecclesiae Episcopus, & confacerdos ac frater noster reverendissimus Bisi orientalem Anglorum Episcopus, quibus etiam frater & confacerdos noster Wiltridus Nordan Humbroorum gentis Episcopus per proprios legatarios affuit. Affuerunt & fratres ac confacerdotes nostri Putta Episcopus Castellii Cantuariorum, quod dicitur Rotshelster, Leuthorius Episcopus Occidentalium Saxonum, Winfridus Episcopus provinciae Merciorum. Cumque in unum convenientes juxta ordinem quique suum recedilemus, Rogo, inquam, dilectissimi fratres propter timorem & amoris redemptoris nostri, ut in commune omnes pro nostra fide tractemus, ut quaeque decreta ac diffinita sunt a sanctis ac probabilibus patribus, incorrupte ab omnibus nobis serventur. Haec & alia quam plura, quae ad charitatem pertinebant, unitatemque ecclesiae conservandam, profectus sum. Cumque expleret prolocutionem, interrogavi unumquemque eorum per ordinem, si consentirent, ea quae a patribus canonicè sunt antiquitus decreta, custodire. Ad quod omnes confacerdotes nostri respondentes dixerunt: Optimè omnibus placet, quaeque definiuntur sanctorum canones patrum, nos quoque omnes alacri animo libentissimè servare. Quibus itatim protuli eundem librum canonum, & ex eodem libro decem capitula, quae per loca notaveram: quia maximè nobis necessaria sciebam, illis coram ostendi, & ut haec diligentius ab omnibus susciperentur, rogavi.

Primum capitulum, ut sanctum diem Paschae in commune omnes servemus Dominica post decimam quartam lunam primi mensis. Secundum, ut nullus Episcoporum parochiam alterius invadat, sed contentus sit gubernatione creditae sibi plebis. Tertium, ut quaeque monasteria Deo consecrata nulli Episcoporum liceat ea in aliquo inquietare, nec quicquam de eorum rebus violenter abstrahere. Quartum, ut ipsi monachi non migrent de loco ad locum, hoc est, de monasterio ad monasterium, nisi per dimissionem proprii Abbatis; sed in ea permaneant obedientia, quam tempore suae conversionis promiserunt. Quintum, ut nullus clericorum relinquens proprium Episcopum passim quolibet discurrat, neque alicubi veniens absque commendatitiis litteris sui praesulis suscipiatur. Quod si semel susceptus est, & noluerit invitatus redire, & susceptor & is qui susceptus est, excommunicationi subjacebit. Sextum, ut Episcopi atque clerici peregrini contenti sint hospitalitatis munere oblato, nullique eorum liceat ullum officium sacerdotale absque permisso Episcopi, in cujus parochia esse cognoscitur, agere. Septimum, ut bis in anno synodus congregetur: sed quia diversa causae impediunt, placuit omnibus in commune, ut Kalendis Augusti in loco qui appellatur Clafeshooh, semel in anno congregetur. Octavum, ut nullus Episcoporum se praferat alteri per ambitionem, sed omnes agnoscant tempus & ordinem consecrationis suae. Nonum capitulum in commune tractatum est, ut plures Episcopi crescente numero fidelium auferentur: sed de hac re ad praesens silemus. Decimum pro conjugis, ut nulli liceat nisi legitimum habere connubium. Nullus incestum faciat, nullus conjugem propriam, nisi ut sanctum Evangelium docet, fornicationis causa relinquat. Quod si quisquam propriam expulerit conjugem legitimo sibi matrimonio conjunctam, si Christianus esse

rectè voluerit, nulla alteri copuletur: sed ita permaneat, aut propriae concilietur conjugi. His itaque capitulis in commune tractatis ac diffinitis, ut nullum deinceps ab aliquo nostrum oriatur contentiois scandalum, aut alia praeter alios divulgarentur, placuit ut quaeque diffinita sunt, unusquisque nostrum manus propriae subscriptione confirmaret. Quam sententiam diffinitionis nostrae Titulo notario scribendam dictavi, actum in mense & indictione supra scriptis. Quisquis igitur contra hanc sententiam juxta decreta canonum, nostra etiam consensione ac subscriptione manus nostrae confirmatam, quoquo modo venire, eamque infringere tentaverit, noverit se ab omni officio sacerdotali & nostra societate separatam. Divina nos gratia in unitate sanctae Ecclesiae suae viventes custodiat incolumes. Facta autem est haec synodus anno ab incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo tertio, quo anno Rex Cantuariorum Ecgbert mense Julio obiit, succedente in regnum fratre Lothere, quod ipse annos undecim & menses septem tenuit. Bisi autem Episcopus orientalium Anglorum, qui in praefata synodo fuisse perhibetur, ipse erat successor Bonifacii, cujus supra meminimus, vir multa sanctitatis & religionis. Nam Bonifacio post decem & septem annos Episcopatus sui defuncto, Episcopus pro eo Theodoro ordinante factus est. Quo adhuc superstiti, sed gravissima infirmitate ab administrando Episcopatu prohibito, duo sunt pro illo Aecci & Badvine electi & consecrati Episcopi: ex quo usque hodie provincia illa duos habere solet Episcopos.

CAPUT VI.

*Ut deposito Vinfrido Sexwulfus Episcopatum ejus acceperit,
& Earcanvvaldus orient alibus Saxonibus sit
Episcopus datus.*

Non multo post hac elapso tempore offensus a Vinfrido Merciorum Episcopo per meritum cujusdam inobedientiae, Theodorus Archiepiscopus, deposuit eum de Episcopatu, post annos accepti Episcopatus non multos, & in loco ejus ordinavit Episcopum Sexwulfum, qui erat constructor & Abbas monasterii, quod dicitur Medeshanhledi, in regione Girviorum. Depositus vero Vinfridus rediit ad monasterium suum, quod dicitur Aetbearne, ibique in optima conversatione vitam finivit. Tunc etiam orientalibus Saxonibus, quibus eo tempore praefuerunt Sebbe & Sighere, quorum supra meminimus, Earconwaldum constituit Episcopum in civitate Londonia; cujus videlicet viri in Episcopatu & ante Episcopatum tanta & conversatio fertur fuisse sanctissima, sicut etiam nunc caelestium signa virtutum indicio sunt. Etenim usque hodie feretrum ejus caballarium, quo infirmus vehi solebat, servatum a discipulis ejus, multos febricitantes, vel alio quolibet incommodo febros sanare non desistit. Non solum autem suppositi eidem feretro, vel appositi curantur aegroti, sed & assula de illo abscessit, atque ad infirmos allata, citam illis solent afferre medelam. Hinc sane priusquam Episcopus factus esset, duo praefata monasteria, unum sibi, alterum forori suae Edilburgae construxerat, quod utrumque regularibus disciplinis optimè instituerat. Sibi quidem in regione Suthriona juxta fluvium Tamisiam, in loco qui vocatur Ceoretesei, id est, Ceoroti in insula: forori autem in orientalium Saxonum provincia, in loco qui nuncupatur in Berecingum, in quo ipsa Deo devotarum mater ac nutrix posset existeret feminarum. Quae suscepto regimine monasterii condignam se in omnibus Episcopo fratre & ipsa, rectè vivendo, & subjectis regulariter ac pie consulendo praebuit, ut etiam caelestia indicio fuere miracula.

* *

CAPUT VII.

*Ut in monasterio Bereringensi, ubi corpora sanctorum in altarium
sacramentorum poni deberent, caelestis sit luce
monstratum.*

In hoc etenim monasterio plura virtutum sunt signa
parata, quæ & ad memoriam ædificationemque se-
quentium, ab his qui novere, descripta habentur à multis,
& quibus & nos aliqua hystoria nostra Ecclesiastica inferre
curavimus. Cùm tempestas sæpe dista cladis latè cun-
cta depopulans, etiam partem monasterii hujus illam, qua
viri tenebantur, invaderet, & passim quot diè raperentur
ad Dominum, sollicita mater congregationis, qua hora et-
iam monasterii partem, qua ancillarum Dei cetera à vi-
rorum erat secreta contubernio, eadè plaga tangeret, cre-
brius in conventu fororum perquirere cepit, quo loco in
monasterio corpora sua poni, & cæmeterium fieri vellent,
cùm eas eodem quo ceteros exterminio raptari è mundo
contingeret. Cùmq; nil certi responsi, tamen sapius in-
quitens, à sororibus accepisset, accepit ipsa cum omnibus
certissimum supernæ provisionis responsum. Cum enim
noctè quadam, expletis matutinæ laudis psalmodiis, e-
gressa de oratorio famulæ Christi ad sepulchra fratrum, qui
eas ex hac luce præcellerant, solitas Domino laudes decan-
tarent: ecce subito lux emissa caelestis veluti linteam ma-
gnam venit super omnes, tantoque eas stupore perculit, ut
etiam canticum quod canebant tremefactæ intermitte-
rent. Ipse autem splendor emissa lucis, in cujus compara-
tione sol meridians videri posset obscurus, non multo post
illo elevatus de loco in meridianam monasterii partem,
hoc est, ad Occidentem oratorii secessit, ibique aliquandiu
remoratus, & ea loca operiens, sic videntibus cunctis ad
caeli se alta subduxit, ut nulli esset dubium, quin ipsa lux
quæ animas famularum Christi esset ductura vel susceptura
in caelis, etiam corporibus eorum locum, in quo requietu-
ra, & diè resurrectionis essent expectatura, monstraret.
Cujus radius lucis tantus extitit, ut quidam de fratribus
senior, qui in ipsa hora in oratorio eorum cum alio juniore
positus fuerat, referret, quod manè ingressi per rimas
ostiorum vel fenestrarum radii lucis, omnem diurni lumi-
nis viderentur superare fulgorem.

CAPUT VIII.

*Ut in eodem monasterio puerulus moriens virginem, qua se erat
secutura, vocaverit: utq; alia de corpore egressa
jam particulam suam lucis aspexerit.*

ERat in eodem monasterio puer trimum circiter non am-
plius annorum, Elica nomine, qui propter infantilem
adhuc ætatem in virginum Deo dedicatum solebat cella
nutriri, ibiq; meditari. Hic præfata pestilentia tactus, ubi
ad extrema pervenit, clamavit ter, unam de consecratis
Christi virginibus proprio eam nomine quasi præsentem
alloquens, Eadgit, Eadgit, Eadgit: & sic terminans tempo-
ralem vitam intravit æternam. At virgo illa quam moriens
vocabat, mox in loco in quo erat eadem attracta infirmi-
tate, ipso quo vocata est diè de hac luce subtracta, & illum
qui se vocavit ad regnum caeleste secuta est. Item quædam
ex eisdem ancillis Dei cum præfato tacto morbo atque ad
extrema esset perducta, cepit subito circa mediam noctè
clamare his qui sibi ministrabant, petens ut lucernam quæ
inibi accensa erat, extinguerent. Quod cum frequenti vo-
ce repeteret, nec tamen ei aliquis obtemperaret, ad extre-
mum intulit: Scio quòd me hæc insana mente loqui arbi-
tramin, sed jam nunc non ita esse cognoscite. Nam verè
dico vobis, quòd domum hanc tanta luce impletam esse
perspicio, ut vestra illa lucerna mihi omnibus modis esse
videatur obscura. Et quum ne adhuc quidem illi talia lo-
quenti quisquam responderet, vel assensum præberet, ite-
rum dixit: Accendite ergo lucernam illam quam diu vul-
tis: attamen scitote, quia non est mea lux, nam mea lux, in-
cipiente aurora mihi adventura est. Cæpitque narrare,
quia apparuerit sibi vir Dei quidam, qui eodem anno fue-

rat defunctus, dicens, quod adveniente diluculo peren-
nem esset exitura ad lucem. Cujus veritas visionis ita circa
exortum diei puellæ morte probata est.

CAPUT IX.

*Quo sicut ostensa caelestis signa, cum ipsa mater congre-
gationis illius è mundo transfret.*

CUm autem & ipsa mater pia Deo devotæ congrega-
tionis Edilburga esset rapienda de mundo, apparuit
visio miranda cuidam de sororibus, cui nomen erat Tho-
rihgid, quæ multis jam annis in eodem monasterio com-
morata, & ipsa semper in omni humilitate ac sinceritate
Dei servire satagebat, & adjunctrix disciplinæ regularis ei-
dem matri existeret, minores docendo vel castigando cu-
rabat. Cujus ut virtus juxta Apostolum in infirmitate
perficeretur, tacta est repente gravissimo corporis morbo,
& per annos novem pia redemptoris nostri provisione
multum fatigata, videlicet ut quicquid in ea vitii lori-
dantis inter virtutes per ignorantiam vel incuriam diuine
resedisset, totum hoc caminus diutina tribulationis exco-
queret. Hæc autem quadam noctè incipiente crepusculo,
egressa est de cubiculo quo manebat, vidit manifestè quasi
corpus hominis, quod esset sole clarius splendore involu-
tum, in sublime ferri, elatum videlicet de domo, in qua
sorores pascere solebant. Cùmque diligenter illi intueretur
quo trahente levaretur sursum, hæc quam contemplantur
species corporis gloriosi, vidit quod quasi funibus auro
clarioribus in superna tolleretur, donec caelis patentibus
introducata amplius ab illa videri non potuit. Nec dubium
remansit cogitanti de visione, quin aliquis de illa congre-
gatione civis esset moriturus, cujus anima per bona quæ
fecisset opera, quasi per funes aureos levanda esset ad ces-
los. Quod revera ita contigit. Nam non multis interpositis
diebus, Deo dilecta mater congregationis ipsius ergastulo
carnis educta est, cujus talem fuisse confat vitam, ut nemo
qui eam noverit, dubitare debeat, quin ei exeunti de hac
vita, caelestis patriæ pariter ingressus.

In eodem quoque monasterio quædam erat femina
sanctimonialis, & ad seculi hujus dignitatem nobilis, & in
amore futuri seculi nobilior, quæ ita multis jam annis om-
ni corporis fuerat officio deservita, ut ne unum quidem
movere ipsa membrum valeret. Hæc ubi corpus Abbatis-
sæ venerabilis in ecclesiam delatum, donec sepulturae da-
retur, cognovit, postulavit se afferri illi, & in modum
orantium ad illud inclinari. Quod dum fieret, quasi vi-
ventem allocuta rogavit, ut apud misericordiam pii con-
ditoris impetraret se à tantis tamque diutinis cruciatibus
absolvi, nec multo tardius exaudita est: nam post dies duo-
decim & ipsa educta ex carne temporales afflictiones æter-
na mercede mutavit. Cùm verò præfata Christi famula
Thorihgid tres adhuc annos post obitum Domini in hac
vita teneretur, in tantum ea, quam prædictimus, infirmi-
tate decocata est, ut vix ossibus hæreret, & ad ultimum cùm
tempus jam resolutionis ejus instaret, non solum membro-
rum cæterorum, sed & linguæ motu caruit. Quod dum
tribus diebus ac totidem noctibus ageretur, subito visione
spirituali recreata os & oculos aperuit, aspiciensque in
caelum, sic ad eam quam intuebatur visionem cepit loqui:
Gratus est mihi multum adventus tuus, & benè venisti. Et
hoc dicto parumper reticuit, quasi responsum eis videbat,
& cui loquebatur, expectans. Rursumque quasi leviter in-
dignata subjunxit: Nequaquam hoc læta ferre queo. Rur-
sumque modicum silens tertio dixit: Si nullatenus hodie
fieri potest, obscuro ne sit longum spatium in medio. Et
sicut antea parum silens, ita sermonem conclusit: Si omni-
modis ita definitum est, neque hanc sententiam licet im-
mutari, obscuro ne amplius quam hæc solummodo pro-
xima nox intersit. Quibus dictis interrogata à circumse-
dentibus, cum quo loqueretur: Cum charissima, inquit,
mea matre Edilburga. Ex quo intellexere, quod ipsa ei
tempus transmirationis suæ proximum nunciare venis-
set. Nam & ita ut rogabat, transacta una diè ac nocte, soluta

carnis simul & infirmitatis vinculis ad aeterna gaudia salutis intravit.

CAPUT X.

Ut ad camiterium ejusdem monasterii orans caca lumen receperit.

Successit autem Edelburga in officio Abbatis devota Deo famula nomine Hildelid, multisque annis, id est, usque ad ultimam senectutem, eidem monasterio strenuissimè, & in observantia disciplina regulari, & in eorum quae ad communes usus pertinent rerum providentia, praesuit: cui quum propter angustiam loci, in quo monasterium constructum est, placuisset, ut offa famulorum famularumque Christi, quae ibidem fuerant tumulata, tollerentur, & transferrentur omnia in ecclesiam beatae Dei genitricis, unoque conderentur in loco: quotiens ibi claritas luminis caelestis, quanta saepe fragrantia mirandi apparuerint odoris, quae alia sint signa ostensa, in ipso libro de quo excerpimus, haec quisquis legerit, inveniet. Sanè nullatenus praeterendum arborum miraculum sanctitatis, quod ad ipsum cœmiterium Deo dicatae congregationis factum idem libellus refert. Erat quippe in proximo comes quidam, cujus uxor ingruente oculis caligine subito tantum per dies eadem molestia crebescente gravata est, ut ne minimam quidem lucis alicujus posset particulam videre. cui dum aliquamdiu caecitatis hujus nocte clausa maneret, repente venit in mentem, quia si ad monasterium delata virginum sanctimonialium ad reliquias sanctorum pereret, perditam posset recipere lucem. Nec distulit quin continuo quod mente conceperat, expleat. Perducta namque à puellis suis in monasterium (quia in proximo erat) ubi fidem suae sanationis integram se habere professâ est, introducta est in cœmiterium: & cum ibidem diutius flexis genibus oraret, nihilo tardius meruit exaudiri. Nam exurgens ab oratione priusquam exiret de loco, petita lucis gratiam recepit, & quae famularum manibus adducta fuerat, ipsa libero pedum incessu domum laeta reversa est: quasi ad hoc solummodo lucem amitteret temporalem, ut quanta sanctos Christi lux in caelestis, quae gratia virtutis possideret, sua sanatione demonstraret.

CAPUT XI.

Ut rex ejusdem provinciae Sebbi in monachica conversatione vitam finiret.

Eo tempore praerant regno orientalium Saxonum, ut eadem etiam libellus docet, vir multum Deo devotus nomine Sebbi, cujus supra meminimus. Erat enim religiosus actibus, crebris precibus, piis elemosynarum fructibus plurimum intentus, vitam privatam & monachicam cunctis regni divitiis & honoribus praeferebat, quam & olim jam, si non obstinatus conjugis animus divortium negaret, relicto regno subisset. Unde & multis visum (ut saepe dictum est) quia talis animi virum Episcopum magis quam Regem ordinari deceret. Cumque annos triginta in regno, miles regni caelestis exegisset, correptus est corporis infirmitate permaxima, qua & mortuus est: admonuitque conjugem, ut vel tunc divino se servitio pariter manciparent, cum amplius pariter mundum amplecti, vel potius mundo servire non possent. Quod dum aegre impetraret ab ea, venit ad Antistitem Londoniae civitatis, vocabulo Valdere, qui Erconvaldo successerat, & per ejus benedictionem habitum religionis, quem diu desiderarat, accepit. Attulit autem eidem & summam pecuniam non parvam pauperibus erogandam, nil omnimodis sibi reservans, sed pauper spiritu magis propter regnum caelorum manere desiderans. Qui cum ingravescente praefata aegritudine diem sibi mortis imminere sensisset, timore cepit homo animi regalis, ne ad mortem veniens tanto affectus dolore aliquid indignum suae personae vel ore

proferret, vel aliorum motu gereret membrorum. Unde accito ad praefatae urbis Londoniae, in qua tunc ipse manebat Episcopo, rogavit ne plures eo moriente quam ipse Episcopus, & duo sui ministri adessent. Quod dum Episcopus libentissimè se facturum promitteret, non multo post idem vir Dei, cum membra sopori dedisset, vidit visionem consolatoriam, quae omnem eius anxietatem memorata solitudinis auferret: insuper & qua die esset hanc vitam terminaturus, ostenderet. Vidit enim (ut post ipse referebat) tres ad se venisse viros clavo induto habitu, quorum unus residens ante lectulum ejus, stantibus his qui secum advenerunt comitibus, & interrogantibus de statu ejus quem languentem visitare venerunt, dixit, quod anima ejus & sine ullo dolore, & cum magno lucis splendore esset egressura de corpore. Sed & tertium exinde die quo esset moriturus, insinavit. Quod ita utrumque (ut ex visione didicit) completum est. Nam die dehinc tertio completa hora nona, subito quasi leviter obdormiens, sine ullo sensu doloris emisit spiritum. Cujus corpori tumulando praeparaverant sarcophagum lapideum: sed cum huic corpus imponere cepissent, invenerunt hoc mensura palmi longius esse sarcophago. Dolantes ergo lapidem in quantum valebant, addiderunt longitudini sarcophagi quasi duorum mensuram digitorum; sed nec sic quidem corpus capiebat. Unde facta difficultate tumulandi, cogitant aut alium quærere loculum, aut ipsum corpus si posset in genibus inflectendo breviare, donec ipso loculo caperetur. Sed mira res, & non nisi caelitus facta, ne aliquid horum fieri deberet, prohibuit. Nam subito affante Episcopo & filio Regis ejusdem, ac monacho Sighardo, qui post illum cum fratre suo Fredo regnavit, & turba hominum non modica, inventum est sarcophagum illud congruae longitudinis ad mensuram corporis, adeo ut à parte capitis etiam cervicali posset interponi; à parte verò pedum mensura quatuor digitorum in sarcophago corpus excederet. Conditus est autem in Ecclesia beati Doctoris gentium, cujus edoctus monitis caelestia spirare didicerat.

CAPUT XII.

Ut Episcopatum Occidentalium Saxonum pro Eleuthero Headdi, Episcopatum Rhosensis ecclesiae pro Putra Quichelmu, & pro ipso Gebmundum accepit, & qui tunc Nordan Humbroverum fuerint Episcopi.

Quartus Occidentalium Saxonum Antistes Eleutherius fuit: siquidem primus Birinus, secundus Agilbertus, tertius extitit Vini. Cumque mortuus esset Conualch, quo regnante idem Eleutherius Episcopus factus est, acceperunt subreguli regnum gentis, & divisum inter se tenuerunt annis circiter decem: ipsi quoque regnantibus defunctus est ille, & Episcopatu sanctus, Haëdi pro eo consecratus est à Theodoro in civitate Londonia, cujus Episcopatus tempore devictis atque amotis subregulis Ceadvalla suscepit imperium: & cum duobus annis hoc tenuisset, tandem superni regni amore compunctus reliquit, eodem adhuc praesule Ecclesiam gubernante: ac Romam abiens ibi vitam finivit, ut in sequentibus latius dicendum est. Anno autem Dominicae incarnationis sexcentesimo septuagesimo septimo, cum Edilred rex Merciorum adducto maligno exercitu Cantiam vastaret, & ecclesias ac monasteria sine respectu pietatis vel divini timoris foedaret, civitatem quoque Rhosi, in qua erat Putra episcopus, quamvis eo tempore absens, communi clade absumpsit. Quod ille ubi comperit, ecclesiam videlicet suam ablatam omnibus depopulatam, divertit ad Sexvulfum Merciorum antistitem, & accepta ab eo possessione ecclesiae ejusdem, & agelli non grandis, ibidem in pace vitam finivit, nil omnino de restaurando Episcopatu suo agens: quia (sicut & supra diximus) magis in ecclesiasticis quàm in mundanis rebus erat indultius: sed in illorum ecclesia Deo serviens, & ubicunq; rogabatur ad docenda ecclesiastica carmina divertens. Pro quo Theodorus in civitate Rhosi Wilhelmum consecravit Episcopum; sed illo

post

post non multum temporis præ inopia rerum ab Episcopatu decedente, atque ad alia loca secedente, Gebmundū pro eo substituit antistitem. Anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo septuagesimo octavo, qui est annus imperii Regis Ecfredi octavi, apparuit mente Augusto stella quæ dicitur Cometa, & tribus mensibus permanens, matutinis horis oriebatur, excelsum radiantis flammæ quasi columnam præferens. Quo etiam anno orta inter ipsum Regem Ecfredum & reverendissimum Antistitem Vuilfridum dissensione, pulsus est idem Antistes à sede sui Episcopatus, & duo in locum ejus substituti Episcopi, qui Nordan Humbroborum genti præferebant: Bofa videlicet qui Deitorum, & Eata qui Berniciorum provinciam gubernaret: hic in civitate Eboraci, ille in Hagustaldensi sive Lindisfarnensi Ecclesia cathedram habens Episcopalem: ambo de monachorum collegio in Episcopalem gradum adfecti. Cum quibus & Eadhedus in provincia Lindisfarnorum, quam nuperimè Rex Ecgfridus superato in bello, & fugato Vulfhere obtinuerat, ordinatur Episcopus: & hunc primum eadem provincia accepit proprium præfulem, secundum Edilvinum, tertium Eadgarum, quartum Cimburtum, quem in præsentia habet. Habebat enim ante Eadhedum antistitem Sexvulfum, qui etiam Merciorum & Mediterraneorum Anglorum simul Episcopus fuit: unde & expulsus de Lindiffi, in illarum provinciarum regimine permansit. Ordinari sunt autem Eadhedus, Bofa, & Eata Eboraci ab Archiepiscopo Theodoro, qui etiam post tres abcessiones Vuilfridi annos, horum numero duos addidit antistites, Tumbertum ad ecclesiam Hagulladensem, remanente Eata ad Lindisfarnensem, & Trumvini ad provinciam Pictorum, qui tunc temporis Anglorum erat imperio subiecta. Eadhedum de Lindiffi revertentem, eò quòd Edilredus provinciam receperit, Rhipensi ecclesiæ præfecit.

CAPUT XIII.

Vt Vuilfridus Episcopus provinciam Australium Saxonum ad Christum converterit.

Pulsus est autem ab Episcopatu suo Vuilfridus, & multa diu loca pervagatus Romam adiit, in Britanniam rediit. Etsi propter inimicitias memorati regis in patriam sive parochiam suam recipi non potuit, non tamen ab evangelizandi potuit ministerio cohiberi: siquidem divertens ad provinciam Australium Saxonum, quæ post Cantuariorum ad Austrum & ad Occidentem usque ad Occidentales Saxones pertingit, habens terram familiarum septem millium, & eo adhuc tempore paganus cultibus serviebat, huic verbum fidei & lavacrum salutis ministrabat. Erat autem Rex gentis illius Edilvalch non multo ante baptizatus in provincia Merciorum, præsentem ac suggerente rege Vulfhere: à quo etiam egressus de fonte loco filii susceptus est, in cuius signum adoptionis duas illi provincias donavit, Vestam videlicet insulam, & Meanarorum provinciam in gente Occidentalium Saxonum. Itaque Episcopus, concedente, imò multum gaudente Rege, primos provincie duces ac milites sacrosancto fonte abluebat, Verum presbyteri Eappa & Padda, & Bruchelin & Oidda, cateram plebem vel tunc vel tempore sequente baptizabant. Porro regina nomine Ebba, in sua insula, id est, Viciorum provincia fuerat baptizata. Erat autem filia Eanfride fratris Eanheri, qui ambo cum suo populo Christiani fuerunt. Caterum tota provincia Australium Saxonum divini nominis & fidei erat ignara. Erat autem ibi monachus quidam de natione Scotorum, vocabulo Dicul, habens monasterium permodicum in loco qui vocatur Bosanham, sylvis & mari circumdatum, & in eo fratres quinque sive sex in humili & paupere vita Domino famulantes. Sed provincialium nullus eorum vel vitam æmulari, vel prædicationem curabat audire. Evangelizans autem genti Episcopus Vuilfridus, non solum eam ab ærumna perpetuæ damnationis, verum & à clade nefanda temporalis interitus eripuit: siquidem tribus annis ante adventum ejus in

provinciam nulla illis in locis pluvia ceciderat: unde & fames acerbissima plebem invadens, impia nece profuerat. Denique fenuit, quia sæpe quadraginta simul aut quinquaginta homines inedia macerati procederent ad præcipitum aliquod sive ripam maris, & iunctis miserè manibus pariter omnes aut ruina perituri, aut fluctibus aborbendi deciderent. Verum ipsa die quo baptismi fidei gens suscepit illa, descendit pluvia serena & copiosa, restoruit terra, rediitque viridantibus arvis annus latus & frugifer. Sicque abjecta præca superstitione, exufflata idololatria, cor omnium & caro omnium exultaverunt in Deum vivum: intelligentes eum, qui verus est Deus, & interioribus se bonis & exterioribus cœlesti gratia ditasse. Nam & Antistes cum venisset in provinciam, tantamq; sibi famis penam videret, docuit eos piscando victum quaerere, namq; mare & flumina eorum piscibus abundabant: sed piscandi peritia genti nulla nisi ad anguillas tantum inerat. Collectus ergo undecunq; rebus anguillaribus homines, antistes miserunt in mare, & divina se juvante gratia, mox cepere pisces diversi generis trecentos: quibus trifariam divisit, centum pauperibus dederunt, centum his à quibus retia acceperunt, centum in suos usus habebant. Quo beneficio multum antistes cor omnium in suum divertit amorem, & libentius eo predicante cœlestia sperare ceperunt, cuius ministerio temporalia bona sumperunt. Quo tempore Rex Edilvalch donavit reverendissimo Antistiti Vuilfrido terram octoginta septem familiarum, ubi suos homines qui exules vagabantur, recipere posset, vocabulo Seoleseu, quod dicitur latine Insula vituli marini. Est autem locus ille undique mari circumdatus, præter ab Occidente, unde habet ingressum amplitudinis quasi iactus fundæ, qualis locus à Latinis peninsula, à Græcis solet Cherronesos vocari. Hunc ergo locum cum accepisset Episcopus Vuilfridus, fundavit ibi monasterium, ac regulari vita instituit, maxime ex his quos secum adduxerat fratribus, quod usque hodie successores ejus tenere noscuntur. Nam ipse illis in partibus annos quinque, id est, usq; ad mortem Ecgfridi Regis merito omnibus honorabilis, officium Episcopatus & verbo exercebat & opere. Et quoniam illi Rex cum præfata loci processione omnes quæ ibidem erant facultates cum agris & hominibus donavit, omnes fide Christi influentes unda baptismatis abluvit. Inter quos servos & ancillas ducentes quinquaginta, quos omnes non solum baptizando à servitute demonica salvavit, sed etiam libertatem donando humanæ jugo servitutis absolvit.

CAPUT XIV.

Vt intercessione Oswaldi Regis, pestifera mortalitas sit sublata.

IN quo tunc monasterio nonnulla cœlestis gratiæ dona spiritualiter offensa fuisse perhibent, tempore ubi nuper expulsi diaboli tyrannide Christus iam regnare ceperat, è quibus unum quod mihi reverendissimus Antistes Acca sepius refert, & à fidelissimis ejusdem monasterii fratribus sibi revelatum asserere solebat, memoriam mandare commodum duximus. Eodem tempore quo ipsa provincia nomen Christi suscepit, multas Britannia provincias mortalitas sæva corripiebat: quæ cum præfatum quoque monasterium, cui tunc regendo reverendissimus ac religiosissimus Christi sacerdos vocabulo Eappa præfuit, nutu divinæ dispensationis attingeret, multique sive de his qui cum Antistite illo venerant, sive de illis qui de eadem provincia Saxonum nuper ad fidem fuerant vocati, passim de hac vita raperentur, visum est fratribus tri-duanum jejunium agere, & divinam suppliciter obsecrare clementiam, ut misericordiam sibi dignaretur impendere: sive periclitantes hoc morbo à præfata morte liberaret, seu raptos è mundo à perpetua animæ damnatione servaret. Erat tunc temporis in eodem monasterio puerulus quidam de natione Saxonum, nuper vocatus ad fidem, qui eadem ractus infirmitate, non paucis temporibus

recubans in lectulo jacebat. Cum ergo secunda memorati jejunii supplicationum dies ageretur, contigit forte ipsum puerum hora ferme secunda diei in loco, in quo rege jacebat solum inveniri, cui divina dispensatione subito beatissimi Apostolorum principis dignati sunt apparere. Erat enim puer multum simplicis ac mansueti animi, sinceraq; devotione sacramenta fidei quæ susceperat, servans. Salutantes ergo illum verbis piissimis Apostoli dicebant, Noli timere fili mortem, pro qua sollicitus es: nos enim te hodierna die ad cælestia regna sumus perducturi. Sed primum expectare habes, donec missæ celebrentur, ac viratico Domini corporis ac sanguinis accepto, sic infirmitate simul & morte absolutus ad æterna in cælis gaudia sublevis. Clama ergo ad te presbyterum Eappan, & dicit illi, quia Dominus exaudivit preces vestras & devotionem, ac jejunia propitiis asperxit, neque aliquis de hoc monasterio, sive de adjacentibus ei possessiunculis hac clade ultra moriturus est: sed omnes qui alicubi de vestris hac ægritudine laborant, resurrecturi à languore ad pristinam sunt sospitatem recuperandi, præter te solum, qui hodierna es die liberandus à morte, & ad visionem Domini Christi, cui fideliter servisti, perdendus in cælum: quod divina vobis misericordia, per intercessionem religiosi ac Deo dilecti regis Oswaldi, qui quondam genti Nordan Humborum, & regni temporalis auctoritate, & Christiane pietatis, quæ ad regnum perenne ducit, devotione sublimiter præstitit, conferre dignata est. Hac etenim die idem Rex ab infidelibus in bello corporaliter extinctus, mox ad sempiterna animarum gaudia assumptus in cælum, & electorum est sociatus agminibus. Quærat in suis codicibus, in quibus defunctorum est adnotata depositio, & invenit illum hac (ut diximus) die raptum esse de seculo. Celebrent ergo missas per cuncta monasterii oratoria hujus, sive pro gratiarum actione exanditæ suæ deprecationis, sive etiam in memoriam præfati Regis Oswaldi, qui quondam ipsorum genti præerat. Ideoque pro eis, quasi pro suæ gentis advenis supplex orabat ad Dominum, & cunctis convenientibus ad Ecclesiam fratribus, communicent omnes sacrificiis cælestibus, & ita soluto jejunio corpus quoque suis reficiant alimentis. Quæ verba cum omnia vocato ad se presbytero puer narrasset, interrogavit eum sollicitus, quales essent habitu vel specie viri, qui sibi apparuissent? Respondit, præclari omnino habitus & vultuerant: latissimi ac pulcherrimi, quales nunquam antè videram, neque aliquos hominum tanti decoris ac vultus esse posse credebam. Unus quidem attonsis erat ut clericus, alius barbam habebat prolixam: dicebantque quod unus eorum Petrus, alius vocaretur Paulus, & ipsi essent ministri Domini & salvatoris nostri Jesu Christi, ad tuitionem nostri monasterii missi ab ipso de cælis. Credidit ergo verbis pueri presbyter, ac statim egressus requisivit in annali suo, & invenit eadem ipsa die Oswaldum regem fuisse peremptum. Vocatisque fratribus parare prandium, missas fieri, atque omnes communicare more solito præcipit: simul & infirmanti puero de eodem sacrificio Dominicæ oblationis particulam deferri mandavit. Quibus ita gestis, non multo post eadem ipsa die puer defunctus est, suaque morte probavit vera fuisse verba, quæ ab Apostolis Christi audierat. Sed & hoc verbis ejus testimonium perhibuit, quod nemo præter ipsum tempore illo ex eodem est monasterio raptus de mundo. Ex qua nimirum visione multi, qui hac audire potuerunt, & ad exorandam in adversis divinam clementiam, & ad salutaria juniorum remedia subeunda, sunt mirabiliter accessi: & ex eo tempore non solum in eodem monasterio, sed & in plerisque locis aliis cepit annuatim ejusdem regis ac militis Christi natalitius dies missarum celebratione venerari,

* *

* *

CAPUT XV.

Vt Ceadvalla Rex interfecto rege Gevisorum Edilvalch provinciam illam sava cade ac depopulatione attriverit.

Interea superveniens cum exercitu Ceadvalla juvenis strenuissimus, de regio genere Gevisorum, cum exulare à patria sua, interfecit regem Edilvalch, ac provinciam illam sava cade ac depopulatione attrivit. Sed mox expulsus est à ducibus regis Berthuno & Anchno, qui deinceps regnum provinciam tenuerunt: quorum prior postea ab eodem Ceadvalla, cum esset Rex Gevisorum, occisus est, & provincia graviore est servitio subacta. Sed is qui post Ceadvallam regnavit, simili provinciam illam afflictione plurimo annorum tempore mancipavit. Quæ factum est, ut toto illo tempore Episcopum proprium habere nequirit: sed revocato domum Wilfrido primo suo antistite, ipsi Episcopo Gevisorum, id est, Occidentium Saxonum, qui essent inventi in civitate, subiacerent.

CAPUT XVI.

Vt Veda insula Christianos incolæ suscepit, cujus regii duo pueri statim post acceptum baptismum sint intercepti.

Postquam ergo Ceadvalla regno potitus est Gevisorum, cepit & insulam Vedaam, quæ eatenus erat tota idololatriæ dedita, ac tragica cæde omnes indigenas exterminare, ac suæ provinciam homines pro his substituere contendit, voto se obligans, quamvis nondum regeneratus (ut fertur) in Christo: qui si cepisset insulam, quartam partem ejus simul & prædæ Domino daret. Quod ita solvit, ut hanc Wilfrido Episcopo, qui tunc forte de gente sua superveniens aderat, utendam pro Domino offerret. Est autem mensura ejusdem insulæ juxta æstimationem Anglorum mille ducentarum familiarum: unde data est Episcopo possessio terræ trecentarum familiarum. At ipse partem quam accepit, commendavit cuidam de clericis suis, cui nomen Bernwini, & erat filius fororis ejus, dans illi presbyterum nomine Hildila, qui omnibus qui salvati vellent, verbum ac lavacrum vitæ ministraret. Ubi silentio prætereundum non esse reor, quod in primitias eorum, qui de eadem insula credendo salvati sunt, duo regii pueri, frater videlicet Arvaldi regis insulæ speciali sunt Dei gratia coronati: siquidem imminentibus insulæ hostibus fuga lapsi sunt de insula, & in proximam Vitorum provinciam translati, ubi cum delati in locum qui vocatur Ad lapidem, occultandos se à facie regis victoris credidissent, proditi sunt, atque occidi iussi. Quod cum audisset abbas quidam & presbyter vocabulo Cimberth, habens non longè abinde monasterium in loco qui vocatur Reodford, id est, vadum arundinis, venit ad regem, qui tunc iisdem in partibus occultus curabatur à vulneribus, quæ ei inflicta fuerant præstanti in insula Veda: postulavitque ab eo, ut si necesse esset pueros interfici, prius eos liceret fidei Christianæ sacramentis imbui. Concessit Rex, & ipse instructos eos verbo veritatis, ac fonte salutis ablutos, de ingressu regni æterni certos reddidit. Moxque illi instante carnifice mortem læti subire temporalem, per quam se ad vitam animæ perpetuam non dubitabant esse transituros. Hoc ergo ordine postquam omnes Britanniarum provinciam fidem Christi susceperant, suscepit & insula Veda, in qua tamen ob ærumnam externæ subjectionis, nemo gradum ministerii ac sedis Episcopalis ante Danielelem, qui nunc Occidentium Saxonum & Gevisorum est Episcopus, accepit. Sita est autem hæc insula contra medium Australium Saxonum & Gevisorum, interposito pelago latitudinis trium millium, quod vocatur Sole nte: in quo videlicet pelago bini ætus Oceani, qui circum Britanniam ex infinito Oceano Septentrionali erumpunt, subimet invicem quotidie

compugnantes occurrunt, ultra ostium Homelea, quod per terras Vitarum, quæ ad regionem Geviforum pertinent, præfatum pelagus intrat, finitoque conflictu in Oceanum refusi, unde venerant, redeunt.

CAPUT XVII.

De synodo facta in campo Hedsfeld, præfidente Archiepiscopo Theodoro.

His temporibus audiens Theodorus fidem Ecclesiæ Constantinopoli per hæresim Eutychetis multum esse turbatam, & Ecclesias Anglorum quibus præerat, ab hujusmodi labe immunes perdurare desiderans, collecto venerabilium sacerdotum doctorumque plurimorum cœtu, cuius essent fidei singuli, sædulus inquirebat, omniumque unanimum in fide catholica reperit consensum: & hunc synodalibus literis ad instructionem memoriamque sequentium commendare curavit, quarum videlicet literarum istud exordium est:

In nomine Domini Jesu Christi salvatoris, imperatricis dominis piissimis nostris, Ecgrido rege Humbernensium, anno decimo regni ejus, sub die quinta, decima Kalend. Octobris, indictione octava: Edilredo rege Mercinenfium, anno sexto regni ejus, & Aldwulfo rege Estranglorum, anno decimo septimo regni ejus: & Lodthario rege Cantuariorum, regni ejus anno septimo, præfidente ipso Theodoro gratia Dei Archiepiscopo Britannia insula, & civitatis Dorovetnis, unâ cum eo sedentibus cæteris Episcopis Britannia insula, viris venerabilibus, præpositis sacrosanctis Evangelis, in loco qui saxonico vocabulo Hedsfeld nominatur, tractantes fidem rectam & orthodoxam exposuimus, sicut Dominus noster Jesus incarnatus tradidit discipulis suis, qui præfentialiter viderunt sermones ejus, atque sanctorum patrum tradidit symbolum, & generaliter omnes sancti & universales synodi, & omnis probabilium catholica Ecclesiæ doctorum chorus. Hos itaque sequentes nos præ atque orthodoxe, juxta divinitus inspiratam doctrinam eorum, professi credimus constanter, & confitemur secundum sanctos patres, propriè & veraciter Patrem, & Filium & Spiritum sanctum, Trinitatè in unitate consubstantialem, & unitatè in Trinitate: hoc est, unum Deum in tribus subsistentiis vel personis consubstantialibus, æqualis gloriæ & honoris. Et post multa hujusmodi quæ ad rectæ fidei confessionem pertinebant, hæc quoque sancta synodus suis literis addidit: Suscepimus sanctas & universales quinque synodos beatorum & Deo acceptabilium patrum, id est, qui in Nicena congregati fuerunt trecentorum decem & octo, contra Arium impiissimum, & ejusdem dogmata: & in Constantinopoli centum quinquaginta, contra vesaniam Macedonii & Eudoxii, & eorum dogmata: & in Epheso primo ducentorum, contra nequissimum Nestorium, & ejusdem dogmata: & in Chalcedone ducentorum & triginta contra Eutychem & Nestorium, & eorum dogmata: & iterum in Constantinopoli quinto congregati sunt concilio, in tempore Justiniani minoris, contra Theodorum & Theodoretum, & ibe epistolas & eorum dogmata: contra Cyrillum paulo post & synodum quæ facta est in urbe Roma, in tempore Martini Papæ beatissimi, indictione octava, imperante Constantino piissimo anno nono. Suscipimus & glorificamus Dominum nostrum Jesum Christum, sicut isti glorificaverunt, nihil addentes vel subtrahentes, & anathematizamus corde & ore, quos anathematizaverunt: & quos susceperunt, suscipimus, glorificantes Deum Patrem sine initio, & Filium ejus unigenitum ex patre generatum ante secula, & Spiritum sanctum procedentem ex patre & filio inenarrabiliter, sicut prædicaverunt hi, quos memoravimus supra, sancti Apostoli, & Prophetæ, & doctores. Et nos omnes subscribimus, qui cum Theodoro Archiepiscopo fidem catholicam exposuimus.

CAPUT XVIII.

De Joanne cantore sedis Apostolica, qui propter docendum venerat in Britanniam.

Interet huic synodo, pariterque catholica fidei decreta firmabat vir venerabilis Joannem Archicantor Ecclesiæ sancti Petri, & abbas monasterii beati Martini, qui nuper venerat à Roma per jussionem Papæ Agathonis, duce reverendissimo abbate Biscopo, cognomine Benedicto, cujus supra meminimus. Cùm autem idem Benedictus construxit monasterium Britannia, in honorem beatissimi Apostolorum principis, juxta ostium fluminis Vuuyri, venit Romam cum cooperatore ac socio ejusdem operis Ceolfrido, qui post ipsam ejusdem monasterii abbas fuit (quod & antè sæpius facere consueverat) atque honorificè à beata memoriæ Papa Agathone susceptus est: peritque & accepit ab eo in munimentum libertatis monasterii quod fecerat, epistolam privilegii ex auctoritate Apostolica firmatam, juxta quod Ecgridum regem voluisse ac licentiam dedisse noverat: quo concedente & possessionem terræ largiente ipsum monasterium fecerat: accepit & præfatum Joannem abbatem in Britanniam perducendum, quatenus in monasterio suo cursum canendi annum, sicut ad sanctum Petrum Romæ agebatur, edoceret. Egrotans abbas Joannes, ut jussionem accepit pontificis, & ordinem videlicet, ritumque canendi ac legendi viva voce præfati monasterii cantores edocendo, & ea quæ totius anni circulus in celebratione dierum festorum poscebat, etiam literis mandando: quæ hæcenus in eodem monasterio servata, & à multis jam sunt circumquaque transcripta. Non solum autem idem Joannes ipsius monasterii fratres docebat, verum de omnibus penè ejusdem provinciæ monasteriis ad audiendum eum, qui cantandi erant periti consuebant. Sed & ipsum, per loca in quibus doceret, multi invitare curabant. Ipse autem, excepto cantandi vel legendi munere, & aliud in mandatis ab Apostolico Papa accepit, ut cujus esset fidei, Anglorum Ecclesia diligenter edisceret, Romamque rediens referret. Nam & synodum beati Papæ Martini centum quinque Episcoporum consensum, non multo antè Romæ celebratam, contra eos maxime, qui unam in Christo operationem & voluntatem prædicabant, secum veniens attulit, atque in præfato religiosissimi abbatis Benedicti monasterio transcribendam commodavit. Tales namque tempore Constantinopolitanz Ecclesiæ fidem multum turbaverant, sed Domino donante proditi jam tunc & victi sunt. Unde volens Agatho Papa, sicut in aliis provinciis, ita etiam in Britannia, qualis esset status Ecclesiæ, quomodo ab hæreticorum contagiis castus, edificare, hoc negotium reverendissimo abbati Joanni in Britanniam destinato injunxit. Quamobrem collecto pro hoc in Britannia synodo, quam diximus, inventa est in omnibus fides catholica inviolata, datumque illi exemplar ejus Romam perferendum; verum ille patriam revertens, non multo postquam Oceanum transiit, arreptus infirmitate, ac defunctus est: corpusque ejus ab amicis propter amorem sancti Martini, cujus monasterio præerat, Turonis delatum, atque honorificè sepultum est. Nam & benigno Ecclesiæ illius hospitio cùm in Britanniam iret, exceptus est, rogatusque multum à fratribus, ut Romam revertens illo itinere reverteretur, atque ad eam diverteret Ecclesiam. Denique ibidem adjuutores itineris & injuncti operibus accepit: qui etsi in itinere defunctus est, nihilominus exemplum catholica fidei Anglorum Romam perlatum est, atque ab Apostolico Papa omnibusque, qui audierè vel legèrè, gratantissime susceptum.

* *

CAPUT XIX.

Vt Edildrida regina virgo perpetua permaneret, cuius nec corpus in monumento corrupti potuerit.

Acepit autem Rex Ecgfridus conjugem nomine Edildridam, filiam Annæ regis orientalium Anglorum, cuius sæpius mentionem fecimus, viri bene religiosi, ac per omnia mente & opere egregii: quam & alter ante illum vir habuerat uxorem, principem videlicet Australium Girulorum, vocabulo Tonbert: sed illo post modicum temporis ex quo eam accepit defuncto, data est regi præfatio: cuius consorcio cum uteretur duodecim annis, perpetua tamen mansit virginitatis integritate gloriosa, sicut mihi et sciscitanti (cum hoc an sita esset, quibusdam venisset in dubium) beata memoria Wilfridus Episcopus referbat, dicens se testem virginitatis ejus esse certissimum, adeo ut Ecgfridus promiserit se ei terras ac pecunias multas esse donaturum, si regina posset persuadere ejus uti connubio, quia sciebat illam nullum virorum plus illo diligere. Nec dissidendum est, nostra etiam ætate fieri potuisse, quod ævo præcedente aliquoties factum fideles historiae narrant, donante uno eodemque Domino, qui se nobiscum usque in finem seculi manere pollicetur. Nam etiam signum divini miraculi, quo ejusdem femina sepulta caro corruptum non potuit, indicio est, quod à virili contactu incorrupta perduraverit: quæ multum diu regem postulans, ut seculi curas relinquere, atque in monasterio tantum vero regi Christo servire permitteretur: quod ubi vix aliquando impetravit, intravit monasterium Ebbe abbatissæ, quæ erat amica Ecgfridi regis, possum in loco quem Coludi urbem nominant, accepto velamine sanctimonialis habitus à præfata antistite Wilfrido. Post annum vero ipsa facta est abbatissa in regione quæ vocatur Elge, ubi constructo monasterio virginum Deo devotarum per plurimum mater virgo, & exemplis vitæ cœlestis esse cepit, & monitis. De qua ferunt, quia ex quo monasterium petiit, nunquam lineis, sed solum laneis vestimentis uti voluerit, ratioque in calidis balneis præter imminentibus solenniis majoribus, verbi gratia, Paschæ, Penetecostes, Epiphaniæ, lavari voluerit, & nunquam novissima omnium lotis prius fuit suarumque ministrarum obsequio ceteris, quæ ibi essent famulabus Christi. Rarò etiam præter majora solennia vel arctiorem necessitatem, plusquam semel per diem manducaverit semper, si non infirmitas gravius prohibuisset. Ex tempore matutinæ synaxeos usque ad ortum die in Ecclesia precibus intenta perseveravit. Sunt etiam qui dicunt, quod per prophetiæ spiritum, & pestilentiam quæ ipsa esset mortura, prædixisset, & numerum quoque eorum qui de suo monasterio hoc essent de mundo rapiendi, palam cunctis præsentibus intinaverit. Ræpta est autem ad Dominum in medio suorum post annos septem, ex quo abbatissæ gradum susceperat, & æque ut ipsa jussisset, non alibi quam in medio eorum juxta ordinem quo transferat, ligneo in locello sepulta: cui successit in ministerium abbatissæ soror ejus Sexburga, quam habuerat in conjugem Earcomburtus, Rex Cantuariorum. Et cum sedecim annos esset sepulta, placuit eidem sorori abbatissæ levati ossa ejus, & in locello novo posita in Ecclesiam transferri: justique quosdam è fratribus querere lapidem, de quo locellum in hoc facere possent: qui ascensa navi (ipsa enim regio Elgie undique est aquis & paludibus circumdata, neque lapides majores habet) venerunt ad civitatem quandam desolatam non procul inde sitam, quæ lingua Anglorum Grandæstir vocatur, & mox invenerunt juxta muros civitatis locellum de marmore albo pulcherrimè factum, operculo quoque similis lapidis aptissime tectum. Unde intelligentes à Domino suum iter esse prosperatum, gratias agentes reverterunt ad monasterium. Cumque corpus sacræ virginis ac sponsæ Christi aperto sepulchro esset prolatum in lucem, ita incorruptum inventum est, ac si eodem die fuisset defuncta, sive humo condita, sicut & præfatus antistes Wilfridus, & multi alii, qui novere, testantur. Sed cer-

CAPUT XX.

Hymnus de illa.

Videtur opportunum huic historiae etiam hunc hymnum virginitatis inserere, quem ante annos plurimos in laudem ac præconium ejusdem reginæ ac sponsæ Christi (& ideo veraciter reginæ quia sponsa Christi) Elegiaco metro consuimus: & imitari motum sacræ scripturæ, cuius historiae carmina plurima indita, & hac metro ac versibus constat esse composita:

*Alma Deus trinitas, qui secula cuncta gubernas
Annue jam ceptis alma Deus trinitas.
Bella Maro resonet, nos pacis dona canamus;
Munera nos Christi, bella Maro resonet.
Carmina casta mihi, sedæ non raptus Helena:
Luxus erit lubricis, carmina casta mihi.
Dona superna loquar, misera non prælia Trojæ;
Terra quibus gaudet, dona superna loquar.*

tiori notitia medicus Cinsfridus, qui & morienti illi & elevata de tumulo affuit, referre erat solitus, quod illa infirmata habuerat tumorem maximum sub maxilla: & jusserunt me, inquit, incidere tumorem illum, ut efflueret noxius humor qui inerat. Quod dum facerem, videbatur illa per biduum aliquanto levius habere, ita ut multi putarent, quod sanari posset à languore. Tertia autem die prioribus aggravata doloribus, & ræpta confectum de mundo, dolorem omnem ac mortem perpetua salute ac vita mutavit. Cumque post tam multos annos elevanda essent ossa de sepulchro, & extento desu per papilionem, omnis congregatio hinc fratrum, inde sororum psallens circumstaret: ipsa autem abbatissa intus cum paucis ossa elevatura & delatura intrasset, repente audivimus abbatissam intus clara voce proclamare, Sit gloria notini Domini. Nec multò post clamaverunt me intrò, referato ostio papilionis, undique elevatum de tumulo, & positum in lectulo corpus sacræ Deo virginis quasi dormientis simile. Sed & discooperto vultus indumento monstraverunt mihi etiam vulnus incisuræ, quod feceram curatum, ita ut mirum in modum pro aperto & hiante vulnere cum quo sepulta erat, tenuissima tunc cicatricis vestigia appaerent. Sed & lintamina omnia, quibus involutum erat corpus, integra appaerunt, & ita novà, ut ipso die viderentur castis ejus membris esse circumdata. Ferunt autem, quia cum præfata tumore ac dolore maxilla sive colli premeretur, multum delectata sit hoc genere infirmitatis, ac solita dicere, Scio certissime, quia merito in collo pondus languoris porto, in quo juvenulam memini me semper vacua monilium pondera portare: & credo quod ideo me superna pietas dolore colli voluit gravari, ut sic absolvar à reatu supervacuæ levitatis, dum mihi nunc pro auto & margaritis de collo rubor tumoris ardorq; promineat. Contigit autem tactu indumentorum eorumdem & dæmonia ab oblectis fugata corporibus, & infirmitates alias aliquoties esse curatas: & loculum in quo primò sepulta est nonnullis oculis dolentibus saluti fuisse perhibent: qui cum suum caput eidem loculo apponentes orassent, mox doloris sive caliginis incommodum ab oculis amoverent. Laverunt igitur virginis corpus, & novis indutum vestibus intulerunt in Ecclesiam, atque in eo quod allatum erat, sarcophago posuerunt, ubi usque hodie magna veneratione habetur. Mirum verò in modum ita aptum corpori virginis sacrophagum inventum est, ac si et specialiter præparatum fuisset: & locus quoque capitis scorum fabricatus, ad mensuram capitis illius aptissime figuratus apparuit. Est autem Elge in provincia orientalium Anglorum regio familiarum circiter sexcentarum, in similitudinem insulæ vel paludibus (ut diximus) circumdata, vel aquis; unde & à copia anguillarum, quæ in hisdem paludibus capiuntur, nomen accepit, ubi monasterium habere desideravit memorata Christi famula, quoniam de provincia eorumdem orientalium Anglorum ipsa, ut præfati sumus, carnis originem duxerat.

En Deus altus adit veneranda virginis alvum:
 Liberet ut homines, en Deus altus adit.
 Femina virgo parit mundi devota parentem,
 Porta Maria Dei femina virgo parit.
 Gaudet amica cohors de virgine matre tonantis:
 Virginitate micans gaudet amica cohors.
 Hujus honor genuit casto de germine plures:
 Virgineos flores hujus honor genuit.
 Ignibus usque feris virgo non cessat Agathe:
 Eulalia perfert ignibus usque feris.
 Casta seras superat mentis pro culmine Tecla:
 Eufemia sacra casta seras superat.
 Lata ridet gladius ferro robustior Agnes:
 Cecilia infensus lata ridet gladius.
 Multus in orbe riget per sobria corda triumphus:
 Sobrietatis amor multus in orbe riget.
 Nostra quoque egregia iam tempora virgo beavis:
 Ediltrida nitet nostra quoque egregia.
 Orta patre eximio regali & stemmate clara:
 Nobilitor Domino est, orta patre eximio.
 Percipit inde decus regina & sceptrum sub astris
 Plus supra altra manens, percipit inde decus.
 Quid petis alma virum sponsio iam dedita summo?
 Sponsus adest Christus, quid petis alma virum?
 Regis ut atherei matrem iam credo sequaris:
 Tu quoque sis mater regis ut atherei,
 Sponsa dicata Deo bis sex regnaverat annis,
 Inque monasterio est sponsa dicata Deo.
 Tota sacrata polo celsis ubi floruit actus:
 Reddidit acque animam tota sacrata polo.
 Virginis alma caro est tumulata bis octo Novembros,
 Nec putet in tumulo virginis alma caro.
 Christi tui est opus, qui vestis in ipsa sepulchro
 Inviolata nitet, Christi tui est opus.
 Hydros & ater abis sacra pro vestis honore:
 Morbi diffugiunt, hydros & ater abis.
 Zelus in hoste furit quondam qui vicerat Evam:
 Virgo triumphat ovans, zelus in hoste furit.
 Aspice nupta Deo, que sit tibi gloria terris:
 Que maneat celi, aspice nupta Deo.
 Munera lata capis festivo fulgida tado:
 Ecce venit sponsus munera lata capis.
 Et nova dulcisono modularis carmina pleitro:
 Sponsa hymno exultans & nova dulcisono.
 Nullus ab altitroni comitatu segregat agni,
 Quam affectu vulerat, nullus ab altitroni.

CAPUT XXI.

Vt Theodorus Episcopus inter Ecgfridum & Edilredum
 reges pacem fecit.

ANNO regni Ecgfridi nono conferto gravi pralio inter
 ipsum & Edilredum regem Merciorum, juxta fluvium
 Treanta, occisus est Elbuini frater regis Ecgfridi, juvenis
 circiter decem & octo annorum, utriusque provincie
 multum amabilis. Nam fortorem ejus, quae dicebatur
 Olfthridi, Rex Edilred habebat uxorem. Cumque mate-
 ries belli acrioris, & inimicitiae longioris inter reges
 populosque feroces videretur exorta, Theodorus Deo di-
 lectus antistes divino fretus auxilio salutifera exhortatio-
 ne ceptum tanti periculi funditus extinguit incendium,
 adeo ut pacatis alterutrum regibus ac populis nullius ani-
 ma hominis pro interfecto regis fratre, sed debita solum-
 modo multa pecuniae regi ultioni daretur. Cujus foedera
 pacis multo exinde tempore inter eosdem reges, eorum-
 que regna durarunt.

CAPUT XXII.

Vt vincula cujusdam captivi, cum pro eo missa canta-
 rentur, soluta sint.

IN praefato autem pralio, quo occisus est Rex Elbuini,
 memorabile quoddam factum esse constat, quod ne-

quaquam silentio praeterendum arbitror, sed multorum
 saluti, si referatur, fore proficuum. Occisus est ibi inter
 alios de militia ejus juvenis vocabulo Imma, qui cum die
 illo & nocte sequente inter cadavera occisorum similis
 mortuo jaceret, tandem recepto spiritu revixit, ac resi-
 dens sua vulnera prout potuit, ipse alligavit: deinde mo-
 dicum requiescit levavit se, & cepit abire sic, ubi amicos
 qui sui curam agerent, posset invenire. Quod dum fa-
 ceret, inventus est & captus a viris hostilis exercitus, & ad
 Dominum ipsorum, comitem videlicet Edilredi regis
 adductus: a quo interrogatus quis esset, timuit se militem
 fuisse, confiteri: rusticum se potius & pauperem, atque
 uxoreo vinculo colligatum fuisse respondit, & propter
 victum militibus ad ferendum in expeditionem se cum
 sui similibus venisse testatus est. At ille suscipiens eum,
 curam vulneribus egit, & ubi sanari cepit, noctu eum ne
 aufugeret, vinciri praecipit, nec tamen vinciri potuit.
 Nam mox, ut abire qui vincierant, eadem sunt ejus vin-
 cula soluta. Habebat enim germanum fratrem, cui nomen
 erat Tunna, presbyterum & abbatem monasterii in civi-
 tate quae haecenus ab ejus nomine Tunnaestri cognomi-
 natur: qui cum eum in pugna peremptum audiret, venit
 quaerere, si forte corpus ejus invenire posset: inventum
 que alium illi per omnia similitudinem putavit: ipsum esse,
 quem ad monasterium suum deferens honorifice sepe-
 lit, & pro absolutione animae ejus saepius missas facere cu-
 ravit. Quorum celebratione factum est quod dixi, ut nul-
 lus eum posset vincire, quin continuò solveretur. Inter-
 ea comes qui eum tenebat, mirari & interrogare cepit,
 quare ligari non posset: an forte literas solutorias, de qui-
 bus fabulæ ferunt, apud se haberet, propter quas ligari
 non posset. At ille respondit nihil se talium artium nosse:
 sed habeo fratrem, inquit, presbyterum in mea provin-
 cia, & scio, quia ille me interfectum putans pro me missas
 crebras facit, & si nunc in alia vita essem, ibi anima mea
 per intercessionem ejus solveretur a penis. Dumque ali-
 quanto tempore apud comitem teneretur, animadvertent
 qui eum diligentius considerabant, ex vultu & habi-
 tu & sermonibus ejus, quia non erat de paupere vulgo (ut
 dixerat) sed de nobilibus. Tum secreta advocans eum
 comes, interrogavit intentius unde esset, promittens se
 nihil ei mali facturum pro eo, si simpliciter sibi quis esset,
 proderet. Quod dum ille faceret, ministrum se regis fuisse
 manifestans, respondet, Et ego per singula tua respon-
 sa cognoveram, quod rusticus non eras. Et nunc quidem
 dignus es morte, quia omnes fratres & cognatio mei in illa
 sunt pugna interempti: nec te tamen occidam, ne fidem
 mei promissi praevicem. Ut ergo convalescit, vendidit
 eum Londoniæ Frefoni cuidam, sed nec ab illo, nec cum
 illuc duceretur ullatenus potuit alligari: verum cum alia
 atque alia vinculorum genera ei hostes imponerent, dis-
 soluta sunt: cumque videret qui emerat, eum vinculis non
 posse cohiberi, donavit ei facultatem sese redimendi, si
 posset. At tertia enim hora, quando missae fieri solebant,
 saepissimè vincula solvebantur. At ille dato iuramento
 ut rediret, vel pecuniam illi pro se mitteret, venit Can-
 tiam ad regem Lodhere, qui erat filius sororis Ediltridæ
 reginae (de qua supra dictum est, qui & ipse quondam ejus-
 dem reginae minister fuerat) petitque & accepit ab eo pre-
 tium suae redemptionis, ac suo Domino pro se (ut pro-
 miserat) militi: qui post hæc in patriam reversus, atque
 ad suum fratrem perveniens, replicavit ex ordine cuncta
 quae sibi adversa, quæ in adversis solatia provenissent:
 cognovitque referentè eo illis maximè temporibus sua fuisse
 vincula soluta, quibus pro se missarum fuerant celebra-
 ta solennia: sed & alia quæ periclitanti ei commoda conti-
 gissent & prospera, per intercessionem fratrem & ob-
 lationem hostis salutaris cœlitus sibi fuisse donata, intel-
 lexit. Multiq; hæc a praefato viro audientes, accensi sunt
 in fide ac devotione pietatis ad orandam, vel ad eleemo-
 synas faciendas, vel ad offerendas Domino victimas
 sacrae oblationis, pro ereptione suorum, qui de seculo mi-
 graverunt. Intellexerunt enim, quod sacrificium salutare
 ad redemptionem valeret & animæ & corporis sempiternæ.

Hanc

Hanc mihi hitoriam etiam quidam eorum, qui ab ipso viro in quo facta est, audiēte, narrarunt: unde eam quam liquido comperi, indubitanter hitoria nostra Ecclesiastica inferendam credidi.

CAPUT XXIII.

De vita & obitu Hilda abbatisse.

ANno post hunc sequente, hoc est, anno Domini incarnationis sexcentesimo octogesimo, religiosissima Christi famula Hilda, abbatissa monasterii quod dicitur Streaneshaleh (ut supra retulimus) post multa que fecit in terris opera celestia, ad percipienda premia vite celestis de terris ablata transiit, die quintadecima Kalend. Decembrium, cum esset annorum sexaginta sex, quibus aqua portione divisit, triginta tres primos in seculari habitu nobilissimè conversata complevit, & tot idem sequentes nobilissimè in monachica vita Domino consecravit. Nam & nobilissimè natus erat, hoc est, filia nepotis Edvini regis, vocabulo Hererici, cum quo etiam rege ad prædicationem beate memorie Paulini primi Nordan Humbrothum Episcopi fidem & sacramenta Christi suscepit, atque huc usque dum ad ejus visionem pervenire meruit, intermerita servavit: qua cum relicto habitu seculari illi soli servire decrevisset, secessit ad provinciam orientalem Anglorum (erat namque propinqua regis illius) desiderans exinde, si quo modo posset, derelicta patria, & omnibus quæcunque habuerat, in Galliam pervenire, atque in monasterio Cale peregrinam pro Domino vitam ducere, quo facilius perpetuam in celis patriam posset mereri. Nam & in eodem monasterio soror ipsius Hæresuid, mater Aldulfi regis orientalium Anglorum, regularibus subdita disciplinis ipso tempore coronam expectabat æternam: cujus æmulata exemplum & ipsa proposito peregrinandi, annu totum in præfata provincia retenta est: deinde ab Aidano Episcopo in patriam revocata, accepit locum unius familiaris ad Septentrionalem plagam Vuiri fluminis, ubi æque anno uno monachicam cum paucis sociis vitam agebat. Post hæc facta est abbatissa in monasterio quod vocatur Heortheu, quod videlicet monasterium factum erat non multo antè à religiosa Christi famula Hejruæ: quæ prima feminarum tertur in provincia Nordan Humbrothum propositum, vestemque sanctimonialis habitus consecrante Aidano Episcopo suscepisse. Sed illa post non multum tempus facti monasterii secessit ad civitatem Calcariam, quæ à gente Anglorum Kalacestir appellatur, ibique mansionem sibi instituit. Præfata autem regimini monasterii illius famula Christi Hilda mox hoc regulari vita prout à doctis viris dicere poterat, ordinare curabat. Nam & Episcopus Aidan, & quique noverant eam religiosi, pro inlita ei sapientia & amore divini famulatus, sedulo eam visitare, obnixè amare, diligenter erudire solebant. Cum ergo aliquot annos huic monasterio regularis vite institutioni multum intenta præset, contigit eam suscipere etiam construendum sive ordinandum monasterium, in loco qui vocatur Streaneshaleh, quod opus sibi in junctum non segniter implevit. Nam iisdem, quibus prius monasterium etiam hoc disciplinis vite regularis instituit. Et quidem multam inibi quoque justitiæ, pietatis & castimonie, ceterarumque virtutum, sed maxime pacis & caritatis custodiam docuit: ita ut in exemplum primitivæ Ecclesiæ nullus ibi dives, nullus esset egens, omnibus essent omnia communia, cum nihil cujusquam esse videretur proprium. Tanta enim erat ipsa prudentia, ut non solum mediocres quique in necessitatibus suis, sed etiam reges ac principes nonnunquam ab ea consilium quaerent & invenirent. Tantum lætioni divinarum scripturarum suos vacare subditos, tantum operibus justitiæ se exercere faciebat, ut facillimè viderentur ibidem, qui Ecclesiasticum gradum, hoc est, altaris officium aptè subirent, plurimos posse reperiri. Denique quinq; ex eodem monasterio postea Episcopos vidimus, & hos omnes singularis meriti ac sanctitatis viros, quorum

hæc sunt nomina: Bosa, Aeda, Ostor, Joannes & Wilfridus. De primo supra diximus, quod Eboraci fuerit consecratus antistes: de secundo breviter intimandum, quod in Episcopatum Dorcestre fuerit ordinatus: de ultimis infra dicendum est, quod eorum primus Hagustaldensis, secundus Eboracensis Ecclesiæ ordinatus sit Episcopus. De medio nunc dicamus, quia cum in utroque Hilda abbatissa monasterio lætioni & observationi scripturarum operam dedisset, tandem perfectiora desiderans, venit Cantiam ad Archiepiscopum beate recordationis Theodorum: ubi postea quæ aliquandiu lætioni facris vacavit, etiam Romam adire curavit, quod eo temporis magnæ virtutis estimabatur: & inde cum rediens Britanniam adisset, divertit ad provinciam Viçtorior, cui tunc Rex Ofric præfuit, ibiq; verbum fidei prædicans, simul & exemplum vivendi sese viventibus atque audientibus exhibens, multo tempore mansit. Quo tempore antistes provincie illius vocabulo Boselus tanta erat corporis infirmitate depressus, ut officium Episcopatus per se implere non posset: propter quod omnium judicio præfatus vir in Episcopatum pro eo electus, ac jubente Edilredo rege per Wilfridum beate memorie antistitem, qui tunc temporis Mediteraneorum Anglorum Episcopatum gerebat, ordinatus est, pro eo quod Archiepiscopus Theodorus jam defunctus erat, & nondum alius pro eo ordinatus Episcopus. In qua videlicet provincia paulo antè, hoc est, ante præfatum virum Dei Boselum vir strenuissimus & doctissimus atque excellentis ingenii, vocabulo Tarsifrid, de ejusdem abbatissa monasterio electus est antistes: sed priusquam ordinari posset, morte immatura præreptus est. Non solum autem præfata Christi ancilla & abbatissa Hilda, quam omnes qui noverant, ob insigne pietatis & gratie matrem vocare consueverant, in suo monasterio vite exemplo præsentibus extitit, sed etiam in plurimis longius manentibus, ad quos felix industria ac virtus ejus rumor pervenit, occasione salutis & correctionis ministravit. Oportebat namque impleri somnium, quod mater ejus Bregosuid in infantia ejus vidit. Quæ cum vir ejus Heric exularet sub rege Britonum Cerdice, ubi & veneno perit, vidit per somnium, quasi subitò sublatam eum quaesierit cum omni diligentia, nullumque ejus uspiam vestigiū apparuerit. Verum cum solertissime illum quaesisset, extemplo se reperire sub veste sua monile preiosissimum, quod dum attentius consideraret, tanti fulgore luminis resurgere videbatur, ut omnes Britannie fines illius gratia splendoris impleret. Quod nimirum somnium veraciter in filia ejus, de qua loquimur, impletum est: cujus vita non sibi solummodo, sed multis bene vivere volentibus, exempla operum lucis præbuit. Verum illa cum multis annis huic monasterio præset, placuit pio provisorio salutis nostræ sanctam ejus animam longa etiam infirmitate carnis examinari, ut juxta exemplum Apostoli virtus ejus in infirmitate perficeretur. Percussa etenim febribus acri coepit ardore fatigari, & per sex continuos annos eadem molestia laborare non cessabat: in quo toto tempore nunquam ipsa vel conditori suo gratias agere, vel commissum sibi gregem & publicè & privatim docere prætermittebat. Nam suo prædica exemplo monebat omnes, & in salute accepta corporis Domino obtemperanter serviendum, & in adversis rerum sive in infirmitatibus membrorum fideliter Domino esse gratias semper agendas. Septimo ergo sue infirmitatis anno, converso ad intranea dolore, & diem pervenit ultimum, & circa galli cantum percepto viatico sacrosanctæ communionis, cum accessisset ancillis Christi, quæ erant in eodem monasterio, de servanda eas invicem, imò cum omni pace Evangelica admoneret, inter verba exhortationis lata mortem vidit, imò (ut verbis Domini loquar) de morte transiit ad vitam. Quæ videlicet nocte Dominus omnipotens obitum ipsius in alio longius posito monasterio (quod ipsa eodem anno construxerat, & appellatur Hacanes) manifesta visione revelare dignatus est. Erat in eodem monasterio quedam sanctimonialis femina nomine Begu, quæ triginta & amplius annos dedicata Domino virginitate in monachica

conversazione serviebat. Hac tunc in dormitorio fororum pausans audivit subito in aere notum campanæ sonum, quo ad orationes excitari vel convocari solebant, cum quis eorum de seculo fuisset evocatus, apertisque (ut sibi videbatur) oculis aspexit, detecto domus culmine fufam desuper lucem omnia replevisse: cui videlicet lucicum sollicita intenderet, vidit animam præfatæ Dei famulæ in ipsa luce comitantibus ad ducentibus eam angelis ad cælum ferri. Cumque somno excussa videret cæteras pausantes circa se sorores, intellexit vel in somnio, vel in visione mentis ostensum sibi esse quod viderat. Statimque exurgens nimio timore perterrita cucurrit ad virginem, quæ tunc monasterio abbatissæ vice præfuit, cui nomen erat Frigit; fletuque ac lachymis multum perfusa, ac suspiciosa longa trahens, nunciavit matrem illarum omnium Hildam abbatissam jam migrasse de seculo, & se aspectante cum luce immensa ducibus angelis ad æternæ limina lucis, & superiorum confortia civium ascendisse. Quod cum illa audisset, suscitavit cunctas sorores, & in Ecclesiam convocatas, orationibus ac psalmis pro anima matris operam dare monuit. Quod cum residuo noctis tempore diligenter agerent, venerunt primo diluculo fratres, qui ejus obitum nunciarent, a loco ubi defuncta est. At illi respondentes dixerunt se prius eadem cognovisse, & cum exponerent per ordinem quomodo hæc vel quando didicissent, inventum est eadem hora transitum ejus illis ostensum esse per visionem, qua illam referebant exisse de mundo. Pulchraque rerum concordia procuratum est divinitus, ut cum illi exitum ejus de hac vita viderent, tunc isti introitum ejus in perpetuam animarum vitam cognoscerent. Distant autem inter se monasteria hæc tredecim ferme milibus passuum. Ferunt autem quoddam eadem nocte in ipso quoque monasterio ubi præfata Dei famula obiit, cuidam virginum Deo devotatum, quæ illam immenso amore diligebat, obitus illius in visione apparuerit, quæ animam ejus cum angelis ad cælum ire conspexerit, atque hoc ipsa qua factum est hora, his quæ secum erant famulabus Christi manifestè narraverit, easque ad orandum pro anima ejus, etiam priusquam cætera congregatio ejus obitum cognovisset, excitaverit. Quod ita fuisse factum mox congregationi mane factò innouit. Erat enim hæc ipsa hora cum aliis nonnullis Christi ancillis in extremis monasterii locis seorsum posita, ubi nuper venientes ad conversionem feminæ solebant probari, donec regulariter instituta in societatem congregationis susciperentur.

CAPUT XXIV.

Quod in monasterio ejus fratri cuidam canendi donum divinitus sit concessum.

IN hujus monasterio abbatissæ fuit frater quidam divina gratia specialiter insignis, qui carmina religioni & pietati apta facere solebat, ita ut quicquid ex divinis literis per interpretes diceret, hoc ipse post pulillum verbis poeticis maxima suavitate & compunctione compositis, in sua, id est, Anglorum lingua profertret: cujus carminibus multorum læpè animi ad contemptum seculi, & ad appetitum sunt vitæ cœlestis accensi. Et quidem alii post illum in gente Anglorum religiosa poemata facere tentabant, sed nullus ei æquiparari potuit. Namque ipse non ab hominibus, neque per hominem institutus canendi artem didicit, sed divinitus adjutus, gratis canendi donum accepit. Unde nihil unquam frivoli & supervacui poematis facere potuit: sed ea tantummodo quæ ad religionem pertinent, religiosam ejus linguam decebant. Siquidem in habitu seculari usque ad tempora provectoris ætatis constitutus, nil carminum aliquando didicerat. Unde nonnunquam in convivio cum esset lætitiæ causa decretum, ut omnes per ordinem cantare deberent, ille ubi appropinquare sibi citharam cernebat, surgebat à mediâ cæna, & egressus ad suam domum repedabat. Quod dum tempore quodam faceret, & relicta domo convivii egressus

esset ad stabula jumentorum, quorum ei custodia nocte illa erat delegata, ibique hora jam competenti membra dedisset sopori, altit ei quidam per somnium, eumque salutans, ac suo appellans nomine, Cednom, inquit, canta mihi aliquid. At ille respondit, Nescio, inquit, cantare. Nam & ideo de convivio egressus, hic secessi, quia cantare non poteram. Rursum ille qui cum eo loquebatur, At tamen, ait, cantare mihi habes. Quid inquit, debeo cantare? At ille, Canta, inquit, principium creaturarum. Quo accepto responso statim ipse cepit cantare in laudem Dei conditoris versus, quos nunquam audierat, quorum iste est sensus: Nunc laudare debemus auctorem regni cœlestis, potentiam creatoris, & consilium illius, facta patris gloriæ. Quomodo ille cum sit æternus Deus omnium miraculorum auctor exiit, qui primò filiis hominum cælum pro culmine tecti, de hinc terram cultos humani generis omnipotens creavit. Hic est sensus, non autem ordo ipse verborum, quæ dormiens ille canebat; neque enim possunt carmina, quamvis optime composita, ex alia in aliam linguam ad verbum sine detrimento sui decoris ac dignitatis transferri. Exurgens autem à somno cuncta, quæ dormiens cantaverat, memoriter retinuit, & his mox plura in eundem modum verba Deo digni carminis adjunxit: veniensque manè ad villicum qui sibi præerat, quid doni percepisset, indicavit, atque ad abbatissam perductus, iussus est multis doctoribus viris presentibus indicare somnium, & dicere carmen, ut univertum judicio quid vel unde esset quod referebat, probaretur. Visumque est omnibus cœlestem ei à Domino concessam esse gratiam. Exponebantque illi quandam sacre historię sive doctrinæ sermonem, præcipientes ei si posset hunc in modulationem carminis transferre. At ille susceptio negotio abiit, & manè rediens optimo carmine quod jubebatur, compositum reddidit, unde mox abbatissa amplexata gratiam Dei in viro secularem, illum habitum relinquere, & monachicum suscipere propositum docuit: susceptumque in monasterium cum omnibus suis fratrum cohorti associavit, iussitque illum seriem sacre historię doceri. At ipse cuncta quæ audiendo discere poterat, rememorando secum, & quasi mundum animal ruminando in carmen dulcissimum convertebat, suaviusque resonando doctores suos vicissim auditores faciebat suos. Canebat autem de creatione mundi, & origine humani generis, & tota Genesis historia, de egressu Israel ex Ægypto, & ingressu in terram repromissionis: de aliis plurimis sacre scripturæ historiis: de incarnatione Domini, ac passione, & resurrectione, & ascensione in cælum; de adventu spiritus sancti, & Apostolorum doctrina: item de terrore futuri judicii, & horrore pœnæ gehennalis, ac dulcedine regni cœlestis multa carmina faciebat. Sed & alia per plura, de beneficiis & iudiciis divinis, in quibus cunctis homines ab amore scelerum abstrahere, ad dilectionem verò & solertiam bonæ actionis excitare curabat. Erat enim vir multum religiosus, & regularibus disciplinis humiliter subditus: adversum verò illos, qui aliter facere volebant, zelo magni fervoris accensus, unde & pulchro vitam suam sine conclusit. Nam propinquantem hora sui discensus, quatuordecim diebus præveniente corporea infirmitate pressus est, adeò tamen moderatè, ut & loqui toto eo tempore posset, & ingredi. Erat autem in proxima cæsa, in qua infirmiores, & qui propè morituri esse videbantur, induci solebant. Rogavit ergo ministrum suum vespere incumbente, nocte qua de seculo erat exiturus, ut in ea sibi locum quietendi præpararet: qui miratus cur hoc rogaret, qui nequaquam adhuc moriturus esse videbatur, fecit tamen quod dixerat. Cumque ibidè positi vicissim aliqua gaudente animo unà cum eis qui ibidem antea inerant, loquerentur, ac jocerentur, & jam mediæ noctis tempus esset transactum, interrogavit omnes, si Eucharistiam intus haberent. Respondabant quid opus est Eucharistia: neque enim mori adhuc habes, qui tam hilariter nobiscum velut sospes loqueris. Rursum ille, Et tamen, ait, afferre mihi Eucharistiam. Qua accepta in manu interrogavit, si omnes placidum erga se

animum,

animum, & sine querela controversæ ac rancoris haberent. Respondebant omnes, placidissimam mentem ad illum, & ab omni ira remotam habere, eumque vicissim rogabant, an placidam erga ipsos mentem haberet? qui confestim respondit, Placidam ego mentem, filioli, erga omnes famulos Dei gero. Sicque se cœlesti munus viatico vitæ alterius ingressui paravit, & interrogavit, Quam prope esset hora qua fratres ad dicendas Domino laudes nocturnas excitari deberent. Respondebant, Non longe est. At ille, Bene ergo, expectemus horam illam. Et signans se signo sanctæ crucis inclinavit caput ad cervical, modicumque obdormiens ita cum silentio vitam finivit. Sicque factum est, ut quomodo simplici ac pura mente, tranquillaque devotione Domino servierat, ita etiam tranquilla morte mundum relinquens ad ejus visionem veniret: illaque lingua quæ tot salutaria verba in laudem conditoris composuerat, ultima quaque verba in laudem ipsius signando sese, & spiritum suum in manus ejus commendando clauderet: qui etiam præfatus sui obitus exititice ex his quæ narravimus, videtur.

CAPUT XXV.

Qualis visio cuidam viro Dei apparuerit, priusquam monasterium Colodane urbis esset incendio consumptum.

His temporibus monasterium virginum, quod Coludi urbem cognominant, cuius & supra meminimus, per culpam incuriæ flammis absumptum est. Quod tamen à militia inhabitantium in eo, & præcipue illorum, qui majores esse videbantur, contigisse omnes qui novere, facillimè poterunt advertere. Sed non desit puniendis admonitio divinæ pietatis, qua correcti per jejunia, fletus & preces, iram à se instar Ninivitarum justis iudicis averterent. Erat namque in eodem monasterio vir de genere Scotorum Adamanus vocabulo, ducens vitam in continentia & orationibus multum Deo devotam, ita ut nil unquam cibi vel potus, excepta die Dominica & quinta Sabbati, perciperet, sæpe autem noctes integras pervigil in oratione transigeret. Quæ quidem illi distractio vitæ arctioris primò ex necessitate emendandæ suæ pravitate obvenerat: sed procedente tempore necessitatem in consuetudinem verterat. Siquidem in adolescentia sua sceleris aliquid commiserat, quod commissum ubi ad cor suum rediit, gravissimè exhorruit, & se pro illo puniendum à districto iudice timebat. Accedens ergo ad sacerdotem, à quo sibi sperabat iter salutis posse demonstrari, confessus est reatum suum, petiitque ut consilium sibi daret, quo posset fugere à ventura Dei ira. Qui audito ejus commissio dixit, Grande vulnus grandioris curam medela desiderat, & ideo jejuniis, psalmis & orationibus quantum vales insisto, quo præoccupando faciem Domini in confessione propitium eum invenire merearis. At illi quem nimius reæ conscientia tenebat dolor, & internis peccatorum vinculis quibus gravabatur, ocyus desiderabat absolvi, Adolescentior sum (inquit) ætate, & vegetus corpore, quicquid mihi imposueris agendum, dummodo salvus siam in die Domini, totum facile feram, etiam si totam noctem stando in precibus peragere, & integram septimanam jubeas abstinendo transigere. Qui dixit: Multum est, ut tota septimana absque alimento corporis perdures, sed biধানum vel triduanum satis est observare jejunium. Hoc facito donec post modicum tempus rediens ad te, quid facere debeas, & quamdiu penitentia insistere tibi plenus ostendam. Quibus dictis & descripta illi mensura penitendi, abiit sacerdos: & ingruente causa subita, secessit in Hyberniam, unde originem duxerat: neq; ultra ad eum juxta suum conditum rediit. At ipse memor præcepti ejus, simul & promissi sui, totum se lachrymis, penitentia, vigiliis sanctis, & continentia mancipavit, ita ut quinta solum Sabbati & Dominica (sicut prædixi) reficeretur, cæteris septimanæ diebus jejunus permaneret. Cumque sacerdotem suum in Hyber-

niam secessisse, ibique defunctum esse audisset, semper ex eo tempore, juxta conditum ejus memoratum, continentia modum observabat, & quod causa divini timoris semel ob reatum compunctus ceperat, jam causa divini amoris delectatus præmiis indefessus agebat. Quod dum multo tempore sedulus exequeretur, contigit eum die quadam de monasterio illo longius egressum, comitante secum uno de fratribus peracto itinere redire: qui cum monasterio propinquarent, & ædificia illius sublimiter erecta aspicerent, solutus est in lachrymas vir Dei, & tristitiam cordis vultu indice prodebat. Quod intuens comes, quare faceret, inquisivit. At ille, Cuncta, inquit, hæc quæ certis ædificia publica vel privata in proximo est, ut ignis absumens in cinerem convertat. Quod ille audiens, mox ut intraverunt monasterium matri congregationis vocabulo Ebbæ, curavit indicare. At illa meritò turbata de tali præfatio, vocavit ad se virum, & diligentius ab eorum, vel unde hoc ipse nosset inquirebat, qui ait, Nuper præoccupatus noctu vigiliis & psalmis, vidi astantem mihi subito quendam incogniti vultus, cujus præsentia cum essem exterritus, dixit mihi, ne timerem: & quasi familiariter me voce alloquens, Bene facis, inquit, qui tempore isto nocturno quietis, non somno indulgere, sed vigiliis & orationibus insistere valuisti. At ego: Novi, inquit, multum mihi esse necesse vigiliis salutaribus insistere, & pro meis erratibus sedulo Dominum deprecari, qui adjiciens, Verum, inquit, dicis, quia tibi & multis opus est peccata sua bonis operibus redimere, & cum cessant à laboribus rerum temporalium, tunc pro appetitu æternorum bonorum liberius laborare: sed hoc tamen paucissimi faciunt. Siquidem modò totum hoc monasterium ex ordine perlustrans singulorum casas ac lectos inspexi, & neminem ex omnibus præter te erga sanitatem animæ suæ occupatum reperi: sed omnes prorsus & viri & feminae aut somno torpent inertes, aut ad peccata vigilant. Nam & domuncula quæ ad orandum vel legendum facta erant, nunc in commessationum, potationum, fabulationum, & cæterarum sunt illecebrarum cubilia conversa. Virgines quoque Deo dicata, contempta reverentia suæ professionis, quotiescunque vacant, texendis subtilioribus indumentis operam dant, quibus aut se ipsas ad vicem sponsarum in periculum sui status adornent, aut externorum sibi virorum amicitiam comparent: unde meritò loco huic & habitatoribus ejus gravis de cœlo vindicta flammis faventibus præparata est. Dixit autem abbatissa, Et quare non citius hoc compertum mihi re velare voluisti? Qui respondit, Timui propter reverentiam tuam, ne forte nimium conturbarens: & tamen hanc consolationem habeas, quod in diebus tuis hæc plaga non superveniet. Quæ divulgata visione aliquantulum loci accola paucis diebus timere, & se ipsos intermissis facinoribus castigare ceperunt. Verum post obitum ipsius abbatissæ redierunt ad pristinas sordes, imò sceleratoria fecerunt. Et cum dicerent pax & securitas ex templo præfate ultionis sunt penam multati. Quæ mihi cuncta sic esse facta reverendissimus meus compresbyter Edgils referebat, qui tunc in illo monasterio degebat. Postea autem discedentibus inde ob desolationem plurimis incolarum, in nostro monasterio plurimo tempore conversatus, ibidemque defunctus est. Hæc ideo nostræ historiæ inserenda credidimus, ut admoneremus lectorem operum Domini, quam terribilis sit in consiliis super filios hominum, ne forte nos tempore aliquo carnis illecebris servientes, minusque Dei iudicium formidantes, repentina ira ejus cotripiat, & vel temporalibus damnis iuste faviens affligat, vel ad perpetuam perditionem districtius examinans tollat.

CAPUT XXVI.

De morte Ecgfridi & Lothberi regum.

Anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo quatto, Ecgfridus Rex Nordan Humbrothum missò in Hyberniam cum exercitu duce Berto, vastavit miserentem innoxiam, & nationi Anglorum semper ami-

ciffimam, ita ut nec Ecclesiis quidem aut monasteriis
 utique parceret hostilibus. Ac insulam & quantum valere
 artibus, arma repellent, & invocantes divinæ auxilium
 pietatis cœlestis se vindicari continuis diu imprecationi-
 bus postulabant. Et quamvis maledicti regnum Dei possi-
 dere non possint, creditum tamen est quod hi qui merito
 impietatis suæ male dicebantur, ocyus Domino vindice
 poenas sui reatus luerent. Siquidem anno post hunc proximo
 , idem Rex cum temere exercitum ad vastandam Pi-
 ctorum provinciam duxisset, multum prohibentibus ami-
 cis, & maxime beata memoria Cuthberto, qui nuper fue-
 rat ordinatus Episcopus, introductus est (simulantibus fu-
 gam hostibus) in angustias inaccessorum montium, &
 cum maxima parte copiarum quas secum adduxerat, ex-
 tinctus, anno ætatis suæ quadragesimo, regni autem quin-
 todecimo, die XIII. Kalendarum Juniarum. Et quidem
 (ut dixi) prohibuerunt amici, ne hoc bellum iniret, sed
 quomodo anno precedente noluerat audire reverendissi-
 mum patrem Egbertum, ne Scotiam nil se ladentem im-
 pugnaret, datum est illi ex poena peccati illius, ne nunc
 eos qui ipsam ab inieritu revocare cupiebant, audiret. Ex
 quo tempore spes cœpit & virtus regni Anglorum fluere,
 ac retro sublapsa referri. Nam & Picti terram possessionis
 suæ quam tenuerunt Angli & Scoti, qui erant in Britan-
 nia, & Britonum quoque pars nonnulla, libertatem rece-
 perunt, quam & hæcenus habent per annos circiter qua-
 draginta sex. Ubi inter plurimas gentes Anglorum vel in-
 teremptos gladio, vel servitio addictos, vel de terra Picto-
 rum fuga lapsos, etiam Reverendissimus Vir Domini
 Trunwini, qui in eos Episcopatum acceperat, recessit
 cum suis, qui erant in monasterio Ebbertuni, posito qui-
 dem in regione Anglorum, sed in vicinia freti, quod An-
 glorum terras Pictorumque determinat: eosque ubicun-
 que poterat, amicis per monasteria commendans, ipse in
 sæpe dicto famulorum famularumque Dei monasterio,
 quod vocatur Sreaneshalch, locum mansionis elegit:
 ibique cum paucis suorum in monachica districtione vi-
 tam non sibi solummodo, sed & multis utilem plurimo
 annorum tempore duxit: ubi etiam defunctus in Ecclesia
 beati Petri Apostoli juxta honorem & vitam & gradu ejus
 condignum conditus est. Præerat quidem tunc eidem mo-
 nasterio regia Virgo Eliflet, unâ cum matre Eanfledæ, qua-
 rum supra fecimus mentionem. Sed adveniente illic Epi-
 scopo, maximum regendi auxilium, simul & suæ vitæ so-
 litarium devota Deo doctrix invenit. Successit autem Ecg-
 frido in regnum Alstint vir in scripturis doctissimus, qui
 frater ejus & filius Osthini regis esse dicebatur. Destructum
 que regni statum, quamvis intra fines angustiores, nobili-
 ter recuperavit. Quo videlicet anno, qui est ab incarnatione
 Dominica sexcentissimus octogessimus quintus, Lothe-
 re Cantuariorum Rex cum post Egbertum fratrem suum,
 qui novem annis regnaverat, ipse duodecim annis regna-
 set, mortuus erat octavo idus Februarii. Vulneratus nam-
 que est in pugna Australium Saxonum, quam contra eum
 Edric, filius Egberti aggregarat, & inter medendum de-
 functus est. Ac post eum idem Edric anno uno ac dimidio
 regnavit: quo defuncto regnum illud per aliquod tem-
 poris spatium reges dubii vel externi disperdiderunt, do-
 nec legitimus Rex Vistred, id est, filius Egberti confor-
 tatus in regno, religione simul & industria gentem suam
 ab extranea invasione liberaret.

CAPUT XXVII.

*Vi vir Domini Cudbertus fit Episcopus factus, utque in monachica
 adhuc vita proficis vixerit & docuerit.*

¶ Plo etiam anno, quo finem vitæ accepit Rex Ecgfridus,
 Episcopum (ut diximus) fecit ordinari Lindisfarnen-
 sium Ecclesiæ, virum sanctum & venerabilem Cudber-
 tum, qui in insula per modica, quæ appellatur Farne, & ab
 eadem Ecclesia novem ferme millibus passuum in Oceano
 procul abest, vitam solitariam per annos plures in magna
 corporis & mentis continentia duxerat. Qui quidem à pri-

ma ætate pueritia studio religiosæ vitæ semper ardebat
 sed ab ineunte adolescentia monachicum & nomen as-
 sumpsit, & habitum. Intraivit enim primò monasterium
 Mailros, quod in ripa Tindi fluminis positum, tunc Abbas
 Eata vir omnium mansuetissimus regebat: qui postea
 Episcopus Hagulfaldensis sive Lindisfarnensis Ecclesiæ
 factus est, ut supra memoravimus: cui tempore illo præ-
 positus Boisil magnarum virtutum & Prophetici spiritus
 sacerdos fuit. Hujus discipulatu Cudbertus humiliter
 subditus, & scientiam ab eo sanctarum scripturarum, &
 bonorum operum sumpsit exemplum. Qui postquam mi-
 gravit ad Dominum, Cudbertus eidem monasterio factus
 præpositus, plures & auctoritate magistri, & exemplo suæ
 actionis, regularem instituebat ad vitam. Nec solum ipsi
 monasterio regularis vitæ monita, simul & exempla præ-
 bebant, sed & vulgus circumpositum longè lateque à vita
 stultæ consuetudinis ad cœlestium gaudiorum convertere
 curabat amore. Nam & multi fidem quam habebant,
 iniquis profanabant operibus: & aliqui etiam tempora
 mortalitatis neglectis fidei Sacramentis (quibus erant im-
 buti) ad erraticam idololatriæ medicamina concurrebant,
 quæ a missam à Deo conditiore plagam per incantationes
 vel phylacteria, vel alia qualibet dæmoniacæ artis arcana
 cohibere valent. Ad utroque ergo corrigendum er-
 rorem, crebro ipse de monasterio egressus, aliquotiens
 equo sedens, sed sæpius pedibus incedens, circumpositas
 veniebat ad villas, & viam veritatis prædicabat etranti-
 bus, quod ipsum etiam Boisil suo tempore facere consue-
 verat. Erat quippe moris eo tempore populis Anglorum,
 ut veniente in villam clerico vel presbytero, cuncti ad
 ejus imperium verbum audiretur consuerent, libenter ea
 quæ dicerentur, audirent, libentius ea quæ audire & intel-
 ligere poterant, operando sequerentur. Porro Cudberto
 tanta erat dicendi peritia, tantus amor persuadendi quæ
 docuerat, tale vultus angelici lumen, ut nullus præ-
 sentium latebras ei sui cordis celare præsumeret, quin omnes
 palam quæ gesserant, confitendo præferret: quia nimi-
 rum hæc eadem illum latere nullo modo putarent, & con-
 fessa dignis (ut imperabat) poenitentia fructibus abster-
 gerent. Solebat autem ea maxime loca peragrarè, & il-
 lis prædicare in vinculis, qui in arduis asperisque monti-
 bus procul positi aliis horrore erant ad visendum, & pau-
 pertate pariter ac rusticitate sua doctorum arcebant accessum.
 Quos tamen ille libenter pio mancipatus labori
 tanta doctrinæ solertis excolebat industria, ut de monaste-
 rio egressus sæpe hebdomada integra, aliquando duabus
 vel tribus, nonnunquam etiam mense pleno domum non
 rediret: sed demoratus in montanis plebem rusticam
 verbo prædicacionis, simul & opere virtutis ad cœlestia
 vocaret. Cum ergo venerabilis Domini famulus multos in
 Mailrosensi monasterio degens annos, magnis virtutum
 signis effulgeret, transfuit eum reverendissimus Abbas
 ipsius Eata ad insulam Lindisfarnensium, ut ibi quoque
 fratribus custodiam disciplina regularis & auctoritate
 præpositi intimaret, & propria actione præmonstraret.
 Nam & ipsum locum tunc idem Reverendissimus Pater
 Abbatibus jure regebat. Siquidem à temporibus antiquis
 ibidem & Episcopus cum clero, & Abbas solebat manere
 cum monachis, qui tamen & ipsi ad curam Episcopi fa-
 miliariter pertinerent. Quia nimirum Aidan, qui primus
 ejus loci Episcopus fuit, cum monachis illuc & ipse mo-
 nachus adveniens, monachicam in eo conservationem
 instituit, quomodo & prius beatus Pater Augustinus in
 Cantia fecisse noscitur, scribente ei Reverendissimo Papa
 Gregorio, quod & supra posuimus. Sed quia tua fraterni-
 tas, inquit, monasterii regularis erudita seorsum fieri non
 debet à clericis suis in Ecclesia Anglorum, quæ nuper au-
 ctore Deo ad fidem perducta est, hanc debet conversatio-
 nem instituire, quæ in initio nascentis Ecclesiæ fuit pa-
 tribus nostris, in quibus nullus eorum ex his qui
 possidebant, aliquid suum esse dicebat:
 sed erant in eis omnia
 communia.

CAPUT XXVIII.

Ve idem in vita anachoretica, & fontem de saxosa terra orando produxerit, & segetem de labore manuum ultra tempus ferendi acciperit.

EX in Cuthbertus crescentibus meritis religiosæ intentionis anachoreticæ quoque contemplationis (quæ diximus) silentia secreta pervenit. Verum quia de vita illius & virtutibus ante annos plures sufficienter & veribus heroicis, & simplici oratione conscripsimus, hoc tantum in præsentem commemorare satis sit, quod aditus infulam protelatus est fratribus dicens: Si mihi divina gratia in loco illo donaverit, ut de opere manuum mearum vivere queam, libens ibi morabor: sin aliâ, ad vos citissimè Deo volente revertar. Erat autem locus & aquæ profusus & frugis & arboris inops, sed & spirituum malignorum frequentia humanæ habitatiōni minus accommodus: sed ad votum viri Dei habitabilis per omnia factus est. Siquidem ad adventum ejus spiritus recesserunt maligni. Cum autem ipse sibi ibidem expulsi hostibus mansionem angustam circumvallante aggeres & domos in ea necessarias juvante fratri manu, id est oratorium & habitaculum commune confluxisset, iussit fratres in ejusdem habitaculi pavimento foveam facere: erat autem tellus durissima & saxosa, cui nulla omnino species venæ fontanæ videretur inasse. Quod dum fierent ad fidem & preces famuli Dei, alio die aqua plena inventa est, quæ usque ad hanc diem sufficientem cunctis illò advenientibus gratiæ suæ cœlestis copiam ministrat. Sed & ferramenta sibi ruralia cum frumento afferri rogavit, quod dum præparata terra tempore congrua seminaret, nil omnino non dico spicarum, sed ne herbæ quidem ex eo germinari utique ad æstatis tempora contigit. Unde visitantibus se ex more fratribus hordeum iussit afferri, si forte vel natura soli illius, vel voluntas esset superni largitoris, ut illius frugis ibi porius seges oriretur. Quod dum sibi allatum ultra omne tempus ferendi, ultra omnem spem fructificandi eodem in agro fereret, mox copiosa seges exorta desideratam proprii laboris viro Dei refectionem præbebat. Cum ergo ibidem multis annis Deo solitarius serviret (tanta autem erat altitudo aggeris quo mansio ejus erat vallata, ut cœlum tantum ex ea, cuius introitus sitiebat, aspiceret) contigit ut congregata synodo non parva sub præsentia regis Ecgridi juxta fluvium Alnæ, in loco qui dicitur Adwiforda, quod significat ad duplex vadum, cui beatæ memoriæ Theodorus Archiepiscopus præsidebat, uno animo omniumque consensu ad Episcopatum Ecclesiæ Lindisfarnensis eligeretur. Qui cum multis legatariis ac literis ad se præmissis nequaquam suo monasterio posset erui, tandem Rex ipse præfatus unâ cum sanctissimo antistite Trumwini, necnon & aliis religiosis ac potentibus viris in insulam navigavit. Conveniunt & de ipsâ insula Lindisfarnensi in hoc ipsum mulci de fratribus, genu fleunt, omnes adjurant per Dominum, lachrymas fundunt, obsecrant, donec ipsum quoque lachrymis dulcibus plenum extrahunt latebris, atque in synodum pertrahunt. Quo dum perveniret, quamvis multum retinens, unanima cunctorum voluntate superatur, atque ad suscipiendum Episcopatus officium collum submittere compellitur: eo maxime victus sermone, quod famulus Dei Boifil (cum mente prophetica cuncta, quæ ei essent superventura, patefaceret) antistitem quoque eum futurum esse prædixerat. Non tamen statim ordinatio decreta, sed peracta hyeme quæ imminerebat in ipsâ solennitate Paschali completa est Eboraci, sub præsentia præfati regis Ecgridi, convenientibus ad consecrationem ejus septem Episcopis, in quibus beatæ memoriæ Theodorus primatum tenebat. Elestus est autem primò in Episcopatum Hagustaldensis Ecclesiæ pro Trumberto, qui ab Episcopatu fuerat depositus. Sed quoniam ipse plus Lindisfarnensi Ecclesiæ, in qua conversatus fuerat, dilexit præfici, placuit ut Eata reverso ad sedem Ecclesiæ Hagustaldensis, cui regenda primò fuerat ordinatus, Cudbertus Ecclesiæ Lindisfar-

nenis gubernacula susceperet. Qui susceptum Episcopatus gradum, ad imitationem beatorum Apostolorum, & virtutum ornabat operibus. Commissam namque sibi plebem & orationibus protegebat assiduis, & admonitionibus saluberrimis ad cœlestia vocabat. Et (quod maxime Doctores juvare solet) ea quæ agenda docebat ipse prius agendo præmonstrabat. Erat quippe ante omnia divinæ charitatis ignis fervidus, patientiæ virtute modestus, orationum devotioni solertissimè intentus, affabilis omnibus, qui ad se consolationis gratia veniebant. Hoc ipsum quoque orationis loco ducens, si infirmis fratribus operam suam exhortationis tribueret, sciens quia qui dixit: Diliges Dominum Deum tuum: dixit &, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Erat & abstinentiæ castigatione insignis, erat gratia compunctionis semper ad cœlestia suspensus. Denique cum sacrificium Deo victimæ salutari offerret, non elevata in altum voce, sed profusus ex imò pectore lachrymis, Domino sua vota commendabat. Duobus autem annis in Episcopatu peractis, reperit infulam ac monasterium suum divino admonitus oraculo, quia dies sibi mortis, vel vitæ magis illius, quæ sola vita dicenda est, jam appropriaret introitus. Sicut ipse quoque tempore eodem nonnullis, sed verbis obscurioribus, quæ tamen postmodum manifeste intelligerentur, solita sibi simplicitate pandebat: quibusdam autem hoc idem etiam manifestè revelabat.

CAPUT XXIX.

Ve idem jam Episcopus obitum suum proximè futurum Hereberto prædixerit.

ERat enim quidam presbyter vitæ & morum probitate venerabilis, nomine Herebertus, jam dudum viro Dei spiritualis amicitie sedere copulatus: qui in insula stagni illius pergrandis, de quo Deruentionis fluvii primordia erumpunt, vitam ducens solitariam, annis singulis eum visitare, & monita perpetuè ab eo salutis audire solebat. Hic cum audiret eum ad civitatem Lugubaliam devenisse, venit ex more cupiens salutariis ejus exhortationibus ad superna desideria magis magisque accendi. Qui dum sese alterutrum cœlestis vitæ poculis ebriarent, dixit inter alia antistes: Memento, frater Hereberte, ut modò quicquid opus habes, me interroges, mecumque loquaris: postquam enim ab invicem digressi fuerimus, non ultra nos in hoc seculo carnis obtutibus invicem aspiciemus. Certus sum namque, quia tempus meæ resolutionis instat, & velox est depositio tabernaculi mei. Qui hæc audiens, provolutus est ejus vestigiis, & fuis cum gemitu lachrymis, Obsecro (inquit) per Dominum, ne me deferas: sed tui memor sis fidelissimi sodalis, rogeque supernam pietatem, ut cum simul in terris servivimus, ad ejus videndam gratiam simul transeamus ad cœlos. Nosti enim, quia ad tui oris imperium semper vivere studui, & quicquid ignorantia vel fragilitate dereliqui, æquè ad tuam voluntatis examen mox emendare curavi. Incubuit precibus antistes, statimque edoctus in spiritu impetrasse se quod petebat à Domino, Surge (inquit) frater mi, & noli plorare, sed gaudio gaude: quia quod rogavimus, superna nobis clementia donavit. Cujus promissi & prophetiæ veritatem sequens rerum astruxit eventus: quia & digredientes ab invicem non se ultra corporaliter viderunt, sed uno eodemque die, hoc est, Kalendarum Aprilium terdecimam egredientes è corpore spiritus eorum, mox beata invicem visione conjuncti sunt, atque angelico ministerio pariter ad regnum cœlestis translati. Sed Herebertus diutina prius infirmitate decoquitur, illa ut credibile est dispensatione Dominicæ pietatis, ut si quid minus haberet meriti à beato Cudberto, suppleret hoc castigans longæ agridudinis dolor, quatenus æquatus gratia suo intercessori, sicut uno eodemque tempore cum eo de corpore egredi, ita etiam una atque indissimili sede perpetuè beatitudinis meruisset recipi. Obiit autè pater reverendissimus in insula Farne, multū deprecatus fratres, ut ibi quoque sepeliretur, ubi non parvo tempore pro Domino militarat. Attamen

tandem

tandem eorum precibus victus, assensum dedit, ut ad insulam Lindisfarnensium relatus, in Ecclesia deponeretur. Quod dum factum esset, Episcopatum Ecclesie illius anno uno servabat venerabilis antistes Vilfridus, donec eligeretur qui pro Cudberto antistes ordinari deberet. Ordinatus est autem post hæc Eadbertus, vir scientia scripturarum, simul & præceptorum celestium observantia, ac maxime elemosynarum operatione insignis: ita ut juxta legem omnibus annis decimam, non solum quadrupedum, verumetiam frugum omnium atque pomorum, necnon & vestimentorum partem pauperibus daret.

CAPUT XXX.

Vt corpus illius post undecim annos sepultura sit corruptionis immune repertum: utque non multo post successit Episcopatus ejus de mundo transierit.

Volens autem latius demonstrare divina dispensatio, quanta in gloria vir Domini Cudbertus post mortem viveret, cujus ante mortem vita sublimis crebris etiam miraculorum patebat indicis, transactis sepulturae ejus annis undecim immisit in animo fratrum, ut tollerent ossa illius: qui more mortuorum consumpto jam in pulverem redacto corpore, reliqua sicca inveniendi putabant, atque in novo recondita loculo in eodem quidem loco, sed supra pavimentum dignæ venerationis gratia locarent. Quod dum sibi placuisse Eadberto antistiti suo referrent, annuit consilio eorum, jussitque ut die depositionis ejus hoc facere meminissent. Fecerunt autem ita: & aperientes sepulchrum, invenerunt corpus totum, quasi adhuc viveret integrum, & flexibilibus artuum compagibus multo dormienti quam mortuo similis: sed & vestimenta omnia quibus indutum erat non solum intemera, verumetiam præca novitate & claritudine miranda apparebant. Quod ubi videre fratres, nimio mox timore perculli festina verunt referre antistiti quæ invenerant, qui tum forte in remotiori ab Ecclesia loco reclusus undique pelagi fluctibus cincto, solitarius manebat. In hoc etenim temper Quadragesimæ tempus agere, in hoc quadragesima ante Dominicum natale dies in magna continentia, orationis & lachrymarum devotione transigere solebat: in quo etiam venerabilis prædecessor ejus Cudbertus, priusquam insulam Farne peteret, aliquamdiu se creteris Domino militabat. Attulerunt autem ei & partem indumentorum, quæ corpus sanctum ambiarent, quæ cum ille & munera gratanter acciperet, & miracula libenter audiret (nam & ipsa indumenta quasi patris adhuc corpori circumdata, miro deosculabatur affectu) Nova, inquit, indumenta corpori pro his quæ tulistis, circumdate, & sic reponite in arcam quam parastis. Scio autem certissime, quod non diu vacuus remanebit locus ille, qui tanta miraculi celestis gratia factus est. & quæ beatus est, cui in eo facultatem quiescendi Dominus totius beatitudinis auctor atque largitor præstare dignabitur. Hæc & hujusmodi plura ubi multis cum lachrymis, & magna compunctione antistes lingua etiam tremente complevit, fecerunt fratres ut jussisset, & involutum novo amictu corpus novaque in theca reconditum supra pavimentum sanctuarii posuerunt. Nec mora, Deo dilectus antistes Eadbertus morbo correptus est acerbo, ac per dies crescente, multumque ingravescente ardore longuoris, non multo post, id est, pridie nonas Majas etiam ipse migravit ad Dominum: cujus etiam corpus in sepulchro benedicti patris Cudberti ponentes, posuerunt desuper arcam, in qua incorrupta ejusdem patris membra locaverant: in quo etiam loco signa sanitarum aliquotiens facta meritis amborum testimonium ferunt, è quibus aliqua in libro vitæ illius olim memoriæ mandavimus. Sed & in hac historia quædam quæ nos nuper audisse contingit, superadjicere commodum duximus.

CAPUT XXXI.

Vt quidam ad tumbam ejus sit à paralyti curatus.

ERat in eodem monasterio frater quidam nomine Beadwegen, tempore non paucò hospitium ministerio deserviens, qui nunc usque superest, testimonium habens ab universis fratribus, cunctisque supervenientibus hospitibus, quod vir esset multæ pietatis ac religionis: inunctoque sibi officio supernæ tantum mercedis gratia subditus. Hic cum quadam die lænas sive faga, quibus in hospitali utebatur, in mare lavisset, rediens domum repentina medio itinere molestia corporali tactus est, ita ut corruens in terram, & aliquamdiu pronus jacens, vix tandem resurgeret. Resurgens autem sensit dimidiam corporis sui partem à capite usque ad pedes paralyti languore depressam, & maximo cum labore baculo innitens domum pervenit. Crescebat morbus paulatim, & nocte superveniente gravior effectus est, ita ut die redeunte vix ipse per se exurgere aut incedere valeret. Quo affectus incommodo concepit utile mente consilium, ut ad Ecclesiam quoquo modo posset pervenire, intraret ad tumbam Reverendissimi Patris Cudberti, ibique genibus flexis supplex supernam pietatem rogaret, ut vel ab hujusmodi languore, si hoc sibi utile esse, liberaretur: vel si se tali molestia diutius castigari divina providente gratia opoteret, patienter dolorem ac placida mente sustineret illatum. Fecit igitur ut animo disposuerat, & imbecilles artus baculo sustentans intra vit Ecclesiam, ac proferrens se ad corpus viri Dei, pia intentione ad ejus auxilium Dominum sibi fieri propitiæ precabatur: atque inter preces velut in sopore solutus, sensit (ut ipse postea referre erat solitus) quæsi magnam latamque manum caput sibi in parte qua dolebat, tetigisse, eodemque tactu totam illam, quæ languore pressa fuerat, corporis sui partem paulatim fugiente dolore ac sanitate sublevente ad pedes usque pertransisse. Quo factò mox evigilans sanissimus surrexit, ac pro sua sanitate Domino gratias denuò referens, quid erga se factum esset, fratribus indicavit: cunctisque congaudentibus, ad ministerium quod sollicitus exhibere solebat, quasi flagello probante castigatior rediit. Sed & indumenta quibus Deo dicatum corpus Cudberti vel vivum antea, vel postea defunctum vestierant, etiam ipsa à gratia curandi non vacarunt: sicut in volumine vitæ & virtutum ejus quisque legerit, inveniet.

CAPUT XXXII.

Vt quidam ad reliquias ejus nuper fuerit ab oculi languore curatus.

Nec silentio prætereundum, quod ante triennium per reliquias ejus factum, nuper mihi per ipsum in quo factum est, fratrem innotuit. Est autem factum in monasterio, quod juxta armenem Dacore constructum ab eo cognomen accepit, cui tunc vir religiosus Swibertus Abbatibus jure præfuit. Erat namque in eo quidam adolescens, cui tumor deformis palpebram oculi fœdaverat, qui cum per dies crescens oculo interitum minaretur, curabant medici hunc appolitis pigmentorum fomentis emollire: nec valebant, quidam abscindendum esse dicebant, alii hoc fieri metu majoris periculi, verabant. Cumque tempore non paucò frater præfatus tali incommodo laboraret, neque imminens oculo exitium humana manus curare valeret, quin potius per dies aufereret, contigit eum subitò divinæ pietatis gratia per sanctissimi patris Cudberti reliquias sanari. Nam quando fratres sui corpus ipsius post multos sepulturae annos incorruptum repererant, tulerunt partem de capillis, quam more reliquiarum rogantibus amicis dare vel ostendere in signum miraculi possent. Hatum particulam reliquiarum eo tempore habebat penes se quidam de presbyteris ejusdem monasterii, nomine Thridredus, qui nunc ipse monasterii Abbas est. Qui cum die quadam ingressus Ecclesiam aperuisset thecam reliquiarum, ut portionem earum roganti amico

præsta-

præstaret, contigit & ipsum adolescentem, cui oculus languēbat, in eadem tunc Ecclesia adesse: cumque presbyter portionem (quantam voluit) amico dedisset, residuum dedit adolescenti, ut suo in loco reponeret. At ille salubri instinctu admonitus, cum accepisset capillos sancti capitis, apposuit palpebræ languenti, & aliquamdiu tumorem illum infestum horum appositione comprimere ac mollire curabat. Quo facto, reliquias ut iusserat, sua in theca recondidit, credens suum oculum capillis viri Dei, quibus attractus erat, ocyus esse sanandum. Neque enim eum sua fides fefellit. Erat enim, ut referre est solitus, tunc circiter horam secundam diei. Sed cum alia quæque dies illa exigerat, cogitaret & faceret, imminente hora ipsius diei sexta, repente contingens oculum ita sanum cum palpebra invenit, ac si nihil unquam in eo deformitatis actum oris apparuisset.

QVARTI LIBRI FINIS.

ECCLESIASTICÆ
HISTORIÆ GENTIS
ANGLORVM
LIBER QVINTVS.
CAPUT I.

Vt Ædilwaldus successor Cudberti in anachoretica vita laborans, in mari fratribus tempestatem orando sedaverit.

Successit autem viro Domini Cudberto in exercenda vita solitaria, quam in Insula Farnæ, ante Episcopatus sui tempora gerebat, vir venerabilis Ædilwaldus, qui multis annis in monasterio, quod dicitur Inripum, acceptum presbyteratus officium, condignis gradu ipso consecrabat actibus. Cujus ut meritum vel vita qualis fuerit, clarescat certius, unum ejus raro miraculum, quod mihi unus è fratribus, propter quos & in quibus patratum est, ipse narravit: videlicet Gudfridus venerabilis Christi famulus & presbyter, qui etiam postea fratribus ejusdem Ecclesiæ Lindisfarnensis, in qua educatus est Abbatis jure præfuit. Veni, inquit, cum duobus fratribus aliis ad Insulam Farnæ, loqui desiderans cum Reverendissimo Patre Ædilwaldo: cumque allocutione ejus refecti & benedictione petita domum rediremus, ecce subito positus nobis in medio mari interrupta est serenitas qua vehebamus, & tanta ingruit tamque fera tempestas hyemis, ut neque velo neque remigio quicquam proficere, neque aliud quam mortem sperare valeremus. Cumque diu multum cum vento pelagoque frustra certantes, tandem post terga respiceremus, si forte vel ipsam, de qua egressi eramus insulam aliquo conamine repetere possemus, invenimus nos undique verum pari tempestate pæclusos, nullamque spem nobis restare salutis. Ubi autem longius visum levavimus, vidimus in ipsa Insula Farnæ egressum de latibulis suis amantissimum Deo patrem Ædilwaldum iter nostrum inspicere. Audit etenim siagore procellarum, ac ferventis Oceani, exierat videre quid nobis accideret: cumque nos in labore ac desperatione positos cerneret, flectebat genua sua ad patrem Domini nostri Jesu Christi, pro nostra vita & salute deprecaturus. Et cum orationem compleret, simul tumida æquora placavit, adeo ut cessante per omnia sævicia tempestatis, secundi nos venti ad terram usque per plana maris terga comitarentur. Cumque evadentes ad terram naviculam quoque nostram ab undis exportaremus, mox eadem qua nostri gratia modicum siluerat tempestas, rediit, & toto illo die multum furere non cessavit: ut palam daretur intelligi, quod modica illa qua provenerat interpedo quietis, ad viri Dei preces non

stæ evasione gratia cœlitus donata esset. Mansit itaque idem vir Dei in insula Farnæ duodecim annis, ibidemque defunctus est: sed in insula Lindisfarnensi juxta præfatorum corpora Episcoporum in Ecclesia sancti Petri Apostoli sepultus est. Gesta verò sunt hæc temporibus Alfridi regis, qui post fratrem suum Egfridum genti Nordan Humbrorum decem & octo annis præfuit.

CAPUT II.

Vt Episcopus Ioannes murum benedicendo curaverit.

Hujus regni principio, defuncto Eata Episcopo, Joannes vir sanctus Hagustaldensis Ecclesiæ præfatum suscepit: de quo plura virtutum miracula, qui cum familiariter noverunt, dicere solent, & maxime vir reverendissimus ac veracissimus Berethum, diaconus quondam ejus, nunc autem Abbas monasterii, quod vocatur Indaravuda, id est, in sylvâ Deirorum: è quibus aliqua memoria tradere, commodum duximus. Est autem mansio quædam secretior, nemore raro, & vallo circumdata, non longè ab Hagustaldensi Ecclesia, id est, unius ferme miliarii & dimidii spatio, interfluente Thino anse separata: habens cœmeterium sancti Michaëlis Archangeli, in qua vir Dei sæpius, ubi opportunitas ardebat temporis, & maxime in Quadagesima manere cum paucis, atque orationibus ac lectioni quietus operam dare consueverat. Cumque tempore quodam incipiente Quadagesima ibidem mansurus adveniret, iussit suis querere pauperem aliquem, majore infirmitate vel inopia gravatum, quem secum habere illis diebus ad faciendam elemosynam posset (sic enim sæpius facere solebat). Erat autem in villa non longè posita quidam adolescens mutus, Episcopo notus (nam sæpius ante illum percipiendæ elemosynæ gratia venire consueverat) qui ne unum quidem sermonem unquam profari poterat: sed & scabiem tantam & furfures habebat in capite, ut nil unquam capillorum ei in superiori parte capitis nasci valeret, tantum in circitu horridi crines stare videbantur. Hunc ergo adduci præcipit Episcopus, & ei in conceptis ejusdem mansionis parvum tugunum fieri, in quo manens quotidianam ab eo stipem acciperet. Cumque una Quadagesimæ esset impleta septimana, sequenti Dominica iussit ad se intrare pauperem. Ingresso linguam proferre ex ore, ac sibi ostendere iussit, & apprehedens eum de mento, signum sanctæ Crucis linguæ ejus impressit, quam signatam revocare in os, & loqui illum præcepit: Dicitō (inquiens) aliquod verbum, dicitō geagea: quod est, lingua Anglorum verbum affirmandi & consentiendi, id est, etiam. Dixit ille statim soluto vinculo linguæ quod iussus erat. Addidit Episcopus nomina literarum. Dicitō a: dixit ille, a; Dicitō b; dixit ille b. Cumque singula literarum nomina dicente Episcopo responderet, addidit & syllabas, ac verba illi dicenda proponere. Et cum in omnibus consequenter responderet, præcipit eum sententias longiores dicere, & fecit. Neque ultra cellavit tota die illa, & nocte sequente, quantum vigilare potuit (ut serunt qui præsentis fuere) loqui aliquid, & arcana suæ cogitationis ac voluntatis, quod nunquam antea potuit, aliis ostendere: in similitudinem illius diu claudi, qui curatus ab Apostolis Petro & Joanne, exiliens stetit & ambulabat, & intravit cum illis in templum, ambulans & exiliens, & laudans Dominum: gaudens nimirum uti officio pedum, quo tanto tempore erat destitutus: cujus sanitati congaudens Episcopus, præcepit medico etiam sanandæ scabredini capitis ejus curam adhibere. Fecit ut iusserat, & juvante benedictione ac precibus antistitis, nata est cum sanitate cutis, venusta species capillorum. Factusque est juvenis limpidus vultu & loquela promptus, papillis pulcherrimè crispis, qui ante fuerat deformis, pauper & mutus: sicque de percepta lætatus solpitate, offerente ei etiam Episcopo, ut in] sua familia manendi locum acciperet, magis domum reversus est.

CAPUT III.

Vt idem puellam languentem orando sanaverit.

Narravit idem Berechtus & aliud de præfato antistite miraculum. Quia cum Reverendissimus Vir Vuilfrides post longum exilium in Episcopatum esset Hagustaldensis Ecclesiæ receptus, & idem Joannes, defuncto Bosa, viro multæ sanctitatis & humilitatis, Episcopus pro eo Eboraci substitutus, veniret ipse tempore quodam ad monasterium virginum, in loco quo vocatur Vetadum, cui tunc Hereburg Abbatisa præfuit. Ubi cum venissemus, inquit, & magno universorum gaudio suscepti essemus, indicavit nobis Abbatisa, quod quædam de numero virginum, quæ erat filia ipsius carnalis, gravissimo languore teneretur (quia phlebotomata est nuper in brachio) & cum adhuc esset in studio, tacta est infirmitate repentini doloris: quo mox incremente magis gravatum est brachium illud vulneratum, ac versus in tumorem, adeo ut vix duabus manibus circumplecti posset: ipsaque jacens in lecto præ nimietate doloris jam moritura videretur. Rogavit ergo Episcopum Abbatisa, ut intrare ad eam ac benedicere illam dignaretur: quia crederet eam ad benedictionem vel tactum illius mox melius habituram. Interrogans autem ille, quando phlebotomata esset puella. & ut cognovit, quia in luna quarta, dixit. Multum inespieret & indoctè fecistis, in luna quarta phlebotomari. Memini enim beatæ memoriæ Theodorum Archiepiscopum dicere, quia periculosa sit factis illius temporis phlebotomia, quando & lumen lunæ, & reuma Oceani in cremen- to est. Et quid ego possum puellæ, si moritura est, facere? At illa instantius obsecrans pro filia, quam oppido diligebat (nam & Abbatisam eam pro se facere disposuerat) tandem obtinuit, ut ad languentem intraret. Intravit ergo me secum assumpto ad virginem, quæ jacebat multo, ut dixi, dolore contracta, & brachio in tantum grossescente, ut nihil prorsus in cubita flexionis haberet: & astans dixit orationem super illam, ac benedicens egressus est. Cumque post hæc hora competere consideremus ad mensam, adveniens quidam clamavit me ducens foras & ait: Postulat Coenbura (hoc enim erat nomen virginis) ut ocyus regrediaris ad eam. Quod dum facerem, reperi illam ingrediens vultu hilariorum, & velut sospiti similem. Et dum assiderem illi, dixit: Vis peramus bibere? Etego, Volo (inquam) & multum delector, si potes. Cumque oblato poculo biberemus ambo, cepit mihi dicere, quod ex quo Episcopus orationem pro me (benedictione completa) fecit, & egressus est, statim melius habere incipio: etiam necdum vires pristinas recepi, dolor tamen omnis, & de brachio ubi ardentior inerat, & de toto meo corpore, velut ipso Episcopo foras eum exportante, funditus ablatus est, tamen tumor adhuc in brachio manere videatur. Abeuntibus autem nobis inde, continuo fugatum dolorem membrorum, fuga quoque tumoris horrendi secuta est, & erepta morti ac doloribus virgo laudes Domino salvatori, unâ cum cæteris, qui ibi erant, fervis illius, referebat.

CAPUT IV.

Vt conjugem comitis infirmam aqua benedicta curaverit.

Aliud quoque, non multum huic dissimile miraculum, de præfato antistite narravit idem Abbas dicens: Villa erat comitis cujusdam, qui vocabatur Puch, non longe à monasterio nostro, id est, duorum ferme millium spatio separata, cujus conjunx quadraginta ferme diebus erat acerbissimo languore detenta, ita ut tribus septimanis non posset de cubiculo, in quo jacebat, foras efferri. Contigit autem eo tempore virum Dei illò ad dedicandam Ecclesiam ab eodem comite vocari: cumque dedicata esset Ecclesia, rogavit comes eum ad prandendum domum suam ingredi: renuit Episcopus, dicens se

ad monasterium quod proximum erat, reverti debere. At ille obnixius precibus instans, vovit etiam se elemofynas pauperibus daturum, dummodo ille dignaretur ea die domum suam ingrediens, jejunium solvere. Rogavi & ego unâ cum illo, promittens etiam me elemofynas in alimoniam inopum dare; dum ille domum comitis pransurus, ac benedictionem daturus intraret. Cumque hoc tardè ac difficulter impetrarem, intravimus ad rescindendum. Miserat autem Episcopus mulieri, quæ infirma jacebat, de aqua benedicta, quam in dedicationem Ecclesiæ consecraverat, per unum de his qui mecum venerant fratribus, præcipiens ut gustandam illi daret, & ubicunque maximum ei dolorem inesse didicisset, de ipsa eam aqua lavaret. Quod ut factum est, surrexit statim mulier sana, & non solum se infirmitate longa carere, sed & perditas dudum vires recepisse fentens, obtulit poculum Episcopo, ac nobis: cœptumque ministerium nobis omnibus propinandi, usque ad prandium completum non omisit: imitata socrum beati Petri, quæ cum febrium fuisset ardoribus fagitata, ad tactum manus Dominicæ surrexit, & sanitate simul ac virtute recepta ministrabat eis.

CAPUT V.

Vt puerum comitis orando à morte revocaverit.

Aliud item tempore vocatus ad dedicandam Ecclesiam comitis, vocabulo Adði, cum postulatium completisset ministerium, rogatus est ab eodem comite intrare ad unum de pueris ejus, qui acerrima agitudine premebatur, ita ut deficiente penitus omnium membrorum officio jam jamque moriturus esse videretur. cui etiam locus jam tunc erat præparatus, in quo defectus condi deberet. Addidit autem vir etiam lacrymas precibus, diligenter obsecrans ut intraret oraturus pro illo, quia multum necessaria sibi esset vita ipsius. crederet verò, quia si ille ei manum imponeret, atque eum benedicere voluisset, statim melius haberet. Intravit ergo illò Episcopus, & vidit eum mœstis omnibus jam morti proximum, positumque loculem juxta eum, in quo sepeliendus poni deberet: dixitque orationem, ac benedixit eum, & egrediens dixit solito consolantium sermone: Bene convalescas, & cito. Cumque post hæc sederent ad mensam, misit puer ad Dominum suum, rogans sibi poculum vini mittere, quia sitiret. Gavissus ille multum quod bibere posset, misit ei calicem vini benedictum ab Episcopo: quem ut bibit, surrexit continuo, & veterino infirmitatis discusso induit se ipse vestimentis suis, & egressus inde intravit & salutavit Episcopum & convivas, dicens quod ipse quoque delectaretur manducare & bibere cum eis. Jussit eum sedere secum ad epulas, multum gaudentes de sospitate illius. Residebat, vescebatur, bibebat, latabatur, quasi unus è convivis agebat, & multis post hæc annis vivens, in eadem quam acceperat, salute permansit. Hoc autem miraculum memoratus Abbas non se præfente factum, sed ab his qui præfentes fuerunt, sibi prohibet esse relatum.

CAPUT VI.

Vt clericum suum cadendo contritum, orando ac benedicendo à morte revocaverit.

Nequè hoc silentio prætereundum arbitror, quod famulus Christi Herebaldus in seipso ab eo factum solet narrare miraculum: qui tunc quidem in clero illius conversatus, nunc in monasterio quod est juxta hostium Uviri fluminis, Abbatis jure præfuit. Vitam, inquit, illius (quantum hominibus æstimare fas est) quam præfens optime cognovi, per omnia Episcopo dignam esse competi: sed & cujus meriti apud internum judicem habitus sit, & in multis aliis & in meipso maxime expertus sum: quippe quem ab ipso (ut dicam) mortis limite revocans, ad viam vitæ sua oratione ac benedictione reduxit. Nam cum primavo adolefcentiæ meæ tempore in clero illius degerem, legendi quidem canendique studiis traditus, sed non adhuc ani-

num

mum perfectè à juvenilibus cohibens illecebris, contigit die quadam nos iter agentes cum illo devenisse in viam planam & amplam, atque cursui equorum aptam: cœperuntque juvenes qui cum ipso erant, maxime laici, postulare Episcopum, ut cursu majore equos suos in vicem probare liceret. At ille primò negavit, ociosum dicens esse, quod desiderabatur: sed ad ultimum multorum unanimi intentione devictus, Facite, inquit, si vultis: ita tamen, ut He rebaldus ab illo se certamine abstineat. Porro ipse diligentius obsecrans, ut & mihi certandi cum illis copia daretur (sildebam namque equo, quem mihi ipse optinuit donaverat) nequaquam impetrare potui. At cum sæpius huc atque illuc, spectante me & Episcopo, concitatis in cursum equis reverterentur, & ipse lascivo superatus animo, non me potui cohibere, sed (prohibente licet illo) ludentibus me miscui, & simul cursu equi contendere cœpi. Quod dum agerem, audiivi illum post tergum mihi cum gemitu dicentem: O quam magnum vae facis mihi sic equitando! Et ego audiens nihilominus cœptis insisti vetitis. Nec mora, dum fervens equus quoddam itineris concavum valentiore impetu transiret, lapsus decidi: & mox velut emoriens sensum penicis motumque omnem peridi. Erat namque in loco illo lapis terræ aequalis, obiectus cessante tenui: neque ullus alter in tota illa campi planicie lapis inveniri poterat. Casuque evenit, vel potius divina provisione, ad puniendam inobedientiam meam culpam, ut hunc capite ac manu quam capiti ruens supposueram, tangerem, atque infra cœto pollice, capitis quoque junctura solveretur, & ego, ut dixi, simillimus mortuo fierem. Et quia moveri non poteram, tetenderunt ibidem papilionem, in quo jacerem. Erat autem circiter horam diei septimam, à qua ad vesperam usque quietus, & quasi mortuus permanens, tunc paululum revivisco, seroque domum à sociis, ac tacitus tota nocte perduo. Vomebam autem sanguinem, eo quòd & interanea essent ruendo convulsa. At Episcopus gravissimè de casu & interitu meo dolebat, eo quòd me speciali diligeret affectu. Nec voluit nocte illa juxta motem cum clericis suis manere, verum solus in oratione persistens noctem ducebat pervigilem, pro mea (ut reor) sospitate supernæ pietati supplicans. Et manè primò ingressus ad me, & dicta super me oratione, vocavit me nomine meo, & quasi de gravi somno excitatum interrogavit, si nossem quis esset, qui loqueretur ad me, at ego aperiens oculos ajo, Etiam: Tu es antistes meus amatus. Potes, inquit, vivere? Et ego: Possim (inquam) per orationes vestras, si voluerit Dominus. Qui imponens capiti meo manum cum verbis benedictionis rediit adorandum. Et post pusillum revivens invenit sedentem, & jam loqui valentem, cœpitque me interrogare (divino, ut mox patuit, admonitus instinctu) an me esse baptizatum absque scrupulo nossem? Cui ego, absque ulla me hoc dubietate scire respondi, quod salutari fonte in remissionem peccatorum essem ablutus, & nomen presbyteri, à quo me baptizatum noveram, dixi. At ille, Si ab hoc, inquit, sacerdote baptizatus es, non es rectè baptizatus. Novi namque eum, & quia cum esset presbyter ordinatus, nullatenus propter ingenii tarditatem potuit catechizandi vel baptizandi ministerium discere: propter quod & ipse illum ab hujus præsumptione minilerit, quod regulariter implere nequibat, omnino cellare præcepi. Quibus dictis eadem hora me catechizare ipse curavit: factumque est, ut exustante illo in faciem meam confestim me melius habere sentirem. Vocavit autem medicum, & dissolutam mei cranii juncturam componere atque alligare jussit: tantumque mox accepta ejus benedictione convalui, ut in crastinum ascendens equum cum ipso iter in alium locum facerem. Nec multò plene curatus, vitali etiam unda perfusus sum. Mansit autem in Episcopatu annis triginta tribus, & sic cœlestia regna conscendens, sepultus est in porticu sancti Petri, in monasterio suo quod dicitur. In sylvà Deitorum, anno ab incarnatione Domini septingentesimo vicesimo primo. Nam cum præ majore senectute minus Episcopatu administrando sufficeret, ordinato in Episcopum Eboracensis Ecclesiæ Wilfrido presbytero suo, secessit ad

Beda Tom. 3.

monasterium præfatum, ibique vitam Deo digna conversatione complevit.

CAPUT VII.

Vt Ceadvalla Rex Occidentium Saxonum baptizandus Romam venerit: & ut successor ejus ad eadem beatorum Apostolorum limina devotus adit.

ANno autem regni Aldfridi tertio, Ceadvalla Rex Occidentium Saxonum cum genti suæ duobus annis strenuissimè præeset, relicto imperio propter Dominum regnumque perpetuum, venit Romam: hoc sibi gloriæ singularis desiderans adipisci, ut ad limina beatorum Apostolorum fonte baptismatis ablueretur, in quo solo didicerat generi humano patere vitæ cœlestis introitum: simul etiam sperans, quia mox baptizatus, carne solutus ad æterna gaudia jam mundus transiret. Quod turrimque ut mente dispoñeret, Domino adjuvante completum est. Etenim illò perveniens pontificatum agente Sergio, baptizatus est die sancto sabbati paschalis, anno ab incarnatione Domini sexcentesimo octuagesimo nono, & in albis adhuc positus, languore correptus duodecimo Kalendarum Majorum die solutus est à carne, & beatorum est consortio sociatus in cœlis. Cui etiam tempore baptismatis Papa memoratus Petri nomen imposuerat, ut beatissimi Apostolorum præcipis (ad cuius sacratissimum corpus per longa locorum intervalla pio ductus amore venerat) etiam sanctissimum nomen referret, qui in ejus quoque Ecclesiâ sepultus est. Et jubente Pontifice, epitaphium in ejus monumento scriptum est, ut & memoria devotionis ipsius fixa per secula maneret, & legentes quoque, vel audientes exemplum facti ad studium religionis accenderet.

Scriptum est ergo hoc modo:

*Culmen, opus, sobolem, polleñtia regna, triumphos,
Exuvias, proceres, moenia, castra, lares:
Queque Patrum virtus, & qua congestæ at ipse,
Ceadval armipotens liquit amore Dei,
Vt Petrum sedemque Petri Rex cerneret hostes,
Cujus fonte meras sumeret alnus aquas:
Splendescuntque sub ar radiantis carperet haustu,
Ex quo virificus sulcor ubique fluit,
Percipiens que alacer rediret præmia vitæ,
Barbaricæ rabiem nomen & inde sumam,
Conversus convertit orans, Petrumque vocari
Sergius antistes jussit ut ipse pater,
Fonte renascentis, quem Christi gratia purgans,
Provinus ablatus vexit in arce poli.
Mira fides regis, elementia maxima Christi,
Cujus consilium nullus adire potest.
Sofes enim veniens supremo ex orbe Britanni,
Per varias gentes, per freta, perque vias,
Vrbem Romuleam vidit, templumque verendum
Aspexit Petri, mystica dona gerens.
Candidus inter oves Christi sociabitur ibi,
Corpore nam tumultum mente superna tenet.
Commotus se magis si eptorum insignia credas,
Quem regnum Christi promeruisse vides.*

Hic depositus est Ceadvalla, qui & Petrus, Rex Saxonum, sub die duodecim Kalendarum Majorum, indictione secunda, qui vixit annos plus minus triginta, imperante Domino Justiniano piissimo Augusto, anno ejus consulatus quarto, pontificante Apostolico viro Domino Sergio Papa, anno secundo. Abeunte autem Romam Ceadvalla successit in regnum Huu, de stirpe regia, qui cum triginta & septem annis imperium tenuisset gentis illius, & ipse relicto regno ac junioribus commendato, ad limina beatorum Apostolorum Gregorio pontificatum tenente profectus est, cupiens in vicinia locorum sanctorum ad tempus peregrinari in terris, quo familiarius à sanctis recipi mereretur in cœlis: quod his temporibus plures de gente Anglorum nobilesque, laici & clerici, viri ac femina certatim facere consueverunt.

CAPUT VIII.

De obitu Theodori archiepiscopi.

ANno autem post hunc, quo Ceadvalla Romæ defunctus est proximo: id est, sexcentesimo nonagesimo incarnationis Dominicæ, Theodorus beata memoria Archiepiscopus senex & plenus dierum, id est, annorum octoginta & octo, defunctus est: quem se numerum annorum fuisse habiturum, ipse jam dudum somni revelatione edoctus, suis prædicere solebat. Manlit autem in Episcopatu annis viginti duobus, sepultusque est in Ecclesia S. Petri, in qua omnium Episcoporum Doroverensium sunt corpora deposita. De quo unam cum confortibus ejusdem sui gradus rectè & veraciter dici potest, quia corpora ipsorum in pace sepulta sunt, & nomen eorum vivet in generatione & generationes. Ut enim breviter dicam, tantum profectus spiritalis tempore præfulatus illius Anglorum Ecclesiæ, quantum nunquam antea potuere, ceperunt. Cujus personam, vitam, atatem & obitum, epitaphium quoque monumenti ipsius verbis Heroicis triginta & quatuor palmæ ac lucidè cunctis illo venientibus pandit: quorum primi sunt hi,

*Hic sacer in tumba pausat cum corpore præful,
Quem Theodorum nunc lingua Polasga vocat.
Princeps Pontificum, felix, summusque sacerdos,
Limpida discipulis dogmata disserunt.*

Ultimi autem hi:

*Namque diem nonam decimam September habebat,
Cum carnis claustra spiritus egreditur.
Alma nova scandens felix conforata vite,
Civibus angelicus junctus in arce poli.*

CAPUT IX.

*Vi Theodoro defuncto Archiepiscopatus gradum Berechtwaldus
susceperit, & inter plurimos quos ordinavit, etiam Tobiam
virum doctissimum Rhofensis Ecclesiæ fecerit
antistitem.*

Successit autem Theodoro in Episcopatu Berechtwaldus, qui erat Abbas in monasterio quodam juxta ostium aquilonare fluminis Genlade positum, quod Racvulf nuncupatur. Vir & ipse scientia scripturarum imbutus, & Ecclesiasticis simul ac monasterialibus disciplinis summè instructus, tamen prædecessori suo minime comparandus: qui electus est quidem in Episcopatum anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo nonagesimo secundo, die primo mensis Julii, regnantibus in Cantia Uvichtredo & Suebhardo. Ordinatus autem anno sequente, tertio die Kalendarum Juliarum Dominicæ, à Godwino Metropolitano Episcopo Galliarum: & sedit in sede sua pridie Kalendarum Septembrium Dominicæ: qui inter multos quos ordinavit antistites etiam Gebmundo, Rhofensis Ecclesiæ præfule defuncto, Tobiam pro illo consecravit, virum Latina, Græca & Saxonica lingua, atque eruditione multiplici instructum.

CAPUT X.

*Vi Egbertus vir sanctus ad prædicandum in Germaniam venire
voluerit, nec valuerit: & ut Viçbertus adierit quidem, sed
quia nec ipse aliquid profecisset, rursus in Hyber-
niam unde venerat, redierit.*

EO tempore venerabilis, & cum omni honorificentia nominandus famulus Christi, & sacerdos Egbertus, quem in Hybernia insula peregrinam ducere vitam pro adipiscenda in caelis patria retulimus, proposuit animo pluribus prodesse: id est, in isto opere Apostolico verbum Dei aliquibus earum, quæ nondum audierant, gentibus evangelizando committere, quarum in Germania plurimas noverat esse nationes, à quibus Angli vel Saxones, qui tunc Britanniam incolunt, genus & originem duxisse noscuntur: unde hæcenus à vicina gente Britonum, corruptè Germani nuncupantur. Sunt autem Frefones, Ru-

gini, Dani, Huni, antiqui Saxones, Boruchtuarii: sunt etiam alii per plures iidem in partibus populi, paganis adhuc ritibus fervientes, ad quos venire præfatus Christi miles circumnavigata Britannia disposuit, si quos fortè ex illis ereptos sathanæ ad Christum transferre valeret: vel si hoc non fieri posset, Romam venire ad videnda atque adoranda beatorum Apostolorum, ac Martyrum Christi limina cogitavit. Sed ne aliquid horum perficeret, superna illi oracula, simul & opera restiterunt. Si quidem electis sociis strenuissimis, & ad prædicandum verbum idoneis, utpotè actione simul & eruditione præclaris, preparatisque omnibus, quæ navigantibus esse necessaria videbantur, venit die quadam manè primo ad eum unus de fratribus, discipulus quondam in Britannia, & minister Deo dilecti sacerdotis Boifili. Cùm esset idem Boifil præpositus monasterii Mailtoensis sub Abbate Eata, ut supra narravimus, referens ei visionem, quæ sibi eadem nocte apparuisset. Cùm expletis (inquens) hymnis matutinalibus in lecto membra deposuisset, ac levis mihi somnus obrepisset, apparuit mihi magister quondam meus & nutritor amantissimus Boifil, interrogavitque me an eum cognoscere possem: ajo, Eriam: Tu es enim Boifil, At ille, Ad hoc, inquit, veni, ut responsum Domini Salvatoris Egberto afferam, quod te tamen referente oportet ad illum venire. Dic ergo illi, quia non valet iter quod proposuit implere: Dei enim voluntas est, ut ad Columbæ monasteria magis docenda pergat: Erat autem Columba primus Doctor fidei Christianæ Transmontanis Pictis ad Aquilonem, primusque fundator monasterii, quod in Hui insula multis diu Scotorum Pictorumque populis venerabile mansit. Qui videlicet Columba nunc à nonnullis, compositus à cella & Columba nomine, Columcelli vocatur. Audiens autem verba visionis Egbertus, præcepit fratri, qui retulerat, ne cuiquam hæc alteri referret, ne forte illusoria esset visio. Ipse autem tacitus rem considerans, veracem esse timebat: nec tamen à parando itinere, quo ad gentes docendas iret, cessare volebat. At post paucos dies rursus venit ad eum præfatus frater dicens, quia & ea nocte sibi post expletas matutinas Boifil per visum apparuerit dicens, Quare tam negligenter ac tepide dixisti Egberto, quæ tibi dicenda præcepi. At nunc vade, & dic illi, quia velit nolit, debet ad monasteria Columbæ venire, quia arata eorum non rectè incedunt. Oportet autem eum ad redum hæc tramitem revocare, Qui hæc audiens, denudò præcepit fratri, ne hac cuiquam patefaceret. Ipse verò tamen certus est factus de visione, nihilominus tentavit iter dispositum cum fratribus memoratis incipere. Cumque jam navi imposuissent, quæ tanti itineris necessitas poscebat, atque opportunos aliquot diebus venos expectarent, facta est nocte quadam tam sæva tempestas, quæ perditis nonnulla ex parte his quæ in navi erant rebus, ipsam in latum jacentem inter undas relinqueret. Salvata sunt tamen omnia, quæ erant Egberti & sociorum ejus. Tum ille quasi propheticum illud dicens, quia propter me est tempestas hæc: subtraxit se illi profecioni, & remanere domi passus est. At verò unus de sociis ejus, vocabulo Viçbertus, cùm esset & ipse contemptu mundi, ac doctrinæ scientia insignis (nam multos annos in Hybernia peregrinus anachoreticam in magna perfectione vitam egerat) ascendit navem, & in Frelham perveniens, duobus annis continuis genti illi, ac regni illius Radbedo verbum salutis prædicabat: neque aliquem tanti laboris fructum apud barbaros invenit auditores. Tunc reversus ad dilectæ locum peregrinationis, solito in silentio Domino vacare coepit: & quoniam exterius prodesse ad fidem non poterat, suis amplius ex virtutum exemplis prodesse curabat.

CAPUT XI.

*Vi Wilbrordus in Fresta prædicans multos ad Christum converte-
rit, & ut socii ejus Hewaldi sint martyrium passi.*

UT autem vidit vir Domini Egbertus, quia nec ipse ad prædicandum gentibus venire permittebatur,

reten-

retentus ob aliam sanctæ Ecclesiæ utilitatem, de qua oraculo fuerat præmonitus, nec Uvitbertus illas deveniens in partes quicquam proficiebatur, tentavit adhuc in opus verbi mittere viros sanctos & industrios, in quibus eximius Uvilbrordus presbyterii gradu & merito præfulgebatur. Qui cum illò advenissent (erant autem numero duodecim) divertentes ad Pipinum ducem Francorum, gratae ab illo suscepti sunt: & quia nuper citeriorem Frieslandiam, expulsò inde Radbedo rege, ceperat, illò eos ad prædicandum misit. Ipse quoque imperiali auctoritate juvenis, ne quis prædicantibus quicquam molestiæ inferret, multosque eos qui fidem suscipere vellent, beneficiis attollens. Unde factum est epitalante gratia divina, ut multos in brevi ab idololatria ad fidem converterent Christi. Horum secuti exempla duo quidam presbyteri de natione Anglorum, qui in Hybernia multo tempore pro æterna patria exulaverant, venerunt ad provinciam antiquorum Saxonum, si forte aliquos ibidem prædicando Christo acquirere possent. Erant autem unius ambo securi devotionis, sic etiam vocabuli. Nam uterque eorum appellabatur Heuwaldus; ea tamen distinctione, ut pro diversa capillorum specie, unus niger, alter albus Heuwaldus diceretur. Quorum uterque pietate religionis imbutus, sed niger Heuwaldus magis sacrarum literarum erat scientia instructus. Qui venientes in provinciam intraverunt hospitium cuiusdam villici, petieruntque ab eo, ut transmitterentur ad satrapam, qui super eos erat, eò quod haberent aliquid legationis & causæ utilitatis, quòd deberent ad illum perferre. Non enim habent Regem iidem antiqui Saxones, sed satrapas plurimos suæ genti præpositos, qui ingruente belli articulo mittunt aequaliter fortes, & quemcumque fors offenderit, hunc tempore belli ducem omnes sequuntur, & huic obtemperant: peracto autem bello, rursus æqualis potentia omnes fiunt satrapa. Suscepit ergo eos villicus, & promittens se mittere eos ad satrapam, qui super se erat (ut petebant) aliquot diebus secum retinuit. Qui cum cogniti essent à barbaris, quòd essent alterius religionis (nam hymnis & psalmis semper, & orationibus vacabant, & quotidie sacrificium Deo victimæ salutaris offerebant, habentes secum vascula sacra, & tabulam altaris vice dedicatam) suspecti sunt habiti: quia si pervenirent ad satrapam, & loquerentur cum illo, averterent illum à diis suis, & ad novam Christianæ fidei religionem transferrent: sicque paulatim omnis eorum provincia veterem cogere in novam mutare culturam. Itaque raptim eos subitò, & interemerunt, album quidem Heuwaldum veloci occisione gladii: nigellum autem longo suppliciorum cruciatu, & horrenda membrorum omnium disceptatione, quos interemptos in Rhenum projecerunt. Quod cum satrapa ille, quem videre volebant, audisset, iratus est valde, quòd ad se venire volentes peregrini non permitterent: & mittens occidit vicanos illos omnes, vicumque incendio consumpsit. Passi sunt autem præfati sacerdotes & famuli Christi quinto nonarum Octobrii die. Nec martyrio eorum celestia defutere miracula. Nam cum perempta eorum corpora, amni (ut diximus) à paganis essent injecta, contigit ut hæc contra impetum fluvii decurrentis per quadraginta ferè millia passuum, ad ea usque loca ubi illorum essent socii, transferrentur. Sed & radius lucis permaximus, atque ad cælum usque altus, omni nocte supra locum fulgebatur illum, ubicumque ea pervenisse contingeret: & hoc etiam paganis, qui eos occiderant intuentibus. Sed & unus ex eis in visione nocturna apparuit cuidam de socijs suis, cui nomen erat Tilmón, viro illustri, & ad seculum quoque nobili, qui de milite factus fuerat monachus, indicans quòd eo loci corpora eorum posset invenire, ubi lucem de cælo terris radiasse conspiceret. Quòd ita completum est. Inventa namque eorum corpora juxta honorem martyribus condignum, recondita sunt: & dies passionis vel inventionis eorum, congrua illis in locis veneratione celebratur. Denique gloriosissimus dux Francorum Pipinus ubi hæc comperit, adducta ad se eorum corpora condidit cum multa gloria in Ecclesia Colonia civitatis juxta Rhenum. Fertur autem, quia in loco in quo oc-

cisi sunt, fons ebullierit; qui in eodem loco usque hodie copiosa fluenti sui dona perfundat.

CAPUT XII.

Vt venerabiles Suidbertus in Britannia, Wilbrordus Roma in Frieslandiam sine ordinari Episcopi.

Primis sanè temporibus adventus eorum in Frieslandiam, mox ut comperit Wilbrordus datam sibi à Principe licentiam ibidem prædicandi, acceleravit venire Romam, cujus sedis Apostolicæ tunc Sergius Papa præerat, ut cum ejus licentia & benedictione desideratum Evangelizandi gentibus opus iniret: simul & reliquias beatorum Apostolorum ac Martyrum Christi ab eo se sperans accipere, ut dum in gente, cui prædicaret, destructis idolis Ecclesias institueret, haberet in promptu reliquias Sanctorum quas ibi introduceret, quibusque ibidem depositis consequenter in eorum honorem, quorum essent illa singula, quæque loca dedicaret. Sed & alia perplura, quæ tanti operis negotium quærebatur, vel ibi discere, vel inde accipere cupiebat. In quibus omnibus cum sui voti compos esset effectus, ad prædicandum rediit. Quo tempore fratres qui erant in Frieslandia verbi ministerio mancipati, elegerunt ex suo numero virum modestum moribus, & mansuetum corde Suidbertum, qui eis ordinaretur antistes; quem in Britanniam destinatum ad petitionem eorum ordinavit Reverendissimus Wilfridus Episcopus, qui tunc fortè patria pulsus in Merciorum regionibus exulabat. Non enim eo tempore habebat Episcopus Cantia. Defuncto quidem Theodoro, sed necdum Berthwaldo successore ejus, qui trans mare ordinandus ierat, ad sedem Episcopatus sui reverso: qui videlicet Suidbertus accepto Episcopatu de Britannia regressus, non multo post ad gentem Borchtuariorum secessit, ac multos eorum prædicando ad viam veritatis perduxit. Sed expugnatis non longo post tempore Borchtuariis, à gente antiquorum Saxonum, dispersi sunt quolibet hi, qui verbum receperant: ipseque antistes cum quibusdam Pipinum petiit, qui interpellante Schlichildetrude conjuge sua, dedit ei locum mansionis in insula quadam Rheni, quæ lingua eorum vocatur Inlitor: in qua ipse constructo monasterio, quod hæcenus hæres ejus possident, aliquandiu continentissimam gessit vitam, ibique diem clausit ultimum. Postquam verò per annos aliquot in Frieslandia qui adveniant, docuerunt, misit Pipinus, favente omnium consensu, virum venerabilem Wilbrordum Romam, cujus adhuc pontificatum Sergius habebat, postulans ut eidem Frieslandiam genti Archiepiscopus ordinaretur. Quod ita ut petierat, impletum est, anno ab incarnatione Domini sexcentesimo nonagesimo sexto. Ordinatus est autem in Ecclesia sanctæ martyris Cæcilie, die natalis ejus, imposito sibi à Papa memorato nomine Clementis, ac mox remissus ad sedem Episcopatus sui, id est, post dies quatuordecim, ex quo in urbem venerat. Donavit autem ei Pipinus locum Cathedræ Episcopalis in castello suo illustri, quod antiquo gentium illarum vocabulo Wiltaburg, id est, oppidum Wiltorum, lingua autem Gallica Trajectum vocatur: in quo ædificata Ecclesia, Reverendissimus Pontifex longè lateque verbum fidei prædicans, multosque ab errore revocans, plures per illas regiones Ecclesias & monasteria nonnulla construxit. Nam non multo post alios quoque illis in regionibus constituit ipse antistites, ex eorum numero fratrum, qui vel secum, vel post se illò ad prædicandum venerant: ex quibus aliquanti jam dormierunt in Domino: ipse autem Wilbrordus cognomento Clemens, adhuc superest, longa jam venerabilis ætate, utpotè tricesimum & sextum in Episcopatu habens annum, & post multiplices militiæ cælestis agones ad præmia remunerationis supernæ tota mente suspirans.

CAPUT XIII.

Ve quidam in provincia Nordan Humborum à mortuū resurgens, multa & tremenda & desideranda quæ viderat, narraverit.

His temporibus miraculum memorabile, & antiquorum simile in Britannia factum est. Namque ad excitationem viventium de morte animæ, quidam aliquandiu mortuus ad vitam resurrexit corporis, & multa memoratu digna quæ viderat, narravit: è quibus hic aliqua breviter perstringenda esse putavi. Erat autem paterfamilias regione Nordan Humborum, quæ vocatur Incuningun, religionem cum domo sua gerens vitam: qui infirmitate corporis tactus, & hac crescente per dies, ad extrema perductus, primo tempore noctis defunctus est: sed diluculo reviviscens, ac repente resurgens, omnes qui corpori stantes affederant, timore immenso percussos in fugam convertit: uxor tantum quæ eum amplius amabat (quamvis multum tremens & pavida) remansit. Quam ille consolatus, Noli, inquit, timere, quia jam verè resurrexi à morte, qua tenebar, & apud homines sum iterum vivere permittus: non tamen ea mihi, qua antè confuseram conversatione, sed multum dissimili ex hoc tempore vivendum est. Statimque surgens abiit ad villam oratorium, & usque ad diem in oratione perseveravit, mox omnem quam possederat substantiam, in tres divisit portiones: è quibus unam conjugii, alteram filiis tradidit, tertiam sibi ipsi retentans, statim pauperibus distribuit. Nec multo post secus curis absolutus ad monasterium Mailros, quod Tuidi fluminis circumflexu maxima ex parte clauditur, pervenit: acceptaque tonsura, locum secretæ mansionis quam praverat. Abbas intravit, & ibi usque ad diem mortis in tanta mentis & corporis contritione duravit, ut multa illum quæ alios laterent, vel horrenda vel desideranda vidisse (etiã nisi lingua sileret) vita loqueretur. Narrabat enim hoc modo quod viderat: Lucidus, inquit, aspectu, & clarus erat indumento, qui me ducebat. Incedebamus autem tacentes (ut videbatur mihi) contra ortum solis solstitialem: cumque ambularemus, devenimus ad vallem multæ latitudinis ac profunditatis, infinitæ autem longitudinis, quæ ad lavam nobis sita unum latus flammis ferventibus nimium terribile, alterum furenti grandine ac frigore nivium omnia perfante atque verrente non minus intolerabile præferbat: utrumque autem erat animabus hominum plenum, quæ vicissim hinc inde videbantur, quasi tempestatis impetu jactari. Cum enim vim fervoris immenli tolerare non possent, profluebant miseræ in medium frigoris infesti: & cum neque ibi quippiam requies invenire valerent, resiliabant rursus urendæ in medium flammarum inextinguibilem. Cumque hac infelici vicissitudine longè lateque, prout aspicere poteram, sine ulla quietis intercapedine innumerabilis spirituum deformium multitudo torqueretur, cogitare coepi, quod hic fortasse esset infernus, de cuius tormentis intolerabilibus narrare sæpius audivi. Respondit cogitationi meæ ductor, qui me præcedebat, Non hoc, inquit, suspicaris: non enim hic infernus est ille, quem putas. At cum me hoc spectaculo tam horrendo perterritum paulatim in ulteriora produceret, vidi subito ante nos obscurari incipere loca, & tenebris omnia repleri. Quas cum intraremus, in tantum paulisper condensata sunt, ut nihil præter ipsas aspicerem, excepta duntaxat specie & veste ejus qui me ducebat. Et cum progredieremur ante nos crebri flammarum tartarearum globi ascendentes quasi de puteo magno, rursusque decedentes in eundem. Quod cum perductus essem, repente ductor meus disparuit, ac me solum reliquit in medio tenebrarum & horrendæ visionis. At cum eidem globi ignium sine intermissione modò alta peterent, modò ima barathri repererent, cerno omnia quæ ascendebant fastigia flammarum plena esse spiritibus hominum, qui instar favillarum cum fumo ascendunt, nunc ad sublimiora proijcerentur, nunc retractis ignium vaporibus relaberentur in profundum. Sed & fætor in-

comparabilis cum eisdem vaporibus ebulliens, omnia illa tenebrarum loca replebat. Et cum diutius ibi pavidus consisterem, utpotè incertus quid agerem, quò veterem gressum, quive mihi finis maneret: audio subito post terga sonitum immanissimi stertus ac miserissimi, simul & cachinnum crepitantem, quasi vulgi indocti captis hostibus insultantis. Ut autem sonitus idem clarior redditus ad me usque pervenit, confidere turbam malignorum spirituum, quæ animas hominum merentes ejulantesque, ipsa verò multum exultans & cachinnans, medias illas trahebat in tenebras. E quibus videlicet hominibus, ut dignoscere potui, quidam erat attonsus ut clericus, quidam laicus, quædam femina. Trahentes autem eos maligni spiritus, descenderunt in medium barathri illius ardentis. Factumque est, ut cum longius subeuntibus eis, stertum hominum & stertum demoniorum clarè discernere nequitem, sonitum tamen adhuc præmissum in auribus haberem: interea ascenderunt quidam spirituum obscurorum de abyssu illa flammivoma, & accurrentes circumdederunt me, atque oculis flammantibus, & de ore ac naribus ignem putidum efflantes, angebant. Forcipibus quoque igneis quos tenebant in manibus, minitabantur me comprehendere: nec tamen me ullatenus contingere, tametsi terere præsumebant. Qui cum undique versum hostibus & cæcitate tenebrarum conclusus, huc illucque oculos circumferrem, si forte aliunde quid auxilii quo salvarem, adveniret, apparuit retro viam, qua veneram, quasi fulgor stellæ micantis inter tenebras, qui paulatim crescens, & ad me oculos festinans ubi appropinquavit, dispersi sunt, & auferunt omnes qui me forcipibus rapere quærebant spiritus infesti. Ille autem qui adveniens eos fugavit, erat ipse qui me ante ducebat: qui mox conversus ad dexterum iter, quasi contra ortum solis brumalem me ducere coepit. Nec mora, exemplum tenebris in auras me ferens lucis eduxit. Cumque me in luce aperta duceret, vidi ante nos murum permixtum, cuius ne longitudini hic hinc vel inde, neque altitudini ullus esse terminus videretur. Coepi autem mirari, quare ad murum accederemus, cum in eo nullam januam, vel fenestram, vel ascensum alicubi conspicerem. Cum ergo pervenissemus ad murum, statim, necio quo ordine, sumus in summitate ejus. Et ecce, ibi erat campus latissimus, ac lætissimus, tantaque fragrantia veranuntium flocculorum plenus, ut omnem mox fetorem tenebræ fornacis, qui me pervaserat, effugaret admirandi hujus suavitas odoris. Tanta autem lux cuncta ea loca perfuderat, ut omni splendore diei, siue solis meridiani radiis videretur esse præclarior. Erantque in hoc campo innumera hominum albatiorum conventicula, sedesque plurimæ agminum lætantium. Cumque inter choros felicitium incolarum medios me duceret, cogitare coepi, quod hoc fortasse esset regnum cælorum, de quo prædicari sæpius audivi. Respondit ille cogitati meo: Non, inquit, hoc est regnum cælorum, quod autumas. Cumque procedentes transissemus, & has beatorum mansiones spirituum, aspicio ante nos multo majorem luminis gratiam quam prius, in qua etiam vocem cantantium dulcissimam audivi, & odoris fragrantia mihi tanta de loco effundebatur, ut is quem antè degustans quasi maximum rebar, jam permixtus mihi odor videretur: sicut etiam lux illa campi florentis eximia, in comparatione ejus quæ nunc apparuit lucis, tenuissima proferri videbatur & parva. In cuius amenitatem loci cum nos intraturos sperarem, repente ductor sublitit, nec mora gressum retorquens, ipsa me via qua venimus, reduxit. Cumque reverfi perveniremus ad mansiones illas spirituum candidatorum, dixit mihi: Scis quæ sint ista omnia, quæ vidisti? Respondi ego, Non, & ait, Vallis illa quam aspexisti flammis ferventibus & frigoribus horrenda rigidis, ipse est locus in quo examinanda & castiganda sunt animæ illorum, qui differentes confiteri & emendare scelera sua quæ fecerunt, in ipso tandem mortis articulo ad penitentiam confugiunt, & sic de corpore exeunt, qui tamen quia confessionem & penitentiam vel in morte habuerunt, omnes in die iudicii ad regnum cælorum pervenient. Multos autem preces viventium,

& eleemosyna, & jejunia, & maxime celebratio Missarum, ut etiam ante diem iudicii liberentur, adjuvant. Porro puteus ille flammivomus ac putidus, quem vidisti, ipsum est os gehennæ, in quo quicunque semel incidit, nunquam inde liberabitur in ævum. Locus vero ille florifer, in quo pulcherrimam hanc juventutem jocundari ac fulgere conspicias, ipse est in quo recipiantur animæ eorum, qui in bonis quidem operibus de corpore exeunt, non tamen sunt tantæ perfectionis, ut in regnum cælorum statim mereantur introduci: qui tamen omnes in die iudicii ad visionem Christi, & gaudia regni cælestis intrabunt. Nam quicunque in omni verbo, & opere & cogitatione perfecti sunt, mox de corpore egressi ad regnum cælestis perveniunt. Ad cuius viciniam pertinet locus ille, ubi sonus cantilenæ dulcis cum odore suavitatis ac splendore lucis audisti. Tu autem quia nunc ad corpus reverti, & rursum inter homines vivere debes, si actus tuos curiosius discutere, & mores sermonesque tuos in reâitudine ac simplicitate servare studeris, accipies & ipse post mortem locum mansionis inter hæc, quæ cernis, agmina lætabunda spirituum beatorum. Namque ego cum ad tempus abscessissem abs te, ad hoc feci, ut quid de te fieri deberet, agnoscerem. Hæc mihi cum dixisset, multum deestatus sum reverti ad corpus, delectatus nimirum suavitatis ac decore loci illius quem intuebar, simul & consortio eorum, quos in illo esse videbam. Nec tamen ductorem meum aliquid rogare audebam: sed inter hæc, nescio quo ordine repente inter homines me vivere cerno. Hæc & alia quæ viderat idem vir Domini non omnibus passim desideriosis, ac vitæ suæ incuriosis referre volebat, sed illis solummodo, qui vel tormentorum metu perterriti, vel spe gaudiorum perennium delectati, profectum pietatis ex ejus verbis haurire volebant. Denique in vicinia cellæ illius habitabat quidam monachus, nomine Henigils, presbyteratus etiam (quem bonis operibus adornabat) gradu præminens, qui adhuc superest, & in Hybernia insula solitarius ultimam vitæ ætatem pane cibario & frigida aqua sustentat: hic sapius ad eundem virum ingrediens, audivit ab eo repetita interrogatione, quæ & qualia essent, quæ exutus corpore viderat: per cuius relationem ad nostram quoque agnitionem pervenire, quæ de his pauca perscrinximus. Narrabat autem visiones suas etiam regi Alfredo, viro undecunq; doctissimo: & tam libenter tamq; studiosè ab illo auditus est, ut ejus rogatu in monasterio supra memorato inditus, ac monachia sit tonsura coronatus, atque ad eum audiendum sapissimè cum illas in partes devenisset, accederet. Cui videlicet monasterio tempore illo religiosè ac modè vitæ Abbas & presbyter Edilvaldus præerat, qui nunc episcopalem Lindisfarnensis Ecclesiæ cathedram condignis gradu actibus tenet. Accipit autem in eodem monasterio locum mansionis secretiorem, ubi liberius continuis in orationibus famulari sui conditoris vacaret. Et quia locus ipse super ripam fluminis erat situs, solebat hunc crebrò ob magnum castigandi corporis affectum ingredi, ac sæpius in eo supermerantibus undis immergi, sicque ibidem quamdiu sustinere posse videbatur, psalmis vel precibus insistere, fixusque manere, ascendente aqua fluminis usque ad lumbos, aliquando & usque ad collum, atque inde egrediens ad terram, nunquam ipsa vestimenta uda vel algida deponere curabat, donec ex suo corpore calefissent & sicarentur. Cumq; tempore hyemali defluentibus circa eum semistarum crustis glaciæ, quas & ipse aliquando contriverat, quo haberet locum standi, sive immergendi se in fluvio: dicerentque qui videbant, Mirum frater Dithelme (hoc enim erat viro nomen) quòd tantam frigiditatis asperitatem ulla ratione tolerare prævalens? Respondebat ille simpliciter (erat namque homo simplicis ingenii, ac moderate naturæ) Frigidiora ego vidi. Et cum dicerent Mirum quòd tam austeram tenere continentiam velis? Respondebat, Austeriora ego vidi. Sicque usque ad diem suæ vocationis infatigabili cælestium bonorum desiderio corpus senile inter quotidiana jejunia domabat, multisque & verbo & conversatione salutis fuit.

Bedæ Tom. 3.

CAPUT XIII.

Vt contra æter ad mortem veniens, in oblato sibi à demonibus codice omnia sua invenit peccata.

AT contra fuit quidam in provincia Merciorum, cuius Avisionis ac verba & conversatio pluribus, sed non sibi metipso profuit. Fuit autem quidam temporibus Coenredi, qui post Edilredum regnavit, vir in laico habitu, atque officio militari positus, sed quantum pro industria exteriori Regi placens, tantum pro interna suimet negligentia displicens. Admonebat ergo illum sedulo, ut confiteretur, & emendaret, ac relinqueret scelera sua, priusquam subito mortis superventu tempus omne penitendi & emendandi perderet. Verum ille, licet frequenter admonitus spernebat verba salutis, sæpeq; tempore sequenti penitentiam acturum esse promittebat: inter hæc actus infirmitate decidit in lectum, atque acri cepit dolore torqueri. Ad quem ingressus Rex (diligebat enim eum) multum hortabatur, ut vel tunc antequam moreretur, penitentiam ageret commissorum. At ille respondebat, non se tunc velle confiteri peccata sua, sed cum ab infirmitate resurgeret, ne fortè exprobrarent sibi sodales, quòd timore mortis faceret ea quæ sospes facere noluerat. Fortiter quidem, ut sibi videbatur locutus, sed miserabiliter, ut postea patuit, dæmoniacæ fraude seductus est. Cumq; morbo ingravescente denud ad eum visitandum ac docendum rex intraret, clamavit statim miserabili voce: Quid vis modo? quid huic venisti? Non enim mihi aliquid utilitatis aut salutis potes ultra conferre. At ille, Noli, inquit, ita loqui, vide ut sanum sapias. Non, inquit, infans, sed pessimam mihi conscientiam certus præ oculis habeo. Et quid, inquit, hoc est? Paulò ante, inquit, intraverunt domum hanc duo pulcherrimi juvenes, & resederunt circa me, unus ad caput, ut unus ad pedes: protulitque unus libellum perpulchrum, sed vehementer modicum, ac mihi ad legendum dedit, in quo omnia quæ unquam bona feceram intuens scripta reperi: & hæc erant nimium pauca & modica. Repererunt codicem, neque aliquid mihi dicebant. Tunc subito supervenit exercitus magnorum & horrendorum vultu spirituum, domumque hæc & exterius obfedit, & intus maxima ex parte residens implevit. Tunc ille, qui & obsecrante tenebrosæ faciei, & primatu sedis major esse videbatur eorum, proferens codicem horrendæ visionis, & magnitudinis enormis, & ponderis penè importabilis, iussit uni ex satellitibus suis mihi ad legendum deferri. Quem cum legissem, inveni omnia scelera, non solum quæ opere vel verbo, sed etiam quæ tenuissima cogitatione peccavi, manifestissimè in eo retris esse descripta literis. Dicebatq; ad illos, qui mihi asserant vitos albatos & præclaros: Quid hic sedetis, scientes certissimè, quia non est iste? Responderunt, Verum dicis, accipite, & in cumulum damnationis vestræ ducite. Quo dicto, statim disparuerunt: surgentesq; duo nequissimi spiritus, habentes in manibus furcas, percusserunt me, unus in capite, & alius in pede. Qui videlicet modo cum magno tormento irrepunt mea viscera in interiora corporis mei, moxque ut ad invicem pervenient, moriatur, & paratis ad rapiendum me demonibus in inferni claustra pertrahar. Sic loquebatur miser desperans, & non multò post defunctus penitentiam, quam ad breve tempus cum fructu venia facere super sedit, in æternum sine fructu penitus subditus facit. De quo constat, quia (sicut beatus Papa Gregorius de quibusdam scribit) non pro se ista, cui non profuere, sed pro aliis vident, qui ejus interitum cognoscentes, diserte tempus penitentia dum vacat, timerent, ne improvise mortis articulo præventi, impenitentes perirent. Quòd autem codices divites per bonos sive malos spiritus sibi vidit offerri, ob id superna dispensatione factum est, ut meminimus facta & cogitationes nostras, non in ventum diffluere, sed ad examen summi iudicis cuncta servari, & sive per amicos Angelos in sine nobis ostendenda, sive per hostes. Quod verò prius candidum codicem protulerunt Angli, deinde atrum dæmones: illi per parvum, isti enor-

F 3

nem,

mem, animadvertendum est, quòd in prima ætate bona aliqua fecit, quæ tamen universa pravè agendo juvenis obnubilavit. Qui si contrariò errores pueritiæ corrigere in adolescentia, ac beneficiendo à Dei oculis abscondere curasset, posset eorum numero sociari, de quibus ait Psalmus, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Hanc historiam sicut à venerabili antistite Pechelmo didici, simpliciter ob salutem legentium sive audientium, narranda esse putavi.

CAPUT XV.

Ut item alius moriturus deperit aum sibi apud inferos locum penarum videris.

NOvi autem ipse fratrem, quem utinam non nossem, cuius etiam nomen, si hoc aliquid prodesset, dicere possem, positum in monasterio nobili, sed ipsum ignobiliter viventem; corripiebatur quidem sedulo à fratribus ac maioribus loci, atque ad castigationem vitam converti admovebatur. Et quamvis eos audire noluisse, tolerabatur tamen ab eis longanimiter, ob necessitatem operum ipsius exteriorum: erat enim fabrilis artis singularis. Serviebat autem multum ebrietati, & cæteris vitæ remissioris illecebris: magisque in officina sua die noctuque residere, quam ad psallendum atque orandum in Ecclesia, audiendumque cum fratribus verbum vitæ concurrere consueverat. Unde accidit illi (quod solent dicere quidam) quia qui non vult Ecclesiæ januam spontè humiliatis ingredi, necesse habet in januam inferni non spontè damnatus introduci. Percussus enim languore, atque ad extrema perductus, vocavit fratres, & multum moerens ac damnato similibus cepit narrare, quia videret inferos apertos, & satanam immersum in profundum tartari, Caiphan quoque cum cæteris qui occiderunt Dominum iuxta eum flammis ultricibus contraditum: in quorum vicinia, inquit, heu misero mihi, locum aspicio æternæ perditionis esse præparatum. Audientes hæc fratres, ceperunt diligenter exhortari, ut vel tunc positus adhuc in corpore penitentiam ageret. Respondebat ille desperans, Non est mihi modò tempus vitam mutandi, cum ipse viderim iudicium meum jam esse completum. Talia dicens sine viatico salutis obiit, & corpus ejus in ultimis est monasterii locis humatum: neque aliquis pro eo vel missas facere, vel psalmos cantare, vel saltem orare præsumebat. O quam grandi distantia divisit Dominus lucem & tenebras! Beatus protomartyr Stephanus pallurus mortem pro veritate vidit cælos apertos, vidit gloriam Dei, & Jesum stantem à dextris Dei: & ubi erat futurus ipse post mortem, sibi oculos mentis ante mortem, quo lætior occumberet, misit. At contra hæc ille tenebræ mentis & actionis, imminente morte vidit aperta tartara, vidit damnationem diaboli & sequacium ejus: vidit etiam suum infelix inter tales carcerem, quo miserabilius ipse desperata salute periret, sed viventibus qui hæc cognovissent, causam salutis suæ perditione relinqueret. Factum est hoc nuper in provincia Berniciorum, ac longè lateque diffamatum, multosque ad agendam, & non differendam scelerum suorum penitentiam provocavit. Quod utinam ex hinc etiam nostrarum fiat lætione literarum.

CAPUT XVI.

Ut plurima Scotorum Ecclesia instans Adamnani catholicum Pascha susceperit: utque idem librum de loci sancti scripserit.

Quo tempore plurima pars Scotorum in Hybernia, & nonnulla etiam de Britonibus in Britannia, rationale & Ecclesiasticum paschalis observantia tempus, Domino donante suscepit. Siquidem Adamnanus, presbyter & Abbas monachorum, qui erant in insula Hu, cum legationis gratia missus à sua gente venisset ad Alfridum regem Anglorum, & aliquamdiu in ea provincia moratus videret ritus Ecclesiæ canonicos, & à pluribus qui erant eruditiores, esse solerter admonitus, ne contra universa-

lem Ecclesiæ morem, vel in observantia paschali, vel in aliis quibusque decretis cum suis paucissimis, & in extremo mundi angulo positus vivere præsumeret, mutata mente est: ita ut ea quæ viderat & audierat in Ecclesiis Anglorum, suæ suorumque consuetudini libentissimè præferret. Erat enim vir bonus & sapiens, scientia scripturarum nobilissimè instructus. Qui cum domum rediisset, curavit suos qui erant in Hu, quive eidem erant subditi monasterio ad eum, quem cognoverat, quemque ipse ex toto corde susceperat, veritatis callem perducere, nec valuit. Navigavit itaque in Hyberniam, & prædicans eis ac modesta exhortatione declarans legitimum Paschæ tempus, plurimos eorum, & penè omnes, qui ab Hibernis erant dominio liberi, ab errore correctos, ad unitatem reduxit Catholicam, ac legitimam Paschæ tempus observare perducit. Qui cum celebrato in Hybernia canonico Pascha, ad suam insulam revertisset, fuisse in monasterio Catholicam temporis paschalis observantiam instantissimè prædicare, nec tamen perficere quod conabatur, postea contigit eum ante expletum anni circulum migrasse de seculo, divina utique gratia disponente, ut vir unitatis & pacis studiosissimus ante ad vitam raperetur æternam, quam redeunte tempore paschali graviorem cum eis, qui eum ad veritatem sequi volebant, cogere haberet discordiam. Scripsit idem vir de locis sanctis librum legentibus multum utilissimum, cuius auctor erat docendo, ac dictando Galliarum Episcopus Arculfus, qui locorum gratia sanctorum venerat Hierosolymam: & lustrata omni terra re promissionis, Damascum quoque, Constantinopolim, Alexandriam, multa que maris insulas adierat, patriamque navigio revertens, vi tempestatis in Occidentalia Britannicæ litora delatus est: ac post multa ad memoratum Christi famulum Adamnanum perveniens, ubi doctus in scripturis, sanctorumque locorum gnarus esse comperitus est, libentissimè est ab illo susceptus, libentius auditus: adeo ut quæque ille se in locis sanctis memoratu digna vidisse testabatur, cuncta mox ille literis mandare curaverit: Fecitque opus (ut dixi) multis utile, & maxime illis, qui longius ab eis locis, in quibus Patriarcha & Apostoli erant, secreti, ea tantum de his quæ lætione didicerint, norunt. Porrexit autem librum hunc Adamnanus Alfrido regi, ac per ejus est largitionem etiam minoribus ad legendum contraditus. Scripsit quoque ipse multis ab eo numeribus donatus, in patriam remissus est, De cuius scriptis aliqua decerpere, ac nostræ huius historiæ inferere commodum fore legentibus reor.

CAPUT XVII.

Que in eodem libro de loco Dominicæ nativitatæ, passionis, & resurrectionis commemoraverit.

Scripsit ergo de loco Dominicæ nativitatæ in hunc modum: Bethleem civitas David, in dorso sita est angusto, ex omni parte vallibus circumdata, ab occidente in orientem mille passibus longa, humilis, sine turribus muro per extrema plani verticis instructo: in cuius orientali angulo quasi quoddam naturale semiantrum est, cuius exterior pars nativitatæ Dominicæ fuisse dicitur locus, interior præsepe Domini nominatur. Hæc spelunca tota interioris pretiosio marmore tecta, supra locum ubi Dominus natus, specialius traditur, sanctæ Mariæ grandem gestat Ecclesiam. Scripsit item hoc modo de loco passionis & resurrectionis illius: Ingressus à septentrionali parte urbem Hierosolymam, primum de locis sanctis pro conditione platearum divertendum est ad Ecclesiam Constantinianam, quæ Martyrium appellatur. Hanc Constantinus Imperator, eo quòd ibi Crux Domini ab Helena ejus matre reperta sit magnifico & regio cultu construit. Dehinc ab occasu Golgotana videtur Ecclesia, in qua etiam rupis illa apparet, quæ quondam ipsa infixo Domini corpore Crucem Domini tulit argenteam, modò pergrandem sustinens crucem, pendente magna desuper ærea rota cum lampadibus: infra ipsum verò locum Dominicæ crucis excisa

in petra crypta est, in qua super altare pro defunctis honoratis sacrificium solet offerri, postis interim in platea corporibus. Hujus quoque ad occasum Ecclesiam anastasis, hoc est, Resurrectionis Dominicae rotunda Ecclesia tribus cincta parietibus, duodecim columnis sustentatur, inter parietes singulos latum habens spatium viz, quae tria altaria, in tribus locis parietis medii continet: hoc est, Australi, Aquilonari, & Occidentali. Hæc bis quaternas portas, id est introitus, per tres è regione parietes habet, è quibus quatuor ad Vulturum, & quatuor ad Eurum spectant: hujus in medio monumentum Domini rotundum petra excisum est, cujus culmen intrinsecus stans homo manu contingere potest: ab Oriente habens introitum, cui ille magnus appositus est, quod intrinsecus ferramentorum vestigia usque in præfens ostendit. Nam extrinsecus usque ad culminis summam totum marmore tectum est: summum verò culmen auro ornatum, auream magnam gestat crucem. In hujus ergo monumenti Aquilonari parte sepulchrum Domini in eadem petra excisum est, longitudinis septem pedum, trium mensura palmarum pavimento altius eminet: introitum habens à latere Meridiano, ubi die noctuque duodecim lampades ardent: quatuor intra sepulchrum, octo supra in margine dextro. Lapis qui ad ostium monumenti positus erat, nunc fissus est, cujus pars minor quadratum altare ante ostium nihilominus ejusdem monumenti stat: major verò pars, in Orientali ejusdem Ecclesie loco, quadrangulum aliud altare sub lintaminibus extat. Color autem ejusdem monumenti & sepulchri, albo & rubicundo permixtus videtur.

CAPUT XVIII.

Qua item de loco ascensionis Dominice, & sepulchri Patriarcharum scripsit.

DE loco quoque ascensionis Dominice præfatus auctor hoc modo refert: Mons Olivarum altitudine monti Sion pare est, sed latitudine & longitudine præstat, exceptis vitibus & olivis: rare ferax arboris, frumenti quoque & hordei fertilis. Neque enim brucosa, sed herbosa & florida soli illius est qualitas: in ejus summo vertice, ubi Dominus ad cælos ascendit, Ecclesia rotunda grandis ternas per circuitum cameratas habet porticus desuper tectas. Interior namque domus propter Dominici corporis meatum camerari & regi non potuit: altare ad Orientem habens angusto culmine protectum, in cujus medio ultima Domini vestigia cælo desuper patente videntur, visuntur. Quæ cum quotidie à credentibus terra tollatur, nihil minus manet, eandemque adhuc speciem veluti impressis signatam vestigiis servat. Hæc circa ærea rota jacet, usque ad cervicem alta, ab Occasu habens introitum, pendente desuper in trochleis magna lampade, totaque die ac nocte lucente. In Occidentali ejusdem Ecclesie parte sunt sanestra octo, totidemque è regione lampades in funibus pendentes, usque Hierosolymam per vitium fulgent: quarum lux corda intuentium cum quadam alacritate & compunctione pavescere dicitur. In die Ascensionis Dominice, per annos singulos Milla peracta validi flaminis procella descendit venire consuevit, & omnes qui in Ecclesia adfuerint, terræ prostrare. De situ etiam Hebron, & monumentis Patrum ita scribit: Hebron quondam civitas & metropolis regni David, nunc ruinis tantum, quid tunc fuerit, ostendens: uno ad Orientem stadio speluncam duplicem in valle habet, ubi sepulchra Patriarcharum quadrato muro circumdantur, capitibus vestis ad Aquilonem, & hæc singula singulis tecta lapidibus, instar basilicæ dolatis trium patriarcharum candidis. Adam obscurioris & vilioris operibus, qui hæud longè ab illis ad Boreale extremamque muri illius partem pausat. Trium quoque feminarum viliores & minores memoriæ cernuntur. Mambre etiam collis mille passibus est à monumentis, his ad Boream herbosus valde & floridus, campestrem habens in vertice planiciem: in cujus Aquilonari parte quercus

Abraham duorum hominum altitudinis truncus, Ecclesia circumdata est. Hæc de opusculis excerpta præfati scriptoris ad sensum quidem verborum illius, sed brevioribus stricteque comprehensa sermonibus nostris, ad unitatem legentium historiis indere placuit. Plura voluminis illis, si quem scire delectat, vel in ipso illo volumine, vel in eo, quod de illo dudum stricte excerptimus, epitomate requirat.

CAPUT XIX.

Vt Australes Saxones Episcopos acceperint Eadbertum & Eolstan, Occidentales Danielem & Aldhelmum, & de scriptis ejusdem Aldhelmi.

ANNO Dominice Incarnationis septingentesimo quinto, Aldfridus rex Nordan Humborum defunctus est anno regni sui vicelesimo necdum impleto: cui succedens in imperium filius suus Osredus, puer circiter octo annorum, regnavit annis undecim. Hujus regni principio Antistes Occidentalium Saxonum Heddi cælestem migravit ad vitam. Bonus quippe erat vir ac iustus, & Episcopalem vitam sive doctrinam magis insito sibi virtutum amore, quam lectionibus institutus exercebat. Denique reverendissimus Antistes Pethelmus, de quo in sequentibus loco suo dicendum est, qui cum successore ejus Aldhelmo multo tempore adhuc diaconus sive monachus fuit, referre est solitus, quod in loco quo defunctus est, ob meritum sanctitatis ejus, multa sanitate sint patrata miracula: hominesque provincie illius solitos ablatum inde pulverem, propter languentes in aquam mittere, atque hujus gustum sive asperionem multis sanitate ægrotis & hominibus & pecoribus conferre: propter quod, frequenti ablacione pulveris sacri, fossa sic ibidem facta non minima. Quo defuncto Episcopatus provincie illius in duas parochias divisus est. una data est Danieli, quam usque hodie regit: altera Aldhelmo, cui annis quatuor strenuissime præfuit: ambo & in rebus ecclesiasticis & in scientia scripturarum sufficienter instructi. Denique Aldhelmus cum esset adhuc presbyter & Abbas monasterii, quod Maldai urbem nominant, scripsit jubente synodo sua gentis librum egregium adversus errorem Britonum, quo vel Pascha non suo tempore celebrant, vel alia per plura ecclesiastica castitati & paci contraria gerunt: multosque eorum qui Occidentalibus Saxonibus subditi erant Britones, ad Catholicam Dominici Pasche celebrationem hujus lectione perduxit. Scripsit & de virginitate librum eximium, quem in exemplum Sedulli geminato opere & versibus hexametris, & prosa composuit. Scripsit & alia nonnulla, utpote vir undecunque doctissimus: nam & sermone nitidus, & scripturarum (ut dixi) tam liberalium, quam ecclesiasticarum erat eruditione mirandus. Quo defuncto, Pontificatum pro eo suscepit Forthere, qui usque hodie superest, vir & ipse in Scripturis sanctis multum eruditus. Quibus Episcopatum administrantibus statutum est synodali decreto, ut provincia Australium Saxonum, quæ eatenus ad civitatis Ventane, cui tunc Daniel præerat, parochiam pertinebat, & ipsa Sedem Episcopalem ac propriam haberet Episcopum: consecratusque est eis primus Antistes Eadbertus, qui erat Abbas in monasterio beata memoriæ Wilfridi Episcopi, quod dicitur Seleseu: quo defuncto Ceolla suscepit officium Pontificatus. Ipso autem ante aliquot annos ex hac luce substracto, Episcopatus usque hodie cessavit.

CAPUT XX.

Vt Coenredus Merciorum, & Offi, orientalium Saxonum rex in monachico habitu Romæ vitam finiret: & de vita vel obitu Wilfridi Episcopi.

ANNO autem imperii Hofredi quarto Coenredus, qui Regno Merciorum nobilissime tempore aliquanto præerat, nobilibus multo scepra regi reliquit. Nam venit Romam, ibique attonius, pontificatum habente Constantino, ac monachus factus, ad limina Apostolorum in

precibus, jejuniis & eleemosynis usque ad diem perman-
sit ultimum: succedente in regnum Coenredo filio Edil-
redi, qui ante ipsum Coenredum idem regnum tenebat.
Venit autem cum illo & filius Sigheii regis Orientalium
Saxonum, cujus supra meminimus, vocabulo Ossa, juve-
nis amantissimæ ætatis & venustatis, totaque suæ genti ad
tenenda servandaque regni sceptrâ exoptatissimus. Qui
pari ductus devotione mentis reliquit uxorem, agros, cog-
natos & patriam, propter Christum & propter Evange-
lium, ut in hac vita centuplum acciperet, & in seculo ven-
turo vitam æternam. Et ipse ergo, ubi ad loca sancta Rom-
am pervenerunt, attonsus, & in monachico vitam habi-
turo complens, ad visionem beatorum Apostolorum in cel-
lis diu desideratam pervenit. Eodem sanè anno, quo hi
Britanniam reliquere, Antistes eximius Wilfridus post
quadraginta & quinque annos accepti Episcopatus diem
clausit extremum, in provincia quæ vocatur Inundalum,
corpusque ejus loculo inditum, perlatum est in monaste-
rium ipsius, quod dicitur Inrhyppum, & juxta honorem
tanto pontifici congruum in Ecclesia beati Apostoli Pe-
tri sepultum. De cujus statu vitæ (ut ad priora repedan-
tes, paucis quæ sunt gesta, memoremus) cum esset puer bonæ
næ indolis, atque vitam in probis motibus transigens, ita
se modestè & circumspèctè in omnibus gerebat, ut meritò
à majoribus quasi unus ex ipsis amaretur, & veneretur.
Ubi quartumdecimum ætatis contigit annum, monasti-
cam seculari vitam prætulit. Quod ubi parti suo narravit
(jam enim mater obierat) libenter ejus votis ac desiderii
coelestibus annuit, eumque cœptis insistere salutaribus
jussit. Venit ergo ad insulam Lindisfarnensem, ibique
monachorum famulatu se contradens, diligenter ea quæ
monastica castitatis ac pietatis erant, & discere curabat,
& agere. Et quia acris erat ingenit, didicit citissimè
Psalms & aliquot codices, necdum quidem attonsus: ver-
rùm his qui tonsura majores sunt virtutibus, id est, humi-
litate & obedientia non mediocriter indignus: propter
quod & à senioribus & coarctans suis justo colebatur affe-
ctu: in quo videlicet monasterio cum aliquot annos Deo
serviret, animadvertit paulatim adolescens animi sagacis,
minimè perfectam esse virtutis viam quæ tradebatur à
Scotis: Proposuitque animo venire Romam, & qui ad
Sedem Apostolicam ritus Ecclesiastici sive monasteriales
servarentur, videre. Quod cum fratribus referret, lauda-
verunt ejus propositum, eumque id quod mente disposuit,
perficere suadebant. At ille confestim veniens ad regi-
nam Eanfredam, cui notus erat, ejusque consilio & suffragiis
præfatus fuerat monasterio sociatus, indicavit ei desiderium
sibi inesse beatorum Apostolorum limina visitandi: quæ
delectata bono adolescentis proposito, misit eum in
Cantiam ad regem Erconbertum, qui erat filius avunculi
sui, postulans ut eum honorificè Romam transmitteret.
Quo tempore ibi gradum Archiepiscopatus Honorius
unus ex discipulis beati Papæ Gregorii, vit in rebus eccle-
siasticis sublimiter institutus, servabat. Ubi cum aliquan-
diu demoratus adolescens animi vivacis, diligenter his
quæ inspiciendæ, discendi operam daret, supervenit illò
alius adolescens nomine Biscop, cognomento Benedictus,
de nobilibus Anglorum, cupiens & ipse Romam venire,
cujus supra meminimus. Hujus ergo comitatu rex socia-
vit Wilfridum, atque illum secum Romam perducere jussit.
Qui cum Lugdunum pervenissent, Wilfridus à Dalsino
civitatis Episcopo ibi retentus est, Benedictus cœptum
iter gnaviter Romam usque complevit. Delectabatur
enim Antistes prudentia verborum juvenis, gratia venusti
vultus, alacritate actionis, & constantia ac maturitate cog-
itationis. Unde & omnia quæ necesse habebat, abundan-
ter & ipse cum sociis suis (quamdiu secum erant) donabat:
& in super offerebat, ut si vellet, partem Galliarum non
minimam illi regendam committeret, ac filiam fratris sui
virginem illi conjugem daret, eumque ipse loco adoptivi
haberet. At ille gratias agens pietati, quam erga eum (cum
esset peregrinus) habere dignaretur, respondit, propositum
se magis alterius conversationis habere, & ideo patria re-
liqua Romam iter agere cœpisse. Quibus auditis Antistes

misit eum Romam, dato duce itineris, & cunctis simul, quæ
necessitas poscebat itineris largiter subministratis, obs-
crans sedulo, ut cum in patriam reverteretur, per se iter
facere meminisset. Veniens verò Wilfridus Romam, &
orationibus ac meditationibus rerum ecclesiasticarum (ut ani-
mo propostuerat) quotidiana mancipatus instantia, perve-
nit ad amicitiam viri sanctissimi ac doctissimi, Bonifacii
videlicet Archidiaconi, qui etiam consiliarius erat Apo-
stolici Papæ: cujus magisterio quatuor Evangelicorum
libros ex ordine didicit, computum Paschæ rationabilem,
& alia multa, quæ in patria nequiverat, ecclesiasticis disci-
plinis accommodata, eodem magistro tradente percepit. Et
cum menses aliquot ibi studii occupatus felicibus exegisset,
rediit ad Dalsinum in Galliam, & tres annos apud ip-
sum commoratus, attonsus est ab eo, & in tanto habitus a-
more, ut hæretum sibi illum facere cogitaret. Sed ne hoc
fieri posset, Antistes crudeli morte præceptus est, & Wil-
fridus ad suæ patriam, hoc est, Anglorum gentis Episcopa-
tum relevatus. Nam Brunehilda regina missis militibus
Episcopum jussit interfici, quem ad locum quidem quo
decolandus erat, secutus est Wilfridus clericus illius, de-
siderans cum eo (tametsi ipso multum prohibente) pariter
occurrere. Sed hinc ubi petogrinum atque orientum de
natione Anglorum cognovèrè, carnifices pepercerè illi,
neque eum trucidare cum suo voluèrè Pontifice. At ille
in Britanniam veniens, conjunctus est amicitias Aldrici
regis, qui Catholicæ Ecclesiæ regulas sequi semper, &
amare didicerat. Unde & illi, qui Catholicum eum esse
comperit, mox donavit terram decem familiarium, in loco
qui dicitur Stamford: & non multo post monasterium tri-
ginta familiarium, in loco qui vocatur Inrhyppum, quem
videlicet locum dederat pridem, ad constituendum inibi
monasterium, his qui Scotos sequebantur: verum quia illi
postmodum optione data maluerunt loco cedere, quam
Pascha Catholicum, ceterosque ritus canonicos juxta Ro-
manæ & Apostolicæ Ecclesiæ consuetudinem recipere,
dedit hoc illi, quem melioribus imbutum disciplinis ac
moribus vidit. Quo in tempore ad justificationem præfati
regis presbyter ordinatus est in eodem monasterio ab Agil-
berto Episcopo Gevislorum, cujus supra meminimus, de-
siderante Rege, ut vir tantæ eruditionis ac religionis sibi
specialiter individuo comitatu sacerdos esset ac doctor.
Quem non multo post, decessit & eliminata (ut supra do-
cimus) Scotorum sceta, in Galliam mittens cum consilio
atque consensu patris sui Oswi, Episcopum sibi rogavit
ordinari, cum esset annorum circiter triginta, eodem Agil-
berto tunc Episcopatû agente Parisiaca civitate, cum quo
& alii undecim Episcopi ad dedicationem Antistitis con-
venientes, multum honorificè ministerium impleverunt.
Quo adhuc in Transmarinis partibus demorante, conse-
cratus est in Episcopatum Eboraci, jubente Rege Oswi
Ceadda, vir sanctus, ut supra memoratum est: & tribus an-
nis Ecclesiam sublimiter regens, de hinc ad monasterii sui
quod est in Læstingari, curam secessit, accipiente Wilfri-
do Episcopatum totius Nordan Humbroorum provinciarum:
qui deinde regnante Ecgrido, pulsus est Episcopatu, &
alii pro illo consecrati Antistites, quorum supra meminimus,
Romamque iturus, & coram Apostolico Papa causam
dicturus, ubi navem conscendit, stante Favonio pulsus est
in Fream, & honorificè susceptus à barbaris, ac rege illo-
rum Aldgiso, prædicabat eis Christum, & multa eorum
millia verbo veritatis instituens, à peccatorum suorû for-
dibus fonte Salvatoris abluit: & quod postmodum Wil-
broordus reverendissimus Christi Pontifex in magna de-
votione complevit, ipse primus ibi opus Evangelicum
cœpit. Ibi ergo hyemem cum nova Dei plebe feliciter exi-
gens, sic Romam veniendi iter repetiit, & ubi causa ejus ven-
tilata est præfate Agathone Papa, & pluribus Episcopis,
universorum judicio absque crimine accusatus fuisse, & E-
piscopatu esse dignus inventus est. Quo in tempore idè Pa-
pa Agatho cum synodi congregaret Romæ centum vigin-
triquing Episcoporum, adversus eos qui inam in Domino
Salvatore voluntatem atque operationem dogmatizabant,
vocari jussit & Wilfridum, atque inter Episcopos conse-

dentem

dentem dicere fidem suam, simul & provincia sive insula de qua venerat; cumq; Catholicus cum suis esset inventus, placuit hoc inter cetera ejusdem synodi gestis inseri, scriptumque est hoc modo: Wilfridus Deo amabilis Episcopus Eboracensis civitatis, Apostolicam sedem de sua causa appellans, & ab hac potestate de certis incertisque rebus absolutus, & cum aliis 125. Coepiscopis in Synodo in judicium sede constitutus, & pro omni aequilonari parte Britannia & Hyberniae insulis, quae ab Anglorum & Britonum, nec non Scotorum & Pictorum gentibus incoluntur, veram & Catholicam fidem confessus est, & conscriptione sua corroboravit. Post haec reversus in Britanniam provinciam Australium Saxonum ab idololatriae ritibus ad Christi fidem convertit: Vestra quoque insulae verbi ministros destinavit, & secundo anno Aldrici, qui post Ecgthidum regnavit, sedem suam & Episcopatum ipso rego invitante recepit. Sed post quinque annos demum accusatus ab eodem ipso rege & pluribus Episcopis, praesulatu pulsus est, veniensq; Romam cum praesentibus accusatoribus acciperet locum se defendendi, confederentibus Episcopis pluribus eam Apostolico Papa Joanne, omnium judicio probatum est, accusatores ejus nonnulla in parte falsas contra eum esse machinatos calumnias. Scriptumq; est a praefato Papa regibus Anglorum Edilredo & Aldrici, ut eum in Episcopatum suum (eo quod injuste fuerit eodemnatus) facerent recipi. Juvit autem causam absolutiois ejus lectio synodi beatae memoriae Papae Agathonis, quae quondam ipso praesente in urbe atque in eodem Concilio inter Episcopos residente, ut praediximus, acta est. Cum ergo causa exigente synodus eadem coram nobilibus & frequentia populi jubente Apostolico Papa diebus aliquot legeretur, ventum est ad locum ubi scriptum erat: Wilfridus Deo amabilis, Episcopus Eboracensis civitatis, Apostolicam Sedem de sua causa appellans, & ab hac potestate de certis incertisque rebus absolutus, &c. quae supra posuimus. Quod ubi lectum, stupor apprehendit audientes, & silente lectore cooperunt alterutrum requirere, quis esset ille Wilfridus Episcopus. Tum Bonifacius consiliarius Apostolici Papae, & alii per plures, qui eum temporibus Agathonis Papae ibi viderunt, dicebant ipsum esse Episcopum, qui nuper Romam accusatus a suis, atq; ab Apostolica Sede judicandus advenerat. Qui jam dudum, inquit, & quae accusatus huc adveniens, mox audita ac dijudicata causa & controversia utriusque partis, a beatae memoriae Papa Agathone probatus est, contra fas a suo Episcopatu repulsus: & tanto apud eum habitus est honore, ut ipsum in Concilio quod congregarat Episcoporum, quasi vitum incorruptae fidei, & animi probi residere praeciperet. Quibus auditis dicebant omnes unam cum ipso Pontifice, vitam tantae auctoritatis, qui per quadraginta prope annos Episcopatu fungebatur, nequaquam damnari debere, sed ad integrum culpae satisfactionem absolutum, patriam cum honore reverti. qui cum in Britannia remeans in Galliarum partes devenisset, tactus est infirmitate repentina, & ea crescente adeo pressus, ut neque equo vehi posset, sed manibus ministrorum portaretur in grabato. Sic delatus in civitatem Meldum Galliae, quatuor diebus ac noctibus quasi mortuus jacebat, halitu tantum pertenui, quia viveret demonstrans. Cumq; ita sine cibo & potu, sine voce & auditu quatriddo perseveraret, quinta demum illucescente die, quasi de gravi expertus somno, exurgens resedit, aperisque oculis, vidit circa se choros psallentium simul & stentium fratrum: ac modicum suspitans interrogavit ubi esset Acca presbyter, qui statim vocatus intravit, & videns eum melius habentem ac loqui jam valentem, flexis genibus gratias egit Deo, cum omnibus qui aderant fratribus. Et cum partem confedisent, ac de superius judicium trepidi aliquantum fabulari coepissent, justit pontifex ceteros ad horam egredi, & ad Accan presbyterum ita loqui exorsus est: Visio mihi modo tremenda apparuit, quam te audire ac silentio tegere volo, donec sciam quid de me fieri velit Deus. Assit enim mihi quidam candido praclarus habitu, dicens se Michaellem esse archangelum, & ob hoc, inquit, missus sum, ut te a morte revocem. Donavit enim tibi Dominus vitam per orationes & lacrymas di-

scipulorum & fratrum tuorum, & per intercessionem superbeatae Genitricis semperq; virginis Mariae. Quapropter dico tibi, quia modo quidem ab infirmitate hac sanaberis sed paratus esto, quia post quadriennium revertens suscitabor. in patriam vero perveniens, maximam possessionum tuarum quae tibi ablatae sunt, portionem recipies, atq; in pace tranquilla vitam terminabis. Convaluit igitur Episcopus cunctis gaudentibus, & Deo gratias agentibus, ceptoq; itinere in Britanniam venit. Lectis autem epistolis, quas ab Apostolico Papa advexerat, Bertwaldus Archiepiscopus, & Edilredus quondam rex, tunc autem Abbas, libentissimènaverunt: qui videlicet Edilredus accitum ad se Conredum, quem pro se regem fecerat, amicum Episcopo fieri petiit, & impetravit: sed Aldricus Nordan Humbroru rex eum suscipere contempsit, nec longo tempore superstit. Unde factum est, ut regnante Ofredo filio ejus, mox synodo facta juxta fluvium Nidd, post aliquantum utriusque partis constitum, tandem cunctis faventibus in praesulatum sit suae receptus Ecclesiae. Sicq; quatuor annis, id est usq; ad diem obitus sui vitam duxit in pace. Defunctus est autem quarto Idus Octobris, in monasterio suo, quod habebat in provincia Undalum, sed regimine Cudbaldi Abbatis, & ministerio fratrum perlatus in primum suum monasterium, quod dicitur Inrhyppum, positusq; est in ecclesia B. Apostoli Petri juxta altare ad austrum, ut & supra docuimus, & hoc de illo epitaphium est scriptum:

*Wilfridus hic magnus requiescit corpore praesul,
Hanc Domino, qui aulam ductus pietatis amore
Fecit, & eximiam sacravit nomine Petri:
Cui claves caeli Christus dedit arbiter orbis,
Atque auro ac Tyrio devotus vestitus usuro.
Quem etiam sublimis crucis radiante metallo,
Hic posuit tropaeum, nec non & quatuor auro.
Scribi Evangelii praecipit in ordine libros:
Ac thecam e rutilo his condignam condidit auro
Paschalis qui etiam solennia tempora cursus,
Catholici ad justum correxit dogma canonis,
Quem statuere patres, dubioque errore remoto
Certa suae genti ostendit moderamina ritus:
Inque locis monachorum examina crebra
Colligit, ac monitis cavit quae regula patrum
Sedulus inflicuit, multaq; domiq; soruq;
Faciatus nimium per tempora longa periculi:
Quindecim ternos postquam egit Episcopus annos,
Transit, & gaudens ecclesia regna petivit.
Dona Iesu ut grex pastorum calle sequatur.*

CAPUT XXI.

Ut religio Abbati Adriano Albinus, Wilfrido in Episcopatum Acca successerit.

ANNO post obitum praefati patris proximo, id est, quinto Ofredi regis, reverendissimus pater Adrianus Abbas, cooperatur in verbo Dei Theodori beatae memoriae Episcopi, defunctus est, & in monasterio suo in ecclesia beatae Dei genitricis sepultus: qui est annus quadagesimus primus, ex quo a Vitaliano Papa directus est cum Theodoro: ex quo autem in Britanniam venit, tricesimus nonus. Cujus doctrinae, simul & Theodori, inter alia testimonium perhibet, quod Albinus discipulus ejus, qui monasterio ipsius in regimine successit, in tantum studiis Scripturarum institutus est, ut Graecam quidem linguam non parva ex parte, Latinam vero non minus quam Anglorum, quae sibi naturalis est, noverit. Suscepit vero pro Wilfrido Episcopatum Hagustaldensis ecclesiae Acca presbyter ejus, vir & ipse strenuissimus, & coram Deo & hominibus magnificus: qui & ipsius ecclesiae suae, quae in beati Andreae Apostoli honorem consecrata est, edificium multifario decore, ac mirificis ampliavit operibus. Dedit namque operam (quod & hodie facit) ut acquisitis undecunq; reliquiis beatorum Apostolorum & martyrum CHRISTI, in venerationem illorum poneret altaria, distinctis porticibus in hoc ipsum intra muros ejusdem ecclesiae. Sed & historias passionum eorum unam cum

cæteris Ecclesiasticis voluminibus summa industria congregans, amplissimam ibi ac nobilissimam bibliothecam fecit. Nec non & vasa sancta & luminaria, aliæque hujusmodi quæ ad ornatum domus Dei pertinent, studiosissime paravit. Cantorem quoque egregium nomine Maban, qui à successoribus discipulorum beati Papæ Gregorii in Cantia fuerat cantandi sonos edoctus, ad se suosque instituendos accessit, ac per annos duodecim tenuit, quatenus & ea quæ illi non noverant, carmina Ecclesiastica doceret: & ea quæ quondam cognita longo usu vel negligentia inveterare cœperant, hujus doctrina in priscum renovarentur statum. Nam & ipse Episcopus Acca cantator erat peritissimus, quomodo etiam in literis sanctis doctissimus, & in Catholice fidei confessione castissimus, in Ecclesiastica quoque institutionis regulis solertissimus extiterat, & usque dum sua præmia pietatis devotionis acciperet, existere non desinit: utpote qui à pueritia in clero sanctissimi ac Deo dilecti Bosæ Eboracensis Episcopi nutritus atque eruditus est. Deinde ad Wilfridum Episcopum spe melioris propositi adveniens, omnem in ejus obsequio usque ad obitum illius explevit ætatem: cum quo etiam Romam veniens, multa illic quæ in patria nequiverat Ecclesiæ sanctæ institutionis, utilia didicit.

CAPUT XXII.

Ut Ceolfrius abbas regi Pictorum architectos Ecclesiæ, simul & epistolam de Catholice Paschæ, & consura miseris.

EO tempore Naitanus Rex Pictorum (qui Septentrionales Britannia plagas inhabitant) admonitus Ecclesiasticarum frequenter meditatione scripturarum, abrenunciavit errori quo eatenus in observatione Paschæ cum sua gente tenebatur: & se suosque omnes ad catholicam observantiam, Dominicæ resurrectionis tempus celebrandum perduxit. Quod ut facilius & majori auctoritate perficeret, quaesivit auxilium de gente Anglorum, quos jam dudum ad exemplum sanctæ Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ suam religionem instituisse cognovit. Siquidem misit legatarios ad virum venerabilem Ceolfridum, abbatem monasterii beatorum Apostolorum Petri & Pauli, quod est ad ostium Vuyri amnis, & juxta amnem Tinam, in loco qui vocatur Ingrivum, cui ipse post Benedictum (de quo supra diximus) gloriosissime præfuit, postulans ut exhortatorias sibi litteras mitteret, quibus potentius confutare possent eos, qui Paschæ non suo tempore observare præsumerent: simul & de consura modo vel ratione qua clericis insigniri deceret: excepto quod etiam ipse in his non parva ex parte esset imbutus. Et architectos sibi mitti petiit, qui juxta morem Romanorum Ecclesiam de lapide ingenti ipsius facerent, promittens hanc in honore beati Apostolorum principis dedicandam: se quoque ipsum cum suis omnibus morem sanctæ Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ semper imitaturum, in quantum duntaxat tam longè à Romanorum loquela & natione segregati hunc edificare possent. Cujus religionis votis ac precibus favens reverendissimus abbas Ceolfrius, misit architectos quos petebat, & litteras scriptas in hunc modum: Domino excellentissimo & gloriosissimo regi Naitano, Ceolfrius abbas in Domino salutem. Catholicarum sancti Paschæ observantiam, quam à nobis Rex Deo devoto religioso studio quaesivisti, promptissime ac libentissime tuo desiderio, juxta quod ab Apostolica sede didicimus, patefacere satagimus. Scimus namque cælitus sanctæ Ecclesiæ donatum, quotiens ipsi rerum Domini discenda, docenda, custodienda veritati operam impendunt. Nam & verè omnino dixit quidam secularium scriptorum, quod felicissimo mundi statu ageretur, si vel reges philosopharentur, vel regnarent philosophi. Quod si de philosophia hujus mundi verè intelligere de statu hujus mundi, merito diligere potuit homo hunc mundum: quanto magis civibus patriæ cælestis in hoc mundo peregrinantibus optandum est, & totis animi viribus supplicandum, aut quo plus in

mundo quique valent, eo amplius ejus, qui super omnia est, judicis mandatis aufcultare contentent, atque ad hæc observanda secum eos quoque qui sibi commissi sunt, & exemplis simul & auctoritate insituant. Tres sunt ergo regulæ sacris indicæ literis, quibus Paschæ celebrandi tempus nobis præfinitum nulla prorsus humana licet auctoritate mutari: è quibus duæ in lege Moyfi divinitus statuta, tertia in Evangelio per effectum Dominicæ passionis & resurrectionis adjuncta est. Præcipit enim lex, ut Pascha primo mense anni, & tertia ejusdem mensis septimana, id est, à quinta decima die usque ad vicefimam primam fieri deberet. Additumque est per institutionem Apostolicam ex Evangelio, ut in ipsa tertia septimana diem Dominicam expectare, atque in ea temporis Paschalis initium tenere debeamus. Quam videlicet regulam uniformem, si quis ritè custodierit, nunquam in adnotatione festi Paschalis errabit. Verum si de his singulis enucleatius ac latius audire desideras, scriptum est in Exodo, ubi liberandus de Ægypto populus Israel primum Pascha facere jubetur: quia dixerit Dominus ad Moysen & Aaron: Mensis iste vobis principium mensum primus erit in mensibus anni. Loquimini ad universum cæterum filiorum Israel, & dicite eis, Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias & domos suas. Et paulo post: Et servabitis eum usque ad quartamdecimam diem mensis hujus. Immolabique eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam. Quibus verbis manifestissime constat, quod ita in observatione Paschali mentio fit diei quartadecimæ, ut non tamen in ipsa die quartadecima Pascha fieri præcipiatur, sed adveniente tandem vespere diei quartadecimæ, id est, quinaradecima luna, quæ initium tertiæ septimanæ faciat, in cæli faciem procedente, agnus immolari jubeatur. Et quod ipsa sit nox quinaradecimæ luna, in qua percussus Ægyptiis, Israel est à longa servitute redemptus, Septem, inquit, diebus azyma comedetis. Quibus iterum verbis tota tertia septimana ejusdem primi mensis decernitur solennis esse debere. Sed ne putaremus easdem septem dies à quartadecima usque ad vicefimam esse computandas, continuo subijcit, in die primo non erit fermentum in domibus vestris. Quicumque comederit fermentum in domibus vestris, peribit anima illa de Israel. A die primo usque ad diem septimum, & cætera, usque dum ait: In eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Ægypti. Primum ergo diem azymorum appellat eum, in quo exercitum eorum esset educturus de Ægypto. Constat autem, quia non quartadecima die, in cuius vespere agnus est immolatus, & quæ proprie Pascha sive Phase dicitur: sed quinaradecima sunt educti ex Ægypto: sicut in libro Numerorum aperitissime scribitur: Profecti igitur de Ramelle quindecima die mensis primi altera die fecerunt Phase filii Israel in manu excellæ. Septem ergo dies azymorum, in quarum prima eductus est populus Domini ex Ægypto, ab initio (ut diximus) tertiæ septimanæ, hoc est, à quinaradecima die mensis primi usque ad vicefimam primam ejusdem mensis diem completam computari oportet. Porro dies quartus decimus extra hunc numerum separatum, sub Paschæ titulo prænotatur, sicut Exodi sequentia patenter edocent: Ubi cum dictum esset, in eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Ægypti, protinus additum est: Et custodietis diem istum in generationes vestras ritu perpetuo. Primo mense quartadecima die mensis comedetis azyma usque ad diem vicefimam primam ejusdem mensis ad vesperam. Septem diebus fermentatum non invenietur in domibus vestris. Quis enim non videat, à quartadecima usque ad vicefimam primam, non septè solummodo, sed octo potius esse dies, si & ipsa quartadecima annumeretur? Sin autem (ut diligentius explorata scripturæ veritas docet) à vespere diei quartadecimæ usque ad vesperam vicefimæ primæ computaverimus, videbimus profectò, quod ita dies quartadecimam vesperam suam festi Paschalis initium porrigat, ut non amplius tota sacra solennitas, quam septè tantummodo noctes, cum totidem diebus comprehendat. Unde vera esse probatur nostra definitio, qua tempus Paschale primo mense

anni,

anni, & tertie ejus hebdomada celebrandum esse diximus. Veraciter enim tertia agitur hebdomada, quod à vespera quartadecimæ diei incipit, & in vespera vicefimæ primæ completur. Postquam verò Pascha nostrum immolatus est Christus, diemque nobis Dominicam, quæ apud antiquos una vel prima Sabbati sive Sabbatorum vocatur, gaudio suæ resurrectionis fecit esse solemnem, ita hanc nunc Apostolica traditio festis Paschalibus inseruit, ut nihil omnino tempore Paschæ legalis præoccupandui, nihil minuendum esse decerneret: quin potius statuit, ut expectaretur juxta præceptum legis idem primus anni mensis, expectaretur quartadecima dies illius, expectaretur vespera ejusdem. Et cum hæc dies in sabbatum fortè incidere, tolleretur uniusquisque agnum per familias & domos suas, & immolarent eum ad vesperam; id est, præpararent omnes Ecclesiæ per orbem, quæ unam Catholicam faciunt, panem & vinum in mysterium carnis & sanguinis agni immaculati, qui abtulit peccata mundi, præcedente congrua lectionum, orationum & caeremoniarum Paschalium solennitate, offerrent hæc Domino in spem futuræ redemptionis. Ipsa est enim eadem nox, in qua de Ægypto per sanguinem agni Israelitica plebs erepta est: ipsa est, in qua per resurrectionem Christi liberatus est à morte æterna omnis Dei populus. Mane autem illucescente die Dominica primam Paschalibus festi diem celebrarent. Ipsa est enim dies, in qua resurrectionis suæ gloriam Dominus multifario piæ revelationis gaudio discipulis patefecit. Ipsa prima dies azymorum, de qua multum distinctè in Levitico scriptum est, Mense primo quartadecima die mensis hujus, ad vesperam pasche Domini est, & quintadecima die mensis hujus solennitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis, dies primus erit celeberrimus sanctusque. Si ergo fieri posset, ut semper in diem quintum decimum primi mensis, id est, in lunam quintam decimam Dominica dies incurreret, unò semper eodemque tempore cum antiquo Dei populo, quamquam sacramentorum genere discreto sicut una eademque fide Pascha celebrare possemus. Quia verò dies septimana non æquali cum luna tramite percurrit, decrevit Apostolica traditio, quæ per beatum Petrum Romæ prædicata, per Marcum Evangelistam & interpretem ipsius Alexandriæ confirmata est, ut adveniente primo mense, adveniente in eo vespera diei quartadecimæ, expectetur etiam dies Dominica à quintadecima usque ad vicefimam primam diem ejusdem mensis. In quacunque enim harum inventa fuerit, meritò in eo Pascha celebrabitur: quia nimirum hæc ad numerum pertinet illarum septem dierum, quibus azyma celebrari jubetur. Itaque sit, ut nunquam Pascha nostrum à septimana mensis primi tertia in utramvis partem declinet: sed vel totam eam, id est, omnes septem legalium azymorum dies, vel certè aliquos de illis teneat. Nam etsi saltem unum ex eis, hoc est, ipsum septimum apprehenderit, quem tam excellenter scriptura commendat: Dies autem, inquit, septimus erit celebrior & sanctior, nullumque servile opus fiet in eo: nullus arguere nos poterit, quod non rectè Dominicam paschæ diem, quem de Evangelio suscepimus, in ipsa quam lex statuit, tertia primi mensis hebdomada celebramus. Cujus observantiæ Catholica ratione patefacta patet è contrario error irrationabilis eorum, qui præfixos in lege terminos nulla cogente necessitate vel anticipare vel transcendere præsumunt. Namque sine ratione necessitatis alicujus anticipant illi tempus in lege præscriptum, qui Dominicam Paschæ diem à quartadecima mensis primi usque ad vicefimam putant lunam esse servandum. Cum enim à vespera diei tertie decimæ vigiliis sanctæ noctis celebrare incipiunt, claret quod illum in exordio suæ paschæ diem statuunt, cujus nullam omnino mentionem in decreto legis inveniant. Et cum vicefima prima die mensis Paschæ Dominicam celebrare refugiant, patet profectò quod illam per omnia diem à sua solennitate fecerunt, quam ex majore præceteris festivitate memorabilem septennero commendat. Sicque diem Paschæ ordine perverso, & aliquando in secunda hebdomada totam compleant, & nunquam in heb-

domada tertie die septimo ponant. Rursumque qui à sextadecima die mensis sæpe dicti usque ad vicefimam secundam Pascha celebrandum magis autumant, non minore utique errore (tametsi altero latere) à recto veritatis tramite diverunt, & veluti naufragia Scyllæ fugientes, in Charybdidis voragine submergendi decidunt. Nam cum à luna decimafexta primi mensis oriente, id est, à vespera diei quartadecimæ Paschæ incipiendum doceant, nimirum constat, quod quartadecimam diem mensis ejusdem, quam lex primitus & præcipue commendat, à sua profus solennitate secludunt: ita ut quinta decima, in qua populus Dei ab Ægyptiaca servitute redemptus est, & in qua Dominus suo mundum sanguine à peccatorum tenebris liberavit, in qua etiam sepultus spes nobis post mortem beatæ quietis tribuit, vix vesperam tangant. Idemque peham erroris sui in semetipsos recipientes, cum in vicefima secunda die mensis Paschæ diem statuunt Dominicam, legitimos utique terminos Paschæ aperta transgressione violant: utpote qui ab illius diei vespera Pascha incipiunt, in qua hoc lex consummari & perfici debere decrevit. Illam in Pascha diem assignent primam, cujus in lege mentio nulla usquam reperitur, id est, quartam primam septimanæ. Qui utriusque non solum in distinctione & computo lunaris ætatis, sed & in mensis primi nonnunquam inventione falluntur. Quæ disputatio major est, quam epistola hæc vel valeat comprehendere, vel debeat. Tantum hoc dicam, quod per æquinoctium vemale semper inerrabiliter posset inveniri, qui mensis juxta computum lunæ primus anni, qui esse debeat ultimus. Æquinoctium autem juxta sententiam omnium orientalium, & maxime Ægyptiorum, qui præceteris doctoribus calculandi palmam tenent duodecimo Kalendarum Aprilium die provenire consuevit, ut etiam ipsi horologica inspectione probavimus. Quæcumque ergo luna ante æquinoctium plena est, quartadecima videlicet vel quintadecima existens, hæc ad præcedentis anni novissimum pertinet mensis, ideoque Pascha celebrando habilis non est. Quæ verò post æquinoctium, vel in ipso æquinoctio suum plenilunium habet in hac absque ulla dubitate, quia primi mensis est, & antiquos Pascha celebrare solitos, & nos ubi Dominica dies advenit, celebrare debere, noscendum est. Quod ita fieri oportere, illa nimirum ratio cogit: quia in Genesi scriptum est, quod Deus fecit duo magna luminaria, Luminare majus, ut præficeret diem, & luminare minus, ut præficeret noctem. Vel sicut alia dicit editio, Luminare majus in inchoationem diei, & luminare minus in inchoationem noctis. Sicut ergo prius sol à medio procedens orientis æquinoctium vemale suo præfixit exitum, deinde luna sole ad vesperam occidente, & ipsa plena à medio secuta est orientis: ita omnibus annis idem primus lunæ mensis eodem necesse est ordine servari, ut non ante æquinoctium, sed vel ipso æquinoctii die (sicut in principio factum est) vel eo transgresso plenilunium habere debeat. At si uno saltem die plenilunium tempus æquinoctii præcesserit, non hanc primo mense anni incipientis, sed ultimo potius præteriti, lunam esse ascribendam, & ideo festis Paschalibus inhabilem, memorata ratio probat. Quod si mysticam quoque vos in his rationem audire delectat, primo mense anni, qui etiam mensis novorum dictus est, Pascha facere jubemur: qui renovato ad amorem cælestium spiritu mentis nostræ, sacramenta Dominicæ resurrectionis, & ereptionis nostræ celebrare debemus. Tertia ejusdem mensis septimana facere præcipimur, quia ante legem & sub lege promissus tertio tempore seculi cum gratia venit ipse, qui Pascha nostrum immolaretur Christus: quia tertia post immolationem suæ passionis die resurgens à mortuis, hanc Dominicam vocari, & in ea nos annuatim Paschalia ejusdem resurrectionis voluit festa celebrare. Quia nos quoque ita solum veraciter ejus solennia celebramus, si per fidem, spem, & charitatem Pascha, id est, transitum de hoc mundo ad patrem cum illo facere curamus. Post æquinoctium veris plenilunium mensis præcipimur observare Paschalis, ut videlicet primò sol longiorem nocte faciat diem, deinde luna plenum suæ lucis orbem

mundo præfentet: quia primò quidem sol iustitiæ, in
cujus pennis est sanitas, id est, Dominus Jesus per resur-
rectionis suæ triumphum cunctas mortis tenebras super-
ravavit, ac sic ascendens in cælos, missio desuper spiritu &
ecclesiam suam, quæ sæpè luna vocabulo designatur, in-
terna gratia luce replevit: quem videlicet ordinem nostræ
salutis propheta contemplantus aiebat: Elevatus est sol, &
luna stetit in ordine suo. Qui ergo plantitudinem lunæ
paschalis ante æquinoctium provenire posse contenderit,
talis in mysteriorum celebratione maximorum à sancta-
rum quidem scripturarum doctrina discordat: concor-
dat autem eis, qui sine præveniente gratia Christi, se
salvari posse confidunt: quieti vera lux tenebras mundi
moriendo ac resurgendo nunquam vicisset, perfectam se
habere posse iustitiam dogmatizare præsumunt. Itaque
per æquinoctialem solis exortum post plenilunium primi
mensis hanc ex ordine subsequens, id est, post completam
diem ejusdem mensis quartadecimam, quæ cuncta ex
lege observanda accepimus, expectamus adhuc, momen-
te Evangelio, in ipsa hebdomada tertia tempus diei Do-
minicæ, & sic demum votiva paschæ nostræ festa celebra-
mus: ut indicemus nos cum antiquis excussum Egyptiæ
servitutis jugum venerari, sed redemptionem totius muni-
di, quæ in antiqui Dei populi liberatione præfigurata, in
Christi autem resurrectione completa est, devota fide ac
dilectione colere, ut de resurrectionis etiam nostræ, quam
eadem die Dominica futuram credimus, spe nos certissi-
ma gaudere signemus. Hic autem, quem vobis sequendum
monstramus, computus paschæ decennovennali circulo
continetur, qui dudum, hoc est, ipsi Apostolorum temp-
oribus jam servari in Ecclesia cæpit, maximè Romæ &
Egypti, ut supra jam diximus: sed per industriam Euse-
bii, quia à beato martyre Pamphilo cognomen habet, dis-
tinctus in ordinem compositus est, ut quod eatenus per
Alexandriæ Pontificem singulis annis per omnes Eccle-
sias mandari consueverat, jam deinde congesta in ordinem
ferie lunæ quartæ decimæ, facillimè posset ab omnibus
sciri. Cujus computum Paschalis Theophilus Alexandriæ
præfuit, in centum annorum tempus Theodosio impera-
tori composuit. Itém successor ejus Cyrillus feriem no-
naginta & quinque annorum, in quinque decennovenni-
bus circulis comprehendit: post quem Dionysius exiguis
totidem alios ex ordine pari schemate subnexuit, qui ad
nostram usque tempora pertingebant. Quibus termino
appropinquantibus tanta hodiè calculatorum exuberat
copia, ut etiam in nostris per Britanniam Ecclesiis plures
sint, qui mandatis memorie veteribus illis Egyptiorum
argumentis facillimè possint in quotlibet spacia temporū
paschales protendere circulos, etiam si ad quingentos usq;
& triginta duos volverit annos: quibus exploratis, omnia
quæ ad solis & lunæ, mensis & septimanæ consequentiam
spectant, eodem, quo prius ordine, recurrunt. Ideo autem
circulos eosdem temporum instantium vobis mitte-
re super sedimus, quia de ratione tantum temporis pascha-
lis instrui quærentes, ipsos vobis circulos paschæ catho-
licos abundare probastis. Verum his de pascha succincte,
ut petistis, stridimque commemoratis, tonsuram quo-
que (de qua pariter vobis litteras fieri voluistis) hortor,
ut Ecclesiasticam & Christianæ fidei congruam habere
curetis. Et quidem scimus, quia neque Apostoli omnes
uno eodemque sunt modo attonsi, neque nunc Ecclesia
catholica sicut una fide, spe & charitate in Deum consen-
tit: ita etiam una arque indistincti totum per orbem ton-
suræ sibi forma congruit. Denique ut superiora, id est,
patriarcharum tempora respiciamus, Job exemplar pa-
tientia ingruente tribulationum articulo caput totondit:
probavit utique, qui tempore felicitatis capillos nutri-
re consueverat. At Joseph & ipse castitatis, humilitatis,
pietatis, cæterarumque virtutum executor ac doctor exi-
mius, cum esset servitio absolvendus, attonsus esse legi-
tur: patet profectò, quia tempore servitutis in tonsis in
carcere crinibus manere solebat. Ecce uterque vir Dei
diversum ab altero vultus habitum foris præmonstrabat:
quorum tamen intus conscientia in patris virtutum sibi

gratia concordabat. Verum si profiteri nobis liberum est,
quia tonsuræ discrimen non noceat, quibus pura in Deum
fides & charitas in proximum sinceræ est, maximè cum
nunquam patribus catholicis, sicut de pascha vel fidei di-
versitate conflictus, ita etiam de tonsuræ differentia lega-
tur aliqua fuisse controversia. Inter omnes tamen quas
vel in Ecclesia, vel in universo hominum genere repe-
rimus tonsuras, nullam magis sequendam genere repe-
tendamque iure dixerim ea, quam in capite suo gestabat
ille, cui se confitenti Dominus ait: Tu es Petrus, & super
hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi
non prævaldebunt adversus eam, & tibi dabo claves regni
cælorum. Nullam verò magis abominandam detestan-
damque merito cunctis fidelibus crediderim ea, quam ha-
bebat ille, cui gratiam sancti Spiritus comparare volente
dicit idem Petrus, Pecunia tua tecum sit in perditionem;
quoniam donum Dei exilimasti pecunia possideri. Non
enim est tibi pars neque fors in sermone hoc. Neque verò
ob id tantum in coronam attondimur, quia Petrus ita at-
tonsus est: sed quia Petrus in memoriam Dominicæ passio-
nis ita attonsus est, idcirco & nos, qui per eandem passio-
nem salvari desideramus, ipsius passionis signum cum illo
in vertice, summa videlicet corporis nostri parte, gesta-
mus. Sicut enim omnis Ecclesia, quæ per mortem sui vi-
vificatis Ecclesia facta est signum sanctæ crucis ejus in
fronte portare consuevit, ut crebrò vexilli hujus munimi-
ne à malignorum spiritum defendatur incursibus, crebra
hujus admonitione doceatur, se quoque carnem suam cum
vitiis & concupiscentiis crucifigere debere: ita etiam
oportet eos, qui vel monachi votum, vel gradum clericatus
habentes, arctioribus se necesse habent, pro Domino
continentiæ frænis astringere. Formam quoque coronæ,
quam ipse in passione sua spineam portavit in capite, ut
spinas ac tribulos peccatorum nostrorum portaret, id est,
exportaret & auferret à nobis, suo quemque in capite per
tonsuram præferre: ut se etiam irrationes & opprobria pro
illo libenter ac prompto animo sufferre ipso etiam frontis-
picio docent: ut coronam vitæ æternæ, quam repro-
miserit Deus diligentibus se, se semper expectare, proque
hujus perceptione, & adversa se mundi & prospera con-
temnere debent. Cæterum tonsuram eam, quam Ma-
gum ferunt habuisse Simonem, quis rogo fidelium non
statim cum ipsa magia primò detestetur, & merito extul-
set? Quæ aspectu in frontis quidem superficie coronæ
videtur speciem præferre, sed ubi ad cervicem conside-
rando perveneris, decurtatam eam quam te videre puta-
bas, invenias coronam, ut merito talem simoniacis,
& non Christianis habitum convenire cognoscas, qui in
præsentem quidem vitæ à deceptis hominibus putabantur
digni perpetuæ gloria coronæ: sed in ea quæ hanc sequi-
tur vitam, non solum omni spe coronæ privati, sed æter-
na insuper sunt pœna damnati. Neque vero me hæc ita
prosecutum astimes, quasi eos qui hanc tonsuram ha-
bent, condemnandos judicem, si fide & operibus unitati
catholicænaverint: imò confidenter profiteor, plurimos
ex eis sanctos ac Deo dignos extitisse: ex quibus est
Adamnanis abbas & sacerdos Columbiensium egregius,
qui cum legatus suæ gentis ad Aldfridum regem missus,
nostrum quoque monasterium videre voluisset, miram-
que in moribus ac verbis prudentiam, humilitatem, reli-
gionem ostenderet, dixi illi inter alia colloquens: Obse-
cro sancte frater, qui ad coronam te vitæ, quæ terminum
nesciat, tendere credis, quid contrario tuæ fidei habitu
terminatam in capite coronæ imaginem portas? Et si con-
fortium beati Petri quaris, cur ejus quem ille anathema-
tizavit, tonsuræ imaginem imitaris: & non potius ejus, cum
quo in æternum beatus vivere cupis, etiam nunc habitum
te, quantum potes, diligere monstras? Respondit ille,
Scias pro certo frater mi dilecte, quia et si Simonis ton-
suram ex consuetudine patris habeam, simoniacam tamen
perfidiam tota mente detestor ac respuo beatissimi autem
Apostolorum principis, quantum mea parvas sufficit,
vestigia sequi desidero. At ego, Credo (inquam) verè
quod ita sit, sed tamen indicio sit, quod ea quæ Apostoli

147
sunt Petri, in abdito cordis amplectimini, si quæ ejus esse
nollis, etiam facie tenentis. Namque prudentiam tuam fa-
cilime diducere reor, quod apertius multo sit ejus, quem
toto corde abominaris, cuiusque horrendam faciem vide-
re refugis, habitum vultus à tuo vultu jam dicato separa-
re; & contra ejus, quem apud Deum patrem habere pa-
tronum quæris, sicut facta vel monita cupis sequi, sic eti-
am mortem habitus te imitari cõdeceat. Hæc tunc Adam
nano dixi, qui quidem quantum conspectis ecclesiarum
nostrarum statutis profecisset, probavit, cum reversus ad
Scotiam multas postea gentis ejusdem turbas ad Catholi-
cam temporis Paschalis observantiam sua prædicatione
correxisset: tametsi eos qui in Hij insula morabantur mona-
chos quibusque specialis rectoris jure præerat, necdum ad
viam statuti melioris reducere valebat. Tonfuram quo-
que si tantum sibi auctoritatis subisset, emendare memi-
nisset. Sed & nunc tuam prudentiam Rex admonet, ut ea
quæ unitati Catholicæ & Apostolicæ ecclesiæ concinunt,
una cum gente, cui te Rex regum, & Dominus domi-
norum præfecit, in omnibus servare contendas. Sic enim fit,
ut post acceptam temporalis regni potentiam, ipse beatif-
simus Apostolorum Princeps cœlestis quoque regni tibi
tuisque cum cæteris electis libens pandat introitum. Gra-
tia terregis æterni longiori tempore regnantem ad no-
stram omnium pacem custodiat incolumem, dilectissime
in Christo fili. Hæc epistola cum præsentem regem Nairano,
multisque viris doctioribus esset lecta, ac diligenter ab
his qui intelligere potere, ante, in linguam ejus propriam in-
terpretata, multum de ejus exhortatione gavissus, esse per-
hibetur: ita ut surgens de medio optatum suorum cõ-
fessu genua flecteret in terram, Deo gratias agens, quod
tale munusculum de terra Anglorum mereretur accipe-
re. Et quidem & antea novi, inquit, quia hæc erat vera pa-
schæ celebratio, sed in tantum modò rationem hujus
temporis observandam cognosco, ut parum mihi omni-
nò videar de his antea intellexisse. Unde palam profiteor,
vobisque qui assidetis præsentibus, protestor, quia hoc
observare tempus paschæ cum universa meâ gente per-
petuò volo, & hanc accipere debere consuetam, quam
plenam esse rationis audivimus, omnes qui in meo regno
sunt clericos decerno. Nec mora, quæ dixerat, regia au-
thoritate perfecit. Statim namque jussu publico mitte-
bantur ad transcribendum, dicendum, observandum
per universas Pictorum provincias circuli paschæ decen-
novenales, obliteratis per omnia erroris octoginta &
quatuor annorum circulis. Attondebantur omnes in co-
ronam ministri altaris ac monachi: & quali novo se disci-
pularum beatissimi Apostolorum principis Petri subditam,
ejusque tutandam patrocinio gens correctâ gaudebat.

CAPUT XXIII.

*Ve Hijenses monachi cum subiectis sibi monasterijs canonicum
prædicante Ecgberto, celebrare Pascha cõperim.*

NEc multo post illi quoque qui insulam Hij incole-
bant monachi, Scotica nationis, cum his quæ sibi
erant subdita monasteriis, ad ritum Paschæ, ac consuetudinem ca-
nonicam, Domino procurante, perducti sunt. Si quidem
anno ab Incarnatione Domini, septingentesimo sexto, de-
cimo quo Otrero occiso Coenredus gubernacula regni
Nordani Humbrovi suscepit, cum venisset ad eos de Hy-
bernia Deo amabilis, & cum omni honorificentia nomi-
nandus pater ac sacerdos Ecgbertus (cujus superius me-
moriam sapius fecimus) honorifice ab eis, & multo cum
gaudio susceptus est. Qui quoniam & doctor suavissimus,
& eorum quæ agenda docebat, erat executor devotissi-
mus, libenter auditus ab universis, immutavit prius ac sedu-
lis exhortationibus in veteratam illam traditionem pa-
rentum eorum, de quibus Apostolicum illum licet pro-
ferre sermonem, quod æmulationem Dei habebant, sed
non secundum scientiam: Catholicosque illos atque Aposto-
lico more celebrationem (ut diximus) præcipue solenni-
tatis sub figura coronæ perpetuè agere prædicit. Quod
mira divinæ constat factum dispensatione pietatis, ut quo-

miam gens illa, quæ noverat scientiam divinæ cognitionis
libenter ac sine invidia populis Anglorum communicare
curavit: ipsa quoque postmodum per gentem Anglorum
in eis, quam minus habuerat, ad perfectam vivendi nor-
mam perveniret. Sicur eorum Britones, qui nolebant
Angliam eam quam habebant, fidei Christianæ notitiam
pandere, credentibus jam populis Anglorum, & in regu-
la fidei Catholicæ per omnia instructis, ipsi adhuc inve-
terati & claudicantes à semitis suis, & capita fieri sine co-
rona prætendunt, & solennia Christi sine Ecclesiæ Chri-
sti societate venerantur. Susceperunt autem Hijenses
monachi, docente Ecgberto, ritum vivendi Catholicos,
sub Abbate Dunmhado, post annos circiter octoginta,
ex quo ad prædicationem gentis Anglorum Aidanum
miserant Antillitem. Mansit autem vir Domini Ecgber-
tus annos tredecim in præfata insula, quam ipse velut no-
va quadam relucente gratia ecclesiasticæ societatis & pa-
cis Christo consecraverat; annoque Incarnationis Domi-
nicæ septingentesimo vicesimo octavo, quo Pascha Do-
minicum octavo Kalendarum Maiarum die celebra-
batur, cum Missarum solennia in memoriam ejusdem Do-
minicæ resurrectionis celebrasset, eodem die & ipse mi-
gravit ad Dominum, ac gaudium summæ festivitatis,
quod cum fratribus, quos ad unitatis gratiam converte-
rat, inchoavit, cum Domino & Apostolis cæterisque cœli
civibus complevit, imò id ipsum celebrare sine fine non
desinit. Mira autem divinæ dispensationis providentia erat,
quòd venerabilis vir non solum in Pascha transivit de
hoc mundo ad Patrem; verum etiam cū eo die Pascha ce-
lebraretur, quo nunquam prius in eis locis celebrari sole-
bat. Gaudebant ergo fratres de cognitione certâ, & Ca-
tholica temporis paschalis: abantur de patrocinio per-
gentis ad Dominum patris, per quem fuerant correcti.
Gratulabatur ille quod eatenus in carne servatus est, do-
nec illum in Pascha diem suos auditores, quem semper
antea vitabant, suscipere ac secum agere videret. Sicque
certus de illorum correctione reverendissimus pater ex-
ultavit, ut videret diem Domini, & gavissus est.

CAPUT XXIII.

*Quæ sit in præsentis status gentis Anglorum vel Britannia totius,
cum recapitulatione chronica totius operis.*

ANNO Dominicæ Incarnationis septingentesimo vi-
cesimo quinto (qui erat annus septimus Officii re-
gis Nordani Humbrovi, qui Coenredo successerat) Vi-
dredus filius Ecgberti, rex Cantuariorum defunctus est,
nono die Kalendarum Maiarum: & regni quod per trigin-
ta quatuor & semis annos tenebat, filios res, Edilbertum,
Eadbertum & Aldricum reliquit hæredes: anno post què
proximo Tobias Rhofensis ecclesiæ præsul defunctus est,
vir (ut supra meminimus) doctissimus. Erat enim disci-
pulus beatæ memoriæ magistrorum Theodori Archiepi-
scopi, & Abbatis Adriani, unde (ut dictum est) cùm eru-
ditione literarum vel ecclesiasticarum vel generalium: ita
Græcam quoque cum Latina didicit linguam, ut tam no-
tas & familiares sibi eas, quam nativitatibus suæ loquelâ ha-
beret. Sepultus verò est in porticu sancti Pauli Apostoli,
quam intro Ecclesiam sancti Andree sibi ipsi in locum se-
pulchri fecerat, Post quem episcopatus officium Aldvulf
Bertrvaldo Archiepiscopo consecrante suscepit. Anno
Dominicæ Incarnationis septingentesimo vicesimo nono,
apparuerunt comete duo circa Solem, multum in ventu-
bus terrorem incurientes. Vnus quippe solem præcede-
bat mane orientem, alter vespere sequebatur occidentem,
quali orienti simul & occidenti diræ cladis præfagi: vel
certe unus diei, alter noctis præcurrebat exortum, ut utro-
que tempore mala mortalibus imminere signarent. Por-
tabant autem facè ignis contra aquilonem, quasi ad accen-
dendum acclivem; apparebantque mense Januario, & dua-
bus ferme septimanis permenebant. Quo tempore gravif-
sima Saracenorum lues Gallias misera cæde vastabat, &
ipsi non multo post in eadem provincia dignas suæ per-
fidie pœnas luebant. Quo anno sanctus vir Domini Ecg-

bertus, ut supra commemoravimus, ipso die Paschæ migravit ad Dominum: & mox peracto Pascha, hoc est, septimo iduum Majorum die, Olfic rex Nordan Humbro- rum vita decessit, cum ipse regni, quod undecim annis gubernabat, successorem fore Ceolvulfum decrevisset, fratrem illius qui ante se regnaverat Coenredi regis: cu- jus regni & principia & processus tot ac tantis redundavê- re rerum adversantium motibus, ut quid de his scribi de- beat, quemve habitura sint finem, singula necdum sciri valeat. Anno Dominicæ Incarnationis septingentesimo tricesimo primo, Bertwaldus Archiepiscopus longa con- sumptus ætate, defunctus est die quinto Iduum Januari- rum, qui sedit annos triginta septem, menses sex, dies qua- tuordecim. Pro quo anno eodem factus est Archiepisco- pus vocabulo Tacuine, de provincia Merciorum, cum fuisset presbyter in monasterio quod vocatur Bruidum. Consecratus est autem in Dorovenensî civitate, à viris venerabilibus, Daniele Ventano & Ingaldo Londonien- si, & Alstino Lucidfeldensî, & Alwulfo Rhofensî, An- tistibus, die decima Junii mensis Dominica, vir religione & prudentia insignis, facis quoque literis nobiliter in- structus. Itaq; in præsentî Ecclesiâ Cantuariorum Tacu- ine & Aldwulfus Episcopi præiunt. Porro provinciæ orientaliæ Saxonum Ingalduus Episcopus, provinciæ Orientalium Anglo-um Eadbertus & Hadulacus Episco- pi, provinciæ Occidentaliæ Saxonum Daniel & Forthe- re Episcopi, provinciæ Merciorum Alduinus Episcopus: & eis populis qui ultra amnem Sabrinam ad Occidentem habitant, Walfodus Episcopus: provinciæ Huiciorum Wilfridus Episcopus, provinciæ Lindisfarorum Cyn- bertus Episcopus præest: Episcopatus Vectæ insulæ ad Da- nielem pertinet Episcopum Vectæ civitatis. Provincia Australium Saxonum jam aliquot annis absque Episcopo manens, ministerium sibi Episcopale ab Occidentaliæ Saxonum Antistite quarit. Et hæc omnes provinciæ cæ- teræque Australes, ad confinium usque Humbre flumi- nis, cum suis quoque regibus Merciorum regi Edilbaldo subjectæ sunt. At verò provinciæ Nordan Humbro- rum, cui rex Ceolvulf præest, quatuor nunc Episcopi præsu- latum tenent: Wilfridus in Eboracensî ecclesiâ, Edil- waldus in Lindisfaronensî Ecclesiâ, Acca in Hagullal- densî Ecclesiâ, Pethelmus in ea quæ Candida cata vocat- ur, quæ nuper multiplicatis fidelium plebibus, in Sedem Pontificatus addita, ipsum primum habet Antistitem. Pi- ctorum quoque natio tempore hoc & factus pacis eum- dem gentem Anglorum, & Catholicæ pacis & veritatis cum universali Ecclesiâ particeps existere gaudet. Scoti qui Britanniam incolunt, suis contenti finibus, nihil con- tra gentem Anglorum insidiarum moluntur, aut fraudi- um. Britones, quamvis & maxima ex parte domestico sibi odio gentem Anglorum, & totius Catholicæ Eccle- siæ ilatutum Pascha, minus rectè, moribusque improbis impugnent, tamen & divina sibi & humana prorsus res- stente virtute, in neutro cupitum possunt obtinere pro- positum: quippe qui quamvis ex parte sui sint juris, non- nulla tamen ex parte Anglorum sunt servicio mancipati. Et aridente pace ac serenitate temporum, plures in gen- te Nordan Humbro- rum, tam nobiles quam privati, se su- osq; liberos depositis armis satagunt magis accepta ton- sura monasterialibus acribere votis, quam bellicis exer- cere studiis. Quæ res quem sit habitura finem, posterior ætas videbit. Hic est in præsentiarum universæ status Bri- tanniæ: Anno adventus Anglorum in Britanniam, circi- ter ducentesimo octogesimo quinto: Dominicæ autem Incarnationis anno septingentesimo tricesimo primo: in ejus regno perpetuò exiit terra, & congratulante in fide ejus Britannia, latentur insulæ multæ, & consiteantur memoriæ sanctitatis ejus.

*Ecclesiastica Historie Gentis Anglorum libri
Quinti finis.*

EPITOME SIVE BREVIARIUM TOTIVS PRÆCE

DENTIS HISTORIÆ ANGLORVM,
per eundem venerabilem Bedam Anglo-
saxonem.

ERVM ea quæ temporum distinctio-
ne latius digesta sunt, ob memoriam
conservandam breviter recapitulari
placuit.

Anno igitur ante Incarnationem Do-
minicam sexagesimo, Cæsar Julius
Cæsar, primus Romanorum, Bri-
tanniam bello pulavit, & vicit, nec tamen ibi potuit
regnum obtinere.

Anno ab Incarnatione Domini quadragesimo sexto, Clau-
dius secundus Romanorum, Britannias adiens, pluri-
mam insulæ partem in deditionem recepit, & Orcha-
das quoque insulas Romano adjecit Imperio.

Anno ab Incarnatione Domini centesimo sexagesimo se-
ptimo, Eleutherius Romæ præsul factus, quindecim
annos Ecclesiâ gloriose rexit, cui literas rex
Britanniæ Lucius mittens, ut Christianus efficeretur,
petit & impetravit.

Anno ab Incarnatione Domini centesimo octogesimo
nono, Severus Imperator factus, decem & septem
annis regnavit, qui Britanniam vallo à mari usq; ad ma-
re præcinxit.

Anno trecentesimo octogesimo primo, Maximus in Bri-
tannia creatus Imperator, in Galliam transit, & Gra-
tianum interfecit.

Anno quadringentesimo nono, Roma à Gothis fracta est,
ex quo tempore Romani in Britannia regnare cessa-
runt.

Anno quadringentesimo tricesimo, Palladius ad Scotos
in Christum credentes à Cælestino Papa primus mit-
titur Episcopus.

Anno quadringentesimo quadragesimo nono, Martia-
nus cum Valentiniano Imperium suscipiens, septem
annis tenuit. Quorum tempore Angli à Britonibus
accerfiti, Britanniam adierunt.

Anno quingentesimo vicesimo octavo, eclipsis solis facta
est decimo quarto Kalendarum Martiarum, ab hora
prima usq; ad tertiam.

Anno quingentesimo quadragesimo, eclipsis solis facta
est duodecimo Kalendas Julii, & apparuerunt stellæ,
penè hora dimidia ab hora diei tertia.

Anno quingentesimo quadragesimo septimo, Ida regna-
re cepit, à quo regalis Nordan Humbro- rum pro-
fapia originem tenet, & duodecim annis in regno per-
mansit.

Anno quingentesimo sexagesimo quinto, Columba pres-
byter venit de Scotia in Britanniam ad docendos Pi-
ctos, & in insula Hii monasterium fecit.

Anno quingentesimo nonagesimo sexto, Gregorius Papa
milit in Britanniam Augustinum cum monachis, qui
verbum Dei genti Anglorum evangelizarent.

Anno quingentesimo nonagesimo septimo, venere in Bri-
tanniam prælati doctores, qui fuit annus plus minus
centesimus quinquagesimus, adventus Anglorum in
Britanniam.

Anno sexcentesimo primo, misit Papa Gregorius pallium
in Britanniam augustino Episcopo jam facto, & plu-
res verbi ministros, cum quibus & Paulinum.

Anno sexcentesimo tertio, pugnatum est addeg'assane.
Anno sexcentesimo quarto, Orientales Saxones fidem
Christi perceperunt, sub Rege Geberto, & Antistite
Mellito.

Anno sexcentesimo quinto, Gregorius Papa obiit.
Anno sexcentesimo decimo sexto, Edilbertus rex Can-
tuariorum defunctus est.

Anno sexcentesimo vicesimo secundo, Paulinus à Justo

Archi-